

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 36, Sayı 2, 2018
Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences, Vol 36, Issue 2, 2018

Derginin Sahibi/Publisher: Sunay İL, Dekan / Dean
H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına /
on behalf of H.U. Faculty of Economics and Administrative Sciences

Yayın Kurulu Başkanı/Chief Editor : Necmiddin BAĞDADIÖĞLU

Yayın Kurulu Başkan Yardımcısı/Deputy Editor : Uğur SADIOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Editorial Manager : Şerife GÜRAN

Yayın Kurulu/Editorial Board:

Necmiddin BAĞDADIÖĞLU	Hacettepe Üniversitesi, TR
Selin Metin CAMGÖZ	Hacettepe Üniversitesi, TR
Tarkan ÇAVUŞOĞLU	Hacettepe Üniversitesi, TR
Andre DORSMAN	VU University, NL
Mine Pinar GÖZEN ERCAN	Hacettepe Üniversitesi, TR
Matthias FINGER	Ecole Poly. Federal de Lausanne, CH
Sunay İL	Hacettepe Üniversitesi, TR
Sıdıka KAYA	Hacettepe Üniversitesi, TR
Uğur SADIOĞLU	Hacettepe Üniversitesi, TR
Arzu ŞENER	Hacettepe Üniversitesi, TR
Tarık TUNCAY	Hacettepe Üniversitesi, TR
Wim WESTERMAN	Groningen University, NL
Yasemin YALTA	Hacettepe Üniversitesi, TR

H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda dört defa internet üzerinden yayımlanan uluslararası akademik hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazılar <http://dergipark.gov.tr/huniibf> adresinden yüklenmelidir. Diğer konularla ilgili yazışmalar aşağıdaki adrese yapılmalıdır:

Adres/Address:
Şerife GÜRAN
Hacettepe Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü 06800, Beytepe, ANKARA
e-posta/e-mail: iibf_dergisi@hacettepe.edu.tr

Dergiye gönderilecek makaleler, Dergi web-sitesinde (<http://dergipark.gov.tr/huniibf>) yer alan “Yazar Rehberi” ndeki kurallara uygun olmalıdır.

H.U. Journal of Economics and Administrative Sciences is a peer-reviewed online international, academic journal, published quarterly. Articles sent must conform to the requirements indicated on the Guide for Authors in the web-site (<http://dergipark.gov.tr/huniibf>).

Yayının Türü/ProductType: Uluslararası akademik internet üzerinden yayımlanan Dergi, yılda 4 sayı/
International academic online journal, four issues per year.

Basım Tarihi/Date of Issue: 30 Haziran2018

Yayının Yönetim Yeri/Editorial Office Contact Information:Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Beytepe-ANKARA, Tel: (0312) 297 68 30/
Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Beytepe-ANKARA, Phone: +90 312 2976830

Danışma Kurulu/Advisory Board

Aybala DEMİRCİ AKSOY	Gazi Üniversitesi, TR
Victor ASAL	State University of New York, US
Erhan ASLANOĞLU	Piri Reis Üniversitesi, TR
Doğan Yaşar AYHAN	Başkent Üniversitesi, TR
Kamil Ufuk BİLGİN	TODAİE, TR
Nurettin BİLİCİ	Çankaya Üniversitesi, TR
Geert BOUCKAERT	KU Leuven, BE
Dimitrios BUHALİS	University of Bournemouth, UK
Charles E. BUTTERWORTH	University of Maryland, US
Mitat ÇELİKPALA	Kadir Has Üniversitesi, TR
Wolfgang DIETRICH	University of Innsbruck, AT
Alan DOIG	Northumbria University, UK
Aylin ÖZMAN ERKMAN	TED Üniversitesi, TR
Korkut ERTÜRK	University of Utah, US
Roya GHOLAMI	Aston University, UK
Halit GÖNENÇ	University of Groningen, NL
Michael S. GUTTER	University of Florida, US
S. Robert HERNANDEZ	University of Alabama, US
Nguyen Thai Yen HUONG	Diplomatic Academy of Vietnam, VN
Peter M. JACKSON	Leicester Üniversitesi, UK
Aykut KİBRİTÇİOĞLU	Ankara Üniversitesi, TR
Ayşegül KAPLAN MENGİ	Ankara Üniversitesi, TR
Toshihiro MINOHARA	University of KOBE, JP
Ahmet Fazıl ÖZSOYLU	Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, TR
Bill PARK	King's College London, UK
Simon ROBINSON	Leeds Beckett University, UK
Erol TAYMAZ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi, TR
Süleyman TÜRKEL	Toros Üniversitesi, TR
Horst UNBEHAUN	Georg Simon Ohm TH, DE
Simon WIGLEY	Bilkent Üniversitesi, TR
Erinç YELDAN	Bilkent Üniversitesi, TR
A. Nuri YURDUSEV	Orta Doğu Teknik Üniversitesi, TR
Mary Ellen ZUCKERMAN	State University of New York, US

HAKEMLER/REFEREES

Gökhan AK	Nişantaşı Üniversitesi
Aylin AKYOL	Adıyaman Üniversitesi
Nesrin ALGAN	Ankara Üniversitesi
Barıř ATICI	Hacettepe Üniversitesi
Mehmet D. AYDIN	Hacettepe Üniversitesi
Pınar BAřGÖZE	Hacettepe Üniversitesi
Anıl BOZ	Hacettepe Üniversitesi
Göknur BÜRÜKARA	Hacettepe Üniversitesi
Mustafa ÇİMEN	Hacettepe Üniversitesi
Kadir DEDE	Hacettepe Üniversitesi
Lütfi ERDEN	Hacettepe Üniversitesi
Aysu KES ERKUL	Hacettepe Üniversitesi
Özgür ERSİN	Beykent Üniversitesi
Berk ESEN	Bilkent Üniversitesi
Elif GÖKÇEARSLAN	Ankara Üniversitesi
Mahmut GÜLER	Trakya Üniversitesi
Gökhan KARABULUT	İstanbul Üniversitesi
Ayşegül KAPLAN MENGİ	Ankara Üniversitesi
Mustafa Cem OĞUZ	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Kemal ÖKTEN	Hacettepe Üniversitesi
Mine ÖMÜRÖNÜLŐEN	Hacettepe Üniversitesi
Mehmet ÖZAYDIN	Gazi Üniversitesi
Pelin ÖZGEN	Atılım Üniversitesi
Leyla ÖZER	Hacettepe Üniversitesi
Uğur SADIÖĐLU	Hacettepe Üniversitesi
Bican ŞAHİN	Hacettepe Üniversitesi
Aynur TAŐ	Hakkari Üniversitesi
Öznur ÖZKAN TEKTAŐ	Hacettepe Üniversitesi
Sevinç ÜRETEN	Başkent Üniversitesi
Ruhtan YALÇINER	Hacettepe Üniversitesi
Muammer ZERENLER	Selçuk Üniversitesi

Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisinin Cilt 36, Sayı 2, Haziran 2018'de yayınlanan makalelerini değerlendiren hakemlerimize teşekkürlerimizi sunarız.

We gratefully acknowledge the referees who kindly helped us to review the articles published in Volume 36, Issue 2, June 2018 of the Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Elif ÇOLAKOĞLU	Climate Change and Urbanization in New York City During Bloomberg's Term of Mayor: Effects and Implications1 <i>Bloomberg Döneminde New York'ta İklim Değişikliği ve Kentleşme: Etkiler ve Uygulamalar</i>
Yasemin HANCIOĞLU Özlem ATAY	Türkiye, Güney Kore ve İsrail'in Ulusal İnovasyon Sistemlerinin Analizi ve Kıyaslanması 21 <i>A Comparative Study of Turkey, South Korea and Israel's National Innovation Systems</i>
Mitat Arman KARASU	Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri 51 <i>Security Risks in Cities in Turkey Caused Syrian Asylum Seekers</i>
Mustafa Cem OĞUZ	Hegel'in Woodrow Wilson Üzerindeki Tesiri: Organik Devlet Düşüncesinin Amerika'ya Girişi 75 <i>Hegel's Influence on Woodrow Wilson's Thoughts: Introduction of Organic State Notion to USA</i>
Fahri ÖZSUNGUR	Otobüs Sektörünün Değer Zinciri Analizine Yönelik Nitel Bir Araştırma: Üretim İşletmesi Örneği 95 <i>A Qualitative Research for Value Chain Analysis of Bus Sector: Example of Manufacturing Company</i>
Özkan ÖZTÜRK Ercüment ERBAY	Üniversite Mezunu Kadınların İşsizlik Süreçlerinin Değerlendirilmesi 125 <i>Evaluation of Unemployment Process of University Graduate Women</i>
Mehmet SONGUR Filiz Elmas SARAÇ	Türkiye'de Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi ve Ricardocu Maliye Politikası (1975-2014) 149 <i>Fiscal Theory of the Price Level and Ricardian Fiscal Policy in Turkey (1975-2014)</i>
Yazar Rehberi/Guide for Author	171

**CLIMATE CHANGE AND
URBANIZATION IN NEW YORK
CITY DURING BLOOMBERG'S
TERM OF MAYOR:
EFFECTS AND IMPLICATIONS**

*Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 1-20*

Elif ÇOLAKOĞLU

Assoc.Prof.Dr., Security Sciences
Institute, Gendarmerie and Coast Guard
Academy, Ankara, Turkey
ecolakoglu@jandarma.gov.tr

This research was financially supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (Turkish: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, TÜBİTAK) – BİDEB 2219. Also the work was supervised by Professor Rebecca Bratspies (bratspies@mail.law.cuny.edu) and supported by CUNY Center for Urban Environmental Reform (CUER). Errors, however, are mine alone.

Abstract: Nowadays New York City faces sea level rise and rising temperatures which are climate change-related challenges. To strengthen its resilience, NYC is developing plans, formulating policy goals, setting standards, and developing new institutions for environmental governance and sustainability. Locally, through PlaNYC, the NYC administration has pursued several initiatives to reduce greenhouse gas emissions, with mostly 30 percent below current levels by 2030. Since 2002, the NYC Administration stands out challenging climate change and its initiatives which are the examples of best practices at the municipal level. In this framework, this study describes the comprehensive effort to reduce greenhouse gas emissions, as well as provides NYC's climate change projections and some of the potential risks to the NYC's critical infrastructure posed by climate change. We also discuss the future of these policies that have been implemented during Bloomberg's administration term.

Keywords: *Climate change, urbanization, New York City, the Bloomberg Administration.*

BLOOMBERG DÖNEMİNDE NEW YORK'TA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KENTLEŞME: ETKİLER VE UYGULAMALAR

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 1-20

Elif ÇOLAKOĞLU

Doç.Dr., Güvenlik Bilimleri Enstitüsü,
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi,
Ankara, Türkiye
ecolakoglu@jandarma.gov.tr

*Bu araştırma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik
Araştırma Kurumu (English: The Scientific and
Technological Research Council of Turkey) –
BİDEB 2219 tarafından desteklenmektedir. Aynı
zamanda, Prof. Rebecca Bratspies'in
(bratspies@mail.law.cuny.edu)
danışmanlığında yürütülmüş ve CUNY Center
for Urban Environmental Reform (CUER)
tarafındandan desteklenmiştir. Ancak mevcut
hatalar, tarafıma aittir.*

Öz: Günümüzde New York, iklim değişikliği kaynaklı deniz seviyesinin yükselişi ve yükselen sıcaklıklar ile mücadele etmektedir. New York, dayanıklılığını güçlendirmek için planlar geliştirmekte, siyasi hedeflerini belirlemekte, ölçütler belirlemekte ve çevresel yönetim ve sürdürülebilirlik için yeni kurumlar geliştirmektedir. PlaNYC aracılığıyla, New York Şehir Yönetimi, yerelde 2030 yılına kadar sera gazı emisyonunu mevcut düzeyinden yüzde 30'un aşığına çekebilmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. 2002 yılından bu yana, bu Şehir Yönetimi iklim değişikliği mücadelesiyle ve belediye düzeyindeki en iyi uygulama örnekleri olarak (bilinen) girişimleriyle dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, söz konusu çalışma, New York'un iklim değişikliği tahmin çalışmalarını ve iklim değişikliğinden dolayı şehrin kırılğan altyapısına yönelik kimi olası tehditleri ortaya koymasının yanı sıra, sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik yürütülen kapsamlı çabayı açıklamaktadır. Ayrıca, Bloomberg yönetimi boyunca uygulanan bu politikaların geleceği tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İklim değişikliği, kentleşme, New York, Bloomberg yönetimi.

INTRODUCTION

CLIMATE CHANGE AND THE NEW YORK CITY

Today, more than before, the changing global climate is defined as a new, direct and multifaceted issue threatening national security all over the world. Considering the effects of climate change, especially through extreme weather events, the situation seems quite serious. The future of humankind and our planet may be in jeopardy due to it. Storms, droughts, forest fires and floods have caused environmental impairments and longer-lasting drought not recycled and this situation has adversely affected the food, water and sanitation security of millions of people and mass migration has happened for more than a decade. The most devastating effects of these problems are those, affecting developing countries which have scarce natural resources and limited facilities to adapt to these challenges caused by climate change. They are state's most costly and destructive natural disaster. For example, the U.S. Government has spent \$350 billion over the past decade in direct costs because of extreme weather and fire alone (Office of Management and Budget, 2016: 21). Conversely, it is possible that the problems created by climate change can lead to conflicts and tensions among the states and communities, especially in the world's most unstable regions, as well as threatening economic and political stability, peace and tranquility.

When the U.N. report (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, June 13, 2013) explains that the world population has passed about 7 billion and that more than half of this population lives in cities, it highlights changes and trends about threats we will face. Cities have responsibility for 75 percent of the total global energy consumption and that is, for 80 percent of the world's greenhouse gas (GHG) emissions (Dodman, 2009: 6). Moreover, the world population is expected to reach 11.2 billion of this by 2100, an increase of nearly 50 percent from today's population of 7.4 billion (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2015: 1). GHG effect is felt rather in cities and has turned to be an environmental problem as a result of human activities. Because of this pollution, especially in these cities, urban heat islands occur as a result of the effect of inversion. These heat islands occur since cities get warmer than the rural areas as a result of unplanned and distorted urbanization, and it becomes a source of environmental problems from which many environmental consequences emerge. Due to the continued growth of GHG emissions, projected global average temperatures at the end of the 21st century will be at least 4°C (Obama, 2017: 126).

Thus, cities and local governments that are directly affected by this process are required to cope with the natural disasters such as thirst and sudden floods – for example the European heatwave of 2003 caused 35,000 deaths, Hurricane Katrina in the U.S. in August 2005, Myanmar' Cyclone Nargis disaster in May 2008, the 2010 heavy

floods in Pakistan, and long-term droughts in the Amazon Basin, Australia and East Africa. Given that this process is so rapid in cities like Istanbul, Ankara, and Izmir that grows rapidly the inventory of GHG in Turkey (Republic of Turkey Ministry of Forestry and Water Affairs, Turkish State Meteorological Services, 2016) must be documented as soon as possible and the re-creation of energy, agriculture and water resources must be realized, and management and planning of reduction targets should be specified and monitored. With urban infrastructure regulations created in this framework, sustainable and livable cities can be created. Sustainable cities are the locations that make socio-economic benefits available to citizens in accordance with environmental and energy concerns in order to ensure the sustainability of the rural change and development. Developments in these cities are planned to parallel sustainable social development. Accordingly, necessary measures to be taken regarding reduction and restriction of carbon emission rate used in the prevention of climate change are important in the process of creating a sustainable city.

One of New York City's ("NYC") best practices for tackling with climate change and the creating sustainable city is the NYC administration (the "Administration") and its applications. The Administration comes forward particularly in this regard to commissioning expert scientific advice, formulating policy goals, setting standards and developing new institutions for environmental governance and sustainability (Corburn, 2009: 413), although the City faces as a result of more frequent heavy precipitation, sea level rise and rising temperatures which are climate change-related challenges. Hurricane Sandy, which occurred in October of 2012, can be an important touchstone for that and also, is a clear example for need to tackle climate change. Because this Hurricane struck and swept through the Caribbean and up the East Coast of the nation, it was the deadliest and most destructive hurricane of the 2012 Atlantic hurricane season, besides the second-costliest hurricane in the nation history. It affected 24 states, including the entire eastern seaboard from Florida to Maine and west across the Appalachian Mountains to Michigan and Wisconsin, with especially severe damage in New Jersey and New York, and caused the death of hundreds of people. Its storm surge hit NYC, flooding streets, tunnels and subway lines and cutting power in and around the city. In affected region, over 7,000 transformers and 15,200 poles were damaged and fuel pumps at gas stations did not work due to power outages and lack of back-up generation (U.S. Department of Energy, 2013: 6). It caused large financial losses; over \$50 billion in damage in the nation, total surpassed only by Hurricane Katrina. Hurricane Sandy is the nation's most expensive storm since Hurricane Katrina, which caused \$128 billion in damage, according to the 2013 data (DoSomething.Org, June 12, 2013), and this mainly will be paid by federal funds, but many other tax bills will reflect to the public (Freedman-Schnapp, August 16, 2013: 1). Despite all this, the author believes the NYC Administration was protected from the possible more adverse

results because of the measures taken to increase the NYC's resilience to extreme weathers.

Our study examines policies and programs related to GHG emissions arising in NYC within the scope of the efforts local governments to ensure urban sustainability against the climate change. This study shows how the NYC's climate policy developed in the context of a comprehensive long-term sustainability plan and model, which is PlaNYC, since 2002. The NYC Administration stands out in challenging climate change, and its initiatives are the examples of best practices at the municipal level. In this framework, our study consists of two sections. The first section discusses NYC's administrative structure in the light of current studies. This section also provides climate change projections for NYC and identifies some of the potential risks to the city's critical infrastructure posed by climate change. In the second and final section, NYC's policies and measures for the realization of goals set for its GHG emissions reduction are analyzed.

1. ADDRESSING CLIMATE CHANGE OF THE NEW YORK CITY ADMINISTRATION

To begin dealing with risks posed by changing climate, NYC administration, or rather the Bloomberg administration has needed to take concrete steps to protect the City's vulnerability to climate change since 2002. The NYC administration with regard to climate change and adaptation has focused on managing and reducing effectively the City's emissions. Till today, the NYC administration has actively applied and pursued programs, and legal and policy measures to reduce emissions of GHG emissions, with mostly 30 percent below current levels by 2030. But the administrations who served in the previous terms had taken no action on this issue (Gerrard, July 12, 2013), despite their acceptance of the existence of climate change as a problem. For example, the Giuliani administration (1994-2001) opposed clearly mandatory limits on GHG emissions (Grist, July 12, 2013; Council on Foreign Relations, July 12, 2013; Lavelle and Lewis, July 12, 2013). Thus, this study discusses only the policies and practices covering the period of Mayor Michael Bloomberg (2002-2013), who was positioning the city to be a leader and a driving force in addressing climate change and sustainability planning.

1.1. Observed Trends for Temperature, Precipitation Sea Level Rise and Extreme Events in New York City

NYC has a temperate and continental climate, along with hot and humid summers and cold winters. An annual average air temperature from 1971 to 2000 was approximately 55 degrees Fahrenheit, according to the records. Its climate is depicted by substantial precipitation amounts range between approximately 43 and 50 inches in

all months of the year. (NYC.gov, June 13, 2015) However the trends in temperature, precipitation and sea levels have risen overall throughout the century, despite of interannual and decadal variations. Observational records show that spring is arriving sooner, summers are growing hotter, and winters are becoming warmer and less snowy. NYC's mean annual temperature and precipitation increased, respectively, 4.4 °F and 7.7 inches from 1900 to 2011. Moreover, a long and intense heat wave during the summer of 2006 caused 40 heat stroke deaths, most of them elderly, in NYC, according to a report (NYC Health, July 1, 2013). NPCC2' 2013 report update finds that mean annual temperatures and precipitation are, in turn, projected by global climate models to increase by 2.0 – 3.0°F and 0 – 10 percent by next seven years (New York City Panel on Climate Change (NPCC2), 2013: 4). Sea level in a large fraction of NYC and the surrounding region has also risen 1.1 feet due to land subsidence, with the remaining sea level rise driven by climate-related factors since 1900 and infrastructure in these areas is vulnerable to coastal flooding during major storm events from inland flooding and coastal storm surges (NYC.gov, June 13, 2015). It is not definite due to high natural variability and limited record length (Horton *et al.*, 2011: 2252), but this sea level rise occurring over time increased the extent and the magnitude of coastal flooding during storms. Several previous studies (U.S. Department of Energy, 2013; National Climate Assessment and Development Advisory Committee (NCADAC), 2013; Intergovernmental Panel on Climate Change, 2012; National Oceanic and Atmospheric Administration, 2012; Sallenger Jr *et al.*, 2012: 884-888; Smith and Katz, 2013: 387-410) have also confirmed the claim that sea levels continue to rise globally, along with higher local rates of rise in the Northeast U.S. during this century and therefore, NYC can expect dramatic changes in climate over the course of this century, with significant impacts on the NYC's economy, environment and quality of life. All observed climate information and trends poses significant risks to NYC's communities and infrastructure.

1.2. Climate Change Adaptation as a Challenge and Opportunity for New York City

New York City's Office of Long-Term Planning and Sustainability (OLTPS) formed as part of the Mayor's Office by the Bloomberg administration in 2006 (NYC.gov, July 5, 2013). The Office, as a comprehensive and important step toward climate change adaptation, launched a report titled PlaNYC (NYC.gov, July 3, 2013) after one year. PlaNYC was a comprehensive and long-term sustainability plan comprised of 127 initiatives in the key areas of land, water, transportation, energy, air and climate change. Since then, the plan was updated in 2011 and has been expanded to 132 initiatives and more than 400 specific milestones to prepare the city for one million more residents, strengthen the economy, combat climate change, and enhance the quality of life for all New Yorkers for December 2013 (NYC.gov, July 3, 2013). The Office has accepted that the challenges related to climate change are a part of sustainable development goals.

Under the umbrella of NYC's sustainability plan, PlaNYC, the Bloomberg administration has carried out a wide range of innovative initiatives, including the Greener Greater Buildings Plan (GGBP), Clean Heat Program, Climate Resilience Initiatives, Million Trees program, Green Infrastructure Plan, and the others to increase NYC's resilience to the effects of climate change during this time. NYC is becoming more energy efficient with these initiatives. For example, only as more buildings comply with the GGBP and as the code proposals of the NYC Green Codes Task Force are fully enacted, it is expected that these efficiency gains would increase, and could yield more than a 10 percent GHG emissions reduction by 2030. This success has largely based on improvements in the NYC' energy supply changes. According to 2013 data, NYC's annual GHG emissions over 2005 emissions have dropped 16 percent - more than halfway to its goal of a 30 percent reduction by 2030. For this, the Bloomberg administration has spent 10 percent of their annual energy budget - approximately \$80 million - on funding energy efficiency measures in city government buildings so far (NYC.gov, July 8, 2013).

1.2.1. The Greener, Greater Buildings Plan

NYC's buildings account for about 75 percent of carbon emissions. They are the largest single source of energy use and emissions (Brokhof *et al.*, 2011: 20), and this leads to \$15 million per year in energy costs. The city has 22,000 buildings, which are mostly concentrated in Manhattan, over 50,000 square feet, according to the records. To reduce energy consumption and make the energy systems of the city cleaner and more reliable, NYC enacted GGBP legislative package in December 2009 (Millan, July 9, 2013).

GGBP is comprised of four local laws supplemented by job training opportunities and financing entity called the New York City Energy Efficiency Corporation (NYCEEC). The regulations consist of Local Law 85 (NYC Energy Conservation Code), Local Law 84 (Energy and Water Benchmarking), Local Law 87 (Energy Audits and Retro-commissioning) and Local Law 88 (Lighting Upgrades and Sub-metering). Based on the New York State Energy Code, Local Law 85 is the City's local energy code and its provisions apply to all renovations and repairs since its adoption in 2009. Its goal is to ensure that NYC's building stock provides the benefits of energy efficiency during the natural cycles of building upgrades. Local Law 84 is the annual requirement to benchmark energy and water consumption and requires owners of large buildings to do this. About 3,000 buildings including libraries, police stations, firehouses, schools, courthouses, health, community and family centers, and government offices have been benchmarked by the NYC Department of Citywide Administrative Services, with 28 agencies, since 2009 (NYC Department of Citywide Administrative Services, 2011: 8; NYC Department of Citywide Administrative Services, July 10, 2013). Local Law 87 requires energy audits and retro-commissioning

for large buildings which must be fulfilled for all the base building systems, consisting of HVAC, electrical and lighting, conveying systems, domestic hot water, and building envelope. Local Law 88 requires the lighting in the non-residential space be upgraded to meet code and large commercial tenants be provided with sub-meters by 2025 (NYC.gov, July 8, 2013; Brokhof *et al.*, 2011: 6-7).

By 2030, this comprehensive plan to improve energy-efficiency in existing buildings is estimated to reduce citywide GHG emissions from new and existing buildings by at least 5.3 percent (Urban Green, July 5, 2013), have a net savings of \$7 billion, and create roughly 17,800 construction-related jobs over 10 years (NYC.gov, July 8, 2013). GGBP was developed together with PlaNYC (Brokhof *et al.*, 2011: 5), and has been implemented successfully. This is because, by August 2011, almost two-thirds of covered buildings had complied in the framework GGBP (Brokhof *et al.*, 2011: 15). For this, NYC is also applied to use \$16 million of the \$80 million in Federal stimulus funding allocated to the city under the program of Energy Efficiency and Conservation Block Grant for this direct lending program (The Sallan Foundation, July 5, 2013). Lastly, the NYC Building Resiliency Task Force released the report which has a wide range of proposals for making NYC buildings and residents safer and better prepared for the next extreme weather event on June 27, 2013 (Urban Green Council, 2013).

1.2.2. NYC Clean Heat Program

NYC Clean Heat Program provides free resources to help buildings with technical assistance and financing options convert to the cleanest heating fuels – including natural gas and biodiesel – from heavy heating no. 6 and no. 4 oil more quickly, beginning in July 2012. NYC Department of Environmental Protection passed the relevant regulations in April 2011. PlaNYC's goal is to reduce 2 percent of NYC's emissions, about 1.3 million metric tons, by the end of 2013 through this Program (NYC.gov, July 8, 2013). Achieving this goal will also help to improve air quality and save lives. Because NYC's air pollution leads to nearly 6 percent of annual deaths each year (New York City Department of Health and Mental Hygiene, July 10, 2013; Kheirbek *et al.*, 2013: 477-479; Pruchnicki, 2013: 5). For this program, NYC launched more than \$100 million in financing to encourage buildings to convert to cleaner heating fuel in June 2012 (NYC.gov, July 10, 2013).

1.2.3. Climate Resilience Initiatives

Since 2007, the Bloomberg administration has notably taken actions to increase its resilience due to NYC's vulnerable structure which is surrounded by 520 miles of coastline, more than Miami, Boston, Los Angeles and San Francisco combined (Russ, June 12, 2013), against climate events. All these initiatives and preventions for

rebuilding and fortifying made NYC better informed and prepared for Hurricane Sandy, but also revealed the extent of its vulnerabilities (NYC.gov, July 8, 2013), as mentioned previously.

Before taking action, the Bloomberg administration convened the New York City Panel on Climate Change (NPCC1). The Panel consists of leading climate change scientist, academics, and insurance, risk management and legal experts, with funding from the Rockefeller Foundation, in August of 2008. The main purpose of NPCC1 as the technical advisory body is to develop a clear scientific understanding of the risks-based response to climate change and possible impacts to the city's infrastructure, built environment, and population. Overseen by the Mayor's Office of Long Term Planning and Sustainability, the panel's analyses are key part of challenging climate change for the success of new initiatives from policy development to implementation, and provide facts on these issues. The NPCC1 found that NYC could encounter up to 2.5 feet of sea-level rise, almost as many 90 degree days and double to triple the probability of 100-year flood of today (NYC.gov, July 8, 2013). In February of 2009, the Panel released the most detailed climate risk information for the city at the NPCC1 Report published in the Annals of the New York Academy of Sciences. To ensure long-term sustainability, *ad hoc* adaptation to extreme climate events are not enough, and both public and private sectors should make investments to minimize these risks mentioned. (New York City Panel on Climate Change, 2010: 1-354) And then, the administration convened over 40 public and private infrastructure operators as part of a climate change adaptation task force, the NYC's Climate Change Adaptation Task Force (CCATF), to develop an inventory of risks to the NYC's critical systems to begin addressing the risks mentioned at the report, and to coordinate between the various regional, state, and federal agencies. (NYC.gov, July 8, 2013)

In September 2012, NYC enacted Local Law 42 that established the NPCC1 as an ongoing body which meets at least twice a year, advises the NYC and the CCATF on the latest scientific developments and updates climate projections at least every three years, starting from March 2013. Following the Hurricane Sandy in October 2012, the administration reconvened secondly the New York City Panel on Climate Change (NPCC2) in January 2013 to provide current and future information and analyses concerning climate risks facing NYC for use in the Special Initiative for Rebuilding and Resiliency (SIRR), and to begin work on a new assessment. The NPCC2 which follows the risk management approach developed in NPCC1 released the NPCC Climate Risk Information report update published in June 2013. Using the latest climate models, recent observations about climate trends, and new information about GHG emissions, the NPCC2 now projects that by 2050s, sea level rises of up to 11 to 24 inches are projected. (New York City Panel on Climate Change (NPCC2), 2013: 4-7; PlaNYC, July 15, 2013: 28)

Afterwards, the administration launched a number of initiatives to fortify the resilience of built environment, in accordance with the results and analyses. NYC created a \$2.4 billion Green Infrastructure Plan (New York City Department of Environmental Protection, 2010) to better manage rainfall and prevent the impacts of combined sewer overflows. The administration required that all projects undertaking environmental review deal with future sea level rise and coastal risks in their drafts to protect new waterfront development. Another initiative is NYC Cool Roofs Program (NYC.gov, July 17, 2013) to help cool the city and reduce cooling costs, cut energy usage and lower GHG emissions by reducing the amount of heat absorbed by buildings (Howe, 2012: 219). This program encourages building owners to cool their rooftops by applying a reflective white coating. (NYC.gov, July 8, 2013) In NYC, the total cooled roofs are nearly 3.7 million square feet in size, according to 2012 Annual Report of the NYC Department of Buildings (NYC Buildings, August 5, 2013: 28).

Lastly, the measures were taken before, during and after the Hurricane Sandy. One of them that are the Bloomberg administration in 2010 began working together the Federal Emergency Management Agency (FEMA) to update NYC's flood maps – Flood Insurance Rate Maps –, a comprehensive program to retrofit existing buildings in coastal areas. To help communities understand their coastal flood risks and determine whether buildings must obtain flood insurance and meet flood protection standards in the NYC's Building Code, the maps (Federal Emergency Management Agency, July 18, 2013) were already in the process of being updated when the hurricane struck. Also, another initiative of the administration is a comprehensive coastal protection study, officially known as the North Atlantic Coast Comprehensive Study, with the U.S. Army Corps of Engineers (USACE). Released on May 28, 2013, the USACE's this study which was authorized for up to \$20 million by Congress, and determines and evaluates how best to reduce flood and storm damage risks for vulnerable coastal people and communities in areas affected by Hurricane Sandy. (U.S. Army Corps of Engineers, July 19, 2013; U.S. Army Corps of Engineers (New York District Times), 2013: 1-16)

For this, in December 2012, the Bloomberg administration also convened the Special Initiative on Rebuilding and Resiliency (SIRR) as an effort to rebuild communities that were hit hardest by Hurricane Sandy and fortify the resilience of the built environment and critical infrastructure to the effects of changing climate. In the aftermath of Hurricane Sandy, SIRR announced a report which is the latest report under PlaNYC, recommending how to rebuild communities' post-Sandy and boost infrastructural resiliency citywide, on June 11, 2013. The plan is estimated to cost nearly \$20 billion, includes over 250 specific initiatives for preparing the NYC in the face of climate change and severe storms. (PlaNYC, July 15, 2013: 50) In general, these initiatives consist of building a huge levee to protect Lower Manhattan, forming

wetlands along the East River and installing floodgates along Staten Island (Fleming, 2013: 31).

1.2.4. MillionTreesNYC: A PlaNYC Initiative with NYC Parks and New York Restoration Project

Citywide, NYC's tree inventory includes over 590,000 publicly managed street trees, which are distributed amongst the five boroughs – Brooklyn, 24 percent, Bronx, 10 percent, Manhattan, 8 percent, Queens, 41 percent, and Staten Island, 17 percent –. But this is not enough; there is a requirement to increase tree planting to maintain the flow of benefits provided by the urban forest currently, as explained clearly in the NYC Municipal Forest Resource Analysis 2007 report. NYC's street trees intercept 1432 gallons of stormwater annually, and are valued at \$61 per tree. Rainfall interception by trees as mini-reservoirs, controlling runoff at the source, reduces the magnitude of floods during large storms. (Peper *et al.*, 2007) Also, these trees affect air quality, are temperature reduction and other microclimatic effects; removal of air pollutants; emission of volatile organic compounds and tree maintenance emissions; and energy conservation in buildings and consequent power plant emissions (Nowak *et al.*, 2007: 13). Therefore, under the PlaNYC 2030, MillionTreesNYC is implemented since 2007.

MillionTreesNYC is a public – private initiative to plant one million trees by 2017, legislation requiring the city to formulate a plan to reduce sewage overflow, and an \$80 million commitment to energy efficiency programs for city government. According to this, NYC will plant 70 percent of the trees in parks and other public spaces, while the other 30 percent will come from private organizations, homeowners, and community organizations. (MillionTreesNYC, July 15, 2013) Founded in 1995, New York Restoration Project (NYRP) which is a non-profit organization dedicated to transforming open space in underserved communities to create a greener, more sustainable NYC, is leading this initiative in partnership with the Bloomberg administration. Also the NYC Department of Parks & Recreation (Parks), which is responsible for greening and maintaining the city's open spaces, is another partner of this project, along with the Home Depot Foundation as a financial supporter. NYC has planted more than 750,000 trees (MillionTreesNYC, July 16, 2013) across the five boroughs so far.

1.3. The Network of C40 Cities Climate Leadership Group

Convened in October 2005, the C40 Cities Climate Leadership Group (hereafter "C40") is a collaboration of megacities from around the world to address climate risks. This Group brings together a unique set of assets and creates a shared sense of purpose, in aligned partnership with the Clinton Climate Initiative which focuses on helping large cities reduce their GHG emissions (Clinton Foundation, July 22, 2013) since 2006,

and also works to empower these cities to connect with each other and share technical expertise on best practices. (C40 Cities, July 22, 2013) It also has initiatives with Bloomberg Philanthropies, World Bank, ICLEI - Local Governments for Sustainability, the Carbon Disclosure Project (CDP) and Arup.

Along with the ten-member steering committee of other C40 mayors and the executive leadership team, the current chairperson of the C40 is NYC Mayor Michael Bloomberg who began in November 2010. The C40 convenes city networks to work together on seven key areas - energy efficiency, finance and economic development, measurement and planning, sustainable communities, transportation, solid waste management, water and adaptation and to hold workshops and seminars to exchange best practice. For example, energy efficiency retrofit programs - installing energy efficient light bulbs, other smart lighting mechanisms - has been implemented for existing buildings in 20 cities. Also, 10 Cities have delivered bus rapid transit (BRT) systems. Of the 16 mayors with direct power over 1.4 million taxis, 4 mayors are piloting electric taxis, while 5 mayors are taking policy measures to introduce hybrid taxis. 22 mayors have taken action to improve the cycling infrastructure. (Rio+20 United Nations Conference on Sustainable Development, July 22, 2013) Through all these networks, the C40 aims to reduce GHG emissions significantly and to provide proven models that other cities and national governments can adopt (C40 Cities Climate Leadership Group, July 23, 2013).

A total of 59 global cities – The C40 is comprised of these cities: Addis Ababa, Athens, Bangkok, Beijing, Berlin, Bogotá, Buenos Aires, Cairo, Caracas, Chicago, Delhi, Dhaka, Hanoi, Hong Kong, Houston, Istanbul, Jakarta, Johannesburg, Karachi, Lagos, Lima, London, Los Angeles, Madrid, Melbourne, Mexico City, Moscow, Mumbai, New York City, Paris, Philadelphia, Rio de Janeiro, Rome, São Paulo, Seoul, Shanghai, Sydney, Toronto, Tokyo, and Warsaw. It also has 19 affiliate cities: Amsterdam, Austin, Barcelona, Basel, Changwon, Copenhagen, Curitiba, Heidelberg, Ho Chi Minh City, Milan, New Orleans, Portland, Rotterdam, Salt Lake City, San Francisco, Santiago de Chile, Seattle, Stockholm, and Yokohama – (GoGreen, July 22, 2013) which represent 297 million people and generate 18 percent of global GDP and 10 percent of carbon emissions, are members of the C40. Collectively, these cities account for 4,734 actions to combat climate change, but approximately 74 percent of them have been implemented to date, according to a report (Aggarwala *et al.*, 2011) released in June 2011.

Launched within same year, another report provides and analyzes the information on current situation of their GHG emissions, adaptation and strategy. It explains that 58 percent of the 42 reporting cities are adopting citywide GHG reduction targets, and 62 percent have established action plans to address climate change. But

over 90 percent of C40 cities identified themselves as being at risk due to climate change. Also, there exists an overarching need for developing a standardized way cities can publicly communicate their carbon emissions and risk profiles, according to this report. (Carbon Disclosure Project (CDP), 2011) The reports released during the last two years have demonstrated the results from second and third year of annual reporting from cities in C40. The first report shows a rise in C40 cities setting emissions reduction targets from 62 percent in 2011 to 71 percent, as well as the measurement and reporting of citywide emissions is a growing trend among the C40 cities. These cities report emissions totaling nearly 1 billion tons of carbon emissions, which represents an increase of 43 percent from levels reported last year (Carbon Disclosure Project (CDP), 2012). Launched this year, the final report is based on data disclosed by 110 cities and shows how climate change actions are helping cities reduce carbon emissions and analyzes the current situation of these cities. According to the report findings, the cities are cutting their carbon footprint, reporting annual energy savings of up to \$13 million, and their residents are benefitting from healthier living and better business environments. Also these cities report about \$40 million in savings per year from their emissions reduction activities (Riffle *et al.*, 2013).

Hosted by the city of Copenhagen in cooperation with the C40 cities and ICLEI, the Climate Summit of Mayors was held in December 2009 in conjunction with the 15th Conference of the Parties (COP 15) of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). The goal of the Summit was to emphasize the significant role that cities play in replying to climate change in regard to both mitigation and adaptation (New York City Panel on Climate Change, 2010: 26-27). To achieve this, and create new partnerships and move forward with cutting-edge research findings, two years later, more than 30 mayors convened at the C40 Cities Mayors Summit in Sao Paulo, Brazil. ICLEI and C40 cities launched the development of a new global standard for reporting GHG emissions, as well as shared the best practices and innovation by mayors and experts from around the world (C40 Cities Climate Leadership Group, July 27, 2013). The latest C40 Mayors Summit was held on November 30–December 2, 2016.

1.4. The Mayors Climate Protection Agreement and The Greenhouse Gas Reduction Commitment of New York City

Another municipal network on climate change was the U.S. Conference of Mayors Climate Protection Agreement (the “Agreement”), in which cities pledged to meet or exceed the targets as set forth in the Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, which is an international treaty that sets binding obligations on industrialized countries to reduce GHG emissions, in their own communities. Adopted in June 2005, the Agreement encourages the U.S. municipalities to take action to reduce GHG emissions and aims basically reducing the nation’s

dependence on fossil fuels and also expediting the development of clean, economical energy resources and fuel-efficient technologies. Signatories of the Agreement are represented in the Conference by its chief elected officials, the mayors (Carlarne, 2010: 91). As of August 8, 2013, the mayors of 1060 from the 50 States, the District of Columbia and Puerto Rico, representing a total population of over 89 million citizens, have signed and joined the Agreement (Mayors Climate Protection Center, August 8, 2013). Today, the total 47 cities including NYC from the state of New York have signed it (Mayors Climate Protection Center, August 9, 2013), and formally adopted and actively promoted policy positions on these issues. These cities are instituting programs to reduce GHG emissions by installing energy-efficient lighting, developing and enforcing building codes incorporating energy-efficient designs, investing in mass transit, carpooling and bicycle commuting programs, and switching over to solid waste management programs that use less energy and recovering landfill gases, as well as creating an emission inventory and developing an effective action plan to fight climate change. (Mayors Climate Protection Center, August 10, 2013; Engel and Orbach, 2008: 122-123) The NYC administration's actions at the municipal level have substantially been generated under the PlaNYC, which aims to reduce GHG emissions by 30 percent citywide, and begun implementing over 90 percent of the 127 initiatives (The United States Conference of Mayors, 2008: 11; The United States Conference of Mayors and the City of Seattle, 2007: 16-17) such as enacting a local regulation requiring the NYC's yellow cab fleet to drive only hybrid cars by 2012 (NYC.gov, August 9, 2013), and launching a campaign to plant one-million trees, with 30,800 trees planted since 2007.

CONCLUSION: NEW YORK CITY CLIMATE CHANGE ADAPTATION AFTER BLOOMBERG...

The catastrophic effects of global warming can be seen in NYC today. As of now, the NYC as a coastal city has faced different climate risks such as heat waves and storm surges, which affect everyday life citywide, and, if current trends continue, they will become more frequent and severe. Hurricane Sandy which has devastated the East Coast is just the latest example.

Being aware of these consequences, the NYC administration has taken measures both to resolve the crisis arising climate change – environmental, social and technological –, to turn to opportunities since 2002. Under PlaNYC, which could be called “ambitious”, the Administration has carried out successfully initiatives such as the Greener, Greater Buildings Plan and the Million Trees Program to tackle climate change through reducing GHG emissions, with mostly 30 percent below current levels by 2030. These initiatives, which providing the examples of best practices at the local level, help to create a more resilient the NYC, with a long-term focus on preparing for the impacts of climate change. However, the weakest side of these, maybe, is that the

NYC has limited financial resources. This can turn a disadvantage because of other pressing needs and tight budgets.

Additionally, this strategy of the NYC administration at the local level should be transferred to the national level, and also adopted as above-party political interest, as mentioned frequently in our study. Achieving this challenge will require integration with the national preparedness system across adaptation and mitigation. In June 2013, the U.S. Government released a rebuilding strategy to strengthen all communities in the U.S. at risk from extreme weather and promised to help local governments strengthen their infrastructure (Executive Office of the President, 2013; Ernest J. Moniz's speech, 2013). Thereby, this is important in terms of additional support and guidance from the federal government. Moreover, the most recent local government elections in NYC have taken place on November 5, 2013; it is very important whether or not the current mayor has same policies. In addition, the NYC may need many more strategies in adapting citywide to a changing climate, as well as current politics. To ensure that the NYC is resilient to existing and future climate risks, the current mayor must take further action. Because NYC' mayor will have inevitably to address and tackle the complex and crucial problems and its impacts facing the city post-Sandy, and other climate change threats in the future. Aggressive administrative efforts have achieved great success.

The NYC administration is a good municipal example for the cities in Turkey, especially for its coastal cities such as Istanbul and Izmir that are vulnerable to climate change effects. This is worth considering not only in terms of best practices, but also an evidence of fulfillment the administrative success in a short period of time, the last 12 years. In fact, NYC is late relatively to address climate change, when compared to other cities such as Los Angeles, Seattle and Denver in the nation. For example, as one of the C40 cities, Istanbul, located in northwestern Turkey, is in a similar situation now, and needs to a comprehensive program which are preparing risk assessments, setting GHG emission reduction targets and pledging to act, just as the PlaNYC. The effort of NYC's administration may be able to provide lessons to our cities as they plan adaptation strategies.

REFERENCES

- Aggarwala, R.T., R. Desai, B. Choy, A. Fernandez, P. Kirk, A. Lazar, T. Smith, M. Watts, A. Yan (2011), *Climate Action in Megacities: C40 Cities Baseline and Opportunities*, Version 1.0, ARUP & C40 Cities Climate Leadership Group, 1-114.
- Asbury H.S.J., S.D. Kara, A.H Peter (2012), "Hotspot of Accelerated Sea-Level Rise on the Atlantic coast of North America", *Nature Climate Change*, 2, 884-888.
- Brokhof, K., B. Holland, R. Foshee (2011), *Case Study: New York City's Greener, Greater Buildings Plan*, ICLEI-Local Governments for Sustainability USA & the Institute for Market Transformation.

- Carbon Disclosure Project (CDP) (2011), *CDP Cities 2011, Global Report on C40 Cities (Report written by KPMG)*, C40 Cities Climate Leadership Group, 1-38.
- Carbon Disclosure Project (CDP) (2012), *Measurement for Management, CDP Cities 2012 Global Report: Including Special Report on C40 Cities*, C40 Cities Climate Leadership Group, 1-89.
- Carlarne, C.P. (2010), *Climate Change Law and Policy: EU and US Approaches*, New York: Oxford University Press.
- Clinton Foundation (July 22, 2013), *Clinton Climate Initiative*, <http://www.clintonfoundation.org/main/our-work/by-initiative/clinton-climate-initiative/about.html>
- Corburn, J. (2009), "Cities, Climate Change and Urban Heat Island Mitigation: Localising Global Environmental Science", *Urban Studies*, 46(2), 413-427.
- Council on Foreign Relations (July 12, 2013), *Rudy Giuliani*, <http://www.cfr.org/experts/world/rudy-giuliani/b10534#16>
- C40 Cities (July 22, 2013), *C40 Cities Climate Leadership Group*, <http://www.c40cities.org/>.
- C40 Cities Climate Leadership Group (July 23, 2013), *A Global Opportunity for Cities to Lead*, <http://c40.org/whycities>
- C40 Cities Climate Leadership Group (July 27, 2013), *C40 Blog: Building on a legacy of action: Looking ahead to Johannesburg 2014*, <http://c40.org/c40blog/building-on-a-legacy-of-action-looking-ahead-to-johannesburg-2014>
- Dodman, D. (2009), *Paper 1: Urban Density and Climate Change*, Revisited Draft- April 2, 2009 (Analytical Review of the Interaction between Urban Growth Trends and Environmental Changes), United Nations Population Fund.
- DoSomething.Org (June 12, 2013), *11 Facts about Hurricane Sandy*, <http://www.dosomething.org/tipsandtools/11-facts-about-hurricane-sandy>
- Engel, K.H., B. Orbach (2008), "Micro-Motives for State and Local Climate Change Initiatives", *Harvard Law & Policy Review*, 2, 119-137.
- Ernest J. Moniz's speech (August 26, 2013), *Policy Address by Ernest J. Moniz, U.S. Secretary of Energy*, Center on Global Energy Policy, Columbia University, New York City.
- Executive Office of the President (2013), *The President's Climate Action Plan*, 1-21.
- Federal Emergency Management Agency (July 18, 2013), *Flood Insurance Rate Map (FIRM): National Flood Insurance Program (NFIP) Policy Index*, <http://www.fema.gov/floodplai n-management/flood-insurance-rate-map-firm>
- Fleming, W. (2013), "Has Anything Changed? A Year After Sandy, Are We Ready for the Next Big Storm?", *City & State*, 2(16), 31-32.
- Freedman-Schnapp, M. (August 16, 2013), "A Sustainable City for All", *Toward a 21st Century City for All: Progressive Policies for New York City in 2013 and Beyond*, http://21c4all.org/sites/default/files/pdf/21cforall_sustainability.pdf
- Gerrard, M.B. (July 12, 2013), *Personal Interview* (at 10:30 a.m.).
- GoGreen: An Ecotribe Initiative (July 22, 2013), *Green Stories: C40 Cities – Climate Leadership Group*, http://www.go-green.ae/greenstory_view.php?storyid=1375

- Grist (July 12, 2013), *A look at Rudy Giuliani's environmental platform and record*, <http://grist.org/article/giuliani/full/>
- Horton, R. M., Vivien Gornitz, Daniel A. Bader, Alex C. Ruane, Richard Goldberg, Cynthia Rosenzweig (2011), "Climate Hazard Assessment for Stakeholder Adaptation Planning in New York City", *Journal of Applied Meteorology Climatol*, 50, 2247–2266.
- Howe, J.C. (2012), "Chapter 7: Buildings", *The Law of Adaptation to Climate Change: U.S. and International Aspects* (eds. Michael B. Gerrard and Katrina Fischer Kuh), Chicago: American Bar Association, 209-234.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (2012), *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation, A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (eds. C.B. Field, V. Barros, T. F. Stocker and D. Qin), New York: Cambridge University Press.
- Kheirbek, I., K. Wheeler, S. Walters, D. Kass, T. Matte (2013), "PM2.5 and Ozone Health Impacts and Disparities in New York City: Sensitivity to Spatial and Temporal Resolution", *Air Quality, Atmosphere & Health*, 6, 473–486.
- Lavelle, M., M. Lewis (July 12, 2013), *Climate Change Lobbying Dominated by 10 Firms*, <http://www.politico.com/news/stories/0509/22723.html>
- Mayors Climate Protection Center (August 9, 2013), *Cities That Have Signed On*, <http://www.usmayors.org/climateprotection/cities.asp?state=NY>
- Mayors Climate Protection Center (August 8, 2013), *Map of Participating Mayors*, <http://www.usmayors.org/climateprotection/map.asp>
- Mayors Climate Protection Center (August 10, 2013), *The U.S. Mayors Climate Protection Agreement* (As endorsed by the 73rd Annual U.S. Conference of Mayors Meeting, Chicago, 2005), <http://www.usmayors.org/climateprotection/documents/mcpAgreement.pdf>
- Millan, N. (July 9, 2013), *NYC's Greener, Greater Buildings Plan*, <http://www.facilitiesnet.com/energyefficiency/article/NYCs-Greener-Greater-Buildings-Plan--11548>
- Million Trees NYC (July 15, 2013), *About Million Trees NYC*, <http://www.milliontreesnyc.org/html/about/about.shtml>
- Million Trees NYC (July 16, 2013), *I'm available*, <http://www.milliontreesnyc.org/html/home/home.shtml>
- National Climate Assessment and Development Advisory Committee (NCADAC) (2013), *National Climate Assessment*, U.S. Global Change Research Program Public Review Version.
- National Oceanic and Atmospheric Administration (2012), *Global Sea Level Rise Scenarios for the United States National Climate Assessment*, NOAA Technical Report OAR CPO-1.
- New York City Department of Environmental Protection (2010), *NYC Green Infrastructure Plan: A Sustainable Strategy for Clean Waterways*, 1-16.

- New York City Department of Health and Mental Hygiene (July 10, 2013), *Air Pollution and the Health of New Yorkers: The Impact of Fine Particles and Ozone* (Edit. Lise Millay Stevens),
<http://www.nyc.gov/html/doh/downloads/pdf/eode/eode-air-quality-impact.pdf>
- New York City Panel on Climate Change, *Climate Change Adaptation in New York City: Building a Risk Management Response* (edits. C. Rosenzweig and W.D. Solecki) (2010), *New York City Panel on Climate Change 2010 Report*, In *Annals of the New York Academy of Sciences*, New York, 1-354.
- New York City Panel on Climate Change (NPCC2) (2013), *Climate Risk Information 2013: Observations, Climate Change Projections, and Maps* (edits. C. Rosenzweig and W. Solecki), Prepared for use by the City of New York Special Initiative on Rebuilding and Resiliency, New York.
- Nowak, D.J., R.E. Hoehn III, D.E. Crane, J.C. Stevens, J.T. Walton (2007), *Assessing Urban Forest Effects and Values: New York City's Urban Forest*, U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Northern Research Station Resource Bulletin NRS-9, Newtown Square, 1-24.
- NYC Buildings (August 5, 2013), *2012 Annual Report (in April 2013)*,
http://issuu.com/nycbuildingsannualreport2012/docs/3652_nycbuildings_annualreport2012?e=8027266/2240144, 1-36.
- NYC Clean Heat (July 10, 2013), *Technical Assistance*,
<http://www.nyc-cleanheat.org/content/technical-assistance>
- NYC Clean Heat (July 8, 2013), *Welcome to NYC Clean Heat*, <http://www.nyc-cleanheat.org/>
- NYC Department of Citywide Administrative Services (2011), *Energy Benchmarking Report for New York City Municipal Buildings*.
- NYC Department of Citywide Administrative Services (July 10, 2013), *New York City Government Building Energy Benchmarking Results: 2010 and 2011*,
http://www.nyc.gov/html/gbee/downloads/pdf/benchmark_results_2011.pdf
- NYC Health (July 1, 2013), *NYC Vital Signs Investigation Reports: Deaths Associated with Heat Waves in 2006 (November 2006, Special Report)*,
<http://www.nyc.gov/html/doh/downloads/pdf/survey/survey-2006heatdeaths.pdf>
- NYC.gov (June 13, 2015), *Climate Risk Information: New York City Panel on Climate Change (February 17, 2009)*, http://www.nyc.gov/html/om/pdf/2009/NPCC_CRI.pdf
- NYC.gov (July 8, 2013), *Greener, Greater Buildings Plan*,
<http://www.nyc.gov/html/gbee/html/plan/plan.shtml>
- NYC.gov (August 9, 2013), *Mayor Bloomberg Announces Taxi Fleet to Be Fully Hybrid by 2012 (May 22, 2007)*,
http://www.nyc.gov/portal/site/nycgov/menuitem.c0935b9a57bb4ef3daf2f1c701c789a0/index.jsp?pageID=mayor_press_release&catID=1194&doc_name=http%3A%2F%2Fwww.nyc.gov%2Fhtml%2Fom%2Fhtml%2F2007a%2Fpr156-07.html&cc=unused1978&rc=1194&ndi=1

- NYC.gov (July 10, 2013), *News from the Blue Room: For Immediate Release, PR-212-12, June 13, 2012*,
http://www.nyc.gov/portal/site/nycgov/menuitem.c0935b9a57bb4ef3daf2f1c701c789a0/index.jsp?pageID=mayor_press_release&catID=1194&doc_name=http%3A%2F%2Fwww.nyc.gov%2Fhtml%2Fom%2Fhtml%2F2012a%2Fpr212-12.html&cc=unused1978&rc=1194&ndi=1
- NYC.gov (July 3, 2013), *PlaNYC: A Greener, Greater New York*, http://nytelecom.vo.llnwd.net/o15/agencies/planyc2030/pdf/full_report_2007.pdf
- NYC.gov (July 3, 2013), *PlaNYC Progress Report 2013: A Greener, Greater New York*, http://nytelecom.vo.llnwd.net/o15/agencies/planyc2030/pdf/planyc_progress_report_2013.pdf
- NYC.gov (July 17, 2013), *Welcome to NYC Cool Roofs*,
<http://www.nyc.gov/html/coolroofs/html/home/home.shtml>
- NYC.gov (July 5, 2013), *Who We Are*, <http://www.nyc.gov/html/planyc2030/html/about/who-we-are.shtml>
- Obama, B. (2017), "The Irreversible Momentum of Clean Energy", *Science*, 355(6321): 126-129.
- Office of Management and Budget (2016), *Budget of the U.S. Government (Fiscal Year 2017)*, Washington.
- Peper, P.J., E.G. McPherson, J.R. Simpson, S.L. Gardner, K.E. Vargas, Q. Xiao (2007), *New York City, New York Municipal Forest Resource Analysis (Technical Report)*, Center for Urban Forest Research, U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Southwest Research Station, 1-66.
- PlaNYC (July 15, 2013), *A Stronger, More Resilient New York (June 11, 2013)*,
http://nytelecom.vo.llnwd.net/o15/agencies/sirr/SIRRs_preads_Hi_Res.pdf
- Pruchnicki, A. (2013), "East vs. West, One More Imbalance", *WestView News*, 9(8), 5.
- Republic of Turkey Ministry of Forestry and Water Affairs, Turkish State Meteorological Services (2016), *State of the Climate in Turkey in 2015*, Ankara.
- Riffle, C., K. Appleby, P. Martin (2013), *Wealthier, Healthier Cities: How climate change action is giving us wealthier, healthier cities, based on the CDP responses from 110 global cities*, Carbon Disclosure Project (CDP) & C40 Cities Climate Leadership Group, 1-15.
- Rio+20 United Nations Conference on Sustainable Development (July 22, 2013), *An 'Alternative Approach for Cities': C40 Cities Climate Leadership Group Submission to Rio+20*,
<http://www.unccd2012.org/content/documents/244C40%20Submission%20to%20Rio20.pdf>
- Russ, H. (June 12, 2013), *NYC Lays Out \$20 Billion Plan to Adapt to Climate Change*,
<http://www.reuters.com/article/2013/06/11/us-climate-newyork-plan-idUSBRE95A10120130611>
- Sallenger Jr, Asbury H., Kara S. Doran, Peter A. Howd, "Hotspot of accelerated sea-level rise on the Atlantic coast of North America", *Nature Climate Change*, Vol. 2, 2012, 884-888.
- Smith, A.B., R.W. Katz (2013), "US billion-dollar weather and climate disasters: data sources, trends, accuracy and biases", *Natural Hazards*, 67(2), 387-410.

- The Sallan Foundation (July 5, 2013), *Greener, Greater Buildings Plan*, http://sallan.org/pdf-docs/Greener_Greater_workforce_and_financing.pdf
- The United States Conference of Mayors and the City of Seattle (2007), *Climate Protection Strategies and Best Practices Guide: 2007 Mayors Climate Protection Summit Edition (November 1-2, Seattle)*, Mayors Climate Protection Center, Washington, D.C., 1-65.
- The United States Conference of Mayors (2008), *Climate Protection Featuring 2008 Mayors' Climate Protection Award Winning Entries*, Mayors Climate Protection Center, Washington, D.C., 1-26.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015), *World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables*, Working Paper No. ESA/P/WP.241.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs (June 13, 2013), *World Urbanization Prospects, the 2011 Revision*, <http://esa.un.org/unup/CD-ROM/Urban-Agglomerations.htm>
- Urban Green (July 5, 2013), *Advocacy in Action: Urban Green Council and the Greener, Greater Buildings Plan*, <http://www.urbangreencouncil.org/GGBP>
- Urban Green Council (2013), *Building Resiliency Task Force: Full Proposals (Report to Mayor Michael R. Bloomberg & Speaker Christine C. Quinn)*, New York.
- U.S. Army Corps of Engineers (July 19, 2013), *Evaluating North Atlantic Coastal Risks: North Atlantic Coast Comprehensive Study*, <http://www.nad.usace.army.mil/Missions/CivilWorks/HurricaneSandyCoastalRecovery/NorthAtlanticComprehensiveStudy.aspx>
- U.S. Army Corps of Engineers (New York District Times) (2013), *Army Corps Responds to Hurricane Sandy*, New York, 1-16.
- U.S. Department of Energy (2013), *U.S. Energy Sector Vulnerabilities to Climate Change and Extreme Weather (DOE/PI-0013)*, 1-46.

TÜRKİYE, GÜNEY KORE VE İSRAİL'İN ULUSAL İNOVASYON SİSTEMLERİNİN ANALİZİ VE KIYASLANMASI

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 21-49

Yasemin HANCIOĞLU
Dr.Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi
Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
yaseminhancioglu@odu.edu.tr

Özlem ATAY
Prof.Dr., Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
İşletme Bölümü
ozkanli@politics.ankara.edu.tr

Bu çalışma Prof. Dr. Özlem ATAY'ın danışmanlığında, Yasemin HANCIOĞLU'nun 2016 yılında tamamlanan "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Ulusal İnovasyon Sistemleri ve Politikaları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme" başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Öz: 21. yüzyılın değişen rekabet paradigması işletmeleri, bölgeleri ve ülkeleri siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan etkileri olan yeni bir kavram, inovasyon ile karşı karşıya getirmektedir. İnovasyon süreçlerindeki aktörleri belirleyen, bu aktörler arasındaki ilişkileri düzenleyen ulusal inovasyon sistemi ve inovasyon politikalarının başarı ile uygulanması da ülkelerin küresel düzeydeki rekabette konumlarını belirlemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin teknoloji yarışına gelişmiş ülkelere daha geç başladığı belirtilmektedir. Bununla birlikte yetişme sürecini hızlı bir şekilde gerçekleştiren bazı ülkeler gelişmiş ülkelerin inovasyon performansı seviyelerine ulaşabilmektedir. Çalışmanın amacı, teknolojiye yetişme sürecini başarı ile gerçekleştiren ve Türkiye ile birlikte inovasyon politikalarını benzer dönemlerde oluşturmaya başlayan Güney Kore ve İsrail'in ulusal inovasyon sistemleri ve politikalarını incelemektir. Üç ülkenin de ulusal inovasyon sistemleri incelendikten sonra bu ülkeler arasında kıyaslama yapılmıştır. Bu üç ülke arasında yapılan kıyaslama sonucunda, Güney Kore ve İsrail'in teknolojiye yetişme sürecini daha hızlı gerçekleştirdikleri görülmektedir. Türkiye'nin ulusal inovasyon sistemi ve inovasyon politikalarındaki eksiklikler göz önünde bulundurularak, incelenen iki ülkenin başarılı uygulamaları kapsamında öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ulusal inovasyon sistemi, inovasyon politikaları, kıyaslama, Türkiye, Güney Kore, İsrail.

**A COMPARATIVE STUDY
OF TURKEY, SOUTH KOREA
AND ISRAEL'S NATIONAL
INNOVATION SYSTEMS**

*Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 21-49*

Yasemin HANCIOĞLU

Assist.Prof.Dr., Ordu University
Ünye Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Department of Business Administration
yaseminhancioglu@odu.edu.tr

Özlem ATAY

Prof.Dr., Ankara University
Faculty of Political Science
Department of Business Administration
ozkanli@politics.ankara.edu.tr

This paper is adapted from Yasemin Hancioğlu's doctoral thesis study titled as "National Innovation Systems and Policies of Developing and Developed Countries: A Benchmarking Study", completed in 2016 under the supervisor of Prof. Dr. Özlem Atay.

Abstract: By the changing competitive paradigm of 21st century, enterprises, regions and countries faced with innovation which is a new concept with political, social and economic influences. Successful implementation of the national innovation systems which determines actors in innovation process and regulates relations between these actors and innovation policies determines the countries' position in competition at the global level. It is stated that especially the developing countries start to technology race later than developed countries. However, some countries that have achieved rapid catching-up process have reached level of innovation performance of developed countries. The aim of this study is to examine the national innovation systems and policies of Turkey, South Korea and Israel which successfully accomplished the catching-up process and started to form innovation policies with Turkey in similar periods. After examining the national innovation systems of the three countries, comparisons are made between these countries. As a result of comparison between these three countries, South Korea and Israel seem to have made catching-up process of technology faster. Given shortcomings of Turkey's national innovation system and innovation policies, recommendations have been developed in the context of successful implementations of two countries.

Keywords: *National innovation system, innovation policies, comparison, Turkey, South Korea, Israel.*

GİRİŞ

İnovasyon kapasitesini artırmak, başarılı gelişmekte olan ülkelerin büyüme dinamiklerinde merkezi rol oynamaktadır. Bu ülkeler, inovasyonun sadece ileri teknoloji ürünleri hakkında olmadığını farkındadırlar ve gelişen ülkelere yetişebilmelerini sağlayacak öğrenme kapasitesine sahip olmak için inovasyon kapasitesini gelişim sürecinin başında inşa etmektedirler (OECD, 2012a: 4).

Türkiye, henüz sanayileşme eşiğini aşamamış bir ülke olarak, teknoloji ve üretim normlarındaki devrimsel değişim-dönüşüm sürecinin tanığıdır ve bu sürecin küresel ölçekteki etki alanındadır. Sürece ayak uydurmak ve teknolojilere yetişmek yaşamsal bir sorun olarak Türkiye'nin gündeminde yer almaktadır. Teknolojiye sonradan yetişme imkânı söz konusudur. Bunun kanıtı, 19. yüzyılın yarısında Almanya ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya deneyimleridir. Günümüze en yakın örnekler ise Güney Kore ve İsrail'dir (TÜBİTAK, 1997: 19-20). Çalışmanın amacı, teknolojiye yetişme sürecini başarı ile gerçekleştiren ve Türkiye ile birlikte inovasyon politikalarını benzer dönemlerde oluşturmaya başlayan Güney Kore ve İsrail'in ulusal inovasyon sistemleri ve politikalarını incelemektir. Üç ülkenin de ulusal inovasyon sistemleri incelendikten sonra bu ülkeler arasında kıyaslama yapılmıştır. Bu kıyaslamalar sonucunda ise Türkiye'nin mevcut uygulamalarındaki eksiklikleri ortaya konulmuştur. Bu eksiklerin nasıl giderilebileceği ise İsrail ve Güney Kore'nin başarılı uygulamaları göz önüne alınarak cevaplanmaya çalışılmıştır.

1. TÜRKİYE ULUSAL İNOVASYON SİSTEMİ

Türkiye'nin yaklaşık elli yılı bilim ve teknolojiye olan yol arayışları ile geçmiştir. Bu yol arayışı kalkınma planları çerçevesinde kısaca şu şekilde değerlendirilmektedir:

Beşinci Beş Yıllık kalkınma Planı (1985-1989)'nda araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) ve teknolojik gelişmenin ekonomik ve sosyal açıdan değişimin yön gösterici ve itici gücü olduğu, Ar-Ge faaliyetlerinin önceden belirlenen hedeflere yönlendirilerek daha dinamik bir yapı elde edilmesi, hedef sektörler belirlenerek ülkenin sosyal, ekonomik ve endüstriyel problemlerinin çözümüne yönelik Ar-Ge çalışmalarına öncelik verilmesi, uygun teknoloji transferini sağlamak için teknoloji seçimi ve adaptasyonu çalışmalarına ağırlık verilmesi, özel sektörün teknolojiye adaptasyon sağlayabilmesi için politika ve tedbirlerin hızla uygulamaya konması, TÜBİTAK'ın daha işlevsel hale getirilmesi, ülkenin şartlarına uygun bir bilim ve teknoloji ana planının hazırlanması, gerek temel araştırmalar gerekse uygulamalı araştırmalar açısından Ar-Ge'ye tahsis edilen kaynakların daha etkili değerlendirilmesi, verimliliği artırabilmek adına etkin bir ulusal kalite kontrol sistemi kurulması çalışmalarının tamamlanması üzerinde durulan konulardır (DPT, 1984: 159).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)'nda, toplumun bilgi toplumu haline getirilmesi ve Ar-Ge altyapısının kurulması amacıyla 33000 olan araştırmacı personel sayısının iki katına çıkarılarak, her 10000 kişiye düşen araştırmacı sayısının 15 kişi olması hedeflenmektedir. Bununla birlikte, Ar-Ge harcamalarının GSYİH'daki payının %1'e çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu hedeflere ulaşabilmek için benimsenen ilkeler ve politikalar şu şekilde sıralanmaktadır (DPT, 1989: 309-310):

- Rekabet gücünü artırmak amacıyla teknoloji transferi yoluyla teknoloji üretimine geçilmesi ve elde edilen bilgi ve teknolojinin yaygınlaştırılması,
- Belirlenen teknoloji alanlarındaki her türlü Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi,
 - Üniversiteler, araştırma kurumları, sanayi kuruluşları ve kamu kurumları arasındaki işbirliği geliştirecek ortamın sağlanması ve araçların geliştirilmesi,
 - Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'na işlerlik kazandırılması,
 - Üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması amacıyla mevzuatta değişikliklerin öngörülmesi,
 - Üniversite-sanayi işbirliği adına teknoparkların teşvik edilmesi,
 - Yarı otonom bir patent müessesesinin kurulması,
 - Ar-Ge Geliştirme Fonu'nun kurulmasıdır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)'nda, bilim ve teknoloji yeteneğini yükseltmeyi; teknolojiye erişmeyi; transfer yoluyla teknolojiyi edinmeyi, sanayi üretimi başta olmak üzere ekonominin tüm etkinlik alanlarına yayarak teknolojinin yayınımlarını sağlamayı amaçlayan "Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi" dikkat çekmektedir. Bu projede ilk olarak mevcut durum tespiti yapılmıştır ve ülkenin bilim-teknoloji-sanayi stratejisi ve politikalarıyla eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme strateji ve politikaları arasında tam bir birlik sağlanmasına ihtiyacı olduğu; enformatik, telekomünikasyon, biyoteknoloji, havacılık, nükleer enerji gibi ileri teknoloji alanlarında ve bu tür teknolojilerle ilgili yatırım sahalarındaki faaliyetlerin istenen seviyeye ulaşmadığı; ileri teknolojileri yakalamada üniversite-sanayi işbirliğinin önemli olduğu, kamu ve özel kesim kuruluşlarında Ar-Ge faaliyetlerinin yeterince kurumsallaştırılmadığı; teknoloji altyapısının genel bir politika çerçevesinde ve ekonomik bir yarar sağlayacak şekilde geliştirilemediği; telekomünikasyon altyapısında belirli gelişmelerin kaydedildiği, ancak gelişmiş ülkelerin öncelikle ele aldığı ekonomik ihtiyaçlarla jenerik teknolojileri bütünleştirme faaliyetine geçilemediği; bilim ve teknoloji altyapısını oluşturan temel araştırmalara yeterli ve sürekli finansman sağlanamadığı, sağlanan kaynaklar etkin olarak kullanılmadığından uluslararası rekabet gücünün kazanılamadığı; ileri teknoloji alanlarında, özellikle savunma sanayi ve enerji konularında ülkenin Ar-Ge yeteneğini geliştirici kamu alım politikalarının yeniden düzenlenmesinin gerekliliği; girişimciliğin ve yaratıcılığın özendirilmesine ilişkin politikaların hayata geçirilmesi yönünde ihtiyacın devam ettiği tespitlerinde

bulunulmuştur. Bu tespitlerin gerçekleştirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi amacıyla bazı hedefler belirlenmiştir. Bunlar; her türlü atılımın birincil kaynağını insan gücü oluşturacaktır; yetişmiş insan gücünü nicelik ve nitelik olarak artırmaya, eğitim ve öğretime ve onunla entegre olarak işleyecek ve gelişecek olan Ar-Ge faaliyetlerine gerekli kaynaklar sağlanacaktır; özel kesimin Ar-Ge harcamaları içindeki payı yükseltilecektir; ülkenin sahip olduğu finansman kaynaklarının yönetimine ilişkin politikalar belirlenirken, kıt finansman kaynaklarının yöneltilebileceği birincil alan, toplumsal, ekonomik ve uzun dönemdeki ulusal çıkarlar açısından, bilim, teknoloji, eğitim ve öğretimle ilgili Ar-Ge alanları olacaktır; eğitim-öğretim sistemi yeni teknolojileri ve bilimi üretebilme yeteneğini kazanma yönünde geliştirilecektir; AB, Japonya ve ABD başta olmak üzere uluslararası bilimsel ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesine önem verilecektir; devletin satın alma politikasından bilim, teknoloji ve sanayi yeteneğini yükseltme amacı dikkate alınacaktır; risk sermayesi uygulaması desteklenerek geliştirilecektir; üniversite-sanayi işbirliği özendirilecek, teknoloji merkezleri, teknoloji enstitüleri ve teknoparkların yerli ve yabancı sanayi kuruluşları ile işbirliği içinde kurulması desteklenecektir; bilgi toplumuna geçişi sağlamak üzere medyada bilinçlendirme programlarının yoğunluk kazanması sağlanacaktır (DPT, 1995: 70-76).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)'nda, Yedinci Plan döneminde bilim ve teknoloji alanında kaydedilen mesafenin sınırlı kaldığı; bilim-teknoloji-sanayi politikalarıyla eğitim-öğretim ve Ar-Ge politikaları arasında uyum sağlanması ihtiyacının devam ettiği; Ulusal Akademik Ağ'ın kurulduğu; Türk Akreditasyon Kurumu'nun (TÜRKAK) kuruluş ve görevleri hakkında kanun çıkarıldığı; risk sermayesi uygulamasının gerçekleştirilemediği; 544 KHK ile Türk Patent Enstitüsü'nün kurulduğu belirtilmektedir. Bu plan kapsamında, sağlam bir bilim temeli ve belirli bir inovasyon kapasitesine sahip olabilmek için gerekli olan ulusal inovasyon sistemi (UIS) tamamlanarak sistemin etkili çalışmasını sağlamak ve UIS'nin işlemlerini kolaylaştıracak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (DPT, 2000a: 125-128).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)'nda, Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştiren, bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan bilgi ve teknolojiyi kullanan, bu faaliyetlere destek sağlayan kurumlar arasında güçlü bir bağ kurulamadığı, bu bağın kurulamamasından dolayı da Ar-Ge uygulamalarının sonuçlarının ticarileştirilemediği ve yapılan araştırmaların sanayinin ihtiyaçlarını cevaplayamadığı belirtilmektedir. Ar-Ge harcamalarının 2002 yılı itibarıyla %0.67 olduğu, 2005 yılından itibaren kamu desteği artırılmasına rağmen Ar-Ge harcamalarının GSYİH'daki payının halen % 1'in altında olduğu ve bu rakamın gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu, Sekizinci Plan döneminde çeşitli üniversitelerde farklı stratejik alanlarda mükemmeliyet merkezlerinin kurulduğu, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Teknoloji

Kuluçka Merkezleri ve Üniversite Sanayi Ortak Araştırma Merkezleri'nin faaliyetlerinin desteklenmesine devam edildiği, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'ndeki işletmelere 2013 yılı sonuna kadar vergi istisnaları tanındığı, Türkiye Araştırma Programı kapsamında "Sanayi Ar-Ge Destek", "Akademik ve Uygulamalı Ar-Ge Destek", "Savunma ve Uzay Ar-Ge Destek", "Bilim İnsani Yetiştirme ve Geliştirme", "Bilim ve Teknoloji Farkındalığını Artırma" programlarının başlatıldığı öne çıkan konulardır (DPT, 2006: 38).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda Ar-Ge ve inovasyonun geliştirilmesi için alınacak önlemler şu şekilde sıralanmaktadır (DPT, 2006: 83-84; Kurtoğlu, Seferoğlu, 2011):

- Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payını artırmak,
- Ar-Ge harcamalarında özel sektörün payını artırmak,
- Teknoloji geliştirme amaçlı girişimciliğin özendirilmesi adına risk sermayesi ve benzeri araçları yaygınlaştırmak,
- Özel sektör başta olmak üzere toplumun her kesiminde bilim, teknoloji ve inovasyon kültürünün oluşturulması ve farkındalığın artırılması için bilinçlendirme çalışmaları yürütmek,
- ÜİS içinde yer alan kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliğini artıracak etkin bir yapı oluşturmak,
- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB)'nin altyapı çalışmalarını tamamlamak,
- Teknoloji Transfer Merkezleri kurmak,
- Ar-Ge çalışmalarını ve yerli teknoloji üretimini destekleyen bir kamu tedarik sistemi oluşturmak,
- Bilim ve teknoloji alanında yetkin olan ülkeler ile bilgi ve teknoloji transferi amacıyla işbirliği faaliyetleri yürütmektir.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'nda ilk olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemindeki bilim, teknoloji ve inovasyon amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilmiştir. 2006 yılında %0.6 seviyelerinde olan Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranı, 2011 yılına gelindiğinde %0.86 yükselmiş olmakla birlikte, Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndaki %2 hedefinin altındadır (Çağlar, Acar, 2013: 7). Özel sektöre Ar-Ge destekleri, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'ndeki gelişmeler ile birlikte özel sektörün Ar-Ge merkezi kurması yönündeki teşvikler, Ar-Ge harcamalarındaki özel sektörün payındaki artışta etkili olmuştur. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda belirlenen öncelikli teknoloji alanları başta olmak üzere 2.4 milyar TL bir kaynak ayrılarak üniversiteler ve kamu kuruluşlarının araştırma altyapıları oluşturulmaya çalışılmıştır. Dokuzuncu Plan kapsamında üniversitelerin araştırma potansiyelini geliştirmek üzere 20 üniversitede merkezi araştırma laboratuvarları tamamlanmış, altmış ikisinde ise

çalışmalar devam etmektedir. TGB'nin sayısı ile bu bölgelerde araştırmacı istihdamı ve yürütülen projelerin artırılması amacıyla destekleyici programların sayısı ve kaynak miktarı artırılarak öncelikli alanlara yönlendirilmiştir. Türkiye 2010 yılı itibarıyla toplam bilimsel çalışma sayısı açısından dünyada 18. sırada olmasına rağmen, yayınlara yapılan atıf açısından 45. sırada yer almaktadır. Bu durum da yayınların sayısından çok niteliğin artırılması gerektiği ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Kaydedilen bu gelişmelere rağmen Ar-Ge ve inovasyon için ayrılan kaynakların hem miktarının, hem de istenilen faydanın elde edilmesi adına etkililiğinin yükseltilmesi ihtiyacının devam ettiği, inovatif girişimciliğin geliştirilmesi gerektiği, imalat sanayinde üretim ve ihracatta ileri teknoloji sektörlerinin payının artırılması gerektiği Onuncu Kalkınma Planı'nda belirtilmektedir. Onuncu Kalkınma Planı'nda belirlenen Ar-Ge ve inovasyon politikasının temel amacı, "teknoloji ve inovasyon faaliyetlerinin özel sektör odaklı artırılarak faydaya dönüştürülmesine, inovasyona dayalı bir ekosistem oluşturularak araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesine ve markalaşmış teknoloji yoğun ürünlerle ülkenin küresel ölçekte yüksek rekabet gücüne erişmesine katkıda bulunmaktır". Bu amaca yönelik belirlenen hedefler ise şu şekilde özetlenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 85-87):

- Uluslararası rekabet gücüne sahip yeni sektörleri ortaya çıkarmak amacıyla Ar-Ge inovasyon programlarının hayata geçirilmesi,
- İnovasyon sisteminin kümelenme yaklaşımı ve girişimciliği merkeze alan bir yapıya kavuşturulması,
- Ar-Ge desteklerinde koordinasyon sağlanması ve var olan programların gözden geçirilmesi,
- Teknolojik transfer ve inovasyon merkezleri, kuluçka merkezleri, araştırma merkezleri ve teknoloji geliştirme bölgelerinin birbiriyle bütünleşik bir biçimde çalışmalarının sağlanması,
- Özel sektör ve üniversite işbirliğini daha kolaylaştırıcı ve teşvik edici önlemlerin alınması,
- Kamu tedarik sisteminin inovasyonu, teknoloji transferini ve inovatif girişimciliği teşvik edecek şekilde iyileştirilmesi,
- Ar-Ge faaliyetleri, araştırmacı insan gücü ve teknolojik altyapı bakımından bölgesel ve küresel düzeyde işbirliğinin sağlanmasıdır.

Kalkınma Planlarında da önemi vurgulanan nokta UİS'nin kurulması ve işlerlik kazanmasıdır.

UİS, Türkiye'nin sanayileşme eşiğini geçip enformasyon toplumuna -ve giderek bilgi toplumuna- evrilmesinin, bu ikili sorunu, aynı zaman diliminde aşabilmesinin manivelasıdır. Bu amaçla, temel hedef (DPT, 2000b: 3);

- Bilim ve teknoloji üretimde yetkinleşmiş,
- Bilim ve teknolojiyi toplumsal ve ekonomik faydaya dönüştürme (inovasyon) becerisini kazanmış,
- Dünya bilim ve teknolojisine katkıda bulunan ülkeler arasında saygınlığa sahip olan,

bir Türkiye yaratmak biçiminde tanımlanabilen ulusal bilim ve teknoloji politikasının ana konusu UİS'nin kurulmasıdır.

Türkiye'de sanayinin ve teknolojinin geliştirilmesi çerçevesinde geniş çaplı, önemli politika ve projeler geliştirilmiştir. Bunların bazıları uygulanabilmişken, bazıları ise hayata geçirilememiştir. Teknolojik gelişmeye ve yenilik yaratmaya yönelik oluşturulan başlıca proje ve politikalar, Türk Bilim Politikası:1983-2003, Türk Bilim ve Teknoloji Politikası:1993-2003, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi, Türkiye Bilim ve Teknoloji Stratejileri Belgesi iken daha sonra Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri (Vizyon 2023 Projesi), Ulusal İnovasyon Stratejisi (UİS) ve Ulusal İnovasyon Girişimi (UİG) Projeleridir.

Türkiye'nin bilim ve teknoloji politikası üretmek konusunda bir eksiğinin olmadığı görülmektedir. Eksiklik, oluşturulan politikaların uygulanamayarak rafa kaldırılması ya da eksik uygulanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yoğun bir değişim yaşanmasına rağmen temel eksiğinin bilim ve teknoloji politikasının sistemsel bir süreklilik, bütünlük içinde olmaması ve siyasi kararlılığında bu süreçte etkili olmamasıdır.

2. GÜNEY KORE ULUSAL İNOVASYON SİSTEMİ

Güney Kore'de 1962 yılında ordu tarafından oluşturulan "Ekonomik Planlama Kurulu", planlı kalkınma dönemini başlatmıştır. Bu planlarla, verimlilik ve ihracat artışı gibi ölçülebilir hedefleri benimseyen Güney Kore, toplam yedi tane Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı 1962-1997 yılları arasında başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bu planların başarılı olmasının altında üç temel faktör yatmaktadır. Bu temel faktörler, ekonomideki karar alıcıların planların oluşumunda yer alması, devletin kalkınmacı rol üstlenerek planlara müdahalede bulunması, planların uygulama aşamalarının uygulanmasının yakın takibi ve kontrolüdür. Bununla birlikte, eğitim ve özellikle teknik beceriyi geliştirmeye önem vererek beşeri sermayeyi oluşturması, Ar-Ge, teknoloji parkları gibi teknoloji ve inovasyonu geliştirmeye yönelik oluşturulan altyapı kurumlarına gereken önemin verilmesi, ihracata yönelik sektörlerin devlet tarafından sürekli korunması, bu ülkenin başarısında rol oynayan diğer faktörlerdir (Çakmak, 2016: 152).

Güney Kore'nin 2000'li yıllarda yürürlükte olan bilim ve teknolojiye ilişkin 800 kanunu vardır. Bu kanunların içinde 90 tanesinin başlığında bilim ve teknoloji

ifadesi yer almaktadır. Güney Kore planlı döneminde ürün üretimine paralel bir şekilde teknolojiyi üretme ve teknoloji üretimi ile ilgili yan sistemlerin (eğitimden fikri hakların korunmasına kadar) birbirleriyle uyumlu etkileşim içinde hareket etmesini ana işlevi saymaktadır (Pak, Türkcan, 2000).

Güney Kore bilim ve teknoloji politikası 1960'lara kadar uzanmaktadır. İlk olarak 1966 yılında Kamu Araştırma Enstitüleri (Government Research Institute - GRI), Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü (Korea Institute of Science and Technology- KIST) kurulmuştur. Bunu Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın (Ministry of Science and Technology- MoST) kurulması takip etmiştir. Bir yıl sonra bilim ve teknoloji teşvik yasası hazırlanmıştır. 1970'lerde, çok daha fazla kamu araştırma enstitüsü kurulmuştur, daha fazla bilim ve teknoloji yasası yürürlüğe konmuştur, Ar-Ge vergi indirimleri uygulanmıştır. Bilim insanı ve mühendislerin eğitimine yoğunlaşmıştır. Bu dönem imitasyon dönemi olarak adlandırılmaktadır. Güney Kore bu dönemde gelişmeye başlayan sanayileşme sürecinin desteklemesiyle yabancı teknolojileri özümsemiştir ve bu teknolojilere uyum sağlamaya izin veren bir bilim ve teknoloji sistemini ortaya koymuştur (Hong, 2005; OECD, 2009: 173).

1980'ler devletin endüstrinin taleplerine pasif destek yerine Güney Kore'nin ulusal ekonomik büyümesine öncülük edebilecek temel teknolojilere önem verilmesi ile bir dönüşüm çağını müjdeliyor gibi gözükmektedir. Bu dönem dönüşüm dönemi olarak adlandırılmaktadır. 1980'lerde Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın ilk Ulusal Ar-Ge Programını (1982) tanıttığı görülmektedir. Kısa bir süre sonra, benzer Ar-Ge programları çeşitli bakanlıklar tarafından oluşturulmuştur ve misyon odaklı teknolojik araştırma, bilgi ve iletişim, çevre, inşaat, ulaştırma, tarım ve sağlık gibi birçok alanda bakanlıkların temel görevleri olarak desteklenmiştir. Kamu sektörü tarafından finanse edilen bu araştırmalara ek olarak, özel sektör vergi teşvikleri, finansal yedekleme, kamu tedariki, bilim ve teknoloji ile ilgili altyapıyı içeren geniş önlemler ile teknolojik gelişime katkıda bulunmak için cesaretlendirilmiştir. Birkaç yıl içinde, özel sektörün Ar-Ge harcamalarının seviyesi, kamu harcamalarını geride bırakmıştır (Hong, 2005; OECD, 2009: 173-174).

Asya finansal krizi zamanında, 1990'ların ikinci yarısında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Devlet inovasyon sistemlerinin yaratıcı unsurlarını desteklemeye yönelik politikalar oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönem inovasyon süreci olarak adlandırılmaktadır. Sistemler arasında bilgi akımı ve teknoloji transferi geliştirmek ve hem kamu, hem de özel sektörün Ar-Ge harcamalarını artırmak önemli gelişmeler olarak döneme damgasını vurmuştur (Hong, 2005; OECD, 2009: 174). 1960'lardan bu yana kamu Ar-Ge programlarının değerlendirilmesi Tablo 1'de özetlenmektedir.

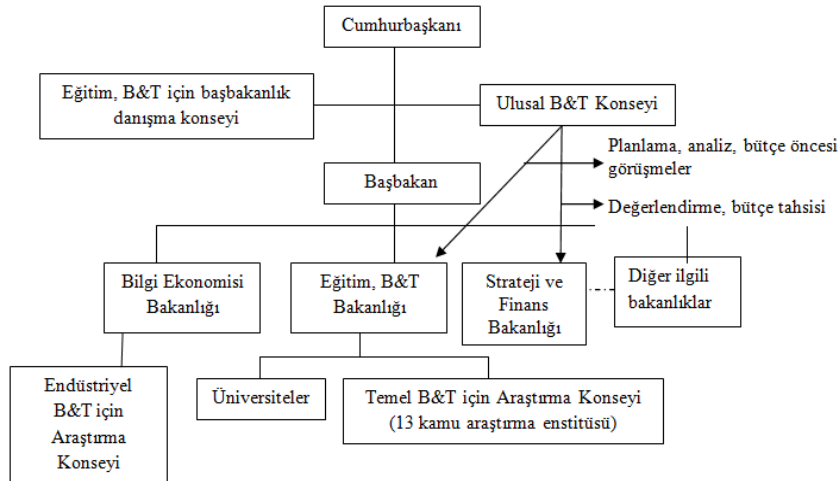
Tablo 1. Güney Kore Kamu Ar-Ge Programları ve Politikalarının Değerlendirilmesi

Zaman Dilimi	Önem ve Girişimler	Açıklamalar
1960'lar BT politikasının ilk aşaması	-Yabancı teknolojinin ithali -BT teşviki için yasalar -MoST, KIST ve diğerlerinin kurulması	Ar-Ge / GSYİH = 0.3%
1970'ler Kurumların oluşturulması	-İmitasyon ve tersine mühendislik -Ar-Ge teşviki için yasalar -16 kamu araştırma enstitüsünün kurulması	Ar-Ge / GSYİH = 0.4 ~ 0.8%
1980'ler Ulusal Ar-Ge programı	-Yerli teknolojinin gelişimi -Ulusal Ar-Ge programının başlatılması -Özel sektör laboratuvarlarının teşviki	Ar-Ge / GSYİH = 0.8 ~ 2%
1990'lar Kamu Ar-Ge'sinde çeşitlendirme	-İleri teknoloji endüstrilerini geliştirme -Üniversite araştırmalarının teşviki -İleri ulusal projenin başlatılması	Ar-Ge / GSYİH = 2 ~ 3%
2000'ler Kamu Ar-Ge'sinin ayrıntılandırılması	-Bilgi temelli ekonominin geliştirilmesi -Yaratıcı araştırma programı, 21. yüzyıl sınır programının başlatılması	Ar-Ge / GSYİH = 3 ~ 5%

Kaynak: Hong, 2010: 62.

Güney Kore'nin bilim ve teknoloji politikalarını oluşturan, uygulayan ve değerlendiren bakanlıklar, danışma organları ve yürütme organları Şekil 1 yardımıyla gösterilmektedir.

Şekli 1. Güney Kore Bilim ve Teknoloji (B&T) Yönetim Sistemi, 2008

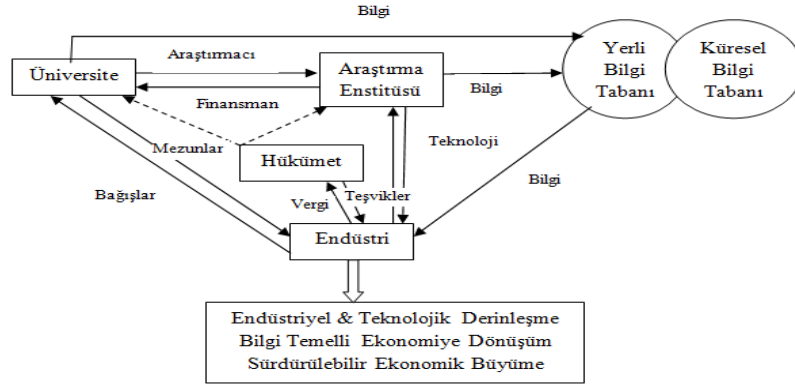
Kaynak: OECD, 2009: 178.

Bilim ve Teknoloji Danışma Konseyi (Presidential Advisory Council Science & Technology- PACST), B&T politikası ve gelişmelerinde cumhurbaşkanına danışmanlık yapmak amacıyla 1991 yılında kurulmuştur. Ana amaçları, teknolojik inovasyon ile ilgili stratejik politikalar geliştirmek ve beşeri sermayeyi geliştirmektir (OECD, 2009: 178).

Başbakanlığa bağlı iken 1999 yılında cumhurbaşkanlığının kontrolüne alınan Ulusal B&T Konseyi, bilim, teknoloji ve inovasyon konularında Güney Kore devletinin en yüksek karar verme organını oluşturmaktadır (OECD, 2009: 179). 2008 Şubat ayında kaldırılmasına kadar, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, hem bütçe hem de etki alanı açısından Güney Kore'de bilim, teknoloji ve inovasyon konusunda politika oluşturmada en önemli bakanlıktır (OECD, 2009: 181).

Güney Kore'nin 2004 yılı reformu öncesi inovasyon sisteminin yapısı Şekil 2 yardımıyla gösterilebilir.

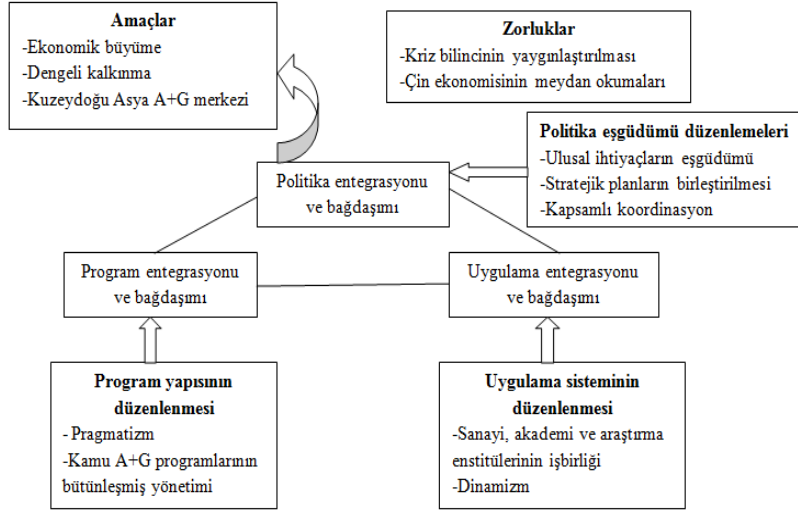
Şekil 2. Güney Kore 2004 Reformu Öncesi UİS Yapısı

Kaynak: Hong, 2010: 64.

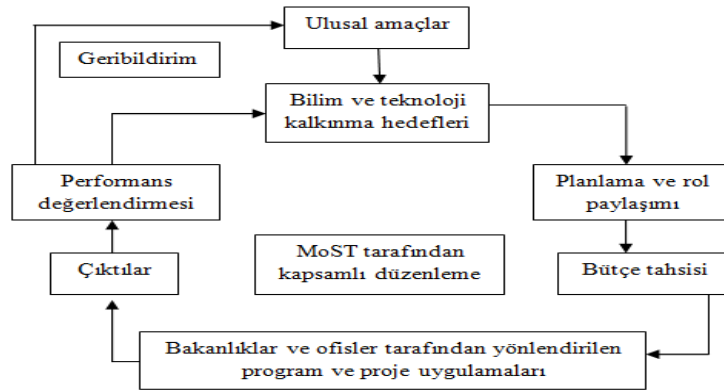
2004 öncesi Şekil 2'de görülen inovasyon sistemi yapısının bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Bunlar, işbirliğinin zayıflığı, bilim ve teknoloji politikaları ve devlet bütçesinin arasındaki zayıf bağlantılar, bakanlıklar arasındaki aşırı rekabet, ulusal Ar-Ge programlarının planlanması ve oluşturulmasındaki zayıf işlevler, kamu araştırma enstitülerinin yönetiminde problemler, bölgesel inovasyon sistemlerinin zayıflığıdır. Bu eksikliklerin giderilmesi adına UİS yapısı yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlenen UİS'nin temel kavramları, bütünleşme, uyum, artan verimlilik ve üretkenlik, seçim ve yoğunlaşma, inovasyon odaklı ekonomidir. Yeni sistemin kilit noktaları (Şekil 3,4) aşağıda gösterilmektedir (Hong, 2010: 65-66).

Şekil 3. Güney Kore İnovasyon Sistemi Reformunun Yönü

Kaynak: Hong, 2010: 66.

Şekil 4. Güney Kore Yeni İnovasyon Sisteminin Genel Şeması

Kaynak: Hong, 2010: 66.

Yeni ÜİS ile birlikte, hükümet yeni teknoloji gelişiminin koordine edilmesi ve izlenmesi amacıyla Ulusal Bilim ve Teknoloji Konseyi'nin yetkisi ve rolünün güçlendirilmesi, Ulusal Bilim ve Teknoloji Konseyi'nin değerlendirilmesinin ve koordine edilmesinin bütçe tahsisine yansıtılması, özel sektör uzmanlarının aktif katılımıyla eşgüdümde adilliğin ve nesnellüğün artırılmasını planlamaktadır (Hong, 2010: 67).

Güney Kore'nin uygulamadaki en güncel raporu, Güney Kore Vizyon 2025: Bilim ve Teknolojiyi Geliştirmeye Yönelik Uzun Vadeli Plan (1999-2025)'dir. Bu raporda belirlenen hedef "2025 yılına kadar bilim ve teknolojide dünyanın yedinci gücü haline gelebilmektir". Bu bağlamda belirlenen ara hedef ise "2015 yılına kadar Asya ve Pasifik bölgesinin Ar-Ge merkezi olmaktır" (Göker, 2008).

3. İSRAİL ULUSAL İNOVASYON SİSTEMİ

İsrail'de bireyler, kuruluşlar ve toplum bununla birlikte kültürel ve stratejik nedenler, ekonomik büyüme ve sürdürülebilirliğin yanı sıra bireysel ve ortak yaşam için temel olan bilgiyi uzun süredir desteklemektedir. 1980'lerin başındaki ciddi ekonomik krizden sonra, uluslararası açıdan tanınan yedi üniversite ve araştırma merkezi (Technion, Hebrew Üniversitesi, Tel Aviv Üniversitesi, Bar Ilan Üniversitesi, Ben Gurion Araştırma Merkezi, Haifa Üniversitesi, Weizmann Enstitüsü) tarafından büyük ölçüde domine edilen İsrail'de bilim ve teknoloji potansiyelini geliştirmek için çabalama kararı alınmıştır (Kahane, Raz, 2005: 93). Güçlü ve merkezi yapıdaki Uzman Bilim Dairesi (Office of Chief Scientist – OCS), Ticaret Bakanlığı bünyesinde bu amaçla kurulmuştur. Kademeli olarak OCS, inovasyon programlarının meşrutiyetini, kaynaklarını, gücünü ve etkisini artırmayı başarmıştır (Mani, 2002). Bu inovasyon programları yılları kapsayan bireysel araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) hibeleri, finansal risk sermayesi oluşturulması, Ar-Ge konsorsiyum ve kuluçkaları ile ilgilidir (Justman, Zuscovitch, 2002).

Ortadoğu'da şiddet, NASDAQ'ın çöküşü ve 11 Eylül İkiz Kulelere saldırıdan önce yani 2000 yılı sonuna kadar OCS aracılığıyla, devletin müdahalesi, İsrail ekonomisinin performansını artırmada çok önemli bir etken olarak görülmektedir. Nitekim 2000 yılı öncesindeki 15 yılda İsrail kendisini tarım ekonomisinden ileri teknoloji ithaline dayanan bir ekonomiye dönüştürmüştür (Kahane, Raz, 2005: 93).

Teknoloji politikası İsrail'de çoğunlukla Ar-Ge'ye verilen desteğe dayanmaktadır. 1968'den beri özel kesimdeki Ar-Ge faaliyetleri kamu kaynakları ile desteklenmektedir (Trajtenberg, 2001), fakat Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi yolunda en önemli aşama 1984 yılında kabul edilen "Sinaï Ar-Ge'nin Teşviki Yasası"dır. Yasanın amacı, "yerel sanayinin gelişmesini desteklemek, İsrail'in dış ticaret dengesini düzeltmek ve sınaï istihdam olanakları yaratmak amacıyla sınaï Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi ve teşviki" olarak tanımlanmıştır (Trajtenberg, 2000: 5'den aktaran Saatçioğlu, 2005: 184). Bu yasa ile Ar-Ge harcamalarının %50'si oranında işletmelere bağış yapılmaktadır. Ar-Ge faaliyetinin amacı sadece mevcut bir ürünlerdeki iyileştirme ise destek oranı % 30, "öncelikli" alanlarda ise %60 olmaktadır. Araştırma projesi ticari olarak başarılı olursa, satış gelirleri üzerinden geri ödeme yapılmaktadır. "Standart" Ar-Ge bağışlarının yanı sıra, Ar-Ge projelerinin pazar potansiyelinin incelenmesi amacıyla detaylı fizibilite çalışmaları ve yeni işletmelerin iş

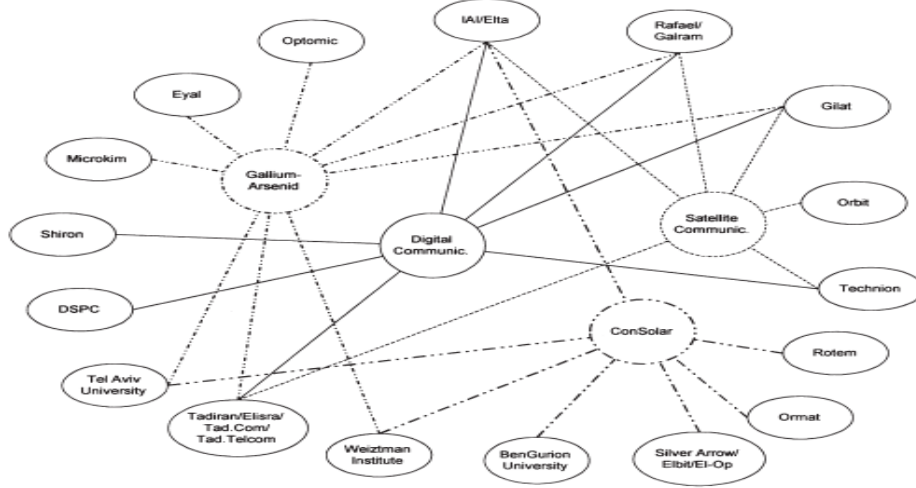
planlarının hazırlanması konusunda da mali destek sağlanmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesindeki Uzman Bilim Dairesi (OCS) tarafından yürütülen bu program kapsamında verilen Ar-Ge bağışlarının toplam Ar-Ge harcamalarına oranı 1990'larda istikrarlı bir şekilde %20'ler düzeyinde olmuştur. 1999 yılında bir proje için verilen ortalama bağış miktarı 370 bin dolardır. OCS'in bütçesi 1988 yılında 120 milyon dolardan 1999 yılında 428 milyon dolara ulaşmıştır. Ar-Ge destek programlarına ek olarak OCS, rekabet-öncesi araştırma konsorsiyumlarını kapsayan MAGNET Programı ile teknolojik kuluçkalar ve uluslararası iki ve çok yönlü Ar-Ge işbirliği programlarını desteklemektedir (Taymaz, 2001: 31-32).

1990'larda bilim, teknoloji ve sanayiyle ilgili devlet politikaları, temelde Ar-Ge odaklı sürdürülmüştür. Programlar "Endüstride Araştırma ve Geliştirmeyi Destekleme Kanunu – 1984" kapsamında uygulanmıştır. Bu programlar KOBİ'lere; bireysel girişim, finansman sağlama, danışmanlık ve yeni iş hizmeti sağlama konuları kapsamında odaklanmıştır (Vekstein, 1999: 623).

MAGNET Çerçeve Programı 1994 yılından beri işletmeler ile araştırmacıları bir araya getirerek rekabet öncesi yeni jenerik teknolojiler geliştirilmesi türündeki projeleri % 66'lara varan oranlar ile desteklemektedir. MAGNET Programı teknoloji geliştirmenin yanı sıra İsrail'de sanayi-sanayi ve sanayi-üniversite işbirliği kültürünün yerleşmesini sağlamıştır. 1995 yılında kurulan Ulusal Biyoteknoloji Komitesi İsrail'de biyoteknolojinin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi görevini sürdürmektedir. Özellikle yabancı yatırımcılara önemli avantajlar sağlayan İsrail Yatırım Merkezi tarafından yürütülen rekabetçi bir hibe programı olan 'Grants Program' ve Vergi Otoritesi tarafından yürütülen vergi indirim programları bulunmaktadır (Kiper, 2013: 127). Trajtenberg (2001)'e göre MAGNET programının önemi, kök (jenerik) teknolojilerin geliştirilmesinden çok, işletmeler arasında işbirliğinin sağlanmasıdır.

İsrail savunma endüstrisinin tarihsel bağlamı incelendiğinde, büyük savunma işletmelerinin günümüzde savunmayı dönüştürme yoluyla Ar-Ge ağlarının ortaya çıkmasına yardım ettiği sonucuna varılmaktadır. 90'lı yıllardaki teknolojik politikalar, organizasyonel stratejiler ve ulusal güvenliğin belirli bölümlerindeki kurumsallaşma bu ağlardaki üyelik yapılarını etkilemektedir ve ileri teknolojik bilgi havuzuna erişim sağlayan birçok endüstriyel işletme yerine birkaç zengin işletmeye izin verilmektedir (Vekstein, 1999: 615).

Şekil 5. MAGNET Programındaki Ar-Ge Ağları

Kaynak: Vekstein, 1999: 621.

Şekli 5, MAGNET Programındaki Ar-Ge ağları gruplarını tanımlamaktadır. Önde gelen savunma işletmelerinde (Örneğin, Rafael, IAI, El-Op ve Elbit) bu ağlar aracılığıyla dönüşüm devam etmektedir. Gruplar, her bir teknoloji alanıyla birbiriyle bağlantılı dört ağı içermektedir (şekilde her biri kesikli daire ile işaretlidir). Üye kuruluşlar (oval daire içindekiler) her ağ grubu içindeki ortak Ar-Ge faaliyetleri aracılığıyla bağlantı halindedir (kesikli çizgiler). Bazı kuruluşlar birden çok gruba üye olduğundan (örneğin, IAI, Tadiran) ağ grupları arasında bağlantı halindedir. Dört akademik kurumda bu ağlara dâhildir (Tel Aviv Üniversitesi, Weizmann Bilim Enstitüsü, Technion-İsrail Teknoloji Enstitüsü, Ben-Gurion Üniversitesi). Endüstriyel kuruluşlar ise ortaklık ve işbirlikler aracılığıyla doğrudan ya da dolaylı olarak bu ağlara katılmaktadır (Vekstein, 1999: 620). MAGNET Programı, askeri uygulamalar için yüksek potansiyele sahip teknolojilerin üretildiği ağlarda Ar-Ge faaliyetlerinin kontrolünü üstlenmesi için Savunma Bakanlığı'na izin vermektedir (Vekstein, 1999: 621).

İsrail'de teknolojik gelişmeye verilen diğer bir destek ise 1991 yılında oluşturulan Kuluçka isimli teknoloji geliştirme merkezleri tarafından sağlanmaktadır. Kuluçkalar belirli şartlar sağlandığında küçük işletmelere destek olan ve onların teknoloji geliştirmelerine katkıda bulunan teknoloji merkezleridir. Bu merkezlerde bilim dünyasından uzmanlar, iş dünyasından uzmanlar, profesörler, işletmelerin Ar-Ge birim müdürleri gönüllü olarak hizmet vermektedir (İTO, 1997: 182).

İsrail Hükümeti, ülkedeki girişim sermayesini harekete geçirebilmek adına 1993 yılında "Yozma" adında bir program başlatmıştır. Bu program ile devlet, özel sektöre

çekirdek sermaye olarak kullanılmak üzere 100 milyon dolarlık bir fon sepeti oluşturmuştur. Tüm dünyada bir başarı örneği olarak gösterilen bu programda ana fonu yönetmek amacıyla “Yozma Girişim Sermayesi” adında bir yatırım şirketi kurulmuştur. Yozma kısa sürede büyük bir başarı elde etmiş ve dört yılın sonunda özelleştirilmiştir. Kurulan girişim sermayesi fonları sağladıkları finansman ile inovasyona dayalı birçok işletmenin kurulmasını sağlamıştır. İsrail’de 1991 yılında 58 milyon dolar olan girişim sermayesi endüstrisinin büyüklüğü, 2000 yılına gelindiğinde bu program sayesinde 6.5 milyar doların üzerine çıkmıştır (Elçi, 2006: 135).

Teubal (1993), İsrail inovasyon sistemini teknolojik politikalar, kurumlar, savunma ve sivil endüstrideki Ar-Ge arasındaki ilişkiler ve İsrail ileri teknoloji endüstrisinin gelişimine odaklanan bir sistem olarak tanımlamaktadır.

Geleneksel sanayilerin üretim faaliyetlerini düşük maliyetli denizaşırı ülkelere kaydırması ile İsrail’in sanayisi daha çok yüksek teknolojiye odaklı hale gelmiştir. 1980’lerde başlayan bu eğilim 1990’larda eski Sovyetler Birliği’nden gelen kalifiye göçmenlerle daha da hız kazanmış ve İsrail’in yüksek teknolojiye dayalı inovasyon alanında avantajını artırmıştır. İsrail’in yüksek teknolojiye dayalı önde gelen başlıca sektörleri; yaşam bilimleri, tarımsal teknoloji ve yazılımdır (DEİK, 2013; DEİK, 2014).

Ülkenin bilim tabanı oldukça güçlü olup OECD’nin ilk 500 üniversitesi listesinin üst sıralarında yer almaktadır. İsrail Ar-Ge’ye GSYİH’nın %4.7’sini ayıran bir ülke olarak OECD ortalamasının ve Amerika’nın önünde yer almaktadır. Ar-Ge harcamaları 2005-10 yılları arasında da yıllık %4.1 büyüme göstermiştir. Ar-Ge harcamalarının %52’si özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Ar-Ge bütçesinin %80’i KOBİ’lere kullanılmaktadır. Girişimcilik İsrail’de öne çıkan rekabetçilik güçlerinden birisidir. Girişimcilik sıralamasında İsrail 140 ülke arasında 1. sırada yer almaktadır (IMD Sıralaması – bu sıralamada Türkiye 14. sıradadır). Start-up girişimlerini desteklemek İsrail’in bilim, teknoloji ve inovasyon politikasının önemli bir boyutudur. GSYİH’nın %1’i risk sermayesi yatırımlarına ayrılmıştır. Üniversite ve kamu araştırma merkezlerinden özel sektöre teknoloji ve bilginin transfer edilmesini sağlamak üzere birçok program bulunmaktadır (Kiper, 2013: 118-119).

İsrail’de fonlanan akademik araştırmaların %50’si yaşam bilimleri alanında yapılan çalışmalardır. Sektörü akademik veya bilimsel faaliyetler ile destekleyen 11 üniversite ve araştırma merkezi vardır. Bunlardan en önemli olanı İsrail’de biyoteknoloji alanındaki araştırmaların % 43’ünü yapan Hebrew Üniversitesidir. Hebrew Üniversitesini dünya çapında yaşam bilimleri alanında çalışma yapan bilim adamı sayısının çokluğu ile Weizmann Enstitüsü izlemektedir (Kiper, 2013: 124).

İsrail'de risk sermayesi özellikle Ar-Ge faaliyetinde bulunan start-up işletmeleri için önemli bir finansman kaynağı olarak görülmektedir. Fon büyüklükleri 10-100 milyon dolar arasında değişen yirmiden fazla risk sermaye fonu bulunmaktadır. 2010 yılında yaşam bilimleri alanındaki sermaye artışı ileri teknoloji sektörlerinin tümündeki sermaye artışının % 28'i ile başı çekmiştir. 2011 yılı itibariyle yaşam bilimleri alanına yerli ve yabancı işletmeler tarafından yapılan risk sermayesi büyüklüğü 395 milyon dolar olmuştur. Kullanılabilir risk sermayesi büyüklüğü açısından İsrail dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. İsrail risk sermayesi yatırımlarının %63 gibi bir oranda büyük çoğunluğu Avrupa ve ABD'nin aksine medikal cihazlar alanına yapılmaktadır. Bu eğilim medikal cihaz alanının daha az fona ihtiyaç duyduğu, daha kısa sürede geri dönüş sağlayacağı ve İsrail insan kaynaklarına ve altyapısına daha uyumlu olduğundan kabul edilmektedir. Avrupa ve ABD'de fonların %70'i biyo-ilaç, %30'u medikal cihazlar alanına yatırılmaktadır. 2012 yılında İsrail Hükümeti küresel yatırım yönetim işletmesi olan ObiMed ile birlikte yaşam bilimleri risk sermayesi fırsatlarında kullanılmak üzere bir 'yatırım fonu' inisiyatifi yürürlüğe koymuştur (Kiper, 2013: 127).

İsrail 2014 yılında dünyada Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranında birinci, küreselleşmeye pozitif yaklaşımda dördüncü, NASDAQ şirketleri sayısında ikinci, kişi başı start-up sayısında birinci, girişimci şirket sayısında ikinci, bilimsel araştırma kurumları kalitesinde birinci, kalifiye bilim insanı ve mühendis bulunurluğunda ikinci, sermaye bulunurluğunda ikinci sıradadır (İSO, 2014).

4. TÜRKİYE, GÜNEY KORE VE İSRAİL ULUSAL İNOVASYON SİSTEMLERİ KIYASLAMASI

Seçilen örnek ülkeler farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olduğundan, amaç "en doğru" örneği vermek değil, ülkelerin kendine özgü koşulları içinde başarı örneklerini verebilmek ve gelişmenin kilit unsuru olan ÜİS'ne sahip olunmasıyla birlikte bu sistemin bütünlük taşıması gerektiğine dikkat çekmektir. Ayrıca hangi ülkelerin değerlendirmeye dahil edilmesi gerektiği sorusuna IRI (Industrial Research Institute) tarafından hazırlanan 2017 yılı Küresel Ar-Ge Harcamaları Öngörü (Global R&D Funding Forecast) çalışması da incelenerek cevap aranmıştır. Değerlendirme kapsamındaki ülkelerin Ar-Ge performansları incelendiğinde, ülkelerin GSYİH'da Ar-Ge için ayırdıkları yüzde Türkiye'ye göre oldukça yüksektir. İnovasyon performansı açısından büyük bir gelişme gösteren Güney Kore'nin 2015 yılında Ar-Ge için GSYİH'nın %4,04'nü ve İsrail'in ise %3,95'ini ayırdığı görülmektedir. Türkiye 2015 yılında Ar-Ge için GSYİH'nın %0,86'sını ayırmıştır (IRI, 2017). 2015 Dünya Bankası verilerinde ülkelerin GSYİH'da Ar-Ge için ayırdıkları yüzde ile Güney Kore (%4,23) ve İsrail'in (%4,27) en fazla Ar-Ge harcaması yapan ilk iki ülke olduğu görülmektedir.

İnovasyon işletmeler, bölgeler ve ülkeler için değer yaratıcı ve karmaşık bir süreçtir. Bundan dolayı birçok örgüt inovasyonun önemini vurgulamakta ve inovasyon ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan biri ise Küresel İnovasyon Endeksi'dir (KİE) (Hancioğlu, 2017: 353). KİE'nde incelenen ülkelerin sıralamaları incelendiğinde, 2015 yılında 141 ülke arasında Türkiye 58., Güney Kore 14., İsrail 22. sıradadır. 2016 yılında 128 ülke arasında Türkiye 42., Güney Kore 11., İsrail 21. sıradadır. 2017 yılında ise, 127 ülke arasında Türkiye 43., Güney Kore 11., İsrail 17. sıradadır. Yıllar bazında incelendiğinde Türkiye'nin KİE sıralamasında yükseliş trendi gösterdiği ortadadır (Cornell University, INSEAD, WIPO, 2015; Cornell University, INSEAD, WIPO, 2016; Cornell University, INSEAD, WIPO, 2017).

Önceki bölümlerde ulusal inovasyon sistemleri ve politikaları ayrıntılı olarak ele alınan ülkelerin OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünümü Raporlarında yer alan inovasyon girdi ve çıktıları olarak ele alınan göstergeler yardımıyla inovasyon performansları incelenmiştir.

Karşılaştırma kapsamına OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünümü 2006, 2008, 2010, 2012, 2014 Raporları dâhil edilmiştir. Raporlar değerlemeye dâhil edilen inovasyon performansını ölçmek için kullanılan girdi ve çıktılar açısından yıllar itibariyle gelişme göstermektedir. OECD Raporları'nda incelemeye dâhil edilen inovasyon girdileri arasında ayırım yapılmayarak tamamında iyi performans göstermek için çabalayan ülkelerin, bu çabalarının inovasyon çıktılarına yansıdığı görülmektedir. Bir ülkenin rekabet avantajı dünya ekonomik dengelerini kolaylıkla değiştirebilir. Ülkeler bu bilinçle hareket ederek inovasyon politikalarını oluşturmalı ve bunu uygulamaya yansıtılabilmelidir.

Tablo 2. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2006

	Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması (2004)						Toplam Araştırmacı Sayısı (2004)
	Milyon \$	Taraftından Finanse Edilen %		Taraftından Gerçekleştirilen %			Tam Zamanlı Eşdeğer
		Endüstri	Kamu	Endüstri	Yüksek Öğretim	Kamu	
Güney Kore	28288.3	75.0	23.1	76.7	9.9	12.1	156220
İsrail	8714.1	64.4	23.3	76.5	15.3	4.5	-
Türkiye	3014.5	41.3	50.6	28.7	64.3	7.0	23995

Kaynak: OECD, 2006: 208.

OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu 2006'da (Tablo 2) inceleme kapsamındaki ülkelerin Ar-Ge harcamaları, sektörlere göre Ar-Ge oranları ve toplam araştırmacı sayıları kıyaslanmıştır. Ar-Ge harcamalarında Güney Kore başı

çekmekte olup, bu ülkeyi sırasıyla, İsrail ve Türkiye takip etmektedir. İncelenen ülkelerin Ar-Ge harcamalarıyla Türkiye'nin Ar-Ge harcaması kıyaslandığında, Türkiye Güney Kore'nin yaklaşık onda biri ve İsrail'in yarısı kadar bir performans göstermektedir. Sektörlere göre Ar-Ge dağılımları incelendiğinde, Güney Kore ve İsrail'de sıralama endüstri, yükseköğretim ve kamu şeklinde iken, Türkiye'de bu sıralama yükseköğretim, endüstri, kamu şeklindedir. 2004 yılı kapsamında, toplam araştırmacı sayısı incelendiğinde, Güney Kore'nin açık ara üstün olduğu görülmektedir (OECD, 2006). 2016 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de tam zaman eşdeğeri (TZE) cinsinden toplam 136953 kişinin Ar-Ge personeli olarak çalıştığı ve yıllara göre bir artışın yaşandığı görülmektedir (TÜBİTAK, 2018).

Tablo 3. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2008

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Güney Kore	69	68	14	49	29	69	15	46	8	1.5	52	96	43
İsrail	100	100	-	51	78	-	-	-	29	18	-	62	-
Türkiye	16	7.6	1	0.3	9	81	-	100	42	2	12	56	-

Kaynak: OECD, 2008.

Tablo 4. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2010

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Güney Kore	90	91	31	39	43	32	25	28	8	1.7	62	100	45
İsrail	100	100	100	58	78	61	-	-	25	16	-	58	90
Türkiye	19	12	13	0.2	15	66	73	19	15	7	15	49	7

- 1: Kamu Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranı (GERD as % of GDP)
- 2: Özel sektör Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranı (BERD as % of GDP)
- 3: Girişim sermayesinin GSYİH'ya oranı (Venture capital as % of GDP)
- 4: Üçlü patent sayısı (milyon kişi başına) (Triadic patents per million population)
- 5: Bilimsel makale sayısı (milyon kişi başına) (Scientific articles per million population)
- 6: Piyasada yeni ürün inovasyonu gerçekleştiren işletmelerin tüm işletmelere oranı (% of firms with new-to-market innovations (as a % of all firms)
- 7: Tüm işletmelerin içindeki teknolojik olmayan inovasyonları gerçekleştiren işletmelerin oranı (% of firms undertaking non-technological innovation (as a % of all firms)
- 8: İşletmelerarası işbirliği yüzdesi (tüm işletmeler yüzde olarak) (% of firms collaborating (as a % of all firms)
- 9: Yabancı yaratıcı patentler (patents with foreign co-inventors)
- 10: Yurtdışı destekli Ar-Ge harcaması (% of GERD financed by abroad)
- 11: 1000 çalışan başına araştırmacı sayısı (Researchers per thousand total employment)
- 12: Tüm yeni dereceler içinde B & M dereceleri sayısı (Science&Engineering degrees as % of all new degrees)
- 13: Toplam istihdam içinde B & T çalışanlarının oranı (Human resources in science and technology (HRST) occupations as % of total employment)

Kaynak: OECD, 2010.

OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu 2008 ve 2010'da (Tablo 3,4) inceleme kapsamındaki ülkeler kamu ve özel sektörün Ar-Ge harcamaları, yurtdışı destekli Ar-Ge harcaması, bilimsel yayın sayısı, üçlü patent sayısı, araştırmacı sayısı, B&T çalışanlarının toplam istihdama oranı, yeni ürün inovasyonu gerçekleştiren işletmelerin tüm işletmelere oranı açısından kıyaslanmıştır. Bu göstergeler açısından raporlar incelendiğinde, Güney Kore ve İsrail'in performanslarının yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin ise iki ülke ile karşılaştırıldığında performansının çok düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir (OECD, 2008; OECD, 2010). Güney Kore ve İsrail'in inovasyon performansındaki artış bu göstergelerdeki gelişim stratejilerine bağlanabilir. Türkiye, kamu ve özel sektör Ar-Ge harcamaları, patent sayısı, hizmet sektöründeki Ar-Ge payı ve araştırmacı sayısını artırmak amacıyla küreselleşmenin etkileri ve sahip olduğu ulusal üstünlükleri dikkate alarak yol haritaları belirlemelidir.

Tablo 5. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2012

İnovasyon Kapasitesi ve Kabiliyeti										
	Bilimsel Temel			İşletme Ar-Ge'si ve İnovasyon				Girişimcilik		
	Kamu Ar-Ge harcaması (Per)	İlk 500 üniversite (Per GDP)	Üst kartil dergilerde yayın sayısı (Per)	İşletme Ar-Ge harcaması (Per GDP)	İlk 500 işletme Ar-Ge yatırımları (Per GDP)	Üçlü patentler (Per GDP)	Ticari markalar (Per GDP)	Girişim sermayesi (Per GDP)	5 yaşından küçük patent işletmeleri (Per GDP)	Girişimcilik endeksinin kolaylığı
Güney Kore	0.88	0.01	0.02	2.80	0.008	1.49	1.71	0.03	-	4.9
İsrail	0.75	0.03	0.04	3.51	0.009	1.68	4.44	0.18	-	3.5
Türkiye	0.48	0.00	0.01	0.36	0.00	0.03	0.46	-	-	3.6

Kaynak: OECD, 2012b.

Tablo 6. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2012 (Devamı)

Etkileşimler ve İnovasyon için Beşeri Sermaye												
	İnovasyon için İnternet				Bilgi Akışları ve Ticarileştirme				Beşeri Sermaye			
	Sabit genişbant aboneleri (Per population)	Kablosuz genişbant aboneleri (Per population)	Ağlar (Per population)	E-devlete hazır olma endeksi	Sanayi kredili kamu Ar-Ge harcamaları (Per GDP)	Üniversiteler ve kamu laboratuvarları tarafından alınan patentler (Per GDP)	Uluslararası eş yazarlık (%)	Uluslararası ortak patent (%)	Yükseköğretim düzeyinde yetişkin nüfus (Per population)	Bilimde 15 yaşındaki en iyiler (%)	Bilim ve mühendislikte doktora derecesi	Bilim ve teknolojiye istihdam (%)
Güney Kore	36	99	14	0.9	0.06	1.9	26	3.7	39	11.6	0.4	19
İsrail	24	40	25	0.8	0.06	4.5	44	14.2	45	4	0.7	30
Türkiye	10	5	3	0.5	0.06	0.02	17	7.4	12	1.1	0.1	13

Kaynak: OECD, 2012b.

OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu 2012 ve 2014'de (Tablo 5,6,7,8) inceleme kapsamındaki ülkelerin inovasyon kapasitesi ve kabiliyetleri; üniversite ve kamu harcaması, işletme Ar-Ge'si ve inovasyon, inovasyon için beşeri sermaye başlıkları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu ülkeler etkileşimler ve inovasyon için beşeri sermaye başlığı altında bilgi ve iletişim teknolojileri, ağlar, kümeler ve transferler, inovasyon için beceriler konuları kapsamında incelenmiştir. Güney Kore ve İsrail'in gerek üniversite kapasiteleri ve yayın sayıları, gerekse özel sektör Ar-Ge harcamaları, patent ve ticari marka sayıları açısından ele alındığında, Türkiye'den neredeyse beş kat daha fazla performans gösterdiği görülmektedir (OECD, 2012b; OECD, 2014). Türkiye'deki kamu araştırma sistemi küçük ölçüdedir. En iyi bilimsel dergilerde yayın sayıları yeterli değildir ve dünya çapında sıralamaya giren üniversite sayısı çok azdır. Kamu araştırma sisteminde üniversitelerin etkililiğini artırmak amacıyla 2013 yılında TÜBİTAK üç ayrı program başlatmıştır. Bu programlar "Öncelikli Alanlarda Araştırma, Teknolojik Gelişim ve İnovasyon Projelerine Destek Programı", "Yeni Araştırmacılara Destek Programı", "Ulusal Yeni Fikirleri ve Ürünleri Destekleme Programı"dır (TİSK, 2015). İncelenen ülkelerin inovasyon altyapısı oluşturma, inovasyon aktörleri arasındaki işbirliğini artıracak ağlar oluşturma ve inovasyon becerilerini yükseltmek için eğitime verdiği önem incelendiğinde, Türkiye'nin diğer ülkelere göre zayıf performans gösterdiği ortadadır (OECD, 2012b; OECD, 2014). Kümelenmeler ve teknoloji transfer göstergelerinde Türkiye'nin daha iyi

performans sergilemesi amacıyla işbirliğini artırmak ve yerel bilginin ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürülmesini sağlamak amacıyla 2010 yılında yerel inovasyon platformları kurulmuştur. Ayrıca 2012 yılında Teknoloji Transfer Ofisleri Destek Programı başlatılmıştır (TİSK, 2015). Beşeri Sermayenin inovasyona yönelik kapasitesinin geliştirilmesi adına 2011-2016 Bilim ve Teknoloji İnsan Kaynağı Stratejisi ve Eylem Planı'nın uygulanmakta olduğu belirtilebilir (TÜBİTAK, 2010). Raporda bilim, teknoloji ve inovasyon alanında küreselleşmenin ve karşılıklı bağımlılığın artmasıyla ülkelerin ulusal inovasyon politikalarını, küresel değer zincirleriyle uyumlu yerli avantajlar yaratmaya yönlendirmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. İncelenen diğer ülkelerle kıyaslandığında zayıf performans gösteren Türkiye raporda, büyük ve hızlı büyüyen bir ülke olarak ele alınmaktadır. İyi işleyen bir UİS için özel sektörü ve girişimcileri merkeze koyan bir ekosistem anlayışının var olduğunun altı çizilmiştir (OECD, 2014).

Tablo 7. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2014

İnovasyon Kapasitesi ve Kabiliyeti										
	Üniversite ve Kamu Araştırması			İşletme Ar-Ge'si ve İnovasyon				İnovatif Girişimcilik		
	Kamu Ar-Ge harcaması (Per)	İlk 500 üniversite (Per GDP)	Üst kartil dergilerde yayın sayısı (Per)	İşletme Ar-Ge harcaması (Per)	İlk 500 işletme Ar-Ge yatırımları (Per)	Üçlü patentler (Per GDP)	Ticari markalar (Per GDP)	Girişim sermayesi (Per GDP)	Genç patent işletmeleri (Per)	Girişimcilik endeksinin kolaylığı
Güney Kore	0.9	7	20	3.4	36	1.2	0.9	0.05	-	4
İsrail	0.6	27	42	3.3	58	1.1	1.3	0.3	-	3.5
Türkiye	0.5	0.7	7	0.4	4	0.01	0.2	-	-	3.5

Kaynak: OECD, 2014.

Tablo 8. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünüm Raporu-2014 (Devamı)

Etkileşimler ve İnovasyon için Beşeri Sermaye													
	Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ve İnternet Altyapıları				Ağlar, Kümelenmeler ve Transferler				İnovasyon için Beceriler				
	BIT Yatırımı (Per GDP)	Sabit genişbant aboneleri (Per population)	Kablosuz genişbant aboneleri (Per population)	E-devlete hazır olma endeksi	Sanayi kredili kamu Ar-Ge harcamaları (Per GDP)	Üniversiteler ve kamu laboratuvarları tarafından alınan patentler (Per GDP)	Uluslararası eş yazırlık (%)	Uluslararası ortak buluş (%)	Yüksek öğretim harcamaları (Per GDP)	Yükseköğretim düzeyinde yetişkin nüfus (%)	Teknolojik problem çözümede en iyi yetiştirilenler (%)	Bilimde 15 yaşındaki en iyiler (%)	Bilim ve mühendislikte doktora derecesi
Güney Kore	3	36	103	0.9	0.06	0.1	26	3	2.6	42	30	12	0.5
İsrail	-	25	51	0.8	0.05	0.1	46	15	1.6	46	-	6	0.7
Türkiye	-	10	16	0.5	0.06	0.0	19	5	1.3	15	-	2	0.1

Kaynak: OECD, 2014.

OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Görünümü Raporları kapsamında yapılan değerlendirmeye ek olarak, Dünya Bankası'nın 2015 yılı patent başvuruları incelendiğinde, Güney Kore'nin 167275, Türkiye'nin 5352, İsrail'in ise 1285 patent başvurusu olduğu görülmektedir. Güney Kore'nin açık ara üstünlüğünün yanında, Türkiye'nin dünyada en fazla patent başvurusu yapan 10 ülke içine girdiği ve İsrail'den önde olduğu görülmektedir. Geçmiş yılların verilerine bakıldığında Türkiye'nin (2002'de 414, 2004'te 682; 2006'da 1072; 2010'da 3180) patent başvurularında yıllara göre bir sıçrama yaşadığı söylenebilir. Dünya Bankası'nın 2015 yılı verileri endüstriyel tasarım başvuruları incelendiğinde ise, Güney Kore'nin 65891, Türkiye'nin 38713, İsrail'in 1049 endüstriyel tasarım başvurusu olduğu görülmektedir.

Ulusların inovasyon sistemlerinin özünün, gelişiminin ve uygulamalarının daha iyi anlaşılması, politika belirleyenlerin kilit güçlü ve zayıf yönleri tanımlamalarına ve ulusların inovasyon performansını artırmada ihtiyaç duyulan politik değişimleri gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu faktörlerin çeşitliliğinden dolayı, hiçbir ulusun inovasyon sistemi diğerleriyle tamamen benzerlik göstermemektedir. Her sistem benzersizdir ve her bir sistemin bu bağlamda anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Atkinson, 2014: 1).

Yukarıda ele alınan ülkelerin ulusal inovasyon sistemleri de bu bağlamda değerlendirildiğinde, ulusal inovasyon sistemlerinin birbirleriyle kıyaslanması yerine ulusal inovasyon politikaları arasında bir kıyaslanma yapılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Güney Kore, İsrail ve Türkiye'nin benzer dönemlerde politika oluşturmaya başladığı söylenebilir.

Güney Kore inovasyon politikası kamu desteğiyle güçlendirilen özel sektör Ar-Ge uygulamalarına odaklanmaktadır. Yedi tane Beş Yıllık Kalkınma Planı ile inovasyon politikasının şekillendirildiği görülmektedir. 1962 yılından beri bilim ve teknoloji politikası, ilk olarak altyapının oluşturulması, daha sonra ise işletmelere teknoloji transferi, teknolojinin özümsemesi ve ülkenin kendi teknolojisini üretmesi şeklinde gelişim göstermektedir. Ülkede bilim ve teknolojiye ilişkin çok fazla kanun ve düzenlemenin var olduğu görülmektedir.

İsrail inovasyon politikası çoğunlukla Ar-Ge'ye verilen desteğe dayanmaktadır. Bu destek ilk olarak savunma sanayine verilmiş, daha sonra sivil yaşama yansyarak özel sektör desteklenmeye başlanmıştır. İnovasyon politikaları sanayi-sanayi ve üniversite-sanayi işbirliğini kurma üzerine odaklanmıştır. Özellikle ülkenin coğrafik konumu göz önünde bulundurulduğunda tarımsal teknolojinin gelişimi için oluşturulan politikaların varlığı dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin inovasyon performansında artış sağlanabilmesi için stratejik teknoloji alanları belirlenmeli ve bu alanlarda uzmanlaşılmalıdır. Türkiye'de stratejik teknoloji alanları belirlenmektedir, fakat bu alanlarda uzmanlaşma sağlanarak, orta ve ileri teknoloji ihracatında ivme kazanılamamaktadır. Güney Kore ileri teknoloji alanlarında, özellikle elektronik teknolojilerinde atılım yapmaktadır. Stratejik teknoloji alanlarında ülkelerin başarısının temelinde, bu alanlara yönelik beşeri sermayenin geliştirilmesi adına çabaları yatmaktadır.

İsrail'de inovasyona yönelik programlar (MAGNET) ile üniversite-sanayi işbirliği kültürü yerleştirilmiştir. Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliğinin istenilen düzeyde kurulamadığı görülmektedir. Üniversitelerin oldukça hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu da söylenebilir.

İsrail'de KOBİ'ler Ar-Ge teşvikleriyle desteklenmektedir. Ar-Ge bütçesinin % 80'i KOBİ'lere kullanılmaktadır. Türkiye'de KOSGEB'in KOBİ'lere verdiği inovasyon ve Ar-Ge'ye yönelik özel eğitim ve danışmanlık hizmetleri bu ülkeler ile benzerlikler göstermektedir. Güney Kore'de KOBİ'ler büyük ölçüde ihmal edilmektedir. İnovasyon performansının yükseltilmesinde chaeboller önemli bir rol üstlenmektedir.

Güney Kore ile Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planları benzerlik göstermektedir. Güney Kore'nin bu planlarda bilim ve teknoloji gelişimine Türkiye'den daha fazla ağırlık verdiği görülmektedir. Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde, belirlenen hedeflere tam anlamıyla ulaşamadığı görülmektedir. Güney Kore'nin beş yıllık kalkınma planlarının başarısının altındaki, karar alıcıların planların oluşumunda yer alması, planların uygulama aşamalarının uygulanmasının yakın takibi ve kontrolü, devletin planlarla ilgili sorumluluk üstlenmesi gibi kritik faktörler, Türkiye'deki kalkınma planlarından başarılı sonuçlar alınabilmesi için dikkate alınabilir.

1960'larda Türkiye'nin arkasından yola çıkan Güney Kore'de tüm ekonomik göstergeler benzer özellikler göstermektedir. Daha sonra Güney Kore GSYİH'daki Ar-Ge oranını artırmak için Ar-Ge harcamalarına büyük ölçüde önem göstermiştir ve halen Ar-Ge harcamaları üzerinde durduğu önemli konulardan biridir. Türkiye ise kendi Ar-Ge'si için ayırmadığı rakamları dikey teknoloji transfer yöntemleri ile diğer ülkelerin Ar-Ge harcamalarını desteklemek için ayırmaktadır. Alınan her lisans ya da üründe, anahtar teslim projede, direkt satın alma vb. yollarla transfer edilen teknolojinin fiyatının içinde gömülü olarak var olan %90 ile %25 arasında Ar-Ge payı mevcuttur (Kiper, 2004: 81). Bu durumda, Türkiye kendi teknolojisini üretmeyi ve bunu sürdürebilir hale getirmeyi daha az maliyetlerle gerçekleştirebilir.

Gelişmekte olan ülkelerde inovasyon faaliyetleri için az sayıda kaynak ayrılmakta, bu durumda işletmelerin yenilik potansiyellerine olumsuz olarak yansımaktadır. İşletmeler Ar-Ge faaliyetlerine düşük düzeyde kaynak ayırdığından, devlet Ar-Ge uygulamaları ve fonlanmasında önemli rol oynamaktadır (OECD, Eurostat, 2005: 141). Türkiye İnovasyon faaliyetlerine az kaynak ayıran gelişmekte olan ülkelere bir örnektir. Güney Kore ve İsrail'de gelişmekte olan ülkeler sınıfında olmalarına rağmen Ar-Ge'ye ayırdıkları oran dünya sıralamasında en üst sıralardadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, bilim ve teşebbüsler arasında bağlantı eksikliği söz konusudur ve UİS içerisindeki bilgi akışları parçalanmış özelliklerdir (OECD, Eurostat, 2005: 141). Güney Kore ve İsrail bu problemin çözümü için inovasyon ağlarının oluşturulduğu programlar geliştirmiştir. Türkiye'de inovasyon strateji planları var olmakla birlikte bu konuya çok fazla önem verilmemektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, teknolojik gelişmelerin ve rekabetin yoğunluğuyla bilgi ekonomisine evrilirken, "inovasyon" kavramının tüm şifrelerinin çözümlenmesi ve kültürün içine inovasyonun entegre edilmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerle aradaki mesafenin kapanmayacak ölçüde açılmaması için bu çalışmalar çok önemlidir (Kavak, 2009: 13). Güney Kore ve İsrail bu mesafenin açılmaması yönünde stratejilerini belirlemektedir, Türkiye ise strateji belirlese bile bunu

uygulamaya tam olarak yansıtamamaktadır ve inovasyon performansında istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

SONUÇ

İnovasyon süreçlerindeki aktörlerin etkileşimini ve aralarındaki ilişkileri düzenleyen ulusal inovasyon sistemlerinin etkenliği rekabet yarışında ülkelerin konumlarını belirleyen en önemli unsurlardan biridir (Seki, Barbaros, 2011: 407). Bu kapsamda Türkiye, Güney Kore ve İsrail'in ulusal inovasyon sistemleri ve politikaları incelenmiştir. Daha sonra bu üç ülke arasında inovasyon girdi ve çıktıları ile inovasyon politikaları dikkate alınarak bir kıyaslama yapılmıştır. Türkiye'nin benzer dönemlerde inovasyon yolculuğuna çıktığı iki ülke olan İsrail ve Güney Kore'ye göre oldukça düşük bir inovasyon performansı sergilediği ortadadır.

Türkiye'nin stratejik plan, yol haritası ya da politika hedefleri bulunmaması gibi bir sorunu yoktur. İnovasyon performansını artırmaya yönelik bu araçlar hazırlanmaktadır. Ancak kurumlar arasında uyumun sağlanamamasından dolayı alınan birçok karar hayata geçirilememektedir. Kabul edilen ana planların uygulanması için Yüksek Planlama Kurulu'nun kararının beklenmesi ve kurulun uzun süre toplanmamasından dolayı yaşanan gecikme, daha sonra ana plan onaylansa dahi ödenek bulamaması, ödenek çıktığında ise DPT'nin yıllık planı dâhilinde olmadığı için planı uygulamaması buna örnek gösterilebilir.

Kalkınma Planlarında da artan oranda bilim ve teknolojinin öneminden bahsedilmektedir. Fakat Kalkınma Planlarının raflarda duran temenni belgelerinin ötesine geçmesi ancak siyasi erkin bu planları benimsemesi ve sahip çıkmasıyla mümkündür. Bu benimseme bürokrasi nezdinde de planların yaptırım gücünü de olumlu yönde etkileyecektir.

Bilim ve teknoloji politikalarının geliştirilmesi için kalkınma planlarında önemli çabalar, hedefler ortaya konmasına karşın, arzulanan hedeflere olması gerektiği kadar ulaşılamamıştır. Bu anlamda bilim ve teknoloji alanında atılması gereken adımlar için sadece planların yapılmasının gerekli ancak yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye ile benzer zamanlarda inovasyon temelli bir kalkınma için politika belirlemeye başlayan İsrail ve Güney Kore'nin başarılı uygulamaları, Türkiye'nin özellikleri göz ardı edilmeden inovasyon strateji ve planlarına dâhil edilebilir. Bilim-teknoloji-inovasyon temelli kalkınmanın sağlanması için inovasyon strateji ve planlarını içeren bu sürecin toplumun her kesimi tarafından özümsemesi gerekmektedir. Kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması ise diğer bir noktadır. İnovasyon konusunda bir ülkenin başarılı olması ülkenin her kesiminde inovasyon bilincinin oluşturulması ile mümkündür.

KAYNAKÇA

- Atkinson, R.D. (2014), "Understanding The U.S. National Innovation System", *The Information Technology & Innovation Foundation*, June, 1-26.
- Cornell University, INSEAD, WIPO. (2015), *The Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development*, Fontainebleau, Ithaca and Geneva.
- Cornell University, INSEAD, WIPO. (2016), *The Global Innovation Index 2016: Winning with Global Innovation*, Fontainebleau, Ithaca and Geneva.
- Cornell University, INSEAD, WIPO. (2017), *The Global Innovation Index 2017: Innovation Feeding the World*, Fontainebleau, Ithaca and Geneva.
- Çağlar, E., O. Acar (2013), "Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirme: Plan, 2023 Hedeflerinin Yol Haritası Olabilir Ancak Sahiplenilmesi Şart", *TEPAV Değerlendirme Notu*, Ankara.
- Çakmak, U. (2016), "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 151-171.
- DEİK (2013), İsrail Ülke Bülteni 2013. <https://www.deik.org.tr>, E.T.:15.02.2016.
- DEİK (2014), İsrail Ülke Bülteni 2014, 15.02.2016 tarihinde <https://www.deik.org.tr>, E.T.: 15.02.2016.
- DPT (1984), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)*, Yayın No: 1974, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Yayın No: 2174, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1995), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2000a), *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2000b), Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyon Raporu, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT: 2528-ÖİK:544.
- DPT (2006), *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara: DPT Yayınları.
- Elçi, Ş. (2006), *İnovasyon: Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı*, Ankara: Nova Basın Yayın Dağıtım.
- Göker, A. (2008), "Öngörülen Geleceği Yaratabilmek: Ulusların Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Stratejileri/Politikaları", *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 6. Ulusal Sempozyum*, www.inovasyon.org.
- Hancioğlu, Y. (2017), "Küresel İnovasyon Endeksi Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 352-365.
- Hong, Y.S. (2005), *Evoluation of The Korean National Innovation System: Towards on Integrated Model*, in *OECD, Governance of Innovation Systems*, Vol.2, Paris, France: OECD Publishing.

- Hong, Y.S. (2010). *Private – Public Alliances for Export Development: The Korean Case*, Comercio International serie 102, Division of International Trade and Integration, Santiago.
- IRI (2017), “2017 Global R&D Funding Forecast”, *R&D Magazine*, Winter, 1-36.
- İSO (2014), *İsrail’de Üniversite Sanayi İlişkileri*, <http://ftp.iso.org.tr/Kobi/Uni-San> Modeller/İsrail, E.T.: 12.03.2016.
- İTO (1997), *İsrail Ülke Etüdü*, Yayın no: 1997-22, İstanbul: İTO Yayınları.
- Justman, M., E. Zuscovitch (2002), “The Economic Impact of Subsidized Industrial R&D in Israel”, *R&D Management*, 32, 191-199.
- Kahane, B., T. Raz (2005), “Innovation Projects in Israel Incubators: Categorization and Analysis”, *European Journal of Innovation Management*, 8(1), 91-106.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013), *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Kavak, Ç. (2009), “Bilgi Ekonomisinde İnovasyon Kavramı ve Temel Göstergeleri”, *Akademik Bilişim Konferansı*, Şanlıurfa.
- Kiper, M. (2004), “Teknoloji Transfer Mekanizmaları ve Bu Kapsamda Üniversite-Sanayi İşbirliği”, TMMOB Yayını, *Teknoloji Özel Sayısı*, 59-122.
- Kiper, M. (2013), *Biyoteknoloji Sektörel İnovasyon Sistemi: Kavramlar, Dünyadan Örnekler, Türkiye’de Durum ve Çıkarımlar*, Ankara: TTGV Yayınları.
- Kurtoğlu, M., Seferoğlu, S. S. (2011), “Dokuzuncu Kalkınma Planı ve Teknoloji Politikalarına Eleştirel Bir Bakış”, 8. *Akademik Bilişim Kongresi*, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Mani, S. (2002), *Government, Innovation and Technology Policy: an International Comparative Analysis*, New Horizons in the Economics of Innovation Series, Edward Elgar, Cheltenham.
- OECD (2006), *OECD Science, Technology and Industry Outlook*, Paris, France: OECD Publishing.
- OECD. (2008), *OECD Science, Technology and Industry Outlook*, OECD Publishing, [www.oecd.org/sti/inno/oecdscience technologyandindustryoutlook 2008.htm#profiles](http://www.oecd.org/sti/inno/oecdscience%20technologyandindustryoutlook%202008.htm#profiles).
- OECD (2009), *OECD Reviews of Innovation Policy*, Paris, France: OECD Publishing.
- OECD (2010), *OECD Science, Technology and Industry Outlook-2010*, OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/sti_outlook-2010-en.
- OECD (2012a), *Innovation for Development: A Discussion of The Issues and An Overview of Work of The OECD Directorate for Science, Technology and Industry*, OECD Publications.
- OECD (2012b), *OECD Science, Technology and Industry Outlook*, OECD Publishing, www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology -and-industry-outlook-2012-sti-outlook-2012-en.
- OECD (2014), *OECD Science, Technology and Industry Outlook-2014*, OECD Publishing, www.oecd.org/sti/oecd-science-technology-and-industry-outlook-19991428.htm

- OECD, Eurostat. (2005), *Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler*, 3.Baskı, OECD ve Eurostat ortak yayını.
- Pak, N.K., E. Türkcan (2000), *Türkiye-Güney Kore Kalkınma ve Teknoloji Politikaları*, mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/güney.kore.htm, E.T.: 02.01.2016.
- Saatçioğlu, C. (2005), "Ulusal Yenilik Sistemi Çerçevesinde Uygulanan Bilim ve Teknoloji Politikaları: İsrail, AB, Türkiye örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179-198.
- Seki, İ., R.F. Barbaros (2011), "Rekabet Gücünün Ölçülmesinde Ulusal Yenilik Sistemleri ve Üniversite Ekonomisi Yaklaşımı", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(3), 407-424.
- Taymaz, E. (2001), *Ulusal Yenilik Sistemi: Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri*, Ankara: Tübitak/TTGV/DİE Yayınları.
- Teubal, M. (1993), "The Innovation System of Israel: Description, Performance and Outstanding Issues", in R. Nelson (ed.), *National Innovation Systems*, New York: Oxford University Press, 476-502.
- TİSK (2015), *Bilim, Teknoloji ve Sanayide Türkiye'nin Durumu*, TİSK Yayınları.
- TÜBİTAK (1997), *Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası, Bilim ve Teknoloji Strateji ve Politika Çalışmaları*, TÜBİTAK BTP 97/04.
- TÜBİTAK (2010), *2011-2016 Bilim ve Teknoloji İnsan Kaynağı Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- TÜBİTAK (2018), 2016 Yılı Ar-Ge Faaliyetleri Anketi Sonuçları Açıklandı, 11.02.2018 tarihinde <https://www.tubitak.gov.tr/tr/ haber/2016-yili-ar-ge-faaliyetleri-anketi-sonuclari-aciklandi> adresinden erişildi.
- Trajtenberg, M. (2001), "R&D Policy in Israel: An Overview and Reassessment, Science, Technology and The Economy Program (STE)", Working Paper Series, The Samuel Neaman Institute, Haifa.
- Vekstein, D. (1999), "Defense Conversion, Technology Policy and R&D Networks in The Innovation System of Israel, *Technovation*, 19, 615-629.
- World Bank, Research and development expenditure (% of GDP), Patent applications, Industrial design applications, 11.02.2018 tarihinde <http://data.worldbank.org/indicator> adresinden erişildi.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILARIN KENTLERDE NEDEN OLDUKLARI GÜVENLİK RİSKLERİ

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 51-73

Mithat Arman KARASU
Doç.Dr., Harran Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
mithatkarasu@yahoo.com

Öz: Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların sayısı 4 milyona yaklaşmaktadır. Kısa zamanda bu kadar sığınmacının Türkiye'ye gelmiş olması çok sayıda sorun ve riski beraberinde getirmektedir. Bu risklerin bir bölümü güvenlikle ilgilidir. Bu güvenlik risklerinin araştırıldığı çalışmanın amacı, bir göçün neden olabileceği güvenlik risklerini Suriyeli sığınmacılar özelinde ele almaktır. Göçün neden olduğu kısa ve uzun vadeli güvenlik risklerinin neler olduğu, bu risklerin toplum için doğurduğu tehditler, bu risklere karşı alınacak önlemler çalışmanın konularını oluşturmaktadır. Çalışmada Suriyeli göçünün ulusal güvenlik risklerinden sağlık sorunlarına kadar birçok alanda ciddi riskler oluşturduğu görülmektedir. Öncelikle terör örgütleri için Suriye'deki otorite boşluğu bir fırsattır. Türkiye'de giderek artan bir Suriye karşıtlığı gelişmekte, toplumda ayrışma belirginleşmektedir. Özellikle Suriyeli çocuk ve gençlerin yeterli eğitim almaması durumunda ileride sonuçları ağır olacak istenmeyen hadiseler ortaya çıkabilecektir. Kayıp nesil tehlikesi söz konusudur. Tüm bu istenmeyen risklerin oluşmasını önlemek için toplumsal uzlaşmaya dayalı, sığınmacıları ekonomik ve sosyal üretime katacak bir uyum sürecinin başlatılması gerekmektedir. Suriyeli sığınmacılara yönelik kaygı ve risklerin doğru bir biçimde değerlendirilmesi, onlara karşı toplumdaki önyargıların azalmasına ve doğru iletişim kanallarının oluşmasına fırsat verecektir.

Anahtar Sözcükler: Suriye, göç, sığınmacı, mülteci, güvenlik, kent.

SECURITY RISKS IN CITIES IN TURKEY CAUSED BY SYRIAN ASYLUM SEEKERS

Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 51-73

Mithat Arman KARASU

Assoc.Prof.Dr., Harran University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of Public Administration
mithatkarasu@yahoo.com

Abstract: The number of Syrian asylum seekers living in Turkey has almost reached 4 million. The fact that huge number of asylum seekers have entered in Turkey within a very short period of time brings many risks and problems. Some of these risks are related to security issues. The aim of this study is to analyze the security risks resulting from mass migration of Syrian asylum seekers. Identifying the short and long term security risks, all the threats arising from these risks for the society and measures that should be taken against these risks are the topics of this study. It is seen in the study that serious risks have arisen from the migration of Syrian asylum seekers ranging from national security risks to health problems. First of all, the lack of authority in Syria is an opportunity for terrorist organizations. Animosity against Syrians is in rise in Turkey, and dissidence in the Turkish society on this issue is becoming evident. In particular, adverse events with potentially severe consequences can occur in the future because of inability of Syrian children and adolescents having adequate education. The danger of lost generation is of question. With the purpose of preventing the occurrence of such adverse risks, a process of integration based on public consensus must be commenced to incorporate the asylum seekers into economic and social production process. Accurate evaluation of concerns and risks related to Syrian asylum seekers will allow reducing the prejudice against them in the society and establishing correct communication channels.

Keywords: Syria, immigration, asylum seeker, refugee, security, city.

GİRİŞ

2011 yılında Derra'da başlayan halk ayaklanmasının Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesinden bugüne kadar geçen sürede Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli sığınmacı sayısı 3,6 milyona ulaşmıştır. Yaşanan bu göç, Türkiye'nin tarihi boyunca yaşadığı Türk ve Türk soylu göçlerinden farklıdır. Bulgaristan'dan gelen Türkler, Ahıska Türkleri, Pomaklar ya da Afganistan'dan gelen Özbek Türklerinden farklı olarak yeni göçmenler Türk kökenli ya da Türk kültüründen değildir. Dolayısıyla yeni göçmenlerin sorunlarını, daha önce olduğu gibi, İskân Kanunu ile çözmek mümkün değildir. Yeni göç dalgası ciddi bir uyum sürecinin başlatılmasını zorunlu kılmaktadır.

Göç hareketleri birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Barınma, sağlık, kampların temizliği, sosyal ve kültürel uyum, göçün tetiklediği yükselen ırkçılık, artan işsizlik bunlardan bazılarıdır. Hiç kuşkusuz bu sorunlar demeti içinde güvenlik riskleri de önemli bir alan oluşturmaktadır. Göçün getirdiği tedirginlik, göç etmenin neden olduğu dışlanma korkusu, yerlilerin göçmenlere yönelik kaygı ve kuşkuları güvenlik risklerinin temelini oluşturmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların neden olduğu güvenlik risklerinin ele alındığı bu çalışmada öncelikle teorik bir çerçeve çizilecektir. İkinci bölümde, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar hakkında kısa bilgi verilecektir. Üçüncü bölümde, Suriyelilerin neden olabileceği güvenlik riskleri ele alınacaktır.

Çalışmanın amacı, bir göçün neden olabileceği güvenlik risklerini Suriyeli sığınmacılar özelinde ele almaktır. Bu güvenlik risklerinin doğru bir biçimde tanımlanması iki toplum arasında ortaya çıkan ve çoğu zaman karşılıklı önyargılara dayanan güvenlik sorunlarının aşılmasına, daha iyi işleyen bir uyum sürecinin hayata geçirilmesine yardımcı olacaktır. Diğer taraftan, Suriyeli sığınmacılar konusunda tutarlı ve uzun soluklu bir uyum politikasının oluşmaması durumunda yaşanabilecek çok sayıda güvenlik sorunu bizi beklemektedir. Bu yazının bir amacı da bu yaşanabilecekler konusunda önceden ikazda bulunmaktır.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Göç ve suç üzerine akademik çalışmalar çok eskilere uzanmaktadır. 20. yüzyıl başlarında bazı Amerikalı yazarlar, göçmen grupların göç etmeyenlerle karşılaştırıldığında biyolojik açıdan yetersiz olduklarını ve "aşağı" göçmenlerin ülkeye girmesine izin verildiğinde suçun beklenen olumsuz sonuçlardan birisi olduğunu iddia etmiştir. Bu bakış açısı daha çok biyolojik ayrıma dayalı suç teorilerine girmektedir (Martinez, Lee, 2000: 485).

Şikago Okulu, göç ve suç üzerine ilk çalışmaları yapan okul olup, Ekoloji Kuramını geliştirmiştir. Şikago'nun yoğun göç alan yapısı, onu karmaşık, yaşanması zor bir suç kenti haline getirmiştir. Göçün toplumsal denetimi zayıflattığı gören Şikago Okulu'na göre, göçmenler hem toplumsal denetimin olmayışı hem de işsizlik, açlık ve sefalet gibi nedenlerle suça daha yatkın hale gelmektedir. Birey tanımadığı çevrede ayıplanma korkusunun olmayışı sayesinde daha fazla sapkın davranış ve suça yönelmektedir (Park, Burgess, 2015: 39-43).

Günümüzdeki teorik yaklaşımlarda daha çok ya göçün toplumda neden olduğu düzensizlik ve toplumsal sorunlardan ya da göçün birey üzerindeki sosyo-psikolojik etkilerinden hareket edilmektedir (Martinez ve Lee, 2000: 500; Miles ve Cox, 2014: 945). Göçün birey üzerindeki sosyo-psikolojik etkisi konusunda kültürleşme kuramı hem bireyin yaşadığı değişim hem de bu değişime verdiği tepkiler konusunda öğretici niteliktedir. Berry'in geliştirdiği kültürleşme kuramına göre, göçmenler göç ettiklerinde hem yerli/baskın kültürle hem de kendileri gibi göç etmiş farklı gruplarla etkileşim içine girmektedir. Bu etkileşim sürecine kültürleşme denilmektedir (Berry, 2005: 699).

Göçmen kültürleşme denen bu zorunlu etkileşim ve değişim sürecinde, psiko-sosyal olarak, dört farklı tepki vermektedir. Buna göre, göçmen kendi kültürel kimliğini muhafaza etmekten vazgeçerek baskın kültürel öğeleri tümüyle kabul edip, *asilime* olabilir. İkincisi, göçmenler kendi kültürler değerlerinde ısrarcı olup, göç ettiği yerdeki kültüre karşı mesafeli olabilir. Bu duruma *ayrılma* denir. Üçüncü olarak, göçmen kendi kültürünü yaşamakla birlikte karşı kültür ile de etkileşime girmekte, iki kültür arasında bir bütünlük sağlamaktadır. Bu duruma *bütünleşme* denir. Son olarak, göçmen göç ettiği kültüre ait hiçbir unsuru paylaşmıyor, kendi kültürünü de muhafaza etmekten imtina ettiği durumlarda göçmen dışlanmakta *marjinalleşme* denilen sürece girmektedir (Berry, 2005: 700).

Bireyin tepkileri üzerinden göç ve suç ilişkisini açıklayan bir başka önemli teori Anomi Kuramıdır. Anomi, bireyin yeni geldiği toplum ile daha önce sahip olduğu toplumsal adet ve değerler arasında yaşadığı bocalamayı anlatır. Merton tarafından ortaya atılan ve Durkheim'in geliştirdiği Anomi Kuramında suç, bireyin göçle birlikte karşılaştığı ve baş edemediği sorunlara karşı verdiği bir tepki olarak ifade edilmektedir (Slattery, 2003: 33).

Göçmenlerin toplumda ötekileştirildiği ve dışlandığından hareket eden Damgalama Kuramına göre, toplumda güvensiz ve istenmeyen ilan edilen gruplar suça daha yatkın hale gelmektedir. Göçmenler, çoğu zaman, sosyal düzensizliğin ve fiziksel yetersizliklerin olduğu, suç oranı yüksek çöküntü alanlarında yaşadıklarından toplum tarafından daha kolay bir biçimde suçlu olarak damgalanmaktadırlar.

Kültür Çatışması Kuramı ilk olarak Amerika'da, artan suç oranlarından göçmenleri sorumlu tutmak amacıyla ortaya atılmıştır. Ancak daha sonra bu teorinin öncüsü Sellin bu bakış açısının yanlış olduğunu ortaya koymuş, kuramı geliştirmiştir. Sellin'e göre bir göçmen, birisi anavatanında ve diğeri göç edilen ülkede olmak üzere iki kültürlü bir yapı içerisindedir. Her ne kadar, göçmenin temel kişiliği anavatanındaki toplumsallaşması vasıtasıyla kural olarak oluşmuşsa da, göçmen geldiği ülkenin standartlarına daima daha çok yaklaşmak ihtiyacını da duyacaktır. İşte çatışma, bu iki kültürün birbirini dışlamaya çalışması sonucunda doğmaktadır. Kültür çatışması kuramına göre, bu kültür çatışmasının içinde yaşayan göçmenler, yabancı işçiler, etnik azınlıklar suç işlemeye daha yatkındır (Demirbaş, 2001: 125).

Bu genel teorik yaklaşımların yanında Sosyal İzolasyon Kuramı, Kültürel Şok Kuramı, Kültürel Değişme Kuramı gibi göçün birey üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden ve toplumsal dışlanmadan hareket eden farklı kuramlar da bulunmaktadır (Dolu, 2015; Ilgar, Ilgar, 2015).

2. TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİ SİĞİNMACILARIN GENEL DURUMU

Suriyeli ilk mülteci kafilesini, Türkiye'ye 29 Nisan 2011 tarihinde giriş yapmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye, Suriyelilere karşı "açık kapı politikası" izlemiştir. Türkiye Esad rejiminin uzun süre ayakta kalamayacağını öngörmüş, politikalarını bu strateji üzerinden şekillendirmiştir. Ancak Suriye'de kısa sürede bitmesi beklenen çatışmalar hâlihazırda bir iç savaşa dönüşmüştür.

Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacı sayısı 2012 yılında yalnızca 14 bin iken, 2014 yılında bu sayı 1,5 milyona ulaşmıştır. 2015 yılında sığınmacı sayısı 2,5 milyon, 2017 yılında 3,4 milyondur. 20.06.2018 itibarıyla, Türkiye'deki toplam Suriyeli sığınmacı sayısı 3.576.337'dir. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin 215 bini, 10 kentte kurulan 26 barınma merkezinde yaşamaktadır. Geri kalan 3,360 bin sığınmacı ise, Türkiye'nin farklı kentlerine dağılmış durumdadır (goc.gov.tr., 20.06.2018).

Suriyelilerin en fazla bulunduğu kent İstanbul'dur. Bu kentte tahminen 560 bin Suriyeli yaşamaktadır. İstanbul'u 474 bin kişiyle Şanlıurfa, 443 bin kişiyle Hatay, 383 bin kişiyle Gaziantep takip etmektedir. 130 bin yerli nüfusa sahip Kilis'te 130 bin Suriyeli sığınmacı kalmaktadır (goc.gov.tr, 20.06.2018). Türkiye'de bulunan Suriyeliler yalnızca İstanbul ve güney sınırimızdaki kentlerle sınırlı değildir. Mersin'de 208 bin, Adana'da 204 bin, İzmir'de ve Bursa'da 140 bin Suriyeli bulunmaktadır. Suriyelilerin en az olduğu il 28 Suriyeli ile Bayburt'tur. 713 bin Suriyeli çocuk Türkiye'de dünyaya gelmiştir (goc.gov.tr, 20.06.2018).

Başlangıçta, Suriyeli sığınmacılar konusuna geçici bir durum olarak bakan Türkiye, Suriye'deki çatışmaların bir iç savaşa dönüşmesi sonrasında, sığınmacıların kalıcı olduklarını kabul ederek, yeni politikalar oluşturmaya başlamıştır. Bu politikanın bir sonucu olarak önceleri misafir olarak nitelenen Suriyeliler için uluslararası alanda kabul görecektir bir hukuki zemin arayışı başlamıştır. Bu kapsamda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmıştır (R.G. Sayı: 28615, Tarih: 04.04.2013). Bu Kanun uyarınca Suriyeli sığınmacılar mülteci kabul edilmemekte, ancak “geçici koruma altındaki kişiler” olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye’de yaşayan ve eğitim hizmetlerinden mahrum kalan Suriyeli çocuklar için okullara elektronik sistem üzerinden kayıt olmasını sağlayan Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS) kurulmuştur. Kampta yaşayan Suriyeli çocuklar kamplarda yer alan okullarda eğitimine devam etmektedir. Ancak kampta yaşayan çocuklarda okullaşma oranı %92 iken, kamp dışında yaşayan çocuklarda bu oran %56’dır.

İşgücüne katılım konusunda Suriyelilere çalışma izni verilmesi gündeme gelmiştir. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelikle bu konuda hukuki bir çerçeve çizilmiştir (R.G. 15.01.2016, Sayı: 29594). Buna göre, geçici koruma altında olan kişiler geçici korumaya alındıktan 6 ay sonra çalışma izni için başvuru yapabilecektir. Bir işyerinde çalışan yabancı sayısı Türk çalışanların % 10'unda fazla olmayacaktır. Çalışma izni yabancının ikametgâh olarak belirttiği kentle sınırlıdır. Valilik uygun görürse kentte yabancı çalışanlar için kota uygulanabilmektedir. Ayrıca çalıştırılan yabancılara ödenecek ücret asgari ücretten az olamaz. Mevsimlik ve tarım işçileri çalışma izninden muaf tutulmuştur.

Kampların dışında yaşayan Suriyeliler, AFAD’ın (Afet ve Acil Yardım Genel Müdürlüğü) 18.01.2013 tarih ve 2013/1 sayılı genelgesine göre, sağlık merkezlerine gidebilirler ve burada sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanabilirler. Önleyici veya temel sağlık hizmetini kapsayan tıbbi tedavi masrafları AFAD tarafından karşılanmaktadır. AFAD, 09.10.2015 tarihinde çıkardığı ek bir genelgeyle Türkiye’nin 81 kentinde Suriye uyrukluların sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması yönünde talimat vermiştir.

Tüm bu olumlu adımlara karşın, Suriyeli sığınmacılar için hayat hala zordur. Kayıt altına alınma, barınma, savaş ve şiddet ortamının neden olduğu travma, dil bilmeme, yetersiz eğitim, hak ve hizmetler hakkında bilgi eksikliği, toplumda dışlanma, işsizlik Suriyelilerin başlıca sorunları arasındadır (Karaca, Doğan, 2014: 34; Ünal, 2014: 85; AFAD, 2013: 36; Karasu, 2016: 1012).

Dil bilmedikleri için insanlarla anlaşamayan Suriyeliler buldukları evden dışarı çıkmaktan korkmakta, kendilerini toplumdaki dışlamaktadır. Bu ortamda Suriyeli

sığınmacılarda derin bir güvensizlik hali hâkimdir (İSİP, 2015: 26). AFAD araştırmasına göre, Türkiye'ye gelen Suriyelilerin % 30'u hâlihazırda devam eden iç savaşta bir yakını kaybetmiştir. Çoğu Suriyeli sığınmacı ciddi psikolojik sorunlar yaşamakta, bir şekilde şahit olduğu şiddetin izlerini taşımaktadır (AFAD, 2013: 32).

Suriyeli sığınmacıların bir bölümü park veya duraklarda kalırken, %25'i yıkık binalarda ya da kimsenin kalmadığı riskli binalarda yaşamını sürdürmektedir (Dinçer, Diğ., 2013). İstanbul Eminönü ve Bayramtepe'de görüşme yapılan Suriyelilerin kaldıkları evler hem sağlık hem de güvenlik açısından yaşamaya uygun değildir (İSİP, 2015, 21). Şanlıurfa'da Suriyeli sığınmacıların kaldıkları evlerin % 50,1'inde hijyen malzemesi, %77'sinde ise yemek pişirmek için yeterli miktarda tencere, tava gibi mutfak aleti bulunmamaktadır (Sanduvac, 2013: 17).

Suriyeliler önemli bir bölümü işsizdir. İşi olanlar ise, kayıt dışı ekonominin insafına terk edilmiştir. Uzun mesai süreleri, ağır çalışma koşulları, düşük ücretler, yabancı olduğu ve dil bilmediği için yasa ve hukuktan yararlanamamak Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında yaşadıkları başlıca sorunlardır (Esin, 2015: 136; Coşkun, 2015: 107).

Toplumda Suriyelilerin yerli halkın işini elinden aldığı, ücretlerin düşmesine neden olduğu yönünde bir kanaat yer edinmiştir. Diğer taraftan, Suriyeli sığınmacıların daha çok yerli halkın çalışmak istemediği alanlarda çalıştığı, hatta bazı sektörlerde sağladığı ucuz işgücü nedeniyle sektörün krizde ayakta kalmasına yardımcı olduğu yönünde araştırmalar bulunmaktadır (Dedeoğlu, Bayraktar, 2017: 43; Yıldırım, 2016: 201; Man, 2015: 431).

Suriyelilerin kentlerde Türk toplumuyla birlikte yaşamaya başlaması kentlerde kimi sorunlar doğurmaktadır. Kentlere kontrolsüz bir biçimde yayılmış bulunan, sayıları milyonlarla ifade edilen sığınmacıların çoğu eğitimsiz ve vasıfsızdır. Toplumun önemli bir bölümü Suriyelilerin ülkeye kabul edilmesini doğru bulurken, bu insanların kentlere yayılmasından rahatsızdır (Koyuncu, 2014; Erdoğan, 2014; Acar 2015).

Önceleri misafir olarak görülen ve toplumda İslam kardeşliği, ensar-muhacir anlayışı ve Türk misafirperverliği ile ağırlanan, adlarına yardım kampanyaları düzenlenen Suriyeliler, uzun misafirliğin de etkisiyle, giderek gözden düşmektedirler. Suriyelilerin neden olduğu işgücü rekabeti, ücretlerde yaşanan düşüşler, kültürel ve sosyal uyumsuzluk, toplumsal ön yargılar, artan terör eylemleri ve nefret suçları Suriyelilere yönelik bakış açısında önemli kırılmalara neden olmaktadır. Toplumda uyum sorunu belirgin hale gelmektedir.

3. SURIYELİ SİĞINMACILARIN DOĞURDUĞU GÜVENLİK RİSKLERİ

Göç insanların mekânsal olarak yer değiştirmesinin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Göçle birlikte arkada bir kültür, yaşam biçimi, davranış kalıpları bırakılmakta; yeni ve yabancı başka bir mekânda tüm bunlar yeniden kurgulanmaktadır. Göçün kişinin büyük bir gruba ait olma duygusunun kaybına, kültürel yaşamın ve geleneklerin terk edilmesine neden olduğu düşünüldüğünde, göçün ruhsal etkileri de daha iyi anlaşılabilir. Yeni yerleşilen yerde bu kayıplara eşlik edecek olan yalnızlık duygusu, sosyal rollerdeki değişim, kültürel norm ve değerlerdeki belirsizlik ve bunun yol açtığı kültürel şok, göçmen kişi ve gruplarda yaşanan stresi açıklayan ve ruhsal bozuklukları işaret eden değişkenlerdir (Ilgar, Ilgar, 2015: 167).

Göç, göçmen kadar göç edilen yerde yaşayanlar için de farklı sorunlar demektir. Göç edenlerin neden oldukları bilinmezlik ve belirsizlikler yerleşik toplumda tedirginlik yaratmaktadır. Çoğu zaman göçmenlerin daha ucuza çalışması, kamu hizmetlerinde yarattıkları baskı, işlenen suçlar, kent yaşamındaki maliyet artışları, davranış kalıplarındaki farklılıklar yerleşiklerde öfkeye yol açmaktadır.

Özellikle çok kültürlü yaşam söyleminin popüleritesini yitirdiği, 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde artan göçmen karşıtı söylemler tüm dünyada karşılık bulmaktadır. 2015-2017 arası dönemde düzenlenen saldırılar göçmenlere yönelik var olan olumsuz yargıları kuvvetlendirmekte, mevcut ayrımcılık ve ötekileştirme için bir bahane yaratmaktadır.¹ Çok kültürlü ortak yaşamın model ülkesi İsveç'te bile, nefret suçlarında artış yaşanmaktadır. 2011 yılında 5.493 olan nefret suçu vaka sayısı, 2014 yılında 6.269'a, 2017 yılında ise 6.984'e ulaşmıştır (bra.se., 12.08.2018).

Günümüzde Avrupa'da çoğu zaman günlük siyasal tartışmalarda ya da seçim öncesi artan siyasal gerilimlerde göçmen karşıtı söylemler ön plana çıkmaktadır. Fransa, Hollanda, Macaristan, Avusturya ve Almanya'da son dönemde oy oranlarında ciddi artış gösteren aşırı sağ partilerin tüm seçim söylemi, göçmen karşıtı vaatler üzerine inşa edilmektedir. Bu siyasal iklim hem göçmenlerin tedirgin olmasına hem de toplumda göçmenlerin suç ve güvensizlikle anılmasına neden olmakta, var olan önyargılar keskinleşmektedir (Melossi, 2016: 374; Canatan, Cansun, 2013: 421).

Göçmenlerin kimi güvenlik sorunlarına neden olduğu bir gerçek olmakla birlikte göçmen olmak, suçlu olmak anlamına gelmemektedir. Çoğu zaman göçmenlerin yaşam şartları ve imkânsızlıklar suçla anılmalarına neden olmaktadır. Yetersiz eğitim, kamu hizmetlerinden yararlanamama, dil bilmemek, mesleki beceri azlığı vb. nedenler göçmenleri yalnızlığa ve toplumda yabancılaşmaya itmekte, bu durum davranışlarında sapma ve suça neden olmaktadır.

Göçmenlerin geldiği toplumla etnik ya da kültürel bağlarının yakınlığı, göçmenlerin sahip olduğu vasıflar ve beceri düzeyi, uyum konusunda gösterdikleri çaba, göçün isteğe bağlı olup olmaması, göç edenlerin miktarı ve süresi toplumda göçmenlere olan bakış açısının oluşmasında önem taşıyan etkenlerdir. 1982 yılında 2641 sayılı Kanunla Afganistan'daki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen 4163 adet Özbek Türkü toplumda bir sorun alanı olarak algılanmazken; son beş yılda gerçekleşen, sayıları 4 milyona yaklaşan Suriyeli sığınmacı göçü Türk toplumunda ekonomik, sosyal ve kültürel bakımından ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların neden olduğu güvenlik riskleri asayiş suçlarından canlı bomba saldırılarına, bulaşıcı hastalıklardan sınır güvenliğine kadar onlarca farklı risk alanını içermektedir. Üstelik bu güvenlik riskleri birbiri ile iç içedir. Örneğin yeterli eğitim imkânlarına sahip olmayan Suriyeli çocukların suç örgütlerince kullanılması ya da kendi içinde çeteleşmesi kaçınılmaz bir durumdur. Suriyelilerin toplumda dışlanması kültürel uyum sorununu daha da derinleştirmekte, dışlanan Suriyelilerde suç işleme eğilimi artmaktadır. Sorunlar birbiri ile bağlantılı olup, çözüm zaman alıcı, sabır isteyen bir süreci işaret etmektedir.

Suriyelilerin neden olabileceği güvenlik riskleri; ulusal boyutta yaşanan riskler ve terör, toplumsal uyumsuzluğun neden olduğu riskler, asayiş suçları ve suç korkusu, kayıp nesil tehlikesi, sınır ihlalleri ve insan ticareti, sağlık nedeniyle doğan güvenlik riskleri olarak sıralanmıştır.

3.1. Ulusal Boyutta Yaşanan Güvenlik Riskleri

Gerek Suriye'de yaşanan savaş gerekse buna bağlı yaşanan sığınmacı göçü Türkiye'de kimi zaman doğrudan devletin güvenliğini ilgilendiren risklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu risklerden bazıları uluslararası niteliktedir. 24 Kasım 2015 tarihinde bir Rus savaş uçağının Türk savaş uçaklarınca düşürülmesi bu uluslararası güvenlik risklerine bir örnektir.

Yaşanan savaşın neden olduğu bir diğer risk alanı, terör için sağladığı uygun ortamdır. Suriye'deki iç savaş terör örgütleri için hareket alanı açmakta, daha etkin hale gelmek için yeni fırsatlar sağlamaktadır. Bu fırsatlardan en çok yararlananlar PKK'nın uzantısı olan PYD (Halkçı Koruma Birlikleri) ile son dönemde gücünü kısmen yitiren Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütüdür. Her iki terör örgütü savaş sayesinde sınırlarını ve etki alanını genişletmiştir. Artan mali kaynaklar sayesinde ciddi miktarda silah ve adam temin etmişlerdir (BİLGESAM, 2015).

PYD, 2013'ten itibaren Suriye'nin kuzeyindeki örgütlenmesini Afrin, Kobani ve Cezire'de özerk bir yönetime dönüştürmeye, bölgedeki siyasi ve silahlı varlığını kurumsallaştırmaya yönelmiştir. PYD aynı süreçte İŞİD'e karşı yürütülen savaşta yer

olarak Batı ülkelerinin sempati ve desteğini kazanmıştır. Başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerden ağır silahlar edinmektedir.

Türkiye'nin PYD, PKK'nın devamıdır tezi Batılı ülkeler tarafından göz ardı edilmektedir. Oysaki PYD'de "lider Öcalan'ın demokratik uygarlık metodunun benimsenmesi" parti üyeliğinin koşulu olarak sunulurken, "lider Abdullah Öcalan'ın ve Kürt halkının değerleriyle gurur duymak, onlara bağlı olmak ve lideri esaretten özgürleştirmek için mücadele etmek" her bir parti üyesinin görevi olarak ifade edilmektedir (Acun, Keskin, 2016: 37).

PKK ile PYD arasında sadece yapısal yönden değil, terör saldırıları ve taktikleri açısından da ciddi bir paralellik olduğu görülmektedir. PKK Türkiye'de "devrimci halk savaşı" adı altında kent merkezlerine gerçekleştirdiği terör faaliyetlerinde PYD'nin hem silah envanterinden hem de savaş deneyiminden yararlanmaktadır (Acun, Keskin, 2016: 30).

Suriye'de sağladığı kazanımları sonrasında PKK Türkiye'de başlatılan devrimci halk savaşıyla çatışmaları kentlere taşımıştır. Nusaybin, Sur, Lice, Yüksekova, Silopi, Cizre'de ağırlık kazanan çatışmalar nedeniyle bu kentlerde ulaşım, haberleşme, eğitim ve sağlık hizmetleri durma noktasına gelmiştir. Yaşanan olaylar nedeniyle Sur'da 254 gün, Nusaybin'de 151 gün sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Tarihi ve kültürel yapılar büyük zarar görmüş, ticaret ve turizm dibe vurmuştur. 120 bin nüfusa sahip Cizre'de olaylar sonrası nüfus 20 bine düşmüştür (bbc.com, 25.01.2016).

Suriye savaşının neden olduğu otorite boşluğundan yararlanan bir diğer terör örgütü IŞİD adındaki terör örgütüdür. Esad rejimi tarafından Özgür Suriye Ordusu'nun önüne geçmek için serbest bırakılan radikal İslamcıların kurduğu örgüt aslında 1999 yılında Irak'ta Tevhit ve Cihat adıyla kurulmuştur. Ancak örgütün büyüyüp Musul, Rakka dâhil onlarca kenti ele geçirmesi, Türkiye sınırlarına dayanması Suriye savaşıyla mümkün olmuştur. IŞİD terör örgütü çok zorlu bir mücadele sonunda Suriye ve Irak'taki gücünü 2017 yılında büyük ölçüde kaybetmiştir. Ancak kaçan ve sayıları 5 bini bulan militanların ne olduğu sorusu cevaplanmayı beklemektedir. Bu savaşçıların birer "saklı hücre" olarak saldırı emri beklediği ve IŞİD'in zayıflamasına rağmen kimi terör saldırıları düzenlemeye devam ettiği unutulmamalıdır (homeoffice.gov.uk., 05.04.2018).

PKK ve IŞİD terör örgütleri Suriye'de yaşanan otorite boşluğundan yararlanarak Türkiye'de çok sayıda terör eylemi gerçekleştirmiştir. Bu iki terör örgütüne 6 Ocak 2015 ile 17 Aralık 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen 21 terör eyleminde 468 kişi (22 yabancı) hayatını kaybetmiş, 1.894 (54 yabancı) kişide yaralanmıştır. 20 Temmuz 2015 tarihinde Suruç'ta, 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara Garı'nda, 1 Şubat 2016 ve 13

Mart 2016 tarihlerinde Ankara Kızılay Meydanı'nda, 28 Haziran 2016'da İstanbul Atatürk Havalimanı'nda gerçekleşen saldırılar toplum içinde büyük infial yaratmıştır.

20 Ağustos 2016 tarihinde IŞİD tarafından bir düğün sırasında yapılan saldırıda 57 kişi ölmüştür. Benzer bir biçimde, İstanbul 10 Aralık 2016 tarihinde, Beşiktaş'ta maç çıkışında PKK bağlı olduğu iddia edilen TAK tarafından düzenlenen saldırıda 48, 17 Aralık 2016 tarihinde Kayseri'de düzenlenen saldırıda ise 15 kişi hayatını kaybetmiştir. Son olarak bir IŞİD militanınca 1 Ocak 2017 tarihinde Reina gece kulübüne düzenlenen saldırıda 39 kişi (27 yabancı) ölmüştür.

Yaşanan saldırılarda kentsel mekânda, günlük hayatın içinde ve siviller hedef alınarak yapılmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilen bu terör saldırıları kentlerde güvenliği tehdit etmektedir. Kimi ülkeler İstanbul ve Ankara'yı seyahat edilmesi riskli kentler listesine dâhil etmiştir (bbc.co.uk., 03.06.2016). Yaşanan bombalı saldırılar kent yaşamını sekteye uğratmakta, toplumda korkunun yayılmasına neden olmaktadır. Düzenlenen saldırıların ekonomiye maliyeti milyarlarca dolardır. Yalnızca turizm sektöründe yaşanan gelir kaybı % 45'dir. 2015-2016 döneminde Türkiye'ye gelen turist sayısında % 33 azalma yaşanmıştır (milliyet.com.tr, 02.07.2017).

Suriye'deki otorite boşluğundan kaynaklanan her terör saldırısı sonrasında Suriyeli sığınmacılara yönelik toplum baskısı artmakta, toplumdaki ayrışma daha da derinleşmekte, Suriyeliler Türk toplumunda daha fazla dışlanmaktadır.

Artan terör saldırıları ve sınır ihlalleri üzerine Türkiye "Fırat Kalkanı" ve "Zeytin Dalı" operasyonlarını gerçekleştirmiştir. Bu operasyonların ortak hedefi Suriye'deki terör gruplarını etkisiz hale getirmek ve sınır güvenliğini yeniden tesis etmektir. Yapılan operasyonlarda çok sayıda terörist öldürülmüş, birçok askeri hedef, depo ve sığınak imha edilmiştir.

3.2. Toplumsal Uyumsuzluğun Neden Olduğu Riskler

Türkiye'deki Suriyelilerin bir sosyal uyum sorunu yaşadığı görülmektedir. Sığınmacılar ile yerel halk arasında farklı dil, kültür ve yaşam tarzlarından kaynaklanan sorunlar yerel tepkilerin en önemli nedenleridir (ORSAM, 2015: 16). Suriyelilerin kısa sürede ve çok sayıda Türkiye'ye gelmesi, denetimsiz bir biçimde kentlere yayılması, göç konusunda kamunun önceden herhangi bir hazırlık içinde olmaması yaşanan göçün toplumda daha derinden hissedilmesini ve toplumda bu konuda olumsuz bir algı oluşmasına neden olmaktadır.

Müslüman üst kimliğine sahip olmakla birlikte, Suriyeliler ile Türkler arasında algı, davranış ve düşünüş bakımından büyük farklar bulunmaktadır. Bu toplumsal farklılıklara bireylerin iş ve aş kaygıları da eklenince toplum nezdinde Suriyeliler bir

sorun kaynağı olarak algılanmaktadır. Kuşkusuz bu bakış açısı hem iki topluluk arasında gerilimi ve çatışma riskini artırmakta hem de uyum sürecini zorlaştırmaktadır.

Gaziantep'linin % 59'u Suriyelilerin iş konusunda sıkıntıya neden olduğunu düşünürken, %48,8'i sağlık hizmetlerinde Suriyelilerden dolayı aksamalar yaşandığını ifade etmektedir (SABR-MDD, 2015: 21-23). Kira artışları konusunda Gaziantep'li Suriyeli sığınmacıları sorumlu tutmaktadır. Suriyelilerin çevrede gürültü yaptıkları, gece geç saatlere kadar oturdukları, sokakta ve evde giyimlerine dikkat etmedikleri, Türk adetlerine uygun davranmadıklarına ilişkin Gaziantep'li yoğun bir biçimde şikâyetle bulunmaktadır (Yücebaş, 2015: 44-46). Bekâr bazı Suriyelilerin yapmış olduğu kimi taşkınlıklar Konyalılar tarafından misafirlige sığmayan davranışlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle yüksek sesle müzik dinleme, bayanlara yönelik rahatsız edici bakışlar, perde açık ev içinde oturmalar, kendi aralarındaki kavgalar Konya'da tedirginlik yaratmaktadır (Koyuncu, 2014: 131, 151).

Suriyelilerin ülkede kalmasının büyük sorunlara yol açacağını düşünenlerin oranı %76,5 gibi yüksek bir orana ulaşmaktadır. Halkın yalnızca %20'si Suriyelilerin Türkiye'ye uyum sağlayacağını düşünmektedir (Demir, 2015: 7). Başka bir araştırmada, Suriyelilerin uyum sağlayamayacağını düşünenlerin oranı %66,9'dur (Erdoğan, 2014: 45).

Şanlıurfa'da halkın %86'si, Gaziantep'te % 84'ü, Hatay'da % 78'i, Kilis'te %54'ü ücretlerin düşmesinden Suriyelileri sorumlu tutmaktadır. Aynı kentlerde gıda fiyatlarında yaşanan artıştan Suriyelileri sorumlu tutanların oranı Şanlıurfa'da %63, Gaziantep'te %70, Hatay'da %66, Kilis'te %74'dür. Kira artışlarının nedenini Suriyeli sığınmacılar olarak gören yurttaşların sayısı Şanlıurfa'da %99, Gaziantep'te %97, Hatay'da %100, Kilis'te %89'dür (Demir, 2015: 17).

Kırıkhanlıların %26'si konut ve kira fiyatlarının artışından, %24'ü işsizliğin yaygınlaşmasından, %26'si kamu hizmetlerinin artan yükünden dolayı Suriyelileri suçlamaktadır (Atasoy, Demir, 2015, 468). Kilis'te yaşayanların %86'sı Kilis'te işsizliğin Suriyelilerden dolayı arttığını düşünmektedir. Ankete katılanların yalnızca %6,5'i Suriyelileri işsizlik üzerinde etkisi olmadığını düşünmektedir. (Memiş, 2015: 108).

Yaygın söylemde aslında devletin Suriyelilere hak etmedikleri bir yardım yaptığı, bu nedenle hem ülke ekonomisinin zayıfladığı hem de kendi içinde yardıma muhtaç insanların dışarıdan gelenler için terk edildiği düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Suriyeliler hem yardım almakta hem de insanların işsiz kalmasına neden olmaktadır (Ünal, 2014: 79-80; Esin, 2015: 139; KAMER, 2013; Karasu, 2016).

Suriyeli sığınmacılara karşı toplumda oluşan bu yargılar gerilimi artırmaktadır. İki toplum arasında yaşanan kimi küçük olaylar bir anda toplumsal bir boyut kazanmakta, bir güvenlik riski oluşturmaktadır. Gaziantep'te yaşanan olaylarda on Suriyeli bıçaklanmış, parklarda bulunan Suriyeliler darp edilmiş, Suriye plakalı araçlar tahrip edilmiştir (cnntürk.com., 12.08.2014). Benzer olayların yaşandığı Maraş'ta Suriyeliler ile Maraşlılar arasında çıkan kavgada yaralananlar olmuştur. Bu olaylar sonrasında Maraş'ta yüzlerce kişinin katıldığı "Suriyelileri istemiyoruz" yürüyüşü düzenlenmiştir (hürriyet.com.tr., 14.07.2014). Gaziantep ile Maraş'ta yaşanan olaylar Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları diğer kentlerde de görülmektedir.

Yaşanan Suriyeli göçü Hatay bölgesinde yaşayan farklı toplumsal gruplar arasında bir ayrışma ve ötekileştirme sürecini başlatmıştır. Suriyeli sığınmacılar ile yerel halk arasında ortaya çıkan ideolojik, mezhepsel ve ekonomik sorunlar bölgede giderek daha fazla rahatsızlık yaratmaktadır (Reçber, Ayhan, 2013: 326). Konya'da Suriyeli sığınmacılara ilişkin genel kanaate bakıldığında bir tedirginlik ve endişenin hâkim olduğu görülmektedir (Koyuncu, 2015: 462).

Son dönemde Suriyeli sığınmacıların "vatan haini" olarak nitelendiği ve özellikle "Arap etnik kimliği"ne yönelik geliştirilen negatif yöndeki düşüncelerin ayrımcı ve dışlayıcı bir nitelik kazanmış olduğu görülmektedir (Ünal, 2014: 69; Doğanay, Keneş, 2016: 177). İnternet üzerinde yapılan paylaşımlarda, Suriyelilere yönelik dışlayıcı ve kimi zaman ötekileştirici bir dilin kullanıldığı dikkat çekmektedir (Pandır, Efe, 2015: 18; Karataş, 2015: 136). Artan gerilimler ve yaygınlaşan dışlayıcı söylemler Suriyeli sığınmacılar konusunda bir an önce önlemler alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.3. Asayiş Suçları ve Suç Korkusu

Suriyeli sığınmacıların gelişiyile birlikte kentlerde suç oranlarında artış yaşandığı iddia edilmektedir. Yapılan araştırmalarda hırsızlık, fuhuş, gasp ve kamu malına zarar verme suçlarını Suriyelilerin yaygın olarak işledikleri yönünde toplumda güçlü bir kanaat oluştuğu görülmektedir.

Şanlıurfa'da yapılan bir araştırmada, Urfalıların %56,3'ü Suriyeli sığınmacıların gelişiyile birlikte kentte suç oranlarının arttığına inanmaktadır (Karasu, 2016: 1013). Kilis'te yapılan bir çalışmada, ankete katılanların %69,5'i Suriye'den gelen sığınmacılar içinde Türkiye'de karmaşa çıkarmak isteyenlerin olduğuna inanmaktadır. %80,5'i Suriyelilerin Türkiye'de her yere serbestçe gitmesini doğru bulmazken, %77,5'i Suriyeli sığınmacıların suç oranını artırdığını düşünmektedir (Memiş, 2015: 109).

Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan bir başka araştırmada, Suriyeli sığınmacıların buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozduğunu söyleyenlerin oranı %62,3'tür. Bu oran

Suriye ile sınırı olan kentlerde %70'e yaklaşmaktadır. Halkın yarısından fazlası, %52,3'ü Suriyeliler ile komşuluk yapmak istememektedir (Demir, 2015: 6). Kırıkhanlıların %34,5'i sığınmacılardan dolayı gece sokağa çıkamamakta, %31,7'si gündüz dışarıda çocukları oyun oynarken endişe etmektedir (Atasoy, Demir, 2015: 466).

Toplumda oluşan bu kesin kanaate karşın, yayınlanan suç verileri aynı görüşü doğrulamamaktadır. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin, adli olaylara karışma ve suç oranı 2011-2014 arası dönemde %0,3'dür. Suriyelilerin karıştığı olayların %61'i belgede sahtecilik, %21'ini adam yaralama, %12'si hırsızlık, %2,4'ü cinsel olaylar ve %0,6'sı adam öldürmedir. Bu rakamlar Suriyelilerin toplam nüfus ortalamalarının çok altında bir oranla suça karışıklarını göstermektedir. 2011-2013 yılları arasına Suriyeli sığınmacılardan yalnızca %0,4'ü suça karışmıştır (Dağlıoğlu, 2014: 9). En son Başbakan tarafından yapılan açıklamada Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin ülkede işlenen tüm suçların yalnızca %1,32'sini işlediği açıklanmıştır (milliyet.com., 05.07.2017).

Bu rakamlara karşın toplumda güçlü bir biçimde Suriyeli sığınmacılara yönelik suçlu imajının oluşmasını "suç korkusu" ile açıklamak mümkündür. Suç korkusu kişinin sahip olduğu zayıflıklar ya da toplumda oluşan genel güvensizlik hissi sonucunda kişinin her an suça maruz kalacağı korkusunu yaşamasını ifade eder. Kişilerin önyargıları ve algıdaki seçicilikleri suç korkusunda ve suçlu tarifinde çok etkilidir (Garofalo, 1981: 841; Gates, Rohe, 1987: 425).

Batı ülkelerinde çoğu zaman göçmenlerin ya da farklı etnik kimliklere sahip kimselerin suçlu ilan edilmesi ya da daha fazla suç işledikleri yönündeki toplum algısı suç korkusunun neden olduğu güvensizlik hissini, yabancılara karşı var olan önyargı, belirsizlik ve korkunun bir sonucudur. Etnik kimliğe sahip olanlar suç işlemese bile, suçlu olarak algılanmakta göçmenler uzak durulması gereken kimseler olarak yaftalamaktadır (Liu, Polson, 2016: 311; Phelan, Schneider, 1996: 676; Pain, 2001: 906). Benzer bir biçimde, Türkiye'de Suriyeli sığınmacılara yönelik suç işlediler algısı, suç korkusunun neden olduğu önyargı ve bakış açısının bir sonucudur.

Diğer taraftan asıl önemli olan, Suriyelilerin ne kadar suç işlediğinden daha ziyade Suriyeli sığınmacıların suç işlemek için oluşturdukları potansiyeldir. Çoğu Türkçe bilmeyen, eğitimsiz, mali gücü olmayan ve işsiz Suriyeli sığınmacılar suç örgütleri için ideal birer elemandır. Zaten şiddet içinde büyüyen bu insanların şiddet eğilimi göstermesi ya da suça karışması şaşırtıcı olmayacaktır.

Yaşanan işsizlik, yaygınlaşan mali sıkıntılar nedeniyle Suriyeliler arasında suç giderek yaygınlaşmaktadır. Suriye'den getirilen tarihi İncil'i Bursa'da satmaya çalışan Suriyeliler yakalanmıştır (milliyet.com, 08.03.2017). İstanbul'da Suriyelilerin savaştan kaçarken getirdikleri altınları çalan Suriyeli bir çete ele geçirmiştir (milliyet.com,

16.11.2016). Şanlıurfa Akçakale'de Suriyeli sığınmacılardan oluşan bir kaçak et çetesi yakalanmıştır (milliyet.com, 24.12.2016). 32 kentte eş zamanlı olarak düzenlenen operasyonda, PKK ve IŞİD'e ilaç satan içinde Suriyeli sığınmacılarında bulunduğu bir şebeke güvenlik güçlerince çökertilmiştir (haberler.com, 03.05.2016).

Örneklerden anlaşılacağı üzere, Suriyeliler Türkiye'de topyekûn suç işleyen bir topluluk olmamakla birlikte, giderek daha fazla suça iştirak ettikleri de bir gerçektir. Artan işsizlik ve mali sıkıntılar, Türkiye'deki yaşam biçiminin cazibesi, tüketim toplumunun getirdiği harcama güdüsü, kolay para kazanma isteği ile birleşince Suriyeli sığınmacılarda suç eğilimi giderek artmaktadır. Ancak suç konusunda asıl endişe edilmesi gerekenler genç sığınmacılardır.

3.4. Kayıp Nesil Tehlikesi

Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılardan 1,565 bini on sekiz yaşından küçüktür. Bunların 1.120 bini okul çağında bulunmaktadır. Bu nüfus, Türkiye'deki 34 kentin nüfusundan daha fazladır. 2017 yılı itibarıyla 566 bin Suriyeli çocuk eğitim sistemine dâhil edilmiştir. 554 bin Suriyeli çocuk halen eğitim almamaktadır. Eğitim hakkını kullanamayan bu çocukların kayıp bir nesil olmasından korkulmaktadır (Özer, 2015: 17).

Okullaşma oranına bakıldığında 215 bin Suriyelinin kaldığı barınma merkezlerindeki çocukların okullaşma oranı %90 iken, barınma merkezleri dışında kentlerde yaşayan 3,4 milyon Suriyeli sığınmacı içinde okullaşma oranı yalnızca % 25'dir (Coşkun ve Emin, 2016: 47). Milli Eğitim Bakanlığı bu oranın 2016-2017 eğitim döneminde %56'ya ulaştığını açıklamaktadır.

Ancak verilen eğitimin kalitesi konusunda ciddi soru işaretleri bulunmaktadır. Suriyeli çocuklar, çoğunlukla, Türk çocuklarla aynı okulda, onlar derslerini tamamladıktan sonra, iptidai şartlarda, yetersiz fiziki ve sosyal imkânlarda eğitim almaktadır. Ciddi bir şiddet ve korku tecrübesi yaşayan bu çocukların eğitim ve rehabilitasyonlarının aynı anda yapılması gerekmektedir.

Suriyeli çocuklar iki temel yapıda eğitim sistemine dâhil edilmektedir. İlki, eğitim dilinin Arapça olduğu, revize edilmiş Suriye eğitim müfredatının öğretildiği Geçici Eğitim Merkezleridir. İkinci yol, hâlihazırda Türk öğrencilerin de devam ettiği Milli Eğitim Bakanlığı okullarında süren Türkçe eğitimdir. Milli Eğitim Bakanlığı Geçici Eğitim Merkezlerini kapatarak tümüyle Türk eğitim sistemine geçmeyi amaçlamaktadır.

Oturma izni alabilen Suriyelilerin çocuklarının devlet okullarına gönderilebilmesinin önünün açılmış olmasına rağmen dil bilmeme, ekonomik zorluklar,

çocukların çalışması zorunluluğu, yerel bürokratik engeller, çocukların okulda dışlanması, sınıfa yerleştirmede esnek davranılmaması, kültürel uyumsuzluk, Suriyeli öğretmenlerin dışlanması, müfredat farklılığı vb. nedenlerle okula gönderilen Suriyeli çocuk sayısı sınırlı kalmıştır (HRW, 2015; Özer, Ateşok, 2016). Üstelik yaşanan sorunlar ilköğretim ile sınırlı değildir. Yapılan bir araştırmada üniversitede okuyan Suriyeli gençlerin de benzer sorunlar yaşadığı ortaya çıkmıştır (Paksoy, Koçarlan, 2016: 98).

Oysaki özellikle 6-10 yaş arası çocuklar için eğitime katılma ve rol model geliştirme dönemidir, okul öğretmenlerinin varlığı ve buradaki ilişki çocuğun gelişimi açısından önemlidir. Literatürde, göç yaşayan çocuklarda, göç yaşamayan çocuklara göre daha fazla davranış problemleri ve duygusal problemler görüldüğü ifade edilmiştir. Bu problemler arasında çoğunlukla daha yüksek anksiyete, depresyon, arkadaş ilişkilerinde problemler, hiperaktivite semptomları, travma sonrası stres bozukluğu, düşük benlik saygısı, düşük yaşam doyumu yer almaktadır (İlgar, İlgar, 2015: 165-166; Ekici, 2015: 184).

Göç eden çocuğun eğitim dilini yeterince bilmemesi, duygularını ve düşüncelerini ifade edememesi ve başka bir dili kullanmak zorunda olmanın yarattığı psikolojik baskı; çocukların kendini ifade edebilecek başka yollara yönelmesine neden olmakta ve çocuklarda şiddet eğilimi, çatışma, suça yönelme, madde bağımlılığı gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (Ekici, 2015: 192).

Sığınmacı çocukların gerek toplumla uyum sağlaması gerekse sağlam bir gelecek inşa etmeleri için eğitim almaları şarttır. Aksi takdirde ya terör örgütlerinin ya da suç şebekelerinin elinde birer oyuncağa dönüşmeleri zor değildir. Gerekli eğitimin alınmaması durumunda binlerce Suriyeli çocuk iyi bir gelire ve mesleki becerilere sahip olamayacaktır. Bu durum hem kendileri hem de ülkeleri Suriye ve yaşadıkları Türkiye için “kayıp bir nesil” anlamına gelecektir.

Suriyelilerin yaşadığı koşullar her türlü yasa dışı işe bulaşmaları açısından müsait bir zemin hazırlamaktadır. Eğitim almamış, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan gençlerin ileriki dönemde neden olabileceği birçok güvenlik riski bulunmaktadır (Tunç, 2015: 41).

Eğitim almamış ve bu nedenle bir iş bulamayan, toplumdan dışlanan sorunlu göçmen gençlerin yaşayacağı sorunlar bakımından Brüksel Molenbeek deneyimi öğretici niteliktedir. Brüksel’de bulunan Molenbeek semti Belçika’da IŞİD’e katılanların merkezi konumundadır. Belçika’dan IŞİD’e katılan toplam 553 savaşçıdan 472’si bu bölgeden gitmiştir. Bölgenin belirgin özellikleri işsizlik, yaygın uyuşturucu

kullanımı, eğitimde düşük kalite, dışlanma ve ötekileştirilmedir (Williams, 2016; TSG, 2015: 15).

Brüksel'in göbeğinde yer almasına rağmen Molenbeek ayrı bir dünyadır. Paris saldırıları gerçekleştiren Salah Abdüsselam'da burada büyümüştür. Kentle bütünleşemeyen, Faslı ve Türklerin çoğunlukta yaşadığı bu bölgede nesiller arası farklılıklar dikkat çekmektedir. İlk nesil göçmenler göç ettikleri ülkeden nispeten belli bir mesleki beceri sahip olarak Belçika'ya gelmiştir ve burada iş bulması kolay olmuştur. Zaten büyüyen ekonomide işçi açığı göçmen işçileri zorunlu kılmaktadır. Ancak bu ilk nesil göçmenlerin çocukları için hayat daha zordur. İyi eğitim almamış, yeterince dil bilmeyen ikinci nesil göçmenler artık değişen ekonomik dengeler nedeniyle kolayca iş de bulamamaktadır. Uzun süre toplumdan dışlanan ve aile baskısında kalan gençler için radikalizm cazip hale gelmektedir (Williams, 2016; Conway, 2016; Demir, 2015: 8).

Avrupa'da yer alan Molenbeek benzeri çöküntü alanlarında sıklıkla gençlerin neden olduğu sosyal patlamalar yaşanmaktadır. 1985 yılında Fransa'da Brixton'te, 1998 yılbaşı arifesinde Strasburg'da, 2005 yılında Fransa'da yaşanan olaylar bu tür yerlerdeki sosyal patlamalar hakkında bize fikir vermektedir. 2005 yılında Fransa'da yaşanan olaylarda 200 milyon Euro hasar oluşmuş, 9000 araç kundaklanmış, onlarca kafe, sosyal yardım binası, banka, okul ateşe verilmiştir. 6-10 Ağustos 2011 Londra'da yaşanan olaylarda polis kentin belli bölgelerinde denetimi kaybetmiştir. 13-15 bin kişinin katıldığı tahmin edilen olaylar sırasında 4000 gösterici tutuklanmıştır. Bu tutuklanan göstericilerin önemli bir bölümü göçmen, yeterli eğitim ve meslek becerisi olmayan, işsiz, dışlanmış kişilerdir (Karasu, 2012: 190-192).

Suriyeli sığınmacı çocukları ve gençleri kaybetmemek, bu tür sosyal patlamalar yaşamamak için yapılması gereken çok şey vardır. Ancak ilk yapılması gereken sığınmacı çocuklara iyi bir eğitim vermek ve mesleki beceriler kazandırmaktır.

3.5. Sınır İhlalleri ve İnsan Ticareti

'Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni ve bu Sözleşmeye ek 'Göçmenlerin Kara, Deniz ve Hava Yollarıyla Kaçırılmalarına Karşı Protokol'ü imzalayan taraf devletlerden biri olan Türkiye, Sözleşme ve Protokolü 30.01.2003 tarih ve 4804 sayılı Kanunla onaylamıştır. Bu sözleşme uyarınca göçmen kaçakçılığı bir suçtur ve 5237 sayılı yeni TCK'da uluslararası suçlar kısmında 79. maddede düzenlenmiştir. Bahsi geçen maddeye göre; doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan, bir yabancıyı ülkeye sokan veya yabancıyı yurt dışına çıkmasına imkân sağlayan kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

Kanunen yasak olmasına karşın; coğrafi geçiş rotasında bulunması, AB ülkelerine yakın oluşu, nispeten sınırlarda denetimin gevşek olması, vize muafiyeti sayesinde birçok ülke vatandaşının rahat seyahat etmesi Türkiye'yi göçmen kaçakçıları için cazip bir ülke haline getirmektedir. Aynı etkenler Türkiye'ye yönelik kaçak geçişleri de artırmaktadır.

Yunanistan Türk sınırına, 2012 yılında, 12 km bir duvar örmüştür. Bu duvarı, AB sınır güvenliği birimi olan Frontex'in Türk-Bulgar sınırına ördüğü duvar takip etmiştir (Kafkaslı, 2015: 39). Frontex'in kara sınırlarına duvar örmesi, Suriyeli sığınmacıları Yunan adalarına yöneltmekte, bu durumda istenmeyen deniz kazalarına neden olmaktadır. 2014 yılında Ege Denizi'nde Yunanistan'a geçmek isterken ölen göçmen sayısı 69, 2015 yılında 279, 2016 yılında 192'dir (sahilguvenlik.gov.tr, 12.03.2017).

Ancak tüm ölümlere rağmen göçmenler gelmeye devam etmektedir. Türkiye'ye 1998-2016 arası dönemde kaçak giriş yapan göçmenlerin toplam sayısı 1.281.959'dür. 1998-2008 arası dönemde kaçak sayısı 625 bin iken, 2009-2016 arası dönemde bu sayı 656 bindir. Suriyeli sığınmacıların gelmeye başladığı 2011-2016 arası dönemde kaçak göçmen sayısı 511 bindir. Diğer bir deyişle, Türkiye'ye kaçak gelenlerin %39,8'i son 5 yılda gelmiştir. Bu oran Suriyeli sığınmacı göçünün kaçak geçişleri nasıl artırdığını bize göstermektedir (goc.gov.tr, 12.03.2017).

2010-2016 yılları arasında yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı 15.247'dir. 2010 yılında yakalanan kaçakçı sayısı 1.711 iken, bu sayı 2015 yılında zirve yapmış, 4.471'e ulaşmıştır. 2016 yılında yakalanan kaçakçı sayısı 3.314'dür (goc.gov.tr, 12.03.2017). 2014 yılında denizde yakalanan kaçak göçmen sayısı 14.961, 2015 yılında 91.611, 2016 yılında 37.130'dür. (sahilguvenlik.gov.tr, 12.03.2017). Görüldüğü gibi kaçak göçmen geçişleri tüm uğraşlara rağmen durmamakta, Ege Denizi'nde insan ticareti her şeye rağmen sürmektedir.

Suriye'deki savaşın sınır ihlallerini ve kaçakçılığı artırdığına şüphe yoktur. Hatay sınırı boyunca kriz öncesi yaşanan legal ihracatın yerini kaçakçılık ekonomisine bırakmasına ve sınır ticaretinin getirdiği kayıt dışı ekonomi olgusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Reçber, Ayhan 2013). Yalnızca 2016 yılında 3,4 milyon litre akaryakıt, 81 bin telefon, 75 milyon paket kaçak sigara, 200 ton kaçak çay ve 3,1 milyon adet hap ve kaçak ilaç yurda kaçak sokulurken güvenlik güçlerince yakalanmıştır (EGM, 2016: 41).

3.6. Sağlık Nedeniyle Doğan Güvenlik Riskleri

Suriyeli sığınmacılardan kaynaklanan son güvenlik risk alanı sağlık sorunlarının neden olduğu risklerdir. Suriyeli sığınmacıların gelişiyile birlikte kızamık, difteri, çocuk felci gibi hastalıklarda artış ve hastalıkların yayılma riski bulunmaktadır. Yetersiz

beslenen, temizlik alışkanlığı zayıf, sağlıklı evlerde yaşamayan sığınmacılar bulaşıcı hastalıklar için birer kaynak vazifesi görmektedir. Ayrıca barınma merkezleri bulaşıcı hastalıklar için bir zemin oluşturmaktadır.

Türkiye'de 2011 yılında yalnızca 11 kızamık vakası görülürken, bu sayı sığınmacı göçüyle birlikte artmış, 1000'i geçmiştir (Atasoy, Demir, 2015: 463). Mersin'de yapılan bir araştırmaya göre, Suriyeli sığınmacıların hijyen koşullarının ve beslenmelerinin yetersiz olması, su ve besinle bulaşan ishal, dizanteri ve hepatit gibi hastalıkların yayılmasına neden olmaktadır (Karaca, Doğan, 2014: 39). Şanlıurfa'da verem, sarıhumma, dizanteri gibi pek sık görülmeyen vakalarda artış yaşanmaktadır (urfahaber, 09.10.2016).

Gaziantep'te kökü kurutulmuş çocuk felci, şark çıbanı gibi hastalıklar sığınmacıların gelişiyle birlikte tekrar ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2015). Birleşmiş Milletler, Türkiye'de özellikle Suriyeli sığınmacıların yaşadığı sınır kentlerinde acil aşılama çalışması başlatmıştır. Yeterli önlemler alınmaması halinde salgın hastalıkların ortaya çıkma riski bulunmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların neden olabilecekleri güvenlik risklerinin ele alındığı çalışmada bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Suriye'de süren iç savaş barışa kavuşmadan, Türkiye'de terörün ortadan kaldırılması mümkün değildir. Suriye'deki devam eden durum terör örgütleri için ideal bir ortam yaratmaktadır.

Şanlıurfa, Gaziantep ve Maraş'ta olduğu gibi yaşanan kimi toplumsal olaylar, Suriyelilerin artan suçla karışma eğilimleri, Suriyeli çocuk ve gençlerin yeterli eğitim alamaması, gün yüzüne çıkan toplumlar arası sosyal ve kültürel farklılıklar, artan ekonomik çıkar çatışması Suriyeli sığınmacıların dışlanması ve toplumda onlara yönelik söylemin sertleşmesine neden olmaktadır. Tüm bu sorunlar birlikte düşünüldüğünde, Suriyeli sığınmacılar için bütüncül bir uyum sürecinin acilen başlatılması yerinde olacaktır.

Uyum süreci karşılıklı sabır ve anlayış gerektiren uzun bir süreçtir. Dil ve meslek edindirme kurslarının açılması, Suriye kültürünü anlatan etkinliklerin yaygınlık kazanması, okullarda Suriye günlerinin düzenlenmesi uyum sürecini hızlandıracaktır. Karşılıklı anlayış ve hoşgörünün toplumda yerleşmesi bakımından medya etkili olarak kullanılmalıdır. 6458 sayılı Kanunla hukuki statüleri belli bir zemine oturtulan Suriyelilerin Türkiye'de kamu hizmetlerinden daha verimli yararlanabilmesi için kamu kurumlarında Arapça bilen uzmanlar görevlendirilmelidir.

Suriyeli sığınmacılar mutlaka üretici hale getirilmeli, bu anlamda yapılan yardımlar gözden geçirilmelidir. Yapılan yardımların süreklilik kazanması hem Suriyelilerin toplumla uyumunu geciktirecek hem de onlara yönelik toplumda var olan tepkiyi güçlendirecektir. Suriyelilerin Türkiye’de toplumsal algı ve alışkanlıklara saygı göstermeleri gerektiği öğretilmelidir. Bir başka ülkede yaşıyor olmak istediğiniz gibi davranmak anlamına gelmemektedir. Türk toplumundaki hassasiyetlere dikkat edilmesi iki toplum arasındaki uyum sürecine olumlu katkıda bulunacaktır.

Giderek kalıcı hale gelen Suriyeli sığınmacıların Türkiye’nin kalkınma çabalarının ve toplumsal yaşamının bir parçası mı yoksa bu sürecin önünde bir engel mi olacağı yürütülecek uyum sürecinin başarısına bağlıdır.

NOTLAR

¹ 7 Ocak 2015 Charlie Hedbo Saldırısı (12 ölü), 14 Şubat 2015 Kopenhag Saldırısı (5 ölü), 13 Aralık Paris Saldırısı (130 ölü), 22 Mart 2016 Brüksel Saldırısı (34 ölü), 14 Temmuz 2016 Nice Saldırısı (84 ölü), 26 Temmuz 2016 Normandiya Saldırısı (5 ölü), 19 Aralık 2016 Berlin Saldırısı (12 ölü), 23 Mart 2017 Londra Saldırısı (5 ölü), 3 Nisan 2017 St. Petersburg Saldırısı (16 ölü), 7 Nisan 2017 Stockholm Saldırısı (5 ölü), 22 Mayıs 2017 Manchester Saldırısı (22 ölü).

KAYNAKÇA

- Acar, C. (2015), *İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler*, İstanbul: Bezm-i Âlem Vakfı Üniversitesi Yayını.
- Acun, C., B. Keskin (2016), *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG*, İstanbul: SETA Yayınları.
- AFAD (2013), *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar 2013 Saha Araştırması Sonuçları*, Ankara: AFAD Yayını.
- Ağır, O., M. Sezik (2015), "Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları", *Birey ve Toplum*, 5(9), 95-123.
- Atasoy, A., H. Demir (2015), "Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 457-470.
- Berry, J.W. (2005), "Acculturation: Living Successfully in Two Cultures", *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697-712.
- BİLGESAM (2015), *Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri*, Rapor No: 65, İstanbul: BİLGESAM Yayını.
- Canatan, K., Ş. Cansun (2015), "Göç Politikalarının Değersel Temelleri Hollanda ve Fransa'da Büyük Siyasal Partilerin Göç Politikaları Üzerine Bir Çözümleme", A. Esen (ed.) *Disiplinlerarası Göç Sempozyumu*, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, 409-421.
- Conway, M. (2016), *What is it about Molenbeek?*, citymetric.com.
- Coşkun, E. (2015), "Kayıt Dışı Çalışma ve Fuhuş Kısacasında Göçmen Kadınlar", *DİSKAR*, 4, 104-116.

- Coşkun, İ., M. Emin (2016), *Türkiye'deki Suriyelilerin Eğitimde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar*, İstanbul: SETA Yayınları.
- Dağlıoğlu, E.C. (2014), "Türkiye'nin Görmezden Geline Mülteci Sorunu", *Güncel Hukuk*, 2014(12), 9.
- Dedeoğlu, S., S. Bayraktar (2017), "Türkiye'de Suriyeli Tarım İşçileri", *İktisat ve Toplum*, 75, 39-46.
- Demir, H. (2015), *Yabancı Savaşçılar ve Homegrown Teröristler*, İstanbul: Tepav Yayını.
- Demir, O.Ö. (2015), *Göç Politikaları, Toplumsal Kaygılar ve Suriyeli Mülteciler*, Ankara: Global Politika ve Strateji Yayını.
- Demirbaş, T. (2001), *Kriminoloji*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dinçer, O.B., V. Federici, E. Ferris (2013), *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik*, Ankara: Brookings Enstitüsü ve USAK Yayını.
- Doğanay, Ü., H. Keneş (2016), "Yazılı Basında Suriyeli 'Mülteciler': Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gereçlerinin İnşası", *Mülkiye Dergisi*, 40(1), 143-184.
- Dolu, O. (2015), *Suç Teorileri*. Ankara: Global Politika.
- EGM. (2016), *2016 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu*, Ankara: EGM KOM Yayınları.
- Ekici, F.Y. (2015), "Çocukların Göçle Birlikte Yaşadıkları Eğitim Sorunları Üzerine Bir İnceleme", A. Esen (ed.) *Disiplinlerarası Göç Sempozyumu*, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, 179-201.
- Erdoğan, M. (2014), *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Esin, S. (2015), *Kaçmanın İmkânsız Hali: Suriyeli Mülteciler*, *DİSKAR*, 4, 134-140.
- Garofalo, J. (1981), "The Fear of Crime: Causes and Consequences", *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 72(2), 839-860.
- Gates, L., M. Rohe (1987), "Fear and Reactions to Crime", *Urban Affairs Quarterly*, 22(3), 425-453.
- Gürler, R.T., B. Özdemir (2015), "İŞİD: Irak'ta Yerli Suriye'de Yabancı", *Ortadoğu Analiz*, 6(63), 59-61.
- HRW (2015), *Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum*, Human Right Watch.
- İlgar, Z., S. İlgar (2015), "Göç ve Göçmenliğin Psikolojik Yansımaları Vatansız Vatandaş Olmak", A. Esen (ed.) *Disiplinlerarası Göç Sempozyumu*, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, 159-179.
- İstanbul Sığınmacı İzleme Platformu (2015), *Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye'den Gelen Sığınmacılar İstanbul Örneği*, İstanbul.
- Kafkaslı, Z. (2015), "Göç, Mülteciler ve Uluslararası Arka Plan", *Güncel Hukuk*, Ekim, 38-41.
- KAMER (2013), *Suriyeli Mülteciler: Dışarıda Kalanlar İhtiyaç Analizi Anketi*, İstanbul: KAMER (Kadın Merkezi Vakfı) Yayını.

- Karaca, S., U. Doğan (2014), *Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu*, Mersin Üniversitesi Yayını.
- Karasu, M.A. (2012), "Kent ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve", *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 175-195.
- Karasu, M. A. (2016), "Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(3), 997-1016.
- Karataş, M. (2015), "Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar ile Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 112-151.
- Koyuncu, A. (2014), *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Koyuncu, A. (2015), "Yerel Halkın Açık Kapı Politikası ve Suriyelilere İlişkin Kanaatleri", A. Esen (ed.) *Disiplinler arası Göç Sempozyumu*, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, s. 455-478.
- Liu, E., E. Polson (2016), "The Color of Fear: A Multilevel Analysis of Fear of Crime across Houston Area Neighborhoods", *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, 14(4), 307-326.
- Man, F. (2015) "Modernlik ve Yabancılar: Bir 'Günah Keçisi' Kategorisi Olarak Emek Piyasasındaki Suriyeli Göçmenler Örneği", *7. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Martinez, R., Lee, M. T. (2000), "On Immigration and Crime", *The Nature of Crime: Continuity and Change*, ABD Adalet Bakanlığı.
- Melossi, D. (2016), "'In a peaceful life' Migration and the Crime of Modernity in Europe/Italy", *Punishment & Society*, 5(4), 371-397.
- Memiş, H. (2015), "İç Savaş Nedeniyle Kilis'te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyo-Ekonomik Algılar Üzerine Bir Araştırma", *E-SOSDER*, 14(52), 100-114.
- Miles, T., A. Cox (2014), "Does Immigration Enforcement Reduce Crime? Evidence from 'Secure Communities'", *Journal of Law & Economics*, August, 937-973.
- ORSAM (2015), *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*, Ankara.
- Özer, S. (2015), "Kayıp Kuşak", *Güncel Hukuk*, Ekim, 17.
- Özer, Y., Ö. Ateşok (2016), "Türkiye'nin Göçmen ve Mültecilere Yönelik Eğitim Politikalarının Dönüşümü, Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler", İstanbul: WALD Yayını, 147-173.
- Pain, R. (2001), "Gender, Race, Age and Fear in the City", *Urban Studies*, 38(5-6), 899-913.
- Paksoy, M., H. Koçarslan (2016), "İç Savaştan Kaçarak Gelen Suriyeli Öğrencilerin Üniversite Eğitimlerinde Karşılaştıkları İletişim Sorunları Üzerine Bir Çalışma", M. Paksoy (ed.), *Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, Ankara: Elif Yayınları
- Pandır, M., İ. Efe (2015), "Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi", *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 1-26.
- Park, R.E., E.W. Burgess (2015), *Şehir*, Çev.: Pınar Karababa, İstanbul: Heretik Yayınları.
- Phelan, T., M. Schneider (1996), "Race, Ethnicity and Class in American Suburbs", *Urban Affairs Review*, 31(5), 659-680.

- Reçber, K., V. Ayhan (2013), "Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri", *Alternatif Politika*, 5(3), 324-340.
Resmi Gazete, Sayı: 28615, Yayın Tarihi: 04.04.2013.
Resmi Gazete, Sayı: 29594, Yayın Tarihi: 15.01.2016.
- SABR-MDD (2015), *Suriyeli-Türk Uyumu Gaziantep'teki Suriyelileri ve Türklerin Uyumu Araştırması*, SABR Araştırma Merkezi.
- Sanduvac, Z.M. (2013), *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar İçin Durum Analiz Raporu*, İstanbul: Mavi Kalem.
- Slattery, M. (2003), *Sosyolojide Temel Fikirler*. Çev.: Ümit Tatlıcan, İstanbul: Sentez Yayınları.
- TSG (2015), *Foreign Fighters*, The Soufan Group, Katar.
- Tunç, A. Ş. (2015), "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Ünal, S. (2014), "Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyim", *ZfWT*, 6(3), 65-89.
- Williams, A. (2016), *Molenbeek*, The Washington Post. 1 Nisan 2016.
- Yavuz, C. (2015), "Suriye'deki İç Savaşın Türkiye Ekonomisine Etkileri", <http://devlet.com.tr/makeleler/y68>, 02.01.2015.
- Yıldırım, U.D. (2016), "Karadeniz'de Çay ve Fındık Üretiminde Göçmen İşgücünün Etnikleşme Süreçleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 52, 191-210.
- Yücebaş, M. (2015), "Gaziantep Yerel Basınında Suriyeli İmgesi", *Birikim*, 311, 38-48.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/150906_cizre_saldiri, Erişim Tarihi: 25.01.2016.
<https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/suriyeli-kiraci-oldurdu>, Erişim Tarihi: 12.08.2014.
http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_323_677_9713_icerik, Erişim Tarihi: 12.03.2017.
http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim Tarihi: 20.06.2018.
<https://www.gov.uk/government/news/securing-the-future-counter-terrorism>, Erişim Tarihi: 05.04.2018.
<https://www.haberler.com/ISID--ilaç-satan-yabanci-1017078-haberi>, Erişim Tarihi: 03.05.2016.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kahramanmarasta-suriyelileri-istemiyoruz-yuruyusunde-olaylar-cikti>, Erişim Tarihi: 14.07.2014.
<http://www.milliyet.com.tr/haberler/suriyeli-cete>, Erişim Tarihi: 16.11.2016.
<http://www.milliyet.com.tr/sanliurfa-da-2-ton-kacak-et-ele-gecirildi-sanliurfa>, Erişim Tarihi: 24.12.2016.
<http://www.milliyet.com.tr/degeri-1-5-milyon-dolar-olan-tarihi-bursa>, Erişim Tarihi: 08.03.2017.
<http://www.milliyet.com.tr/haberler/turist-sayisi-azaldi>, Erişim Tarihi: 02.07.2017.
<http://www.milliyet.com.tr/icisleri-bakanligi-ndan-suriyeliler-siyaset>, Erişim Tarihi: 05.07.2017.
http://www.sahilguvenlik.gov.tr/baskanliklar/harekat/faaliyet_istatistikleri/faaliyet_istatistikleri.asp, Erişim Tarihi: 12.03.2017.
<http://www.urfahaber.com/urfa-haberleri/urfada-hastalik-orani-arti>, Erişim Tarihi: 09.10.2016.

HEGEL'İN WOODROW WILSON ÜZERİNDEKİ TESİRİ: ORGANİK DEVLET DÜŞÜNCESİNİN AMERİKA'YA GİRİŞİ

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 75-94

Mustafa Cem OĞUZ

Dr.Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
oguzmustafacem@gmail.com

Öz: Bu makale Woodrow Wilson ile Hegel arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve Hegel'in Wilson üzerindeki etkisini göstermeyi amaçlamaktadır. 20.yy'ın ilk dönemin en etkili düşünürlerinden biri olan Woodrow Wilson, Amerika'nın kurucu felsefesini endüstriyel hayattan ve kentleşmeden doğan sosyal ve siyasal problemlere çözüm sunamamakla itham etmiş ve bu problemlerin üstesinden gelecek yeni bir felsefi ve siyasal sistem arayışına girmiştir. Bu arayışında Alman tarihselciliğinin ve devlet düşüncesinin endüstriyel hayattan neşet eden sıkıntıların karşısına güçlü bir yürütme erki teklifinde bulunduğunu fark etmiştir. Alman tarihselciliğinin en etkili isimlerinden biri olan Hegel bu dönem Amerikan akademisinde tanınmıyordu ve bu çevreler üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. Hegel ile üniversitede hocaları aracılığıyla tanışan Wilson, Hegel'in felsefesini fakat özellikle *tarihselciliğini* ve *organik devlet* düşüncesini benimsemiş ve böylece *Lockecu liberalizmi* reddederek anayasal sistemde bir reform arayışına yönelmiştir. Sonuç olarak Hegel'in Wilson'un sadece bürokrasi kuramını değil fakat tüm düşünce dünyasını şekillendirdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: İlerlemecilik, tarihselcilik, organik devlet, Hegel, Woodrow Wilson.

HEGEL'S INFLUENCE ON WOODROW WILSON'S THOUGHTS: INTRODUCTION OF ORGANIC STATE NOTION TO USA

Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 75-94

Mustafa Cem OĞUZ

Assist.Prof.Dr., Niğde Ömer Halisdemir
University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Public Administration Department
oguzmustafacem@gmail.com

Abstract: This study focus on the relationship between Woodrow Wilson and Hegel and aims to indicate the influence of Hegel on Wilson. When Woodrow Wilson, one of the most prominent thinkers of first decade of 20th century, has blamed the USA's founding philosophy for failure to deal with the social and political problems that arise from industrial and urban issues, he began to search a new philosophical and political system to overcome these defects. In this research he noticed that German historicism and German state theory was offering a vigorous executive power to manage the industrial life. Hegel, outstanding member of German historicism, has been known in American academies and had a profound influence on these circles. Wilson, who has been met with Hegel in University via his mentors, adopted his philosophy, especially his *historicism* and *organic state* thoughts, to reform the constitutional system by rejecting the *Lockean Liberalism*. As a result, it can be said that Hegel has shaped not only Wilson's theory of bureaucracy but also his whole world of thought.

Keywords: *Progressivism, historicism, organic state, Hegel, Woodrow Wilson.*

GİRİŞ

19.yy'ın sonlarında Birleşik Devletler'de birçok düşünür, devletin kuruluş felsefesinin ve bu felsefe üzerine inşa edilen anayasal sistemin modern endüstriyel hayata uygun olmadığını savunmaya başladılar. *Progressive* (ilerlemeci) dönem olarak da adlandırılan bu dönemde klasik liberal öğretinin mevcut dönemin sorunlarına çözüm üretmediği ve devletin yeni bir felsefe ve sistem üzerinden yeniden yapılandırılması gerekliliği öne çıkarıldı. ABD'nin klasik liberalizmden, Yeni Liberalizme (New Liberalism) geçiş dönemi olarak da okunan bu süreçte entelektüeller, yeni bir kuruluş felsefesi arayışında Alman tarihselciliği ve özellikle de Alman devlet düşüncesi ile tanıştılar (Pestritto, 2007: 37). Öyle ki, bu dönemde yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan Amerikan siyaset bilimi ve idare bilimi de Alman düşüncesinin tesiri ile gelişti (Adcock, 2003). Bu dönemin en fazla ön plana çıkan düşünürlerinin başında ise Woodrow Wilson geliyordu. Amerikan İdare biliminin kurucularından biri olarak görülen bu düşünür ve devlet adamı, progressive dönemin davet ettiği bu siyasal ve felsefi dönüşümün izinde birçok çalışmaya imza attı. Alman siyaset ve tarih felsefesini yakından takip eden Wilson'un çalışmalarında güçlü bir Hegel etkisi kendisini hissettirmektedir (Pestritto, 2007; Mievald, 1984; Rosser, 2010). Biz de çalışmamızda yakın dönem Amerikan siyasi ve entelektüel tarihine büyük bir etkide bulunan Woodrow Wilson üzerindeki Hegel tesirine odaklanacağız, bunu yaparken Wilson'un Hegel'in eserleri ile nasıl ve hangi kanallar üzerinden tanıştığını sorgulayacağız. Sonrasında ise Hegel'in organik devlet düşüncesinin, Wilson'un eserlerindeki izlerini takip edeceğiz. Böylece Amerikan siyasal düşüncesindeki referans değişimini daha yakında tespit etmiş olacağız.

Hegel'in Amerikan Akademisine Girişi

Lockecu doğal haklar ve güçlü kuvvetler ayrılığı fikirleri üzerinden inşa edilen ve İngiliz kültürünün etkisi altında olan Amerikan siyasal sistemi (Hartz, 1955; Young, 1996) 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren Kıta Avrupası siyaseti ve idari teşkilatlanması ile tanışmaya başladı. Bu tanışıklığı başlatan en önemli gelişme, yürütme aygıtının geleneksel dengeli rolünden çıkarak daha faal bir misyon yüklenmesini arzulayan İlerlemeci (*Progressive*)¹ dönemin ortaya çıkışıydı. Siyasi yozlaşmanın, tröstlerin hedef alındığı ve kent yoksulları ile çiftçilere dönük popülist politikaların ön plana çıktığı bu dönemde devletin *laissez-faire*'i düstur edinen kuruluş felsefesi de birçok koldan eleştiriye tabi tutuldu (Link, McCormick, 1983). Bu siyasi-iktisadi gelişimin dışında bir de entelektüel/düşünsel bir dönüşüm de Amerikan siyasi sistemindeki referans değişimini tetikliyordu.

Bu dönüşümün başında ise Amerikan siyaset biliminin ortaya çıkışı gelmekteydi. 1860'larda bağımsız bir disiplin olarak Columbia Üniversitesinde gelişmeye başlayan

siyaset bilimi bu tarihten birinci dünya savaşına kadar geçen süre boyunca Alman devlet düşüncesi tarafından şekillendi (Pestritto, 2005: 84). Bu düşünce ise genel hatları ile şu şekilde özetleniyordu: devletin doğası organik, özü birliktir ve nihai hedefi de insanlığın ahlaki mükemmeliğidir (Fries, 1973: 391). Alman romantizminden beslenen bu devlet düşüncesinin temel bileşenleri ise organizmacılık, gelişimcilik ve aşkınlıktır (Adcock, 2003). Amerikan siyaset biliminin bu düşünceler ile doğuşu kendi siyasal kültürü ile de kapsamlı bir hesaplaşmaya neden oldu. Kartezyen düalizm, Newtoncu atomizm ve Locke'cu ampirisizm gözden düşerken, bunlarla bağlantılı 18.yy bireycilik düşüncesi de reddedildi (Fries, 1973: 391).

Amerikan siyasal düşüncesinde bu derece radikal bir dönüşüme neden olan Alman devlet düşüncesi Amerika'ya iki farklı kaynak üzerinden giriş yaptı. Bunlardan ilki Alman düşünürlerin, özellikle siyaset biliminin ABD'de kurucusu olarak kabul edilen Francis Lieber ve Carl Schurz'un ülkelerini terk ederek Amerikan akademilerine geliyordu (Adcock, 2003: 486). Özellikle Lieber insanın ahlaki olgunlaşmasını siyasal toplumun nihai hedefi olarak tanımlayan eserleri ile Alman siyaset felsefesini Amerikan akademisine dahil eden en önemli isim olacaktı. İkinci kaynak ise akademide yükselmek isteyen Amerikalıların, doktora yapmanın finansal açıdan daha uygun olduğu Alman Üniversitelerini keşfetmeleriydi. 1820-1920 tarihleri arasında Berlin, Leipzig ve Heidelberg gibi üniversiteler genç Amerikalıların akademik kariyerlerinde birincil tercihleri olacaktı (Fries, 1973: 392). Bu dönemde Amerikan Siyaset Bilimi üzerinde doğrudan etkide bulunan Alman düşünürler ise Bluntschli, Von Mohl, Gneist ve Jellinek'ti. Hemen hepsi Hegel ve Alman romantizmi etkisi altında olan bu isimler için asli siyasal özne ise devlettir. Organik bir devlet tanımı üzerinden devlete bir şahsiyet yükleyen bu düşünürler için Amerikalıların bu güne kadar varsaydığı devlet/birey-toplum karşıtlığı anlamsızdır. Zira devlet, halk iradesini cisimleştiren bir entitedir; devlet topluma, bireylere üstündür fakat karşıt değildir. Bu nedenle de devletin kudretinin bireyler için sınırlandırılması fikri anlamsızdır. Bu noktada Alman düşüncesinin etkisi altında yetişen siyaset bilimci Jesse Macy'nin şu ifadesi alıntılanmaya değerdir: "Devlet, etnik türdeşlik üzerinden yükselen ulustur ve bu ulus organik bir cemaattir" (akt. Fries, 1973: 397).

Görüldüğü üzere Progressive dönemin somut ihtiyaçları, Locke'cu düşünsel gelenekten uzaklaşılmasına ve Alman devlet düşüncesine yakınlaşılmasına neden olmaktadır. Alman siyaset felsefesinin temel katkısı ise müstakil bir "idare" (administration) fikrini Amerika'ya tanıtmasıydı. Öyle ki, siyaset biliminin Alman etkisi ile şekillenmesinin yanında bu dönemde bağımsız bir "idare biliminin" de doğduğunu görmekteyiz. Spicer (1995: 26) de Amerika'da idare biliminin *ilerlemeci* dönemde, bu dönemin tartışmaları etrafında ortaya çıktığını tespit etmektedir.

Amerikan sistemi sınırlı hükümet ve güçler ayrılığı düşüncesi üzerine inşa edildiği için “idare/bürokrasi” fikri devletin asli bir parçası olarak görülmüyordu. Bürokrasi, özgürlük için bir tehdit olarak görüldüğü için de amaç “idareye” fazla ihtiyaç duymadan devleti yönetmekti. Eş zamanda Almanya’da ise siyasal örgütlenme bir organizma olarak kabul ediliyor ve idare de bu organizmanın en hayati organı olarak görülmüyordu. İdareye bu yaşamsal misyonu yükleyen isimlerin başında ise G.W. Hegel gelmekteydi. Hegel’in felsefesini Amerikan idare biliminin kuruluşu için seferber eden isimlerin başında ise Woodrow Wilson gelmekteydi (Pestritto, 2007; Mievald, 1984; Rosser, 2010). Wilson üzerindeki Hegel etkisi mutlak olmakla birlikte, bu etkinin çok da doğrudan olmadığını söylemek durumundayız. Zira Wilson’un Hegel’e tek referansı 1887 tarihli *The Study of Administration* adlı makalesindedir. Bunun yanında Wilson’un, Almancasının çok zayıf olduğunu ve Hegel’i kendi eserleri üzerinden okumadığını da bilmekteyiz (Pestritto, 2005; Rosser, 2010).² Bu nedenle Wilson’un, Hegel ile tanışıklığı oldukça karmaşık güzergahlar üzerinden gerçekleşmiştir.

Hegel’in Amerika’ya girişi yukarıda gösterdiğimiz üzere birçok farklı kanaldan olmuş olsa da, bu konuda en büyük pay Bluntschli’ye aittir. Mievald’a (1984: 18) göre 1880’lerde John Hopkins’de sosyal bilimler okuyan hemen herkes öyle ya da böyle Bluntschli üzerinden Alman devlet teorisi ile tanışmıştır. Bu isimlerin başında ise geleceğin ABD başkanı Woodrow Wilson gelmekteydi. Wilson’un hocası olan Bluntschli (2000: 24), devleti Hegel’in izinde halkın vücuda gelmiş hali olarak görüyordu: “devlet cansız, ölü bir makine değildir; yaşayan, organik bir varlıktır”. Devletin organik bir varlık olduğunu dile getirmek, sosyal sözleşme teorileri üzerinden yükselen devlet teorilerinin yadsınması anlamına geliyordu. Bluntschli ayrıca organik devletin en hayati organı olarak bürokrasiyi görmekteydi ve bürokrasiye “ortak iyiyi” gerçekleştirme misyonu yüklüyordu.

Hegel’in Amerika’daki bir diğer takipçisi de, aynı zamanda Wilson’un da mentorlarından olan Lorenz Von Stein’dir. Devleti bir şahıs olarak tanımlayan Stein’e göre, egemen kişi/kurum devletin öz bilincini yani benliğini temsil eder; bu benliğin arzusu/iradesi ise anayasa ve yasama faaliyetinde açığa çıkmaktadır. Bürokrasi ise bu şahsın, eyleyen, iradeyi yerine getiren parçasıdır. Mievald da (1984: 22) Hegel’in bürokrasi kuramının, Von Stein tarafından ABD’ye getirildiğini iddia etmekte ve Wilson’un da bu kuramı Von Stein üzerinden öğrendiğini savunmaktadır.

Wilson’u bu araştırmacılarla tanıştıran ise John Hopkins’de idare bilimi üzerine ders veren, Heidelberg doktoralı Richard Elly’dir. Wilson’u “idare bilimi” üzerine çalışmaya yönlendiren bu isim Bluntschli’nin öğrencisidir ve verdiği okumaların başında da Bluntschli’nin *Lehre Vom Modernen Staat* (The Theory of The State) eseri gelmektedir. Link’in (1968: 431) iddiasına göre bu eser Wilson’u Alman idare biliminin, demokratik Amerikan toplumuna nasıl uygulanacağı üzerine düşünmeye ve

çalışmaya sevk edecektir. Wilson (1887: 210) ise çok alıntılanan *The Study of Administration* adlı makalesinde idareyi, siyasetten ayırma fikrinin mucidinin Bluntschli olduğunu ikrar edecektir.

Christian Rosser ise Wilson'un Hegel'in devlet felsefesini Elisha Mulford'un 1881 tarihli *The Nation: The Foundation of Civil Order and Political Life in the United States*³ adlı eseri üzerinden öğrenmiş olabileceğini iddia etmektedir. Zira Wilson da Hegel esinli bu kitabın kendi fikri gelişiminde önemli bir yer tuttuğunu teslim etmiştir (Rosser, 2010: 549). Mulford (1870: 11) bu eserine toplum sözleşmesi fikrini eleştirerek başlar ve insanın sosyal bir varlık olmasından hareketle devletin yaratılan değil, varoluşla özdeş olan organik bir entite olduğunu savunur: “ulusu bir organizma olarak görmek, siyaset biliminin temel yasası olmalıdır (...) ulus hem yapısı hem de gelişimiyle bir organizmadan farksızdır (...) atomlardan oluşan bir küme değil, yaşayan, bölünemez bir organik bütündür” (Mulford, 1870: 9-11). İlerleyen bölümlerde ise Mulford, organik ulus adına halk egemenliği fikrini reddedecektir. Zira ulus ve bu noktada devlet, nasıl farklı bireylerin bir bileşkesi değilse, ulusun iradesi de bireylerin iradesinin toplamından ibaret değildir; ulusun/devletin kendi iradesi ve çıkarları bulunmaktadır. Eğer ulus kitleler tarafından yönetilirse, onların birbirleriyle çelişkili, egoist çıkarlarının bir temsilcisi olur ve manevi birliğini yitirerek, çözülmeye başlar (Mulford, 1870: 212-215). Bunların yanında Mulford, Manchester İktisatçıları ile anılan *Laissez-faire* felsefesini de maneviyatın yerine maddiyatı koymakla ve de sınıf çatışmasını körükleyip, ulusun birliğini zedelemekle suçlayacak ve devletin iktisadi alanı da kontrol etmesini savunacaktır. Öyle ki, Neely (1977: 418) düşünürün bu katkılarıyla *ilerlemeciliğin* (progressivizmin) entelektüel mimarlarından biri olduğunu söyleyecektir. Mulford bu mimarlık pozisyonuna ise az önce de ifade ettiğimiz üzere Woodrow Wilson üzerindeki etkisiyle ulaşacaktır. Zira Wilson ne zaman “zihinsel bir ilaca” ihtiyaç duysa eline *Nation*'ı aldığını ve bu eserin onda büyük bir yaratıcı heyecana neden olduğunu söyleyecektir (Neely, 1977: 421).

Wilson'un Hegel ile İskoç düşünür Edward Caird aracılığıyla tanıştığını iddia eden Simon Newman buna kanıt olarak ise düşünürün kitaplığını öne sürmektedir. Wilson'un kitaplığında Hegel'in hiçbir telif eseri bulunmamaktayken, İngilizce konuşan dünyaya Hegel'in idealizmini tanıtan Caird'in *Hegel* ve *The Evolution of Religion* adlı çalışmaları bu kitaplıkta başköşelerdedirler (Newman, 1986: 195). Newman ayrıca Wilson'un yakın çalışma arkadaşlarının da Caird ile olan ilişkileri üzerinden bu entelektüel bağlantının kurulabileceğini savunmaktadır.

Newman'a göre Caird dolayısıyla tanıştığı Hegelyen İdealizm Wilson'a siyasi, iktisadi ve de dinsel anlamda muhafazakar kalmakla birlikte *ilerlemeci* olabilme imkanı sundu. Böylelikle düşünür ilerlemeciliği ve muhafazakarlığı telif edebileceği entelektüel bir zemin elde etmiş oldu.⁴ Yine Newman, İlerlemeyi, Hegel'in izinde *düzen* fikri içinde

değerlendiren Wilson'un 1881 tarihli *Demokrasi* çalışmasındaki şu cümleleri bu tesirin en net ifadesi olarak göstermektedir: “ilerleme bir fırlama, koşuşturma değil, düzenli ve kontrollü bir yürüyüştür. O kalabalıkların telaşlı koşuşturmaları ile değil, ancak disiplin ile koterilabilir.” Düşününürün *Özgürlük* hakkındaki görüşleri de Hegelci esinin bir kanıtı olarak sunulmaktadır: “Özgürlük, sosyal organizasyonlarla ilişkili bir meseledir, bireysel eylemlerle/imtiyazlarla değil” (akt. Newman, 1986: 199). Newman'ın aktardığına göre Wilson kamuya seslendiği birçok konuşmasında da toplumu “organik bütün/birlik” olarak tanımlayacak ve tikel çıkarların bu birliğe zarar verdiğini iddia edecektir. Bu noktada Wilson, devleti de bu birliği vücuda getiren, mümkün kılan yegane entite olarak görecektir: “(devlet) birey hayatından daha yüksek bir hayat formunu vücuda getirmekte ve böylece de birey hayatını daha anlamlı ve yetkin kılmaktadır”.

Tarihseçilik ve Organik Devlet: Wilson'un Eserlerindeki Hegel Etkisi

Tarihi, varlığın kaynağı olan tinin/geist'in özgürleşmesinin tarihi olarak okuyan Hegel için dünya tarihi mutlak bir ilerleme içindedir. Ve tin tüm düşünsel ve maddi fenomenlerde kendini ifşa etmekte ve bu fenomenler de onun gelişimini yansıtmaktadır (Hegel, 2011: 86). Bu nedenle onun felsefesi bir tarihsel sürecin içinden konuşmaktadır. Öyle ki, felsefesi de *tarihselci felsefe* (historicism) olarak tanımlanmaktadır (Beiser, 2005: 261). Buna göre tarihteki tüm düşünsel ve maddi fenomenler belirli bir tarihsel dönemin ürünüdürler. Toplum, devlet ve felsefi düşünce zamana aşkın entiteler değil zamana içkin ve onun tüm dönüşümlerine tabidirler.

Tarih konulu dersleri *Lectures on the Philosophy of History* (1837) adlı kitapta derlenen Hegel'e göre “dünyayı akıl yönetmektedir ve bu nedenle de dünya tarihi rasyonel bir süreçtir” (Hegel, 2011: 79). Bu tarih zorunlulukla tanımlanan bir süreçtir ve içinde tesadüflere yer yoktur. Tinin kendini gerçekleştirme yolculuğu olarak görülen tarih belirli yasalara göre ilerlemektedir. Bu yasalar ise mekanik değil teleolojik yani belirli bir hedefe doğru ilerlemeyi zorunlu kılan yasalardır. Yasa tine dışsal değil, içseldir yani tin ereğini içinde bir potansiyel olarak taşımaktadır. Bu nedenle de Hegel tinin teleolojik yasalarının, doğanın organik gelişimine benzer olduğunu tespit etmektedir (Beiser, 2005: 264-265). Tinin görüngülerinin her biri –uluslar, kültürler ve devletler- organik bir gelişim içindedirler. Bu görüngüler de doğal bir birey gibi doğarlar, gelişirler ve ölürler. Bu noktada Hegel organik gelişimin diyalektik bir süreç olduğunu ve üç aşamadan oluştuğunu belirtir: “olgunlaşmamış birlik, farklılaşma ve farklılık içinde birlik ya da yeniden bir araya gelme” (Hegel, 2011: 110). Tin dolaylı bir birlik halindeyken, kendini tanıma yolculuğunda farklılaşır ve özgürlüğün kısmi de olsa bilincine varır, üçüncü aşamada ise tin kendisini tanır ve özgürleşir, bu özgürleşme ile de yeniden ilk aşamadaki birliğine ulaşır (Hegel, 2011: 111). Bu nihai aşama aynı zamanda tarihin sonunu da imlemektedir. Düşünür tinin bu yolculuğunun toplum içinde

de üç aşamaya karşılık geldiğini savunmaktadır: aile (olgunlaşmamış birlik), sivil toplum (farklılık) ve devlet (farklılık içinde birlik) (POR. 157)⁵. Birlikte organik bir bütün oluşturan bu kurumların bütününe Hegel *etik yaşam* (Sittlichkeit) adını vermekte ve onu varoluşun en üstün formu olarak tanımlamaktadır. Tinin gelişiminde ilk uğrak olan aile dolayimsız bir özgecilik ve sevgi alanıyken, sivil toplum çatışmanın ve rekabetin alanıdır, devlet ise bu çatışmaları genel çıkar ile uyumlu hale getiren nihai uğraktır. Tinin özgürleşme sürecinde en yaratıcı uğrak sivil toplumdur zira burası tutkunun alanıdır.

Tini ereği doğrultusunda harekete geçiren şey insanların *ihtiyaçları, tutkuları ve çıkarlarıdır* (Hegel, 2011: 90). Hegel'in *akıl hilesi* (The Cunning of Reason) olarak adlandırdığı bu süreçte tin kendi hedeflerini gerçekleştirebilmek için insanların tutkularından faydalanmaktadır. Buna göre bireyler aşkın bir niyete sahip olmadan tikel çıkarlarını kovalarken, farkında olmadan aklın düzenine ve onun aşkın hedefine hizmet etmektedirler. Kısacası ironik bir şekilde akıl kendi ussal hedefleri için *tutkuyu* kullanmaktadır (Beiser, 2005: 268).

Bir de hedefleri, evrensel erekle birebir uyumlu olan *dünya-tarihsel bireyler* de mevcuttur (Hegel, 2011: 96). Hegel'in kahramanlar olarak adlandırdığı bu bireyler eylemlerinde kendi pratik, politik hedeflerini güderlerken, Tinin evrensel gelişimine de fark etmeden katkıda bulunurlar. Burada Hegel'in özellikle andığı isimler Sezar ve Napolyon'dur. Bu iki isim de kendi dönemlerinde Tinin taşıyıcılığını yapmışlar ve dünya tarihinin olgunlaşmasına yardımcı olmuşlardır. Bunun en popüler ifadesi de, Hegel'in Napolyonu, "ata binmiş tin" olarak tanımlamasıdır.

Tarihi/Tini ilerleten/gerçekleştiren bireylerin öznel çıkarları ve tutkularıdır. Bunların yanında bir de tinin dünyadaki en yetkin fenomeni olan *devlet* bulunmaktadır. Devlet, tinin yolculuğundaki son duraktır ve bu nedenle de *mutlak tin*'dir. Tutkular her ne kadar tinin gerçekleşiminde asli bir göreve sahip olsalar da, nihayetinde tikellikle malul oldukları için Tini bütünselliğine, özgürlüğüne kavuşturamazlar. Ancak tikellikleri, genel ile uzlaştıran ve böylece etik yaşamı (Sittlichkeit)⁶ inşa eden devlet, tini tam anlamıyla özgürleştirebilir. Bu nedenle Hegel'in felsefesinde devlet ontolojik olarak bireye ve topluma üstündür ve tarihin en önemli fenomenidir. Hegel'e göre (1995: 111), "insan yalnızca devlette rasyonellik kazanır, devletin amacı onu öznellikten uzaklaştırıp, nesnellik kazandırmaktır; İnsan bütün insanlığını devlete borçludur; özü yalnızca oradadır. İnsan sahip olduğu tüm değerlere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir(...) Devlet yurttaşların yüzü suyu hürmetine var değildir; (ikisi) organik bir birliktelik içindedirler".

Hegel görüldüğü gibi ilerlemeci bir tarih felsefesine sahiptir ve dünya tarihinin tüm veçheleriyle birlikte çok daha rasyonel bir geleceğe doğru ilerlediğini

düşünmektedir. Ona göre rasyonel devletin ve modern bürokrasinin ortaya çıkışı dünya tarihinin kaçınılmaz sonucudur. Modern ve etkin bürokrasi özgürlüğün ve ilerlemenin temel sağlayıcısıdır; zira görevi ortak iyi ile bireysel refahı uzlaştırmaktır (Rosser, 2015: 136). Hegel devletin tarihsel yolculuğundaki en son durak olarak gördüğü bürokratik-rasyonel devleti *Hukuk Felsefesi* adlı çalışmasında ortaya koymaktadır.

Hegel *Hukuk Felsefesi* (1821) (The Philosophy of Right) adlı eserinde devleti bir sosyal *organizma* olarak tanımlar (POR. 269). Böylelikle devletin kendisini oluşturan parçalardan üstün ve farklı olduğunu savunur. Yine buradan hareketle organizmanın bileşenlerinin de, bütünden ya da birbirlerinden ayrı bir varoluşları olamayacağını iddia eder (Beiser, 2005: 240). Hegel organizmacı devlet düşüncesi ile toplum sözleşmesi teorilerini de reddetmiş olur. Bu reddiye onun anayasalar hakkında görüşlerinde de kendini gösterecek ve *formal* bir anayasadan ziyade *organik* bir anayasanın savunusunu yapacaktır (Butleritchi, 2005)⁷. Hegel için anayasa “ilk elde devletin organizasyonu ve toplumun organik hayatının ifadesidir” (POR. 271). Yine bu hat üzerinden “anayasalar yapılan şeyler değildir; onlar ulusun içinde kendiliğinden ve kendisi-için mevcuttur” (POR. 273). Zira anayasa, siyasi toplumla yaşittir, siyasi toplumun olduğu her yerde zaten anayasa bulunmaktadır, bu nedenle yaratılan, icat edilen bir mefhum değildir. Düşünür organizmacı düşünceden hareketle Montesqueiu'nun kuvvetler ayrılığı fikrini de “devletin güçlerinin birbirlerinden, birbirlerini dengelemek için ayrılamayacağını ve de ayrı varoluşlara sahip olamayacağını” belirterek eleştirir (POR. 272). Çünkü organizmadaki organların ve uzuvların ortak bir hedefi bulunmaktadır, birbirlerini denetlemek ve sınırlandırmak gibi görevleri olmadığı gibi ayrı tözel bir mevcudiyetleri de yoktur. Yasama ve yürütmenin birbirlerini dengeleme/frenleme çabası nihayetinde birbirlerine üstünlük kurma noktasına ulaşacak, bu da devletin organik birliğini bozacaktır. Onun arzu ettiği şey ise “her bir gücün uhdesinde diğer güçleri barındırmasıdır; böylece güçler karşılıklı bir bağımlılık içinde olacak ve devletin bütünlüğüne zarar vermeyeceklerdir” (Avineri, 2003: 185-186).

Hegel devleti tarihsel bir dolayım ile tanımladığı için tarih dışı bir açıklama olarak gördüğü “toplum sözleşmesi” varsayımını da reddetmektedir (Beiser, 2005: 230). Hegel için insanlar doğum itibarıyla bir devletin vatandaşlarıdır, fakat toplum sözleşmesi kuramcıları devlete üyeliği gönüllüğe ve tercihe indirgemektedirler. Öyle ki, bu varsayım ile birey ve devletin doğası da reddedilmektedir, çünkü bu kuram insanların ancak devlet dolayımıyla özgür ve rasyonel olup, tikel çıkarlarını toplumla uyumlu hale getirebileceklerini kabul etmemektedir (Germino, 1969: 893). Düşünürü göre en yetkin, en rasyonel devlet de bu izlek üzerinden *soyut*, *kurgusal* devlet değil, fakat var olan devlettir. Hegel (2001: 18) bu tespitini de veciz bir ifadeyle tescillemektedir: “Rasyonel olan gerçektir; gerçek olan rasyoneldir”.

Hegel'in kurgusal düşünce karşısına tarihi yerleştiren bu felsefesi, doğal hak kuramını da reddetmektedir (Stillman, 1974). Özgürlükler veyahut hak kuramları muhakkak tarihin bir ürünüdürler ve tarihin dışında tanımlanamazlar. Ona göre liberallerin varsaydığı birey hakları ve devlet karşıtlığı anlamsızdır. Zira birey ve devlet birbirlerinden ayrı, birbirlerine yabancı unsurlar olarak düşünülemez. Birey haklarına ancak devlet dolayımıyla ulaşabilir. Devlet, halkın objektif iradesinin vücuda gelmiş hali olduğu için bireylerin kendi iradelerini birleştiren bu yapıdan sakınmalarını gerektirecek bir durum bulunmamaktadır. Doğal haklar tartışmasından neşet eden kuvvetler ayrılığı fikri de bu nedenle Hegel'in eleştirilerinden payını almaktadır. Hegel'e göre "kuvvetler ayrılığı" fikri halkın, devletten şüphe duymasını telkin eden bir kuramdır ve bu kuram devletin, halkın objektif iradesini vücuda getirmesini engellemekte, onu varoluş nedeninden uzaklaştırmaktadır.

Hegel Monstequeiu'nun güçler ayrılığı fikrinin karşısına kendi devlet felsefesi ile çıkar. Düşünür rasyonel siyasal sistemini şu şekilde kurgular: taç (monark), iki kanatlı parlamento ve yürütme erki (POR. 275-280). Devletin egemenliğini temsil eden monarkın, hizipsel çatışmalardan azade olabilmesi için irsi özellikler taşıması gerekmektedir. Monarkın görevi bu rasyonel siyasal aygıtın aldığı kararları kabul etmek ve açıklamak ile sınırlıdır, bu nedenle kişisel nitelikleri çok önem arz etmemektedir (POR. 280). Beklenen tek şey toplumsal çıkar gruplarından uzak bir tarafsızlıktır. Bununla birlikte uzlaşımın mümkün olmadığı kriz dönemlerinde monarkın inisiyatif alması ve nihai kararı vermesi beklenmektedir (POR. 279).

Parlamentoda ise kanatlardan biri toprak aristokrasisine ayrılırken, bir diğeri burjuva, bürokrasi ve de korporasyon temsilcilerine ayrılacaktır. Parlamentonun bu iki kanadının da görevi hükümet (monark ve yürütme erki) ile vatandaşlar arasındaki iletişimi/dolayımı sağlamaktır (POR. 302). Ayrıca parlamentonun üyeleri halkın tüm üyeleri tarafından değil bağlı buldukları çıkar/meslek grubu (korporasyon) tarafından seçilecek ve geldikleri bu grupların bir delegesi olmaktan ziyade onlar için konuşan bir vasi (trustee) olacaklardır (POR. 309). Ancak bu parlamentonun günümüzdeki anlamda bir yasama faaliyeti yaptığını söylemek çok zordur; görevleri, kamuoyunun, farklı çıkar gruplarının taleplerini, beklentilerini mecliste dile getirmek ve yürütme erkine kararlarında ışık tutmaktır (POR. 301). Kısacası parlamento halkın sesini yürütme erkine taşıyan bir hoparlörden öte bir şey değildir.

Bu noktada diyebiliriz ki, inisiyatif olmayan monark ve de yasa yapamayan parlamentonun karşısında tek pozitif role sahip organ yürütme erkidir. Hegel yürütme erkini de üç kısma ayırır: en tepede bakanlar, ikinci aşamada komiteler üzerinden örgütlenen danışmanlar ve son olarak idari görevleri yerine getirecek hizmetliler. Düşünür'e göre yürütme, "devlet ve onun tüm veçheleri hakkında tam bir bilgiye ve bakişa sahiptir" (POR. 300). Bu nedenle de bürokrasi, devletin diğer iki organına göre

çok daha farklılaşmış ve karmaşık bir içyapıya sahiptir; öyle ki, esasında hükümet, bürokrasidir.

Yürütme erkini hükümetin asli organı yapan şey sadece bu kompleks yapısı değildir; memur seçme kriterleri ve istihdam yapısı da onu diğer yapılardan ayırmaktadır. O memurlardan “teorik çalışma, bilimsel eğitim, pratik ve devlet işlerinde tecrübe” beklemektedir; yetenek, beceri ve karakter memurun olmazsa olmaz melekeleridir (POR. 277). Bürokrasinin amacı ise rasyonel devletin evrensel prensiplerini tikel durumlara uyarlamak ve böylece ortak iyiyi tespit edip, toplumsal refahı artırmaktır (Avineri, 2003: 158). Bir yasanın gücü ya da niteliği uygulanmasında, icra edilmesindedir; yani yasanın sadece kabul edilmiş olması onu yasa yapmaz. Yasa potansiyeli ve niteliği uygulandığı anda açığa çıkar. Bu nedenle Hegel'in devletinde yasama faaliyeti de idareye aittir diyebiliriz. Öyle ki, bu devletin sadece adı monarşidir, özünde ise memurlar tarafından yönetilen bir bürokratik rejimdir. Hatta Hegel bürokrasiye siyasetin evrensel (tümel) hedeflerini gözettileri için “evrensel sınıf” adını da uygun görmektedir (POR. 205). Bu evrensel sınıf diğer sınıflar gibi kendi öznel çıkarları peşinde koşmayacak, onları bastırarak tümelin/toplumun çıkarını gözetecektir. Hegel bu şartın ise ancak bürokratik sınıfın toplumla bağlarını azaltarak ve kapsamlı bir eğitimle onları tutkusuz ve ahlaklı bireyler olarak yetiştirmekle gerçekleşeceğini iddia etmektedir (POR. 296).

Üniversite eğitimini Alman ve özellikle Hegel tesiri altında tamamlayan Wilson da birçok çalışmasında akıl hocasının izinden gidecektir. Bluntschli ve Mulford'un eserleri üzerinden tanıdığı Hegel'in devlet kuramı onun progressive dönemin sorunlarına dönük çözüm arayışında önemli bir rehber olacaktır. Yozlaşmış ve çözülmüş siyasal ve iktisadi kurumlar karşısında yürütmeyi ve bürokrasiyi güçlendirmek isteyen Wilson, Hegel'in “organik devlet” düşüncesine sıkı sıkıya sarılmış ve devletin kurucu felsefesini Locke'cu öğretiden, Hegelci öğretiye doğru dönüştürmek istemiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Wilson'un Hegel'e tüm çalışmaları içindeki tek referansı 1887 tarihli *The Study of Administration* adlı makalesindedir. Düşünür burada Hegel'in devlet felsefesinden ziyade genel öğretisine referansla şunu söylemektedir: “Hegel'in de ifade ettiği üzere her çağın felsefesi, o dönemin ruhunun soyut fikirler şeklinde dışı vurumundan başka bir şey değildir” (Wilson, 1887: 199). Düşünürün buradaki niyeti ise Avrupa'da gelişen “idare bilimi” disiplininin, içinde yaşanılan zamanın ürünü olduğunu ve Amerika'nın da zamanın gerektirdiği bu disiplinle ilgilenmesinin zorunlu olduğunu savunmaktır. Ayrıca bu makale onun soyut varsayımlardan ziyade *tarihselci* bir bakış açısını tercih ettiğinin en somut delillerinden biri olacaktır.

Wilson'un bu makaleden iki yıl sonra kaleme aldığı *The State* (1889) adlı kitabı ise Hegel'e doğrudan referans vermemiş olmasına rağmen etkisinin çok güçlü bir şekilde hissedildiği bir çalışmadır. *Tarihselci* yaklaşımı metot olarak benimseyen bu çalışma onun devletin doğasına dönük analizlerini içermektedir. Wilson'a göre bir organizma olan devlet insanların eylemleriyle, soyut fikirleri ve hedefleri ile ilerlemez. O tarihin yarattığı şartlar içinde kendine has bir gelişim seyri takip etmektedir. Devletin doğasına dönük bu bakış doğal hak kuramlarını ve teorileri de yadsımaktadır. Hegel'de tin tarih boyunca özgürleşme peşindedir ve tarihin her safhası da bu gelişimin bir yansımasıdır. Tin bu gelişiminde zaman zaman somut şahsiyetleri ve yahut ülkeleri kendi tecellisi olarak kullanmaktadır. Örneğin döneminin Prusya'sı sahip olduğu bürokratik-rasyonel devlet aygıtı ile Tinin vücuda gelmiş halidir; yine daha önce de belirttiğimiz üzere Bonaparte köhnemiş siyasal yapıları yıkarak, aklın egemen olduğu kurumların önünü açtığı için de "ata binmiş tindir". Wilson da tarihe aynı nazardan bakmaktadır ve tanrının insanlığın gelişimi hedefindeki planlarında dönem dönem *dünya tarihsel bireyleri* ya da ülkeleri seçtiğini belirtmektedir. Wilson için George Washington böyle bir kişiliktir. O bir tesadüf sonucu ortaya çıkmamış, tanrının planları doğrultusunda Amerikan toplumunun içinden çıkmıştır (Pestritto, 2005: 36).

Düşünür 1894 tarihli bir derste devlete dair şu tanımlamayı yapar: " her devlet, toplumların organik hayatının tarihsel formudur (...) daimi bir doğal ilişkinin ürünüdür. Devlet ne gönüllü bir organizasyon, ne bir işletme, ne de belirli bir amaç için yaratılmış yapay bir şeydir; fakat ortak hayatın sonsuz ve doğal bir şekilde vücuda gelmiş bir hali ve ifadesidir. Ortak hayat ise bireysel hürriyetin gerçekleşme zeminidir" (akt. Rosser, 2010: 552). Görüldüğü gibi ona göre devlet, toplumun *organik* bir ifadesidir ve tek görevi de toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktır. Toplum ise bireylerin, yardımlaşmak için oluşturduğu organik bir kurumdur ve yardımlaşmanın en temel hedefi de bireysel gelişimdir (*self-development*) (Wilson, 1918: 62). Devlet, bireylere gelişimleri için zorunlu olan özgürlüğü sunacak, fakat bunu yaparken de rekabetin zararlı etkilerinden onları koruyacak ve bireysel gelişim ile toplumsal gelişim arasındaki ihtilafları en aza indirmeye çalışacaktır. Rasyonel devlet aygıtı bu noktada farklı çıkarları uzlaştıracak ve çatışmaları önleyecektir (Wilson, 1918: 62). Devletin bunu gerçekleştirebilmesi ise ancak güçlü bir siyasal irade ile mümkündür, bunun da tek yolu egemenliğin birliğidir. Wilson'un birey ile devlet/toplum arasındaki bu telif arayışı onu hem klasik liberalizmden hem de otoriter düşünceden ayrı bir yere yerleştirmektedir. Tikel tutkuların/çıkarların devlet aracılığıyla törpülenerek toplumla uyumlu hale getirildiği bu sistem beşinci dipnotta tartıştığımız Hegel'in *Sittlichkeit*'ini hatırlatmaktadır.

Tarihselci düşüncesinin etkisi altında olan Wilson'a göre tarih, insanın tam anlamıyla insan olma sürecidir ve bu sürecin sonu da self-liberation'dur (Pestritto, 2005: 38). Tarih bizi özgürlüğümüze kavuşturacaktır fakat bunu izole bireyler olarak değil, ulus-devletin bileşenleri olarak yapacaktır. Bu nedenle tarihin nihai ereği bireysel

özgürleşim olsa da, bunun taşıyıcıları devletlerdir. Wilson'a göre tarihin her döneminde farklı bir devlet tipi karşımıza çıkmaktadır; zira devletler, yansıması oldukları ulusun ruhunu temsil etmektedirler. Bu nedenle Wilson'da evrensel anlamda adil bir hükümet formu yoktur (Pestritto, 2005: 6, 39); Antikite için antik demokrasi uygunken, ortaçağ için feodal yapı uygundur. Devletleri ve demokrasileri mukayese edemeyiz, çünkü onlar her daim kendi tarihsel ulusları için en uygun sistemlerdir. Hegel'de de benzer bir yaklaşımı görmemiz mümkündür, *Philosophy of History* adlı çalışmasında tinin, doğudan batıya doğru ilerlediğini iddia eden düşünür, tinin önce despotik, sonra Yunan ve en son olarak da Germetik bir formla arz-ı endam ettiğini savunmaktadır (Hegel, 2011). Düşünür bu medeniyetlerden sonuncusunu en rasyonel form olarak kabul etse de, tüm bu formların tarihsel olarak zorunlu olduğunu belirtmekte ve birinin bir diğerinin yerine kullanılmayacağını iddia etmektedir.

Wilson yine bu noktadan devamla siyasal gelişmeyi soyut haklar ve teoriler temelinde değil, fakat dönemin tarihsel ruhu ekseninde okumak gerekliliğinde ısrar etmektedir. Wilson böylece kurucu babaların yarattığı anayasal sistemin mevcut ABD halkının ruhuna uygun olmadığını ve de onun gelişimine engel olduğunu sonucuna varmaktadır. Çünkü hükümetlerin çerçevesinin ancak tarihin cari gelişiminden çıkarılabileceğini iddia etmektedir (Wilson, 1918: 14). Locke'un toplum sözleşmesi ancak içinden çıktığı 17.yy İngilteresi için bir anlam taşımaktadır, Kurucu Babaların hatası ise bunu evrensel kabul ederek, kendi siyasal sistemlerini bunun üzerine inşa etmeleri idi (Wilson, 1918: 2). Wilson bu tutumunu sürdürerek *New Freedom* eserinde de Bağımsızlık Bildirgesinin insan doğasından bahseden ve spekülasyona dayanan ilk paragraflarının değersiz olduğunu, ancak tarihsel şartlardan bahseden sonraki bölümlerinin kayda değer olduğunu belirtir (Wilson, 2010: 15). Wilson toplum sözleşmesi kuramlarını da tarih dışı (*ahistoric*) olmaları sebebiyle reddetmektedir. Toplumların organik bir şekilde evrilmelerinden ziyade *yapıldıklarını* iddia eden bu kuramlar, siyasal sistemleri de soyut, tarihsiz bir takım sınırlamalar ile boğmakta ve gelişimlerini engellemektedirler (Wilson, 2010: 14-15).

Düşünürün doğal haklar ve toplum sözleşmesinden sonra eleştirdiği bir diğer husus da tıpkı Hegel'de karşımıza çıktığı gibi *kuvvetler ayrılığıdır*. Wilson'a göre cari halk iradesini ivedi şekilde hükümet eylemine dönüştüren demokratik sistemin aksine, kuvvetler ayrılığı, halkı halktan korumak adına dizayn edilmiştir ve devleti frenleyerek, toplumsal gelişimi sekteye uğratmaktadır. Hegel'in devleti organik bir içerikle tanımlayıp (POR. 272), uzuvlarının birbirinin karşısında konumlanamayacağı iddiası, Wilson'da da kendisini göstermektedir. O, bu düşüncesini *New Freedom*'da şöyle dile getirmektedir: “Yaşayan hiçbir canlı, organlarını birbirine karşı kullanmaz” (Wilson, 2010: 15). Ona göre bu düzenleme sistemi hem verimsiz hem de toplumsal talepler karşısında duyarsız kılmaktadır. Bu noktada Wilson, kuvvetler ayrılığı düzenlemesini *parlamentar hükümet* ile mukayese eder. Parlamentar hükümette, kamuoyundaki

herhangi bir değişiklik ivedi şekilde hükümette yansımaları bulurken, kuvvetler ayrılığı böyle bir yanıtın verilmesini engellemektedir (Pestritto, 2005: 124). Wilson bu iddiasına sosyolojik bir gerekçe de getirmektedir. Buna göre kuvvetler ayrılığı farklı toplumsal sınıfların ve çıkarların yoğun bir şekilde bölündüğü toplumlar için bir ihtiyaçken, mevcut ABD toplumu endüstriyel hayatın getirdikleri neticesinde giderek bir “birliğe” kavuşmaktadır. İnsanlar kurdukları zorunlu, iktisadi-toplumsal ağlardan dolayı tarihte hiç olmadığı kadar birbirlerine bağlanmışlar ve temel bir irade ve ruh birliğine kavuşmuşlardır (Pestritto, 2005: 71). Bundan dolayı iktidarın güç temerküzünden çekinmemek gerekmektedir, çünkü toplumda birlik sağlanmıştır ve çoğunluğun ya da belli bir çıkar grubunun diğerleri hilafına güç kullanma riski ortadan kalkmıştır.

Wilson kuruluş felsefesine eleştirilerini Hegel üzerinden geliştirmekle kalmaz, 20.yy'ın ihtiyaç duyduğu yeni siyasal sistemi de Hegel üzerinden kurmaya çalışır. 1908 tarihli *The Constitutional Government in The United States* adlı eserinde inşa edilen bu yeni sistem adeta *The Philosophy of Rights*'in 20.yy Amerikası için yeniden kurgulanmış halidir. Zira bu eser güçlü başkanlık ve profesyonel bürokratik aygıt temalarını öne çıkarmaktadır.

Amerikan siyasal sistemine Hegel'in sağladığı teorik zemin üzerinden meydan okuyan Wilson bu çalışmasında başkanlık makamını Hegel'in monarkının yerine ikame etmektedir, yani başkan halk iradesinin nihai ifadesi olarak görülmektedir (Zentner, 1996: 666). Halk iradesi, bireysel iradelerin toplamından farklı ve üstündür, fakat modern endüstriyel dönemde bireysel iradeler arasındaki farklılıklar da erimiştir. Çünkü Wilson'a göre modern demokratik hayat homojenliğe içkindir ve farklı çıkar grupları (azınlık-çoğunluk) barındırmamaktadır. Peki ulus bu çıkar birliğine, homojenliğe nasıl ulaşmaktadır? Wilson'un buna yanıtı Hegel'i hatırlatmaktadır: “bilincin tarihsel evrimiyle”. Buna göre tarihin rasyonel gelişimi, toplumdaki tutkuları ve çıkarları birleştirmektedir. Modern toplumun tüm kurumları tarihin gelişimi neticesinde rasyonel bir aşamaya ulaşmışlardır. Buradan hareketle Wilson “ulusun çoğunluk değil bütün (whole) haline geldiğini ve de tek bir liderin/başkanın altında yönetilmeye hazır olduğunu söylemektedir” (Zentner, 1996: 670). Zira başkan, tıpkı Hegel'deki monark gibi bu bütünün homojen iradesinin vücuda gelmiş halidir: “Başkan, ulusun gerçek duygularının ve hedeflerinin sözcüsüdür” (Wilson, 1917: 68). Başkan bu niteliğinden dolayı devletin organlarından biri değil tüm kurumlarının vasisidir ve görevi bu kurumları koordine etmektir.

Wilson organik devletin liderinde aranan özellikleri de geleneksel Amerikan siyasal sisteminden farklı yorumlamaktadır. Zira başkanlık bir hukuki, anayasal pozisyondan ziyade bir organizmanın ruhu, halk iradesinin mistik tecellisi olarak görülmektedir. Öyle ki, bu yeni başkanlığın üzerindeki psikolojik ve ruhani yük büyüktür; ondan yetenekli bir politikacı olması beklenmez, beklenen şey “karakterinde,

niyetinde, toplumun ihtiyaçlarına dair bilgisinde ve bunları gidermede kullanacağı araçları tercih etmede, halkın güvenine sahip olmasıdır” (Wilson, 1917: 66). Zira yaşanan dönem endüstriyel toplumun yarattığı sürekli krizlerle maluldür ve bu krizler de başkanlık otoritesinden daha güçlü ve ivedi kararlar beklemektedir.

Kriz teması Wilson’u, Hegel’e yaklaştıran bir diğer unsurdur zira Hegel’de de kriz olgusu sisteminin merkezinde yer almaktadır. Hegel’de kriz, hem devlet, hem birey nezdinden öz-bilinçliliğin kazanımında hayati bir işleve sahiptir. Buna göre savaş ve afet gibi krizler, toplumun üyelerini kendi şahsi çıkarları peşinde koşmaktan uzaklaştırıp, onlara bir bütünün parçası olduklarını hatırlatır ve özveriyi kazandırır. Bu nedenle Hegel’de savaş, sakınılması gereken bir kötülük değil, fakat daha yüksek bir bilinçlilik aşamasına ulaşmak için zorunluluktur (Schulzke, 2005: 268). Wilson ise toplumsal dayanışmanın güçlenmesinde krizi etkili görmekle birlikte bu dayanışmanın ancak krizi doğru yorumlayabilen bir lider sayesinde mümkün olacağını söylemektedir. Ancak Wilson ile Hegel’i birbirlerinden farklılaştıran en önemli unsur krize getirdikleri farklı yorumlardır. Hegel için kriz sınırlı zamanlarda ortaya çıkan arızı bir durumken, Wilson için kriz modern endüstriyel dünyada süreklilik kazanmıştır. Buna göre küçülen dünya ve büyüyen kompleks ekonomi, krizi olağanlaştırmış ve yaşamı daimi bir kriz içine bırakmıştır. Buradan hareketle de Wilson, liderlik kurumunun, sürekli kriz durumuna uygun şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği yargısına ulaşmaktadır (Schulzke, 2005: 270).

Endüstriyel toplumun yarattığı siyasal ve sosyal problemler karşısında parlamentoların hizipçilik ve tikel çıkarların peşinde koşmaları nedeniyle çözüm üretmediğini iddia eden Wilson çözüm olarak başkanlık makamının yetkilerini artırmakla kalmamış ve bürokrasinin de siyasa üretme noktasında etkin olması gerektiği sonucuna varmaktadır. Buradan hareketle de parlamentoda tikel çıkarlar tarafından şekillenen siyaset alanıyla, tümelin çıkarını gözeten idarenin birbirlerinden katı bir şekilde ayrılmasını savunmaktadır. Wilson’a göre “idare alanı bir iş alanıdır; Siyasetin telaşından ve çekişmesinden ve de anayasal tartışmaların nafieliğinden uzaktır” (Wilson, 1887: 209-210). Bu nedenle de idare, tıpkı Hegel’de olduğu gibi devletin en hayati organıdır; ondan yasamaya tabi olması değil, fakat onun zaaflarını telafi etmesi beklenir. İdare, yasamanın devletin iradesini ortaya koymasını bekleyemez; yasa geçmişin üzerinden konuşur, idare ise şimdi üzerine konuşur ve eyler (Wilson, 1887: 212). Bu da onu yasanın kaynağı haline getirir. Böyle bir bürokrasi ise ancak Hegel’de de gördüğümüz üzere iyi bir eğitimle ve alturistik ahlaki doktrinasyonla mümkün olacaktır (Wilson, 1887: 216). Zira tıpkı Hegel gibi Wilson’un da en temel kaygısı egoist bireyciliğin toplumu yozlaştırmasıdır. Ona göre toplum bu tehlikeden ancak etik değerler kuşanmış, alturistik kamu personeliyle kurtulabilecektir. Hizipsel çıkarlardan uzak bu nötr idare ortak iradenin bekçisi ve kamu refahının da ilerleticisi olacaktır (Rosser, 2010: 552).⁸

Wilson'un siyasal sisteminde parlamentonun görevi de çok belirgin şekilde hegelyen izler taşımaktadır. Parlamento burada da sivil toplumun farklı çıkarlarının dile getirildiği ve uzlaştırılmaya çalışıldığı yerdir. Devletin politik bölümü olarak görülen bu kurum halkın ruhunu cisimleştirmek için onunla temasa geçecek, onu hem eğitecek, hem de şekillendirecektir (Pestritto, 2005: 133). Ancak günlük politika üretme ve yasama faaliyeti ile ilgilenmeyecektir, bununla politik baskıdan azade olan idare, uzmanlığını ve devlet aygıtlarını kullanarak ilgilenecektir. Öyle ki, idare demokrasiyi kendi aşırılıklarından koruyacak ve böylece anayasal düzenin devamlılığını sağlayacaktır.

Christian Rosser da, Hegel ile Wilson'un bürokrasi kuramını incelediği makalesinde bu iki düşünürün Weber'den idare-siyaset ayrımı noktasında farklılaştıklarını iddia eder. Ona göre Weber katı bir idare-siyaset ayrımı peşindeyken, Wilson ile Hegel idarenin (kamu görevlisinin) belli bir politik vizyona ve iradeye sahip olmasını istiyorlardı (Rosser, 2009: 1143). İki düşünür de iyi eğitilmiş ve alturistik bir ahlakla donatılmış kamu görevlilerinin ortak iyiyi en iyi şekilde tespit edip, gerçekleştirebileceklerine inanıyorlardı, bu nedenle de siyasi karar alma sürecinden dışlanmalarını gerektiğini düşünüyorlardı. Bu iki düşünürün idare-siyaset ayrımındaki görüş ortaklığının bir diğer nedeni de Hegel'in ve onun takipçisi olan Wilson'un devleti organik bir entite olarak görürlerken, Weber'in mekanik bir içerikle tanımlamasıdır. Devleti organik olarak tanımlamak organları arasında yüksek bir uyumu, iç içe geçmişliği gerektireceği için katı ayrımlar anlamsızdır; mekanik tanımlama ise katı fonksiyonel ayrımlara müsaittir (Rosser, 2009: 1140). Bu nedenle Wilson kuvvetler ayrılığını yadsıdığı gibi idare-siyaset ayrımını da mutlaklaştırmayacak ve idareye, siyasi karar alma noktasında ayrıcalık tanıyacaktır.⁹

SONUÇ

Hegel Prusya monarşisinin ideolojik sözcüsüdür ve hem Prusya'nın modern bir devlet olmasını hem de onun öncülüğünde birleşik bir Almanya hedefinin gerçekleşmesini arzulamıştır (Avineri, 2003: 35-36). Bütünsel felsefi sistemi de bu somut hedefin bir dışavurumu olarak görülmüştür. Genel olarak Germen toplulukları, özel olarak Prusya'yi Tinin yetkin formları olarak yorumlaması da bu kanaati destekleyen etkenlerdir. Woodrow Wilson ise Hegel'den yaklaşık yüz yıl sonra Atlantik'in diğer kıyısında benzer bir motivasyonla ortaya çıkmıştır. Ülke giderek büyümüş, kentler kalabalıklaşmış ve endüstriyel hayat bir çok sosyal probleme neden olmuştur. Wilson ülkenin geleneksel kurumlarının ve kuruluş felsefesinin bu aktüel sorunlara çözüm üretmediği tespitinden hareketle yeni bir perspektif arayışına girmiş ve aradığı cevabı da Alman tarihseçiliği üzerinden tanıştığı Hegel'de bulmuştur.

Düşünürün Hegel ile tanışıklığı filozofun kendi eserleri üzerinden olmamış daha çok John Hopkins Üniversitesi'ndeki Alman hocaları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Ayrıca bu dönemde Alman tarihselciliğinin etkisi altında ortaya çıkan Amerikan siyaset bilimi de Hegel'i Amerikan akademilerinin müfredatına yerleştirmiştir. Öyle ki, bu dönemde Amerika'da siyasal bilimler okuyan herkesin öyle ya da böyle Alman tesiri altında kaldığı söylenebilir.

Güçlü ve sorumlu bir yürütme aygıtının modern endüstriyel hayatın sorunlarına daha etkin ve ivedi yanıtlar vereceğine inanan Wilson, Hegel'deki *tarihselciliği* ve *organik devlet* fikrini arzu ettiği sistem dönüşümü için benimsemiştir. *The State* adlı eserinde kendini net bir şekilde gösteren bu etkiyle Wilson siyasal sistemdeki dönüşümü engelleyen *Lockecu* kuruluş felsefesine meydan okumuştur. *Tarihsecilik* ile liberal düşüncenin *sine qua non* bileşenleri olan doğal hak ve toplum sözleşmesi gibi hipotetik önermelerini reddedip, insanın ve toplumların somut tarihsel koşulların ürünü olduğunu savunmuştur. Yine buradan hareketle devletlerin de, insanların sözleşmelerinden neşet eden bir *icat* olmadığını fakat organik bir varlık olarak insana öncel olduğunu iddia etmiştir. Organik devlet düşüncesi ayrıca kuvvetler ayrılığını yadsıdığı için Wilson'un arzu ettiği güçlü yürütme erkine de olanak tanımıştır. Düşünür *Constitutional Government* adlı eserinde ise *Philosophy of Rights*'daki siyasal sistemi adeta Birleşik Devletlere uyarlamıştır. Başkanı, monark gibi siyasal sistemin tamamından sorumlu tutup adeta metafizik özelliklerle tanımlarken, esas sorumluluğu da siyasetten ayırarak yücelttiği bürokrasiye vermiştir. Bürokrasi tıpkı Hegel'de olduğu gibi devletin rasyonelliğini temsil eden ve bireylerin tikel çıkarlarını, genel çıkarla uyumlu hale getirerek siyasal sistemin devamlılığını sağlayan ana kurumdur. Parlametanın rolü ise yine Hegel'de olduğu gibi halkın tikel taleplerinin dillendirildiği ancak herhangi bir siyasete evrilmediği bir münazara alanıdır. Bürokrasi parlamentodaki tikel talepleri, genel çıkarla telif ederek siyaset üretecek yegane organdır. Neticede diyebiliriz ki, Wilson kurguladığı bu anayasal sistemle Hegel'i bir rehber olarak kabul etmiş ve onun *sittlichkeit'ini* (etik yaşam) 20.yy'ın krizlere gebe Amerikası'nda icra etmeyi hedeflemiştir.

NOTLAR

¹ ABD'de kabaca 1890-1920 tarihleri arasındaki dönem İlerlemeci (*Progressive*) dönem olarak adlandırılır. Bu döneme adını veren *progressive* aktivistler endüstrileşme, kentleşme ve göç olgusundan kaynaklı sosyal problemleri gidermek için büyük çaplı siyasal ve sosyal reformun elzem olduğunu iddia ederek yürütme erkini güçlendirilmesini ve devletin toplumsal hayatta daha fazla rol yüklenmesini istiyorlardı. Bu konuda Bkz. Link, A., R. McCormick (1983).

² Pestritto'nun (2005: 34) aktardığına göre Wilson, Almanca okumalarının çok uzun sürdüğünden ve etkin bir okuma yapmadığından her daim şikâyetçiydi ve gerçekleştiremeye bile Almanya'da kısa süreli de olsa yaşayarak bu eksikliğini giderme arzusu duyuyordu.

³ Rosser (2010) bu kitabın 19.yy'ın sonlarında Amerikan akademisinde Hegel'i okuyamayanlara bir ikame eser olarak önerildiğini belirtmektedir.

⁴ Newman'a (1986: 193) göre Wilson'un İlerlemecilik ile muhafazakârlığı telif edebilme başarısının arkasında en az Hegel felsefesi kadar etkin olan bir başka doktrin daha vardır. Bu da Calvinizm'dir. Presbiteryen bir vaizin oğlu olarak dünyaya gelen Wilson, Calvinci öğretisi ile yetiştirilmiş dindar bir adamdır ve çalışmalarının arka planında bu öğretisi sezilmektedir. Calvinizm ona, birey özgürlüğü ile ahlaki sorumluluğu, tutumluluk ile endüstriyel hayatı uzlaştırabilme imkânı verdiği gibi ilerlemeyi yadsımayan muhafazakar bir devlet kavramsallaştırması da sunmuştur.

⁵ Düşünürün *Philosophy of Right* eseri POR olarak kısaltılıp, paragraf numaralarına referans gösterilecektir.

⁶ *Sittlichkeit* düşünürün en tartışmalı kavramlarından biridir. Zira içeriğine zor nüfuz edilen bu kavrama getirilen tanımlamalar, farklı farklı Hegel portrelerinin (komüniteryan vs. totaliter) ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Berlin (2003) *Six Enemies of Human Liberty* adlı eserinde Hegel'i modern otoriterizmin altı mimarından biri olarak sunarken, Avineri (2003) ve Beiser (2005) gibi düşünürler ise onu sivil toplumu özerk bir alan olarak konumlandırması nedeniyle daha özgürlükçü bir içerikle okumayı tercih etmektedirler. Bu farklı okumalara neden olan ise az önce de ifade ettiğimiz üzere *Sittlichkeit* kavramına yüklenen farklı anlamlardır. Beiser'e göre (2005: 234) kavram her ne kadar ahlaka (morality) yakın bir anlamla kullanılmış olsa da insan davranışlarının tümünü kapsayacak şekilde daha geniş bir anlama sahiptir. Hem kibarlık ve edep, hem de gelenek ve görenek anlamına gelmektedir. Bu nedenle de toplumun tüm veçhelerini belirleyen, geçmişten gelen ahlaki kodlar olarak tanımlanmaktadır. Hem ahlak, hem de temel haklar bireysel alanla sınırlıdır ve bu nedenle de *sittlichkeit*'dan farklıdır, zira bu iki nosyon bireyleri toplum ve devlet içindeki rollerinden soyutlayarak ele almaktadır. *Etik hayat* ise aksine bireyi toplumun ve siyasi bütünün ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Ahlak soyut bir düzeyden konuşup, parçayı, bütüne üstün kılp, bireyi bağımsız ve kendine yeter olarak tanımlarken; etik hayat, somut bir düzeyden konuşup, bütünü parçaya üstün kılmakta ve bireyin varoluşunu bütüne bağlamaktadır. Ancak etik hayat, özsel olarak bütünsel ve kapsayıcı olmakla birlikte aynı zamanda bireylerin çıkarlarını ve haklarını da içermektedir. "Bireyler öz-bilinçlerine ve kimliklerine toplum içinde kavuşurlarken, toplum da ancak bireylerin, eylemleri ve karakterleri ile gerçekleşmektedir" (POR. 142). Bu nedenle Hegel'in *Sittlichkeit* kavramıyla öznellik ile nesnellik telif etmeye çalıştığını söylenebilir. Zira Beiser (2005: 240) de, bu kavramla liberal değerler ile komüniteryan değerlerin uzlaştırıldığını iddia etmektedir.

⁷ David Butleritchi Hegel'in 18.yy'ın sonlarında başlayan anayasacılık akımına Rousseau dolayısıyla dahil olduğunu ve tıpkı onun gibi formalizmden uzak bir anayasa kuramını inşa etmeye yöneldiğini iddia eder. *Bildung ve Sittlichkeit* gibi ahlaki, kültürel ve tarihsel çağrışımları olan kavramlar etrafında geliştirilen bu anayasa yorumuna Butleritchi (2005: 38-40) "organik anayasacılık" adını vermektedir.

⁸ Wilson'un idareyi, siyasetten müstakil kılma arzusu kendisinden sonra gelen birçok Amerikalı araştırmacının da dikkatini çekmiş ve literatürde siyaset-idare dikatomisi olarak bilinen tartışmayı başlatmıştır. Öyle ki, Waldo'nun 1948 tarihli *Administrative State: A Study of the Political Theory*

of *American Public Administration* adlı çalışması, Paul Appleby'nin *Policy and Administration*'ı (1949) ve yine Robert Dahl'ın 1947 tarihli *The Science of Public Administration*'ı Wilson'un başlattığı bu tartışma üzerinden, onunla hesaplaşarak geliştirilmiş eserlerdir ve Amerikan Yönetim Biliminin de kanonları niteliğindedirler. Bu konuda Bkz. Van Riper, Paul P. (1984), "The Politics – Administration Dichotomy: Concept or Reality" . In *Politics and Administration: Woodrow Wilson and Public Administration* , edited by Jack Rabin and James S. Bowman , 203 – 18 . New York: Marcel Dekker.

⁹ Rosser (2009: 1140), Hegel ile Wilson'un, Weber'in bürokrasiye dönük kaygılarını paylaşmama nedenini de şu şekilde açıklar: Hegel, Prusya'da, Wilson ise Amerika'da bürokrasinin doğuş evresinde yaşamış ve eser vermişlerdir. Bu nedenle de gayeleri Weber gibi "demir-kafesten" sakınmak değil onu inşa etmektir. Ayrıca Wilson'un döneminde özgürlüğe tehdit kamudan değil, özel sektörden (tröstler) gelmekteydi, bu nedenle bürokrasiyi tehdit olarak görmediği gibi özel sektörün bencilikleri karşısında bir silah olarak da görüyordu.

KAYNAKÇA

- Adcock, R. (2003), "The Emergence of Political Science As A Discipline: History and the Study of Politics in America, 1875–1910", *History of Political Thought*, 24(3), 481-508.
- Avineri, S. (2003), *Hegel's Theory of Modern State*, New York: Cambridge University Press.
- Appleby, P. H. (1949), *Policy and administration*. Univ of Alabama Pr.
- Beiser, F. (2005), *Hegel*, New York & London: Routledge.
- Berlin, I. (2003), *Freedom and Its Betrayal: Six Enemies of Human Liberty*. Random House.
- Bluntschli, J. K. (2000), *The Theory of State*. Canada: Batoche Books.
- Butleritichie, D.T. (2005), "Organic Constitutionalism: Rousseau, Hegel and the Constitution of Society", *Journal of Law and Society*, 6(36), 36-81.
- Dahl, R. (1947), The Science of Public Administration: Three Problems. *Public Administration Review*, 7(1), 1-11. doi:10.2307/972349
- Fries, S. (1973), "Staatstheorie and the New American Science of Politics", *Journal of the History of Ideas*, 34(3), 391-404.
- Hartz, L. (1955), *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought Since the Revolution*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.
- Hegel, G.W.F (1995), *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, , İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Hegel, G.W.F (2001), *Philosophy of Right*, trans. S.W. Dyde, Canada: Batoche Books.
- Hegel, G.W.F (2011), *Lectures on the Philosophy of World History Vol. 1*, ed. Trans. Robert B., Peter C. Hodgson, New York: Oxford University Press.
- Germino, D. (1969), "Hegel as a Political Theorist", *The Journal of Politics*, 31(4), 885-912.
- Link, A.S. (1968), "Woodrow Wilson and the Study of Administration", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 112(6), Dec. 9, 431-433.
- Link, A., R. McCormick (1983), *Progressivism*, USA: Wiley-Blackwell.

- Mievald, R. (1984), "The Origins of Wilson's Thought: The German Tradition and the Organic State" in *Politics and Administration: Woodrow Wilson and the American Public Administration*, ed. by Jack Rabin and James Bowman, Marcel Dekker, New York.
- Mulford, E. (1870), *The Nation: The Foundation of Civil Order and Political Life in the United States*, Hurd and Houghton, New York.
- Neely, M. (1977), "Romanticism, Nationalism and the New Economics: Elisha Mulford and the Organic Theory of the State", *American Quarterly*, 29(4), 404-421.
- Newman, S.P. (1986), "The Hegelian Roots of Woodrow Wilson's Progressivism", *American Presbyterians*, 64(3), 191-201.
- Pestritto, R. (2005), *Woodrow Wilson and the Roots of Modern Liberalism*, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Pestritto, R. (2007), "The Progressive Origins of the Administrative State: Wilson, Goodnow, and Landis", *Social Philosophy & Policy Foundation*, 24(1), 16-54.
- Rosser, C. (2009), "Weber, Wilson, and Hegel: Theories of Modern Bureaucracy", *Public Administration Review*, November-December, 1136-1147.
- Rosser, C. (2010), "Woodrow Wilson's Administrative Thought and German Political Theory", *Public Administration Review*, July-August 2010, 547-556.
- Rosser, C. (2015), "The Role of Foreign Ideas in Identity Formation: The Hegelian Roots of Early American Public Administration", in *The European Public Servants: A Shared Administrative Identity*, ed. Sager Fritz & Overeem, United Kingdom: Patrick, ECPR Press.
- Schulzke, E. (2005), "Wilsonian Crisis Leadership, The Organic State and the Modern Presidency", *Polity*, 37(2), 262-285.
- Spicer, M. (1995), *The Founders, The Constitution, and Public Administration: A Conflict in World Views*, Washington DC: Georgetown University Press.
- Stilman, P.G. (1974), "Hegel's Critique of Liberal Theories of Rights", *The American Political Science Review*, 68(3), 1086-192.
- Van Riper, P.P. (1984), "The Politics – Administration Dichotomy: Concept or Reality", In *Politics and Administration: Woodrow Wilson and Public Administration*, edited by Jack Rabin and James S. Bowman, 203 – 18, New York : Marcel Dekker.
- Waldo, D. (1948), *The Administration State: A Study of the Political Theory of American Public Administration*. Ronald Press.
- Wilson, W. (1887), "The Study of Administration", *Political Science Quarterly*, 2(2), 197-222.
- Wilson, W. (1917), *Constitutional Government*, New York: Columbia University Press.
- Wilson, W. (1918), *The State: Elements of Historical and Practical Politics*, New York: D.C Heath.
- Wilson, W. (2010), *New Freedom*, New York: Doubleday.
- Young, P.J. (1996), *Reconsidering American Liberalism*, Oxford: Westview Press.
- Zentner, S. (1996), "President and Party in the Thought of Woodrow Wilson", *Presidential Studies Quarterly*, 26(3), 666-677.

OTOBÜS SEKTÖRÜNÜN DEĞER ZİNCİRİ ANALİZİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA: ÜRETİM İŞLETMESİ ÖRNEĞİ

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 95-123

Fahri ÖZSUNGUR
Dok.Öğr., Hacettepe Üniversitesi
Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
ticaretsicili@gmail.com

Öz: Bu çalışmada otobüs sektörünün değer zinciri, üretim sektöründe bir otobüs işletmesi üzerinde vaka çalışması yapılarak belirlenmiştir. Yapılandırılmış sorularla 20 şirket yetkilisi ile mülakat yapılmış, gözlem ve veri çeşitleme yöntemi ile şirket hakkında detaylı bilgiler edinilmiştir. Şirketin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditler belirlenmiştir. Değer zinciri analiz yöntemi ile otobüs işletmesinin temel değer zincirinin petrol ve demir cevheri ile başladığı, plastik ve kauçuk, demir, çelik ve metal ile bu hammaddelerin üretime doğru ilerlediği, plastik, metal ve elektronik parçaların sistem tedarikçilerine sevk edildiği, üretimle birlikte imalatçılardan satıcılara ve nihai tüketiciye doğru bir akış gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çalışmaya konu otobüs işletmesi örneğinde tedarik lojistiği, operasyon, sevkiyat lojistiği, pazarlama ve satış ile hizmet otobüs işletmesi değer zincirinde temel faaliyetler olarak ortaya konulmuştur. Tedarik, güvenlik, teknoloji geliştirme, konfor, insan kaynakları yönetimi ve işletme altyapısı ise destek sağlama faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Bu akış sonucunda kar marjı ve rekabet gücü ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Değer zinciri analizi, kaizen yaklaşımı, git- gör- uygula tekniği, otobüs sektörü, endüstriyel yörünge etkisi

**A QUALITATIVE
RESEARCH FOR VALUE
CHAIN ANALYSIS OF BUS
SECTOR: EXAMPLE OF
MANUFACTURING COMPANY**

*Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 95-123*

Fahri ÖZSUNGUR

Phd. Student, Hacettepe University
The Department of Family and
Consumer Sciences
ticaretsicili@gmail.com

Abstract: In this study, the value chain of bus sector is determined by conducting a case study on a bus company in manufacturing industry. 20 company executives are interviewed with structured questions and detailed information about the company is obtained through observation and the data diversification method. The strengths and weaknesses of company are identified with opportunities and threats. By the value chain analysis method, it is identified that the main value chain of bus company starts with petroleum and iron ore; then, the raw materials, as plastic, rubber, iron, steel and metal, progress towards production; after that the produced plastic, metal and electronic parts are shipped to system suppliers and, consequently, the product flows from manufacturer to seller and ultimate consumer. Procurement logistics, operation, shipment logistics, marketing and sales, and service are identified as the main activities in the bus operation value chain. Supply, security, technology development, comfort, human resources management and operational infrastructure are defined as the support activities. This flow determines the company's profit margins and competitive power.

Keywords: *Value chain analysis, kaizen approach, genchi genbutsu technique, bus industry, industrial orbit effect.*

GİRİŞ

Karayolunun çok eski tarihlerden bu yana tercih edilen taşıma sistemi olduğu gerçeği, günümüz insan taşımacılığı anlayışında da ağırlıklı tercih sebebini oluşturmaktadır. Havayolu şirketlerinin artış göstermesi, bilet fiyatlarının neredeyse karayolu taşımacılığı ile aynı düzeye gelmesi, teknolojik gelişmeler tüketici tercihlerini etkilemiştir. Havaalanlarının şehir dışında bulunması, şehir merkezlerine ulaşım konusunda karayolu taşımacılığının tercih edilmesine neden olmaktadır. Özellikle hava alanı ya da su yolu ile taşımacılıkta limanların şehir merkezlerine uzaklığı, karayolu taşımacılığı sürekli tercih edilen bir tüketim unsuru haline getirmiştir.

Karayolu taşımacılığında uzun ya da orta mesafeli yollarda otobüs ve midibüs gibi vasıtalar kullanılmaktadır. Bu vasıtaların üretimi ve müşterilere sunumu, sürdürülebilir rekabet avantajının kazanılması açısından önemlidir. Taşıma hizmetini satın alan nihai tüketicilerin arzu, istek ve ihtiyaçlarına uygun seyahatlerin gerçekleştirilebilmesi, üretimin müşteri odaklı gerçekleştirilebilmesine bağlıdır. Zira, üretimle başlayan süreç, nihai tüketim memnuniyeti ile son bulabilmelidir. Bu bağlamda müşterinin algıladığı değer belirlenmesi gerekmektedir. Sadece hizmet sunan bir işletmenin müşteri memnuniyeti ile üretime doğrudan etki etmesi düşünülmemesi için, hizmetin sunulduğu aracın değiştirilmesi ile memnun kalmama sorunu aşılabılır. Ancak aynı durum üretimi gerçekleştiren bir işletme için mümkün olmayabilir. Zira üretim sonucunda stokta bekletilen ürünlerdeki memnuniyetsizlik, önemli zararlarla sonuçlanabilir (Ruhl, 1997; IMA, 1999: 6). Bu durumda, üretimi gerçekleştiren bir işletmenin nihai tüketime kadar geçen süreci iyi tespit etmesi ve geri beslemelerle sorunlara hızlı ve akılcı bir şekilde çözüm üretmesi gerekir. İşletmenin mevcut durumu ve stratejik yönetim bağlamında nereye gittiği, bu sorunların çözülmesinde önemli bir yöntem olan değer zinciri analizi ile ortaya konulabilir. Literatürde sektörel açıdan değer zinciri analizine yönelik bu yöndeki çalışmalar sınırlı sayıdadır. Ayrıca değer zinciri analizi ile yapılmış çalışmaların otomobil, tekstil, gıda, havayolu, lojistik sektörlerinde ağırlıklı oluşu ve otobüs sektörüne ilişkin yapılmış çalışmaların tespit edilememesi çalışmanın önemini ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır (Kuyucak, Şengür, 2009; Eraslan, 2008; Taylor, Fearne, 2009; Bhatnagar, Teo, 2009; Howieson *vd.*, 2016; Taylor, 2005; Janssen, Sol, 2000; Crain, Abraham, 2008; Yılmaz, Bitici, 2006).

1. REKABET AVANTAJI YARATMA YOLLARI

Bir işletmenin pazardaki rekabet gücünün belirlenmesi, işletme kârlılığının sektörel ortalamasının altında ya da üstünde olup olmadığının tespitine bağlıdır. Uzun vadede ortalamanın üzerinde seyreden kârlılık işletmeye, sürdürülebilir rekabet avantajı sağlar. Bir işletmenin sahip olabileceği iki temel rekabet avantajı vardır: düşük maliyet ya da farklılaşma (Porter, 1985: 11). Kârlılığın rekabet avantajına dönüşebilmesi

maliyet liderliği, farklılık ve odaklaşmaya bağlıdır. Verimlilik, örgütsel sistemin çıktısı olması ile tüketilmek için oluşturulması arasındaki ilişkidir (Harris, 1994: 136). İşletme stratejisinin doğru şekilde seçimi ve uygulanması işletmenin rekabet avantajını artırır.

1.1. Başarılı Strateji Hazırlanması için Gereklilikler

1.1.1. Projeye Katılım (Müşterek Çalışma)

İşletmelerin üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve verimliliğin artırılması süreklilik için önemlidir. Üretim verimliliğinin artırılması kadar üretim hatlarında meydana getirilecek verimlilik ve iyileştirme faaliyetleri de önemlidir. Uzun vadeli hedefler bağlamında hangi ürünlerin hangi dış ya da iç kaynaklarla üretileceği konusu işletmelerde çözüme kavuşturulmalı ve böylelikle gereksiz ürün çeşitliliği önlenmelidir (Engelbrecht *vd.*, 2017: 997). Başarılı bir strateji için, tedarikçi ve müşterinin de içinde bulunduğu sistemsel döngüde görevli tüm çalışanların işletme stratejisi için geliştirilen projede yer alması gerekir. Zira, müşterek çalışma değişik fikirlerin sunulmasına imkan sağlayabileceği gibi, üretime yönelik çalışan, müşteri ya da tedarikçilerin işletme ve üretim sistemine bakış açısına pozitif değer katacaktır. Üretimin işletme temelli olduğu kanısının üzerinde sistemsel döngünün bir ürünü olduğu varsayımı üretim stratejisi için daha anlamlı projelerin üretilmesine olanak sağlayacaktır. Böylelikle, müşteri, tedarikçi ya da çalışanlar kendilerine külfet yükleyeceğini bildiği halde bir başkasına yarar sağlayıcı hareket olan özgeci (altruist) tavır sergileyecek, üretim stratejisini daha anlamlı kılacaktır (Artto *vd.*, 2008: 53; Alsudiri *vd.*, 2013: 598).

1.1.2. Problem Çözümüne Kaizen Yaklaşımı

Kaizen yaklaşımı, sürekli iyileştirme sürecini ifade eden, Japonca “Kai” ve “Zen” kelimelerinden oluşan bir yaşam biçimi ve yönetim felsefesidir. Problem çözümünde zamanın boşa harcanmaması, tam zamanında teslim, üretilen ürün yük dengesinin tür ve miktara göre gerçekleştirilmesi, doğru ekipmanla standardize edilmiş çalışmanın varlığı önemlidir (Takahashi *vd.*, 2007: 1; Imai, 2012: 59). Bu felsefe ve yönetim tekniği ile işletme, faaliyetlerini gelişim ve değişime uyum sağlayacak şekilde sürekli bir iyileştirme sürecine adapte eder. William Edwards Deming iyileştirme sürecini 14 yönetim ilkesi ile açıklamıştır:

- Ürün ve hizmetin iyileştirilebilmesi, rekabet edebilir olmak, işin sürekliliği, iş sağlamak için amaçlarda süreklilik yarat.
- Yeni felsefeyi kabul edin ve hayata geçirin. Değişime açık olunmalıdır.
- Kaliteyi elde etmek için denetime bağlılığa son verin.
- Fiyat etiketi temelli iş uygulamalarına son verin.
- Kalite ve verimliliği geliştirmek ve böylece maliyeti düşürmek için üretim ve hizmet sistemini sürekli ve kalıcı olarak geliştirin.
- İşle ilgili eğitim programları oluşturun.

- İnsanlara, alet ve makinelere yardımcı olmak ve işin iyi yapılması amacıyla liderlik oluşturun.
- Etkin bir çalışma için korkulardan uzaklaşın.
- Departmanlar arasındaki bariyerleri kaldırın. Üretim ya da hizmet sunulmasında gerçekleşen problemleri önceden tespit edebilmek için; araştırma, dizayn, satış ve üretimde çalışan insanlar ekip olarak çalışmalıdır.
- Sloganlar, tavsiye ve hedefleri işgücü için bir tarafa bırakın. Sloganlar, muhalif ilişkiler yaratır.
- Sayıları, sayısal amaçları, kotaları bir yana bırakın.
- Çalışanların ustalıklarıyla gurur duymasını ve haklarını engelleyen bariyerleri ortadan kaldırın.
- Dinamik bir kendini geliştirme ve eğitim programı oluşturun.
- Dönüşümü başarabilmek için herkesi örgütleyin (Takahashi vd., 2007). Zira, dönüşüm herkesin işidir (Deming, 2000: 24).

1.1.3. Git- Gör- Uygula (Genchi Genbutsu) Tekniği

Yaratıcılık ve cesaret girişimcilikte risk almayı gerektiren unsurlardır. Yönetim stratejisinin, uzun vadeli hedeflerin amaca yönelik gerçekleştirilmesine dayalı yollar bütünü olduğu düşünüldüğünde, salt bu iki unsurun benimsenmesi işletmenin sürekliliğini sağlamayacaktır. Bir işletmeyi sürekli kılabilecek, rakiplerine karşı onu avantajlı kılacak, pazardaki konumunun korunmasını sağlayacak sürekli iyileştirme stratejisi ve bu stratejide yaşanabilecek olası aksaklıkların giderilmesinde uygulanacak bazı metotların benimsenmesi gerekmektedir. Japon kaynaklı bir yönetim stratejisi olan “Genchi Genbutsu”, sorunun kaynağına odaklanmayı ve gözlemi öngörür (Monden vd., 2013: 32). Zira sorunların sebepleri farklıdır ve aynı sorunun farklı zamanlarda meydana gelmesinde aynı kaynağın neden olduğu inancı her zaman doğru olmayabilir. Zaman içinde gerçekleşen aynı sorunun farklı nedenleri olabilir. Torna makinesinin cıvata dişlisi açmasında, aynaya yerleştirilen çelik kesici aleti kullanılır. Cıvata dişlisinde oluşabilecek olası diş hatası ayna, çelik kesici kırılması, cıvatanın özellikleri, devir sayısı ayar kollarında meydana gelen bir aksaklık ya da yanlış ayar, punta ucu kayması veya hatası gibi birçok nedenden kaynaklanabilir. Bu hatanın gözlemlenen iki, üç ya da dört hata sayısında tespit edilen nedeninin ayna olması, beşinci hatanın da ayna olacağı anlamına gelmeyecektir. Atölyenin bir bütün olarak düşünülmesi, hatanın olası nedenlerinin yerinde gözlem yolu ile tespit edilmesi hatayı çözme açısından daha gerçekçi ve doğru yaklaşım olacaktır. İstatistiksel verilerle yapılan tespitlerin sonraki hatalara uygulanması kaynak israfına ve maliyete yol açabilir. “Git- Gör- Uygula” tekniği her ne kadar zaman israfına yol açacakmış izlenimi verse de verimlilik açısından en doğru yol olduğu söylenebilir. Zira bu teknik ile kaybedilecek zamanla meydana gelen işgücü kaybı, ileride doğabilecek olası istatistik hataları sonucunda meydana gelebilecek işgücü, mamul, sipariş gibi kayıplar ile zincirleme bir zarara tercih edilmelidir. Siparişin doğru ve zamanında teslimi, işletmenin müşteri gözündeki değeri

için önemlidir. Rekabet avantajının sürekliliği ve iyileştirme sürecinin işleyişinin doğru şekilde gerçekleşmesi için sorunu kaynağında çözmek gerekir. Özellikle üretim sürecinde parçaların montajı esnasında meydana gelebilecek olası aksaklıkların önceden tespit edilip, kaynağında çözülmesi defolu ürün zararını da asgariye indirecektir (Marksberry, 2011: 142).

1.1.4. Üretim Stratejileri

Bir işletmede yönetim stratejisi geliştirmeye başlayabilmek için öncelikle amaçların tespit edilmesi gerekir. Zira amaçların belirlenmesi planların yönünü belirler (Kobu, 1993: 45; Raia, 1963: 30). İşletmenin amaçlarının gerçekleştirilmesi ise dört temel rekabet boyutu olan maliyet, kalite, zaman ve esneklik unsurları ile başa çıkabilme yeteneğine bağlıdır. İşletme maliyetlerini rakiplerine ve finansal çıktılarına oranla düşük tutabilirse, müşterilerine hizmet ve mal sunumlarını zamanında ve doğru bir şekilde gerçekleştirebilirse, müşteri geri bildirimlerini esas alacak şekilde ürün ve hizmetleri kalitesini yükseltir ve sürekliliğini sağlarsa, dış çevredeki değişimlere uyum sağlarsa geliştirilen strateji amaca ulaşır.

1.1.5. Organizasyonda Orantılı Odaklaşma

Organizasyonda odaklaşma, stratejinin belirli bir faktörde yoğunlaşmasını ifade eder. Yüksek kalite, düşük maliyet, esneklik ve müşteri ihtiyaçlarına cevap verebilme organizasyonda odaklaşma faktörlerine örnek verilebilir (Nieto- Rodriguez, 2012: 9). Faktörler üzerinde odaklanma öncesinde yöneticiler yatay ve dikey örgütsel yapıyı düşünmelidir (Gardner, 2004: 43). Organizasyon, şeffaf olmalıdır (Cochran, 2006: 36). Odaklanma, avantajlı olduğu kadar riskler de içerir. En önemli risk, bilinçsiz odaklanmadır. Kalıplara bağlı kalmak, organizasyonun yatay ve dikey yapılanmasının bu odaklanma ile yaşayacağı sorunlar, bu sorunların üretime yansımaları planlama öncesi düşünülmelidir. Organizasyonda odaklaşma bu şekilde gerçekleştirilebilir.

1.1.6. Dış Çevre Analizi

Çevre, örgütlerin faaliyetlerini, yapılanmalarını etkileyen önemli bir unsurdur. İşletme, iş çevresi ve diğer dış çevresinin sunduğu fırsatları ve tehditleri belirlemek amacıyla dış çevreyi doğru şekilde izleyebilmelidir. Pazardaki ekonomik, sosyal çevre işletme tarafından incelenmeli sosyal sınıflar içinde ve arasındaki etkileşim göz önünde tutulmalıdır. Özellikle toplumsal, kültürel, sınıfsal beklentiler üretim ve teslim aşamasında çevreyi doğru algılayabilmek için önemlidir. Rekabetçi bir piyasada rakiplere karşı avantaj sağlayabilmenin temel kurallarından biri de dış çevrenin doğru analizidir. Fırsat ve tehditler, dış çevrenin analizi ile ortaya konabilir (Arto *vd.*, 2017: 111).

Çevre esasen bakış açısına bağlıdır. Nereden, nasıl ve neye baktığımızla ilgilidir. İşletmenin çevreyi tespitinde bakış açısının önemi çevrenin üç kategoride incelenmesine

neden olur. Robert Albanese' e göre dış çevre; gerçek, algılanan ve uygulama çevresi olarak üçe ayrılmaktadır (Albanese, 1988: 144).

1.1.6.1. Gerçek Dış Çevre

İşletmeyi ilgilendiren ancak işletme dış çevresinde yer alan unsurlar toplamıdır. Rakip işletmeler, yasal düzenlemeler, tüketiciler gerçek dış çevrenin unsurlarından bazılarıdır. Gerçek dış çevre, işletmenin planlarının gerçekleştirilmesine etki eder.

1.1.6.2. Algılanan Dış Çevre

İşletme yöneticilerinden her biri birey olmalarından dolayı çevreyi farklı algılamaktadır. Dış çevrede gelişen olaylar bazı yöneticiler için fırsat bazıları için tehdit olarak algılanabilir. Dış çevrenin nasıl algılandığı, algılanan ile var olan gerçek arasındaki farklılıklar işletme ve üretim stratejisini etkiler (Artto *vd.*, 2017: 111)

1.1.6.3. Uygulama Çevresi

İşletme yöneticileri, işletme ve üretim stratejilerini belirlerken çizdikleri yolun hangi çevresel alana hitap edeceğini belirlerler. Belirleme esasen alternatifler arasında yapılacak bir seçimdir. Yönetici görev, amaç ve stratejilerini seçtikleri çevreye uygularlar. Bazen arzu duyulan çevre ile seçilen çevre birbirinden farklı olabilir. Yönetici kendi penceresinden seçmeyi arzuladığı çevrenin işletmeye uygun olmadığını yapılan araştırmalarla tespit edebilir ya da işletmenin niteliği bu davranışa sevk edebilir. Örneğin, anonim şirkette yönetim kurulu üyelerinin ortaklar dışından seçilmiş olması durumunda ortakların yönetim kurulu üzerindeki etkisi baskın duruma gelebilir. Böyle durumlarda yönetici seçmeyi arzuladığı çevreyi tercih edemez (Antony *vd.*, 2012: 33).

1.1.7. Güçlü Yönlerin Tespiti (Core Competencies)- Temel Yetkinlikler

İşletme stratejisini belirlerken kendine özgü, farklılık yaratan güçlü yönlerini tespit edebilmelidir (Ferrell, Hartline, 2012: 85). İşletmenin iş işleyişi, iç ve dış çevresinde gelişen olaylardan haberdar olma hızı, müşteri ve tedarikçi geri beslemelerinin doğru şekilde işletmeye aktarılmasını sağlama, bilgi akışının doğru birimlerde gerçekleşmesi, geri beslemelere verilen yanıtların karşılığını buluyor olması gibi yetkinlikler işletmenin temel yetkinliklerinin iskeletini oluşturan ve bu yetkinliklere değer kazandıran yetkinliklerdir. Bir işletme, gerek yönetim stratejisini belirlerken, gerekse çevre analizi ile elde etmiş olduğu bilgilere karşı güçlü ve zayıf yönlerini tespit edebilmelidir. Çevresel analiz ile ortaya çıkan fırsat ve tehditler işletme tarafından doğru şekilde analiz edilmeli, doğru birimlerde değerlendirilmeleri sağlanmalı ve gereken önlem ya da girişimlerin önü açılmalıdır (Böhm, 2008: 6).

2. DEĞER ZİNCİRİ ANALİZİ

Her işletme ürünlerinin tasarım, üretim, pazarlama, teslim, taşıma işlerinin gerçekleştirildiği, birbirine bağlı faaliyetler bütünüdür. Bir işletmenin değer zinciri, birbirine bağlı faaliyetler sistemidir (Bhatnagar ve Teo, 2009; Porter, 2008: 76, 492). Her işletmenin değer zinciri üretim hattı, müşterileri, faaliyetini sürdürdüğü coğrafya, dağıtım kanalları, faaliyetin sürdürüldüğü yerin kültürel- ekonomik- sosyal özelliklerine göre değişiklik gösterir (Taylor, Fearn, 2009; Porter, 1985: 36). Analizin doğru yapılması ise değer etkinliğinin belirlenmesine bağlıdır. Değer etkinliğinin belirlenmesi, teknolojik ve stratejik olarak farklılık gösteren faaliyetlerin ayrılmasını gerektirir. Zira, değer etkinliği ve mali sınıflandırmalar nadiren benzerlik gösterir. Genel giderler, direkt işçilik giderleri gibi mali sınıflandırmalar farklı teknolojilerdeki faaliyetlerde kümelenir ve aynı faaliyetlerin maliyetlerine ayrılır. Burada temel amaç, üretilen ürünlerin maliyetlerinin teknolojik etkenler altında oluşan maliyetin hangi ürün ya da faaliyet koluna ne derecede etki ettiği, dolayısı ile işletmenin tamamına yansıyan faaliyet değerinin tespit edilmesidir. Böylece işletmenin üretim aşamasındaki değer son zincire olan etkileri de tespit edilmiş olacaktır ki bu da işletmenin bu yöndeki güçlü ya da zayıf yönlerinin ortaya konulmasında önemli bir rol oynayacaktır (Howeieson *vd.*, 2016).

Değer zinciri analizinde, analizin amaç ve hedeflerinin tespitinde zincir kelimesinin önemlidir. Analize başlamadan önce, analiz yapılırken ve nihai raporlama sürecinde işletmenin bir bütün olduğu ve işletmenin alt unsurlarının zincirin birer halkası olduğu unutulmamalıdır. Değer kelimesi ise bu halkaları/ bağı güçlü kılan, her bir halkaya anlam katan, simgesel, sayısal ve algısal oluşumlardır. Porter değeri, işletmenin tüketiciye kazandırdığı faydaya karşılık tüketicinin ödemeyi kabullendiği bedel olarak ifade etmektedir (Porter, 1985: 38). Her ne kadar değer hakkında bedel ile ifade edilen bir cümle kurulmuşsa da esasen kazanılan fayda ve razı olunan bedel ifadeleri değer zincirinde sadece sayısal verilere yer verilmediğini göstermektedir. Bu nedenle değer zinciri analizinde sayısal veriler kadar algı da önemlidir. Zira işletme, matematiksel bir bütünden daha fazlasıdır (Taylor, 2005).

Bir işletmeye değer sağlama dört adımda gerçekleşebilir: Değer seçimi, değer yaratma, değer yayma/ iletme, değer artırma (Gupta *vd.*, 2007: 63). İşletmeler, rekabet ortamında mevcut değerler arasından kendilerine değer yüklemesi yaparlar. Bu yükleme, işletmenin, ürünün, ortakların, müşterilerin, coğrafyanın, ülkenin, milliyetin, dinin ya da başkaca faktörlerin etkisi altında oluşturulmuş ve daha önce başkaca işletmelerce kendilerine yüklenmiş değerlerdir. İşletme, vizyonu hakkında bilgi edinilmesini sağlayacak misyon çalışmalarında bu şekilde bir yüklemede bulunur. İşletmenin ürettiği ürüne yüklediği bedel de değeri oluşturur. Seçilen değer işletme, ürün ya da hizmetle ilgisinin azalması, mevcut değerler arasında yerini bulamama ya da

başkaca nedenlerle kendine özgü bir değer yaratılabilir. Üretim, pazarlama, tasarım faaliyetleri ile işletme kendine özgü bir değer yaratır. İşletmenin yaratılan ve seçilen değerleri müşteriye reklam, pazarlama, dağıtım kanalları, internet, sosyal ağlar kullanılarak iletilir. Böylece müşteri algısı da oluşturulmuş olur. Üretilen ürün, sunulan hizmet, marka ve işletme ile ilgili iletilen değerler hakkında müşteri ve diğer çevrede oluşan algı tespit edilerek değer artırma çabalarına girilir. Değer artırma çalışmaları tutundurma stratejileri için de önemli bir yer tutar. Markaya bağlılık, rekabet avantajı kazanma, müşteri odaklı stratejiler geliştirme ve değer artırmaya bağlıdır (Janssen ve Sol, 2000).

Porter sektörde rekabet için gerekli temel faaliyetler için beş eşdeğer kategori ileri sürmüştür: Tedarik lojistiği, operasyon, sevkiyat lojistiği, pazarlama ve satış, hizmet.

2.1. Temel Faaliyetler

Temel faaliyetler, ürün temelli faaliyetlerdir. Bu faaliyetler ürün girdilerinin işletmeye girişinden nihai ürün elde edilinceye kadar geçen süreçte gerçekleştirilen ürün odaklı faaliyetlerdir.

2.1.1. Tedarik Lojistiği

Mal kabulü, depolama, girdilerin ürüne dağıtımı ile ilgili faaliyetler tedarik lojistiğini oluşturur. Örnek olarak malzeme boşaltma, depolama, antrepolama, stok kontrolü, araç çizelgeleme, iadeler verilebilir.

2.1.2. Operasyon/ İşlem

Ürünün makinede işlenmesi, paketlenmesi, montajı, bakımı, kontrolü, baskısı ve üretime yardımcı diğer işlemler gibi nihai ürüne dönüşen girdilerle ilgili faaliyetler operasyonu oluşturur.

2.1.3. Sevkiyat Lojistiği

Tahsilat, depolama, ürünün müşterilere fiziksel dağıtımı sevkiyat lojistiğini oluşturur. Örnek olarak nihai ürünün ardiyede bekletilmesi, malzemelerin taşınmak üzere yüklenmesi, sevkiyata dair işlemler, siparişin hazırlanması ve planlanması verilebilir (Porter, 1986: 37).

2.1.4. Pazarlama ve Satış

Müşterilerin işletmenin ürünlerini satın almalarını teşvik edecek faaliyetlerden olan reklam, promosyon, satış ekibi oluşturma, fiyat belirleme, kanal seçimi ve ilişkileri gibi faaliyetler pazarlama ve satış oluşturur (Crain, Abraham, 2008).

2.1.5. Hizmet

Ürün değerinin geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için ürün kurulumu, tamir, eğitim, ürün parça temini, garanti gibi hizmetlerin sunulmasına yönelik faaliyetlerdir (Porter, 1985: 40; Porter, Teisberg, 2006: 403).

Tüm bu kategoriler bir işletmenin sektördeki rekabet avantajının ortaya çıkarılmasını sağlar. Ancak, her bir kategorinin önem derecesi işletmenin özelliklerine, ürettiği ürün ya da sunduğu hizmete, sektörel özelliklere göre değişebilir. Bir distribütör için tedarik ya da sevkiyat lojistiği çok önemli olmayabilir. Bir banka için pazarlama ve satış kategorisine ağırlık vermek gerekebilir. Bu durum, ilgili kategorinin seçilerek diğer kategorilerin elenmesini gerektirmez. Her işletme için geliştirilecek stratejilerde ve yapılacak analizlerde kategorilerin ağırlık dereceleri belirlenmelidir. Değer analizinde atlanacak bir kategori ya da değer, rekabet avantajında kayıplara neden olabilir.

2.2. Destek Sağlama Faaliyetleri

Destek sağlama faaliyetleri, ürüne yardımcı, işletmenin iç işleyişine odaklanmış faaliyetler bütünüdür. Destek sağlama faaliyetleri üretim ya da hizmetin gerçekleştirilmesine yardımcı, işletmenin üretim veya hizmet dışındaki fonksiyonlarına odaklı faaliyetlerdir.

2.2.1. Tedarik

Tedarik, işletmenin değer zincirinde kullanılan girdi alımlarının işlevidir. Hammadde, gereçler ve diğer tüketilebilir malzemeler satın alınan girdileri oluşturur. Satın alınan girdiler temel faaliyetlerle ilgilidir. Örnekleme gerekirse araştırma geliştirme için anket formları alımı, bu birime ait araçlar satın alınan girdileri oluşturur.

2.2.2. Teknoloji Geliştirme

Teknoloji, rekabet avantajında önemli bir faktördür. Teknoloji geliştirme ile maliyetlerin düşürülmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilebilir. Araştırma- geliştirme, uzmanlaşma, yöntemler, süreç yönetimi gibi faaliyetler teknoloji geliştirme faaliyetleri içinde yer alır. Özellikle iyileştirme sürecinde, ürüne dayalı geliştirme faaliyetleri teknoloji geliştirmeden etkilenir. Hizmet sunumu ya da ürün üretiminde bilgi kaynağına erişme, bilgi yönetimi ve bilginin gizliliğinde teknoloji geliştirme faaliyetleri kullanılır.

2.2.3. İnsan Kaynakları Yönetimi

Bu yönetim biçimi, kaynağını ekonomik bir güç olan insandan alır. Kıt kaynakların yönetimi, mevcut işin yürütülmesi, işin işleyişinde iyileştirme çabaları, hatalı ürün üretiminin kaynağını bulma, kaos yönetimi, işe alım, hukuk kurallarının uygulanması, personel özlük uygulamaları gibi bir çok konuda işletmeye destek sağlayıcı faaliyetler yürütür.

2.2.4. İşletme Altyapısı

İşletmeler finansal, hukuksal ve yönetsel yapılarını güvence altına almak ister. Zira, bu durum organizasyonu daha ileriye taşıyacak ve böylece rakiplerine karşı avantaj sağlamasını sağlayabilecektir. İşletme alt yapısı, işletmenin muhasebe, hukuk, finans, stratejik planlama, kalite yönetimi, yönetim işlevleri, kamu ile olan ilişkilerden oluşur. İşletme altyapısı faaliyetleri, altyapının işlevlerinin işletmeyi birçok yönden ileriye taşıyabilecek özelliktedir. Bu bağlamda yapılan faaliyetler, işletmeye değer sağlar (Shekhar, 2010: 116). Değer zinciri analizi güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesine olanak sağlayacağından, işletme altyapısının tespiti gereklidir (Porter,1985: 41).

3. OTOBÜS ENDÜSTRİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Otobüs endüstrisi; bölgesel, ulusal, yönetsel, stratejik, ölçeklik, ekonomik büyüklük, teknoloji, üretim türü, tasarım yönlerinden farklılıklar gösteren devlet ekonomisine katkı sunan bir sanayi türüdür.

3.1. Genel Karakteristikleri

Otobüs üretimi hassas, yoğun ve bütünleşik bir endüstridir. Bileşikleri, tedrikçileri ve üretim sürecinden dolayı karmaşık ir yapıya sahiptir. Bu endüstri, diğerlerine göre daha geniş aralıklarda yer alan üretim hattı nedeniyle yüksek işbirliği gerektirir (Jan, Hsiao, 2004: 1146).

3.2. Ölçek Ekonomisi

Sabit üretim maliyetleri, otobüs üretiminde yüksektir. Birim başına düşen maliyetin üretim sayısının azlığında yüksek oluşu, küçük üretim ölçeğinde dezavantaj sağlar. İşletmenin pazarda tutunabilmesi ve gelişebilmesi için ölçeği yeterince yüksek olmalıdır (Schmidt, Gary, 2002: 359).

3.3. Yüksek Yatırım ve Maliyet

Otobüs üretimi sermaye yoğun ve teknoloji ile yüksek yatırımlar gerektirir. Yeni bir model geliştirmek ya da eski sistemi terk etmek büyük maliyetler ve yatırımlar gerektirir. Bu endüstri bilgi akışındaki güvenlik, sistemsel güvenlik, mekanik güvenlik sistemleri gerektirir. Bilgi akışının doğru olabilmesi, iletişim sisteminin kalitesine ve güvenilirliğine bağlıdır. Tüm bu gereksinimler, sektörde pazara giriş engel unsurları oluşturmaktadır.

3.4. Endüstriler Arası Çekim Gücü (Yörünge Etkisi)

Bileşenlerinin farklı endüstri türlerinde gerçekleştirilen üretime bağlı olması, otobüs endüstrisini tıpkı otomotiv sektöründe olduğu gibi merkez konumuna getirmektedir. Otobüsün bileşenlerini üreten diğer işletmeler, bu endüstrinin tedarik

zincirine eklenmek için bir çaba içine girer. Öncelikle diğer işletmelerin otobüs üretim işletmesi çevresinde fabrika yerleştirme sürecini başlatmaları, başkaca sanayi kollarını bu yörüngeye çeker. Bu nedenle, biz bu çekim gücünün merkezinde olan işletme çevresine diğer işletmelerin yerleşmesini *yörüngeye yerleşme* ve bu etkiye de *yörünge etkisi* adını vermekteyiz. Bu etki sadece işletmelerle sınırlı kalmamakta, kamuyu, sosyal ve fiziksel çevreyi de etkilemektedir.

3.5. İşgücü Kaynağı

Otobüs üretiminin kompleks yapısı, üretim hattının üretilen otobüsün türüne göre değişiklik gösterebilmesi işgücüne duyulan gereksinimi artırır.

3.6. Teknoloji Transferi

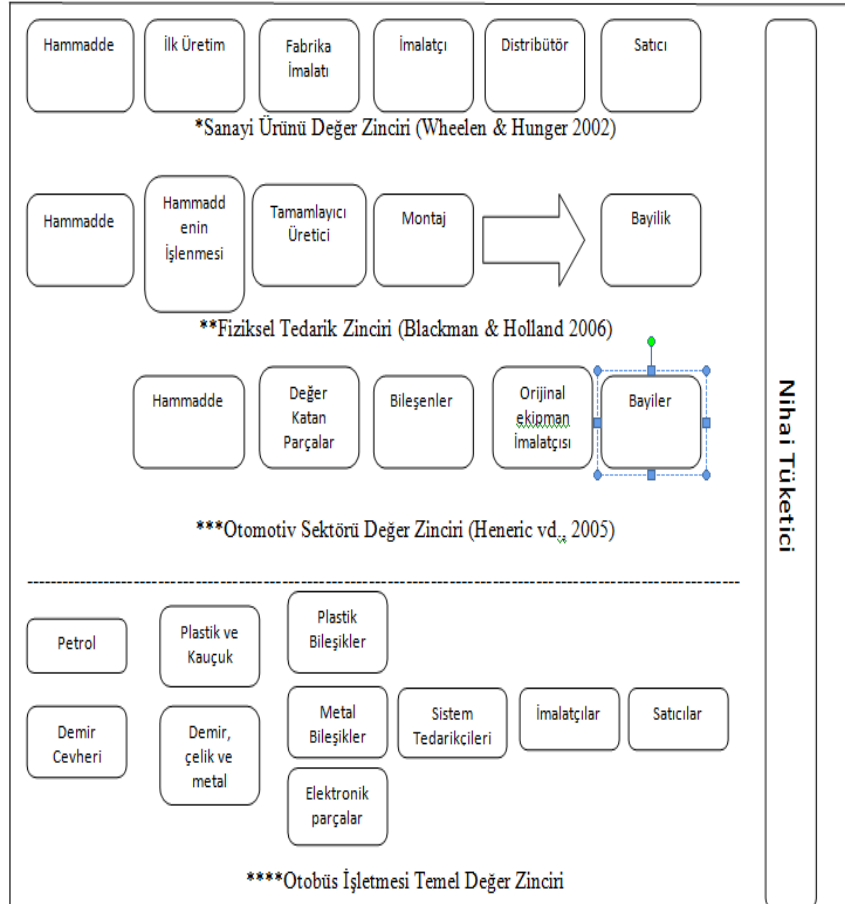
Gelişmekte olan ülkelerde teknolojik dönüşüm gerekir. Üretim ve tasarım eksiklikleri işletmeleri ve yatırımcıları iş ortaklıklarına ya da teknoloji transferine yöneltir. Teknolojiyi transfer edecek ülkelerin, transfer edilecek ülkelere göre gerçekleştirdikleri uygunluk ve uyum işlemleri uygun teknoloji ile açıklanmaktadır. Teknolojinin az gelişmiş ülkelerin çevresi ile uyum sağlayabilmesi araştırma- geliştirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini gerektirebilir. Çoğu zaman, bu faaliyetlerin gerçekleştirileceği tesisler çok uluslu şirketler tarafından kurulmaktadır.

3.7. Kamusal Destekler

Otobüs üretiminin büyümesi geliştirmekte olan ülkeler için, kamusal desteklere ve kalkınma politikalarına bağlıdır. Özellikle devlet teşvikleri, yatırım politikaları, ihracat kolaylıkları, girişimci destekleri bu büyümeye katkı sağlar. Yerel üretimin artışı toplam ekonomiye de fayda sağlar.

Şekil 1.' den de anlaşılacağı üzere otobüs işletmesi temel değer zincirinde petrol ve demir cevheri ile başlamakta, plastik ve kauçuk, demir, çelik ve metal ile bu hammaddeler üretime doğru ilerlemektedir. Plastik, metal ve elektronik parçalar sistem tedarikçilerine sevk edilmekte, üretimle birlikte imalatçılardan satıcılara ve nihai tüketiciye doğru bir akış gerçekleşmektedir.

Şekil 1. Değer Zinciri Analizi Yapısı

Kaynak: Lind vd., (2012: 95).

Şekil 1. ve Şekil 2.' de görüleceği üzere bir işletmenin ürettiği ürün ve hizmetin nihai tüketiciye ulaştığı ana kadar geçirilen aşamalar değer zinciri analizi sistemini oluşturur. Şekil 2.' de belirtildiği üzere tedarik lojistiği, operasyon/işlem, sevkiyat lojistiği, pazarlama ve satış ile hizmet/ servis otobüs işletmesi değer zincirinde temel faaliyetler olarak tespit edilmiştir. Tedarik, güvenlik, teknoloji geliştirme, konfor, insan kaynakları yönetimi ve işletme altyapısı ise destek sağlama faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Bu akış sonucunda kar marjı ve rekabet gücü ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. Otobüs İşletmesi Değer Zinciri Sistemi

Kaynak: Porter' dan (1985) uyarlanmıştır.

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, otobüs üreten işletmelerin sektörel değer zincirini belirleyerek rekabet gücünün sağlanma yöntemlerini ortaya koymaktır. Otobüs üretim işletmelerinin kuruluş, yeni pazarlara girme, ürün çeşitlendirme gibi faaliyetlerinin büyük yatırımlar gerektirmesi stratejilerini doğru şekilde belirlemesini gerektirmektedir. İşletmelerin rekabet gücünü yakalayabilmeleri ve sürdürebilmeleri, sistemlerini doğru tanımalarına bağlıdır. Bu nedenle çalışmada, vaka analizi ile işletmenin zayıf yönlerini belirlemekle yetinilmemiş özellikle güçlü yanların olumsuzluklarına da değinilerek kârlılığın sürekli gerçekleşmesi için yol gösterilmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bir işletmenin gerçek finansal verilerine ulaşabilmek oldukça zordur. Özellikle maliyetler ve yönetsel stratejiler hakkında gerçek verilere ulaşabilmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bunun nedeni, işletmelerin pazarda tutunabilme, işletmenin bilgilerinin açığa çıkması ile rekabet avantajlarının dezavantaja dönüşmesi riskini ortadan kaldırmak, paylaşılması istenen bilgilerin sağlanmasının belirli bir maliyete ve işgücüne neden olması ve bazen de yönetsel bakış açılarıdır. Özellikle yönetsel bakış açısı, tepe yönetimin bilgi paylaşımı konusunda cimri/kapalı ya da cömert/ şeffaf olması

ile ilgilidir. Paylaşımına açık olmayan yönetim risk almak istemez, işletmenin yönetimi konusunda sürekli bir korku içindedir. Bu durum genelde, strateji oluşumunda rakipler karşısında farklılık yaratma gücünün düşüklüğü ile ilgilidir. Rekabet durumunda kaybetme korkusu, yönetimin farklılık yaratma konusundaki zayıflığı ile artış gösterir. Bu durum, değer zinciri analizinin önemini de ortaya çıkarır. Niteliksel (qualitative) araştırma yönteminin yapılandırılmış görüşme, veri toplama yaklaşımı ve gözlem teknikleri kullanılmıştır (Gerring, 2004). Önceden belirlenmiş sorular aynı sıra ile tüm katılımcılara sorulmuştur (Gall *vd.*, 1996). Çalışmanın sonunda “Ekler” başlığı altındaki Ek1’ de yer alan yapılandırılmış sorular Porter’ın (1985) “Değer Zinciri Analizi” yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır. Yapılandırılmış görüşme veri toplama tekniği ile 20 işletme yetkilisiyle görüşme yapılmış, alınan cevaplara ve araştırma konusuna göre detaylara inilmiş ve notlar alınmıştır (Punch, 2005). Bununla “ne” ve “nasıl” cevaplarına ulaşılmak amaçlanmıştır (Yin, 2009; Gillham, 2000). Araştırmada veri çeşitleme yöntemi kullanılarak gözlem ve başkaca vasıtalarla elde edilen veriler görüşme verileriyle karşılaştırılmıştır. Böylece farklı kaynaklardan beslenen veriler karşılaştırılarak güvenilirlik düzeyleri karşılaştırılmıştır (Patton, 1990; Türnüklü, 2001). Ayrıca işletmenin üretim yeri yetkilileriyle birlikte gezilmiş, fotoğraf çekmek yasak olduğu için gözlem yapmakla yetinilmiş ve durum tespiti yapılmıştır (Suchman, 1987). Yapılan gözlem üretim hatları, yemekhane, iş görenlerin çalıştıkları servisler, dinlenme yerlerinde gerçekleşmiştir. İşletmeden alınan veriler ve edinilen bilgilerin doğruluğu web sayfasından, bu işletme ile ilgili üçüncü kişilerce hazırlanmış raporlardan teyit edilmiştir.

4.3. Araştırma Soruları

Araştırmada otobüs sektörünün değer zinciri ile analizinde cevapları aranan sorular aşağıdaki gibidir:

- S1. Otobüs sektörünün değer zinciri sistemi hangi faaliyetlerden oluşmaktadır?
- S2. Otobüs sektörünün değer zincirinde kilit faktör nedir?
- S3. Otobüs sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?
- S4. Otobüs sektöründe faaliyet gösteren bir işletmeye değer sağlayan unsur ve faaliyetler nelerdir?

4.4. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Yapılandırılmış görüşme veri toplama tekniği ile gerçekleştirilen çalışmanın 20 katılımcısına ait demografik bilgiler Tablo 1.’ de verilmektedir.

Tablo 1. Demografik Bilgiler Tablosu

	F (Sıklık) N=20	(%) Yüzde		F (Sıklık) N=20	(%) Yüzde
Cinsiyet			Yaş		
Erkek	13	65	25-35	4	20
Kadın	7	35	36-45	7	35
Medeni Durum			46-55	8	40
Hiç evlenmemiş/Bekar	9	45	55' ten fazla	1	5
Evli	9	45	Eğitim Düzeyi		
Boşanmış	2	10	Üniversite	20	100

Katılımcıların % 65' i erkek, % 35' i kadın, % 40' ı 46-55 yaş, % 20' si 25-35 yaş, % 35' i 36-45 yaş, % 5' i 55' ten fazla yaşa sahip, % 45' i bekar, % 45' i evli, % 10' u boşanmış ve tamamı üniversite mezunudur.

4.5. Çalışmanın Kısıtları

Çalışmanın en önemli kısıtı işletmeye dair bilgilere erişimde yaşanan zorluklardır. Özellikle Ar- Ge birimine ulaşmak mümkün olmamış, diğer birimlerden, internet üzerinden ve bünyesinde olduğu holding ve şirketler grubundan bilgi edinilmiştir. Üretim hattının tamamı gezilememiştir. Finansal datalar konusunda da gerçek verilere ulaşılamamış sadece yakın veriler elde edilebilmiştir. Araştırmaya katılan her kişiye ilgi ve bilgi düzeyine uygun sorular spontane şekilde sorulmuş, alınan cevapların farklılığı durumunda gözlem ve veri çeşitleme yöntemi ile farklı kaynaklar kullanılarak doğru verilere ulaşılmaya çalışılmıştır (Patton, 1990).

4.6. Otobüs Üretim Sektöründe Yer Alan Firmalar ve Kapasiteleri

Türkiye' de üretim gerçekleştiren ticari işletmelerin 11' i otobüs ve minibus üretmektedir. Bu işletmelerin beşi ise otobüs üretmektedir (Deniz, 2009: 14). Rakiplere ait üretim kapasitesi ve son beş yıllık üretim adetleri Tablo 2.' de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye Otobüs İşletmelerinin Üretim Kapasitesi ve Üretim Adetleri Tablosu

İşletme Adı	YILLARA GÖRE ÜRETİM ADETLERİ					ÜRETİM KAPASİTESİ
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
A	3336	4001	3686	4253	4231	4500
B	1134	1300	1051	1743	1826	2400
C (HEDEF İŞLETME)	957	1186	1105	1233	1034	2000
D	619	1224	406	714	665	1000
E	166	58	151	462	236	1070
F	8	576	43	384	91	2025
G	207	-	-	-	-	-

Kaynak: OSD (2017).

Tablo 2.' de görüleceği üzere Türkiye otobüs üretim pazarında analizi yapılan işletmenin üretim kapasitesi rakiplerine göre dördüncü sırada yer almaktadır. Yıllara

göre otobüs üretim adetlerinin rakip işletmelerde artışla sonuçlandığı görülmektedir. Hedef işletme de üretim artışı göstererek rakiplerine karşı artı değer kazanmıştır. Bu veriler, siparişlerin verilme aşamasında müşterilere güvenilirlik kazandırma açısından önemlidir. Zira, müşteriler ürüne bağlı özellikler, maliyet ve kalite ile birlikte üretim adetinin düşüş veya artışını da izlemektedir.

4.7. Otobüs Üretim Sektöründe Değer Zinciri

Tablo 3. Türkiye Otomotiv Sanayii Firmalarının Ürüne Göre Üretim Adetleri ve İhracatları Tablosu

YIL	OTOMOTİV SANAYİİ FİRMALARININ ÜRETİM ADETLERİ						
	OTOMOBİL	KAMYON	KAMYONET	OTOBÜS	MINİBÜS	MİDİBÜS	TRAKTÖR
2012	577.296	29.129	426.633	6.427	29.335	4.158	42.255
2013	633.604	30.082	410.556	8.345	37.750	5.197	40.509
2014	733.439	29.909	359.911	6.442	35.420	5.324	48.403
2015	791.027	35.838	468.933	8.789	47.078	7.131	51.238
2016	950.888	17.374	461.637	8.083	44.415	3.330	50.746
YIL	OTOMOTİV SANAYİİ FİRMALARININ İHRACATLARI						
	OTOMOBİL	KAMYON	KAMYONET	OTOBÜS	MINİBÜS	MİDİBÜS	TRAKTÖR
2012	383.850	2.697	321.206	4.059	16.590	1.189	15.424
2013	459.250	2.942	323.036	3.933	34.645	1.013	14.906
2014	581.652	1.279	270.224	4.481	26.453	946	17.014
2015	604.839	1.406	341.801	5.677	38.252	448	14.932
2016	745.781	5.487	347.979	6.468	34.794	915	13.643

Kaynak: OSD (2017).

2012 yılı otomotiv sanayii firmalarının toplam üretim miktarı 1.115.233, 2013 yılı 1.166.043, 2014 yılı 1.218.848, 2015 yılı 1.410.034, 2016 yılı 1.536.473' tür. 2012 yılı otomotiv sanayii firmalarının toplam ihracat adedi 745.015 ihracat değeri 12.068.047.592, 2013 yılı toplam ihracat adedi 839.725 ihracat değeri 13.334.189.014, 2014 yılı toplam ihracat adedi 902.049 ihracat değeri 13.758.755.536, 2015 yılı toplam ihracat adedi 1.007.355 ihracat değeri 13.181.475.078, 2016 yılı toplam ihracat adedi 1.155.067 ihracat değeri 15.739.729.793' tür. 2015 yılına kadar toplamda otobüs üretiminin, 2016 yılına kadar ise ihracat adetlerinin artış gösterdiği görülmektedir.

Otomotiv sektörü, başka sektörlerin ürettiği mamüllerden yararlanır. Bu nedenle birçok sektörle ilişki içindedir. Otobüs üretimi işletmeleri üretim öncesinde; öncesinde demir çelik, petro-kimya, plastik, tekstil, cam, elektronik, makine imalat, elektrik

sektörlerinden üretime esas teşkil edecek ürünleri temin etmek zorundadır. Üretim sonrasında satış aşaması ve sonrasında ise pazarlama/ bayi, servis/ yedek parça, finans/ sigorta, akaryakıt sektörleri ile ilişki içindedir. Savunma, tarım, turizm, ulaştırma, alt yapı, inşaat sektörleri otobüs üretimi ile ilişki içinde olan başkaca sektörler arasında yer alır. Tüm bu sayılanlar; otomotiv sektörünün etki altında kaldığı, hammadde tedarikini sağlayan, işletme tesisine etki eden, işletmenin üretimini etkileyen, finansal ve ekonomik konumunu belirleyen, yatırımlar üzerinde teşvik edici ya da caydırıcı rol oynayan sektörlerdir. Etkileşim içinde bulunan sektörlerin birinde yaşanacak aksaklık ya da iyileşme, şirketin bütününe etki edebilir. Bu zincir neticesinde ortaya çıkan değer, nihai tüketiciye ulaşan güvenli ve etkin karayolu insan taşımacılığıdır.

5. İŞLETMENİN DEĞER ZİNCİRİ ANALİZİ

Bir işletmenin değer zinciri temel ve destek sağlama faaliyetleri olarak iki temel başlıkta incelenir. İki temel başlıkta yapılacak incelemeler işletmeye değer sağlayan faaliyetlerin tespitini sağlayacaktır.

5.1. Temel Faaliyetler

5.1.1. Tedarik Lojistiği

Otobüsün bileşenlerini oluşturan ana maddelerin işletmeye kabulü, depolama, girdilerin ürüne dağıtımı ile ilgili faaliyetler tedarik lojistiğini oluşturmaktadır. Otobüsün cam, motor, kapıları gibi malzemelerin boşaltılması, depolanması, stok kontrolü, araç çizelgeleme ve iadeler otobüs işletmesinin tedarik lojistiğinde yer almaktadır.

Yerli üretim elektrikli otobüs geliştirme projeleri için işbirliği projelerine imza atılmıştır. Müşteri bağlılığına önem verilmektedir. Sürüş güvenliği, konfor ve maliyet azlığı konularına önem verilmektedir. Yerli otobüs üreten işletme, kendi segmentinde pazar payını % 10' a ulaştırmıştır. İşletmenin servis ağı 70 civarındadır. Bu anlamda satış sonrası hizmetlere önem verdiğini söylemek mümkündür. Servis çalışanlarının eğitimine dikkat edilmektedir. Yerli üretime ilişkin sürekli ilişki içinde olduğu tedarikçi ağı mevcuttur. Servis için gerekli yedek parçalar bu ağdan sağlanmaktadır.

İşletme, İş sağlığı ve güvenliği ile çevre kirliliğine dikkat etmektedir. İş süreçlerine katma değer sağlayan aksesuarlar yan sanayi merkezinde üretilmektedir.

5.1.2. Operasyon/ İşlem.

Otobüsün parçalarının makinelerle montajı, bakımı, kontrolü, baskısı ve boyası gibi nihai ürüne dönüşen girdilerle ilgili faaliyetler operasyonu oluşturmaktadır.

Fosfat ve katoferez tesisi ile üretim kalitesine değer kazandırılmaya çalışılmıştır. İş güvenliği ve çevresel etkili riskleri azaltan, ürün kalitesini artıran ve maliyetlere olumlu yansıyan, tamamen yeni teknoloji ve otomasyonun kullanıldığı bu tesisler ile üretim akış şemasına pozitif değer kazandırılmıştır.

5.1.3. Sevkiyat Lojistiği.

Tahsilat, depolama, otobüslerin montaj sonrasında müşterilere fiziksel dağıtımını sevkiyat lojistiğini oluşturmaktadır. Örnek olarak otobüsün otobüs parklarında bekletilmesi, sevkiyata dair işlemler, siparişin hazırlanması ve planlanması sevkiyat lojistiğinde yer almaktadır.

5.1.4. Pazarlama ve Satış.

Müşterilerin işletmenin ürünü olan otobüsü satın almalarını teşvik edecek faaliyetlerden olan reklam, promosyon, satış ekibi oluşturma, fiyat belirleme, kanal seçimi ve ilişkileri gibi faaliyetler pazarlama ve satışı oluşturmaktadır. 66 farklı ülkeye ürünlerini ihraç eden işletme, Adana’ da 555.000 m² alanda üretimini sürdürmektedir. Finansal dataalar uzmanlık gerektirdiğinden çeşitli ürün gamına sahip şirketin muhasebe müdürlüğü ile görüşülmüş ve sayısal veriler elde edilmiş ancak bununla yetinilmeyerek, iş görenlerle de finansal verilerin çıktılarının doğruluğu hakkında yaklaşık görüşler elde edilmiştir. Şirketin yıllık otobüs (midibüs dahil) üretim kapasitesi 4000, yıllık araç üretim kapasitesi ise 11.500’ dür. 1970 öncesinde kurulmuş olan şirket, yurtdışı kaynaklı bir şirketle 1980’ li yıllarda distribütörlük, lisanslı üretim ve teknik destek anlaşmaları imzalamıştır. Otobüs, kamyon, midibüs üreterek, üretim hacmini ve şirket etkinliğini artıran işletme 2000’ li yıllara gelindiğinde Almanya’ da şirket açarak üretime devam etmiştir. Şirket, bünyesinde çalışmalar sürdürülen Ar- Ge merkezi ile yapmakta olduğu çalışmalarının ve yönetim stratejilerinin bir sonucu olarak ürün gamını girmiş olduğu yurtdışı pazarlarına göre artırmakta ve geliştirmektedir. Özel ve kamu sektörü şirketin satış ağı içinde yer almaktadır. İş makinesi üretimi de gerçekleştiren şirket, 2010’ lu yıllarda otomotiv ve iş makinesi faaliyet ayrımına gitmiştir. Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, İsveç, Litvanya, Benelux, Amerika Birleşik Devletleri’ nde üretilen ürün ve üretici şirket bilinmektedir. Tüm otobüs ve midibüs üretiminin %37’si ihraç edilmiştir. Batı Avrupa ve Amerika’ya ihracatın %32’si, Doğu Avrupa ve Türkiye Cumhuriyetleri’ ne ise % 32’ lik dilimin dışında kalan kısım gerçekleştirilmiştir. Şirket markası, kurumsal kültürünün bir sonucu olarak müşteriler için güven nedenini oluşturmaktadır. Ulusal ve uluslararası fuar ve etkinliklerde marka ve ürün tanıtımları yapılmaktadır. Ana hissedarının ulusal ve uluslararası pazarda tanınmış ve güvenilir bir marka oluşu şirketin pazarda rekabet avantajı kazanmasını ve sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkilemiştir.

5.1.4.1. İşletmenin Pazarlama ve Satış Verileri

2014 yılı satış miktarı 1907 adettir. Yurtiçi otobüs pazarında 2014 yılında %19' luk bir daralma gerçekleşmiştir. İşletmenin bu pazardaki payı ise %30' dur. Yurtiçi otobüs pazarındaki otobüs miktarı toplamda 6.350 adettir. İşletmenin pazardaki payı ise %30' dur. 2013 yılı işletme pazar payı %16 iken 2014 yılında bu payın artırılmış olması şirket için artı değerdir. İşletmenin ihracat faaliyetleri 60'dan fazla ülke ile gerçekleştirilmektedir. 2014 yılı satış geliri 670 milyon TL' dir. 2015 yılının ilk yarısında gerçekleştirilen satış faaliyetleri 1.320 adet gerçekleşmiştir (OSD, 2015). Bu durum şirket stok tüketim performansının pozitif yönde seyrettiğini göstermektedir. İşletmenin ihracat geliri 2014 yılı için 103 milyon dolardır. 64 ülkeye ihracat yapılmaktadır. Yurtdışı satışlarının %57.7' si Avrupa' ya, %38.8' i A. B. D.' ye, %3.5'i ise diğer ülkelere gerçekleştirilmektedir.

İşletmenin küresel müşterileri: ABD, Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Birleşik Arap Emirlikleri, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Gürcistan, Hollanda, Hırvatistan, İngiltere, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Kazakistan, Kıbrıs, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Lübnan, Lüksemburg, Malta, Mısır, Makedonya, Norveç, Portekiz, Rusya, Romanya, Sırbistan, Sudan, Slovenya, Slovakya, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus, Ukrayna, Ürdün, Yunanistan'dır.

5.1.5. Hizmet.

Otobüsün değerinin geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için ürün kurulumu, tamir, eğitim, ürün parça temini, garanti gibi hizmetlerin sunulmasına yönelik faaliyetlerdir.

5.1.5.1. Satış Sonrası Hizmetler

İşletme, koşulsuz müşteri memnuniyeti ilkesini benimsemektedir. Müşteri şikayetleri çağrı merkezi vasıtasıyla toplanmakta ve bu şekilde çözülmeye çalışılmaktadır. Servislerde tablet uygulaması ile şikayet ve çözüm süreçleri hızlandırılmaya çalışılmıştır. Müşterilere garanti hizmeti vermektedir. Servis ağı ile birlikte üretim ve parça hatalarında yaşanabilecek sorunlarda garanti hizmeti devreye girmektedir. Sarf malzemeleri bu kapsam dışında tutulmuştur. Yedek parça stoğu sorunların çözümü için yeterli düzeydedir.

Müşteri şikayetlerinin değerlendirilebilmesi ve müşteri algısını tespit edebilmek amacı ile işletmenin 350 müşterisine ulaşılmıştır. Müşterilerin 55' i ile yüz yüze, 295 kişi ile telefonla görüşülmüştür. Şikayetlerin servis şikayetleri ağırlıklı olduğu görülmüştür. Servis hızının yetersiz olduğu yapılan görüşmelerde ortaya çıkarılmıştır. Bir ürünün yakıt tasarruf özelliği olmasına rağmen, özelliği karşılamadığı da bildirilen geri dönüşler arasında yer almaktadır. Müşteri hizmetleri yetkilisine ulaşma sorunu,

serviste müşteriye ürünü savunan politika geliştirilmiş olması, aracın sıklıkla arıza yaptığı bildirilen şikayetler arasında yer almaktadır.

5.2. Destek Sağlama Faaliyetleri

5.2.1. Tedarik

Hammadde, gereçler ve diğer tüketilebilir malzemeler satın alınan girdileri oluşturur. Araştırma geliştirme için anket formları alımı, bu birime ait araçlar satın alınan girdileri oluşturur.

5.2.2. Teknoloji Geliştirme

Teknoloji geliştirme ile maliyetlerin düşürülmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Araştırma- geliştirme, uzmanlaşma, yöntemler, süreç yönetimi gibi faaliyetler teknoloji geliştirme faaliyetleri içinde yer alır. Özellikle iyileştirme sürecinde, ürüne dayalı geliştirme faaliyetleri teknoloji geliştirmeden etkilenir. Hizmet sunumu ya da ürün üretiminde bilgi kaynağına erişme, bilgi yönetimi ve bilginin gizliliğinde teknoloji geliştirme faaliyetleri kullanılır.

5.2.2.1. Ürünlerin özellikleri

İşletme ürünlerinde sürüş ve oturma konforu, aracın sarsıntı durumu, yakıt ekonomisi, güç ve performans, yolcu kapasitesinin yüksekliği, iç tasarım, tüketim ömrü, araç parçalarının kalitesi, dayanıklılık, güvenlik, ilk yatırım maliyetinin dönüşü gibi özelliklere dikkat edilmektedir. İşletme, yerli elektrikli otobüs üretimi de gerçekleştirmektedir.

5.2.3. Araştırma- Geliştirme

İşletmenin Ar-Ge Departmanı mevcuttur. Üretim, satış, performans, faaliyetler, kârlılık gibi ölçümler istatistikî veriler ile bu birimde gerçekleştirilmektedir. Bu departmana giriş ve çıkışlar kontrollü olup bilgi akışı tepe yönetimle sınırlıdır. Departmanın iç işleyişinde akademisyenlerden destek alınmaktadır. Bu departman için ayrılan bütçe yıllık yatırımın %4,5' lik kısmını oluşturmaktadır.

İşletme, 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun uyarınca Ar- Ge Merkezi belgesine sahip olmuştur. Ar- Ge çalışmaları 75 araştırmacı, 11 teknisyen ve 98 destek personeli ile yürütülmektedir. Bu personel, ürün tasarımından son testlere kadar iş sürecinin doğru yürütülmesinde çalışmalar sürdürmektedir. İşletme, Ar- Ge birimine diğer personelinden daha farklı imkanlar sunmaktadır. Yüksek lisans ve doktora programlarına katılımı konusunda bu personele verilen ayrıcalık, diğer personele verilmemekle olumsuz bir değere neden olmuştur. Araştırma esnasında katılımcılardan iki kişiye Ar-Ge birimi ile bilgisi olması nedeniyle bu bölüme işletmenin faaliyet zincirleri arasında neden ağırlıklı olarak önem verildiği sorulmuştur. Katılımcılardan biri *“..bu birim şirketimizin rakiplerine karşı ayakta durmasını sağlayan ve gizliliği olan en önemli birimdir.”* Diğer katılımcı ise, *“.. Ar-Ge*

sayesinde yurtdışına açılabilirdik. Bu birime ağırlık vermeseydik satışlarımızı artıramazdık' şeklinde yanıt vermiştir.

Ar- Ge çalışmalarında öncelik verilen konular arasında araç ve yolcu güvenliği yer almaktadır. Yeni tasarım ürünlerin sürücü destek sistemleri, güvenlik seviyesinin artırılması hedeflenmektedir. Sürücü ve yolcu konforu da diğer öncelikli konular arasında yer almaktadır.

Şehir içi taşımacılığına yönelik körüklü otobüs, güç yönetimi ve araç kontrol sistemi algoritmalarının geliştirilmesi (elektrikli midibüs), araç ağırlığının azaltılması (yüksek dayanımlı düşük alaşımli çelik kullanımı), için merkezi kontrollü uzaktan arıza tespit ve veri yönetim sistemi gibi projeler geliştirilmektedir. İşletmenin 33 patent, 39 faydalı modeli vardır.

5.2.4. İnsan Kaynakları Yönetimi.

Kurum kültürünü ön plana çıkaran işletme, insan kaynaklarına önem vermektedir. İnsan kaynakları politikalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. İş görenlerin şahsi ve mesleki yetkinliklerini geliştirmek ve bu yetkinliğin yaşam boyu sürmesini sağlamak
2. İşe alımlarda doğru adaylarla çalışabilmek için etkin bir değerlendirme sistemi kurmak ve bu çalışanları şirkete kazandırmak (Her ne kadar iş gören odaklı bir politika gibi görülse de şirketi yücelten bir politika)
3. Ölçüm ve değerlendirme sistemleri oluşturmak, performansın başarı kriterine göre değerlendirilmesi
4. Ölçüm ve değerlendirmede sistemlerinde objektiflik ve anlaşılabilirlik özelliklerine dikkat etmek
5. İş görenlerin bireysel gelişim alanlarını tanımlamak
6. İş görenlere yeni yetkinlikler kazandırmak
7. İş zenginleştirme modelini uygulamak, iş görenlere çalışma alanlarında kariyer ve yükselme olanakları oluşturmak
8. Yönetim anlayışının insana saygı odaklı gelişmesini sağlamak
9. Etik değerlerin tüm iş birimlerinde etkin olmasını sağlamak

5.2.4.1. İnsan Kaynakları Süreçleri

Şirket iş görenlerini işe aldıktan sonra İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi vermekte, tüm iş alanları kendisine tanıtılmaktadır. İş görenler, işe alınmaları ile birlikte oryantasyon sürecine dahil edilmektedir. Bu süreçte şirketin organizasyon yapısı, stratejik öncelikleri, misyon, vizyon, hedefleri, değerleri, ve fonksiyonları ile ilgili bazı temel bilgiler verilmektedir. Yeni iş görenlere aynı süreçte şirketin kurumsal kültürü, hangi ürün ve hizmetleri sunduğu, insan kaynakları politikaları, yapılan işle ilgili yasal

düzenlemeler hakkında bilgi verilmektedir. İş görenlerin iş hukukundan kaynaklanan yasal hakları ile ilgili bilgilendirmenin yapıldığına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. İş görenlerin oryantasyon programı “oryantasyon mentorluğu programı” adı altında sürdürülmektedir. İnsan kaynakları sürecini yöneten yetkili bir katılımcıya oryantasyon mentorluğu programına neden önem verdikleri sorulmuştur. Katılımcı, “Mentorluk bizim için önemli. Çünkü şirketimiz kurumsal bir şirket. Bizler en önemli pazarlama faaliyetlerini aslında çalışanlarımızla yapıyoruz. Sadece Türkiye’ye değil tüm dünyaya açılmış durumdayız. Şirketimizin prensip ve kurallarını, işbirliği ruhumuzu, kurumsal kültürümüzü, kalite politikalarımızı, iç işleyişimizi ilk işe girenlere anlatarak onların işlerini kendi işi gibi sahiplenmesini, doğru işe doğru kişiyi seçmemizi sağlıyor...”

İşletme, kariyer ve yedekleme planları oluşturmuştur. Bu planlar, kariyer yönetimi için geliştirilmiştir. Ödül, terfi gibi imkânlar iş görenlere sunulmaktadır. Bu durumun iş verimliliğini artırdığı şirket tarafından düşünülmektedir. Ancak başarı kriterleri konusunda belirgin bir kıstasa ulaşılamamıştır. İş görenlerin başarısına göre ödüllendirme ve terfi gibi fırsatlar sunulmaktadır. Böylelikle iş verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır. İşletmenin orta ve uzun vadeli stratejik hedefleri yılda bir kere gözden geçirilmektedir. İş görenler sürekli eğitime tabi tutulmaktadır. Mesleki gelişim imkanı yanında eğitim imkanı her çalışana verilmemektedir.

İşletmede Performans Yönetim Sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem, geribildirimlerle bilgi akışının sağlanması, ilişkilerin yöneticiler ve çalışanlar arasında geliştirilmesini sağlamak, sürekli gelişim kültürünü oluşturmak, adil ücret politikası yürütmek konularını içermektedir. Çalışanların özel sağlık sigortası, bireysel emeklilik, ferdi ve kaza sigortası gibi güvencelerden faydalanması sağlanmıştır.

İş görenler kapsam içi ve kapsam dışı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Çalışanların %72’ si kapsam içi, %28’ i kapsam dışıdır. İşletmenin %12’ si kadın, %88’ i erkektir. 20- 24 yaş aralığındaki çalışanlar % 2, 25- 34 yaş aralığındaki çalışanlar %44, 35- 44 yaş aralığındaki çalışanlar %48, 45 ve üzeri yaş aralığındaki çalışanlar %6’ dır. Kadın çalışanların sayısının azlığı dikkat çekmektedir. 25- 44 yaş aralığındaki çalışanların fazlalığı çalışma performansı ve kariyer gelişimi açısından uygun yaş dilimidir. Emek ve teknolojinin eş düzeyli kullanıldığı işletmelerde genç nüfus çalışanların başarı katkısı yüksektir.

5.2.5. İşletme Altyapısı

İşletme alt yapısı, işletmenin muhasebe, hukuk, finans, stratejik planlama, kalite yönetimi, yönetim işlevleri, teknik birim, kamu ile olan ilişkilerden oluşmaktadır.

5.2.5.1. İş Sağlığı ve Güvenliği- Çevre

İşletme iş sağlığı ve güvenliği ile çevreye önem verecek projeler yürütmektedir. Bu bağlamda OHSAS 18001, ISO 14001 belgelerini almıştır. Çalışanlar belirli

aralıklarla iş sağlığı ve güvenliği, çevrenin korunması konularında eğitimlere tabi tutulmaktadır. Üretim hatlarında yaptığımız incelemelerde, iş sağlığı ve güvenliğini tehlikeye düşürebilecek yasal ve fiziksel bir duruma rastlanmamıştır. Ancak sigaranın içilmesi konusunda tedbirlerin eksik olduğu tespit edilmiştir.

5.2.5.2. Toplam kalite yaklaşımı

İşletme, çalışmalarını inovatif ve sürdürülebilir çevre yaklaşımı ile yürütmektedir. Şeffaf ve güvenilir yönetim politikasını benimsenmektedir. Kalite, ürünlerin zamanında teslimi, yasal şartlara uymak konusunda yönetim stratejisi geliştirilmiştir.

5.2.5.3. İşletmenin Stratejik Hedefleri

2014 yılı stratejik hedefleri arasında kalite ve kalitesizlik maliyetleri yer almaktadır. Kalite süreçlerinde ve organizasyonlarında görülen eksikliklerin telafi edilebilmesi adına yenilenme sürecine girilmiştir. Kalitenin artırılması için iş süreçleri gözden geçirilmiş ve yenilenmiştir.

5.2.5.4. İşletmenin Risk Yönetimi

İşletmenin performans ölçüm sistemleri, kurumsal risk yönetimi, iş modelleri, risk izleme ve raporlama sistemleri mevcuttur.

5.2.5.5. Bilgi Güvenliği

Tescilli bilgi güvenliği sağlamak için kurumsal politikalar geliştirilmiştir. Tepe yönetim ile diğer birimler arasındaki bilgi akışının güvenli ve doğru işleyişi için bazı yazılım ve donanımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda, bazı denetim yöntemlerine başvurulmuştur. İşletmenin ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi belgesine, ISO 9001: 2008 Kalite Yönetim Sistemlerine sahiptir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda değer zinciri açısından incelenen işletmenin artı değerleri görsel tasarım, maliyet, güvenlik ve konfordur. Güvenlik otomotiv ve otobüs üretiminde kilit faktördür. Özellikle yolcu sayısının fazlalığı, güven faktörünün değer zincirindeki ağırlığını artırmaktadır. Hammaddelerin ve parçaların sağlandığı işletmelere yakınlık, tedarik ağının güçlü olması şirketin gücünü artırmaktadır. Şirketin ürün tasarımı, kalitesi, maliyeti, konfor düzeyi araştırma ve faaliyetleri doğru şekilde düzenlenmektedir. Hammadde, ürün, parça sevkiyatları hızlı, güvenilir, doğru şekilde gerçekleşmektedir. Yatırım projeleri amaçlarla orantılı doğru hedeflere gerçekleştirilmektedir. İhracat verileri ve satış hasılatı işletmeye pozitif değer sağlamakla birlikte, kontrollü üretim ve yeni pazarlarda henüz tam olarak tanınmaması işletmenin zayıf yönünü oluşturmaktadır.

İşletme finansının, muhasebe bilgi sisteminin, maliyet dağıtımlarının doğru şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Müşteri muhasebesi, müşteri kârlılığı ve müşteri algısına önem verilmesi gerekmektedir. Teknoloji geliştirme faaliyetleri ve eğitim işletmenin güçlü yanlarıdır. Bu konularda süreklilik sağlanmalıdır. Teknolojinin üretim ve hizmet operasyonlarında kullanımının rekabet gücünü doğrudan etkilediği Türk tekstil ve hazır giyim sektöründe gerçekleştirilen değer zinciri analizinde ortaya konulmuştur (Eraslan, 2008: 328). Hava yolu işletmeleriyle ilgili yapılan bir diğer çalışmada, hizmet süreçlerinin değer yaratacak şekilde işletme stratejilerine uygun hale getirilmesi ve müşteri odaklı hizmet sunumunun değer zinciri içindeki yerinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Kuyucak, Şengür, 2009: 146).

Pazarlama ve satış ağının geniş olması yüksek yatırımlar gerektirmektedir. Bu durum, yeni pazar arayışlarında çok iyi bir araştırma yapılmasını ve reklam faaliyetlerini artırmayı gerektirmektedir. Bu konuda bağlı bulunan holding ve kurumsal kültüre sığınmak, doğru bir strateji olmayacaktır. Yapılacak, piyasa araştırma hataları telafisi çok güç zararlara neden olabilecektir. Büyümenin daha kontrollü gerçekleşmesi gerekmektedir. Holding ve kurumsal kültür, pazara girişlerde her zaman etkili sonuçlar doğurmayabilir.

Servis ağının daha geniş, verimli, etkin ve teknolojik olmasına önem verilmesi gerekmektedir. Bu anlamda müşteri şikayetleri dikkate alınmalıdır. İşçiler arasındaki eğitim ve kariyer olanaklarının Ar- Ge birimindeki çalışanlara sağlanan imkânlarla karşılaştırılması ve bu yönde adil olmayan uygulamaların değiştirilmesi gerekir. Erkek çalışanların fazla olması her ne kadar beden işinde avantaj sağladığı yönünde bir fikir verse de tasarım, Ar- Ge, yönetim birimleri gibi düşünsel etkinliğin yoğun olduğu birimlerde kadın çalışanlara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bunun nedeni, otobüsün sadece bir taşıma aracı değil aynı zamanda görsel bir ürün olduğu gerçeğidir. Otobüste yolculuk eden kadınların azımsanmayacak sayıda olması, hitap edilen müşterilerin sadece alıcılar değil kullanıcılar olduğu gerçeğini de beraberinde getirmektedir.

Git- gör- uygula (genchi genbutsu) tekniği, Kaizen yaklaşımı uygulamaları işletmeye pozitif katkı sağlamaktadır. Üretim aşamasında yaşanan problemlere bu tekniklerle çözüm üretmeye çalışmaya ek olarak, değer zincirinin her halkası için aynı teknikleri uyarlamaya çalışmak faydalı olacaktır.

Yönetimde şeffaflık sağlanmalıdır. Alınan karar ve politikaların pazar ve çalışanlarla paylaşılması ile stratejik yönetim daha işlevsel hâle gelir. Her çalışanın görüşüne değer verilmelidir. Her türlü şikayet ve geri bildirimlerin daha aktif bir bilgi ağı oluşturularak sağlanması gerekir.

KAYNAKÇA

- Albanese, R. (1988), *Management*, Ohio: South Western Publishing.
- Alsudiri, T., W. Al-Karaghoul, T. Eldabi (2013), "Alignment of Large Project Management Process to Business Strategy: A Review and Conceptual Framework," *Journal of Enterprise Information Management*, 26(5), 596-615, <https://doi.org/10.1108/JEIM-07-2013-0050>
- Antony, J., A.S. Bhuller, M. Kumar, K. Mendibil, D.C. Montgomery (2012), "Application of Six Sigma DMAIC Methodology in a Transactional Environment," *International Journal of Quality & Reliability Management*, 29(1), 31-53, <https://doi.org/10.1108/02656711211190864>.
- Artto, K., M. Martinsuo, P. Dietrich, J. Kujala (2008), "Project Strategy: Strategy types and their Contents in Innovation Projects," *International Journal of Managing Projects in Business*, 1(1): 49-70, <https://doi.org/10.1108/17538370810846414>
- Artto, K., T. Ahola, R. Kyrö, A. Peltokorpi (2017), "Managing Business Networks for Value Creation in Facilities and their External Environments: A Study on Co-Location," *Facilities*, 35(1/2), 99-115, <https://doi.org/10.1108/F-07-2015-0049>.
- Bhatnagar, R., , C.C. Teo (2009), "Role of logistics in Enhancing competitive Advantage: A Value Chain Framework for Global Supply Chains," *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 39(3), 202-226, <https://doi.org/10.1108/09600030910951700>.
- Blackman, I.D., C. Holland (2006), "The Management of Financial Supply Chains: from Adversarial to co-Operative Strategies," in: Suomi, R., Cabral, R., Hampe, J., Heikkila, A., Jarveläinen, J., Koskivaara, E. (Eds.), *Project E-Society: Building with Bricks*. Springer, New York, 82-95.
- Böhm, A. (2008), *The Swot Analysis*, Grin Verlag.
- Cochran, C. (2006), *Becoming a Customer-focused Organization*, Paton Professional.
- Crain, D.W., S. Abraham (2008), "Using value-chain analysis to discover customers' strategic needs," *Strategy & Leadership*, 36(4), 29-39, <https://doi.org/10.1108/10878570810888759>.
- Deming, W.E. (2000), *Out of the Crisis*, The MIT Press.
- Deniz, E. (2009), *Otomotiv Sektör Raporu*, Avrupa İşletmeler Ağı- Karadeniz, 1- 31.
- Engelbrecht, J., K.A Johnston, V. Hooper (2017), "The influence of business managers' IT competence IT project success," *International Journal of Project Management*, 35: 994-1005.
- Eraslan, H.K.B. (2008), "Değer Zinciri (Value Chain) Yöntemi ile Türk Tekstil ve Hazırgiyim Sektörünün Değerlendirilmesi," *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(2), 307-332.
- Ferrel, O.C., M. Hartline (2012), *Marketing Strategy*, Cengage Learning.
- Gall, M.D., W.R. Barg, J.P. Gall (1996), *Educational Research: an Introduction* (Sixth ed.), New York: Longman.

- Gardner, R.A. (2004), *The Process-focused Organization: A Transition Strategy for Success*, ASQ Quality Press.
- Gerring, J. (2004), What is a case study and what is it good for?, *American Political Science Review*, 98, 341–354.
- Gillham, B. (2000), *Case Study Research Methods*, London: Continuum.
- Gupta, P., R.K. Jain, U. Dhar (2007), *Enhancing Enterprise Competitiveness: (Marketing, People, IT and Entrepreneurship)*, Allied Publishers.
- Harris, D.H. (1994), *Organizational Linkages: Understanding the Productivity Paradox*, National Academies Press.
- Heneric, O., G. Licht, S. Lutz, W. Urban (2005), “The European Automotive Industry in a Global Context,” in: Heneric, O., Licht, G., Sofka, W. (Eds.), *Europe’s Automotive Industry on the Move*. Springer, Heidelberg, Germany, 5–43.
- Howieson, J., M. Lawley, K. Hastings (2016), “Value chain analysis: an iterative and relational approach for agri-food chains,” *Supply Chain Management: An International Journal*, 21(3): 52-362, <https://doi.org/10.1108/SCM-06-2015-0220>.
- IMA (Institute of Management Accountants), Arthur Andersen LLP (1999), *Statements on Management Accounting: Theory of Constraints(TOC) Management System Fundamentals*, IMA Publication.
- Imai, M. (2012), *Gemba Kaizen: A Commonsense Approach to a Continuous Improvement Strategy*, Second Edition, McGraw Hill Professional.
- Jan, T. S., C.T. Hsiao (2004), “A Four-Role Model of the Automotive Industry Development in Developing Countries: A Case in Taiwan,” *The Journal of the Operational Research Societ*, 55(11), 1145-1155.
- Janssen, M., H.G. Sol (2000), “Evaluating the Role of Intermediaries in the Electronic Value Chain,” *Internet Research*, 10(5), 406-417, <https://doi.org/10.1108/10662240010349417>.
- Kobu, B. (1993), *Üretim Yönetimi*, Avcıol Basım Yayın.
- Kuyucak, F., Y. Şengür (2009), “Değer Zinciri Analizi: Havayolu İşletmeleri İçin Genel Bir Çerçeve,” *KMU İİBF Dergisi*, 11(16), 132-147.
- Lind, L., M. Pirttila, S. Viskari, F. Schupp, T. Karri (2012), “Working Capital Management in the Automotive Industry: Financial Value Chain Analysis,” *Journal of Purchasing and Supply Management*, 18(2), 92–100.
- Marksberry, P. (2011), “The Toyota Way – a Quantitative Approach,” *International Journal of Lean Six Sigma*, 2(2), 132-150, <https://doi.org/10.1108/20401461111135028>
- Monden, Y., N. Imai, T. Matsuo, N. Yamaguchi (2013), *Management of Service Businesses in Japan*, World Scientific.
- Nieto- Rodriguez, A. (2012), *The Focused Organization: How Concentrating on a Few Key Initiatives Can Dramatically Improve Strategy Execution*, Gower Publishing, Ltd.
- OSD (2015), *Aylık İstatistiki Bilgiler Bülteni*, <http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/Bulten2015-12-60.pdf>, ET: 25.04.2017

- OSD (2017), *Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni*, http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/Yillik_2017-2224.pdf, ET: 24.04.2017
- Patton, M.Q. (1990), *Qualitative evaluation and research methods* (Second Ed.), London: Sage Publication.
- Patton, M.Q. (1987), *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, Sage Publications.
- Porter, M.E. (1985), *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, Simon and Schuster.
- Porter, M.E. (1986), *Competition in Global Industries*, Harvard Business Press.
- Porter, M.E. (2008), *On Competition*, Harvard Business Press.
- Porter, M.E., Teisberg, E. O. (2006), *Redefining Health Care: Creating Value-based Competition on Results*, Harvard Business Press.
- Punch, K.F. (2005), *Introduction to Social Research—Quantitative & Qualitative Approaches*, London: Sage.
- Raia, A.R. (1963), *A Case Study of The Effects of Goal-Setting And Self-Control on Organization Performance*, UCLA.
- Ruhl J.M. (1997), The Theory of Constraints within a Cost Accounting Framework, *Journal of Cost Management*, 11(6), 16- 25.
- Schmidt, M.J., M.S. Gary (2002), Combining System Dynamics And Conjoint Analysis For Strategic Decision Making with Automotive High-Tech SME. *Syst Dy'nam*, 18, 359-379.
- Shekhar, S. (2010), *Business Policy and Strategic Management*, I. K. International Pvt Ltd.
- Suchman L.A. (1987), *Plans and Situated Actions. The Problem of Human-Machine Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Takahashi, S., D. Sallach, J. Rouchier (2007), *Advancing Social Simulation: The First World Congress*, Springer Science & Business Media.
- Taylor, D.H. (2005), Value Chain Analysis: an Approach to Supply Chain Improvement in Agri-Food Chains, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 35(10), 744-761, <https://doi.org/10.1108/09600030510634599>.
- Taylor, D.H., A. Fearn (2009), "Demand Management in fresh food Value Chains: A Framework for Analysis and Improvement," *Supply Chain Management: An International Journal*, 14(5): 79-392, <https://doi.org/10.1108/13598540910980297>.
- Türnüklü, A. (2001), "Eğitim Alanında Aynı Araştırma Sorusunu Yanıtlamak İçin Farklı Araştırma Tekniklerinin Birlikte Kullanılması," *Eğitim ve Bilim*, 26(120), 8-13.
- Wheelen, T.L., D.J. Hunger (2002), *Strategic Management and Business Policy*, Eighth ed. Prentice-Hall, Pearson Education Limited, New Jersey.
- Yılmaz, Y., U.S. Bititci (2006), "Performance Measurement in Tourism: A Value Chain Model," *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 18(4): 41-349, <https://doi.org/10.1108/09596110610665348>.
- Yin, R.K. (2009), *Case Study Research, Design and Methods*, 3rd ed. Thousand Oaks: Sage Publications.

Ekler

Ek1. Araştırmada Kullanılan Yapılandırılmış Sorular

1. Temel Faaliyetler

1.1. Tedarik Lojistiği

- Üretimini yaptığımız otobüslerin bileşenlerini oluşturan temel maddelerin işletmeye kabulü, depolama, girdilerin ürüne dağıtımı ile ilgili faaliyetleriniz nelerdir?
- Bunu bir süreç olarak düşünecek olursanız şirket olarak hangi konulara önem vermektedirsiniz?

1.2. Operasyon/ İşlem

- Otobüsün nihai ürüne dönüşmesini sağlayan girdilerle ilgili faaliyetler nelerdir?
- Bu faaliyetlerde işletmenizi öne çıkaran bir uygulamanız var mı?

1.3. Sevkiyat Lojistiği

- Otobüs üretildikten sonra müşterilere teslimate kadar geçen süredeki faaliyetler nelerdir?

1.4. Pazarlama ve Satış

- Müşterilerinizin ya da tüketicilerin ürününüz olan otobüsleri satın almaları için neler yapmaktasınız?
- Pazarlama ve satış anlamında sizi siz yapan değerler nelerdir?
- İşletmenizin pazarlama ve satış verileri hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Küresel müşterileriniz var mı ?

1.5. Hizmet

- Ürettiğiniz otobüslerin değerinin geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için ne gibi faaliyetler gerçekleştirmenizdir?
- Müşteri şikayetleri konusunda neler yapıyorsunuz?
- Satış Sonrası Hizmetleriniz nelerdir?

2. Destek Sağlama Faaliyetleri

2.1. Tedarik

- Ürettiğiniz otobüsün müşteriye teslim sürecine kadar işletmeye ve ürüne katkı sağlayacak destek faaliyetleriniz var mı?

2.2. Teknoloji Geliştirme

- Teknoloji geliştirme faaliyetleriniz nelerdir?
- Ürettiğiniz otobüslerin genel özelliklerinden bahsedebilir misiniz?
- Ar- Ge' den bahsettiniz. Konuyu biraz açabilir misiniz?

2.3. İnsan Kaynakları Yönetimi

- İnsan kaynakları politikanız var mı? Nelerdir?
- İnsan kaynakları işe alım bağlamında ve izlediğiniz politikalar çerçevesinde belirli bir süreç izliyor musunuz? Bu süreçler nelerdir?
- Çalışanlarınızın demografik bilgileri hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?

2.4. İşletme Altyapısı

- İşletme altyapınız hakkında bilgi verebilir misiniz?
- İş sağlığı ve güvenliği ile çevre hakkında işletmenin yaklaşımı nedir?
- Toplam kalite yaklaşımından bahsettiniz, bu konu hakkında bilgi verebilir misiniz?
- İşletmenizin stratejik hedefleri nelerdir?
- Risk yönetiminden bahsettiniz, böyle bir sisteminiz var mı? Kısaca izah etmeniz mümkün mü?
- Bilgi güvenliğini nasıl sağlıyorsunuz?

ÜNİVERSİTE MEZUNU KADINLARIN İŞSİZLİK SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 125-148

Özkan ÖZTÜRK

Türkiye İş Kurumu,
Sosyal Hizmet Uzmanı, İç Denetçi
ozk.ozturk@gmail.com

Ercüment ERBAY

Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
eerbay@hacettepe.edu.tr

*Bu çalışma Özkan ÖZTÜRK'ün Hacettepe
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal
Hizmet Anabilim Dalında tamamladığı Tezli
Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.*

Öz: Çalışma arzularına rağmen kadınların işsizlik nedeniyle çalışma yaşamından dışlanmaları, sosyal adaletin sağlanması açısından önemli bir sorundur. Bu açıdan araştırma kapsamında nicel araştırma yöntemi kullanılarak üniversite mezunu kadınların işsizlik süreçlerinin çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma ile elde edilen sonuçlar, kadınların çalışma yaşamına kazandırılması, sosyal refah düzeyinin artırılması ve sosyal adaletin sağlanması amacıyla yapılacak çalışmalara katkı sağlaması açısından önemlidir. Sonuçlar; kadınların önemli ölçüde cinsiyete dayalı rol ve sorumlulukları nedeniyle işsiz kaldıklarını; işsizliğin ekonomik, sosyal ve psikolojik anlamda ciddi sorunlara neden olduğunu; kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için iş aradıklarını; işsizlik sürecinde sosyal destek ağlarının dikkate değer düzeyde olumlu etkilerinin olduğunu ve kadınların işsizlik sürecinde çeşitli konularda desteğe ihtiyaç duyabildiklerini göstermektedir. Bu anlamda toplumsal refahın artırılabilmesi için işsizlik sürecinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması, kurumların sahip oldukları bilgileri değerlendirmeye yönelik bir model oluşturulması, kurumsal destek mekanizmaları arasında işbirliğinin geliştirilmesi, kurumsal bakım hizmetlerinin artırılması ve bu hizmetlere erişimin kolaylaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet, sosyal dışlanma, istihdam, işsizlik, sosyal destek.

EVALUATION OF UNEMPLOYMENT PROCESSES OF UNIVERSITY GRADUATE WOMEN

Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 125-148

Özkan ÖZTÜRK

Turkish Employment Organization
Social Services Field Expert
Internal Auditor
ozk.ozturk@gmail.com

Ercüment ERBAY

Assoc.Prof.Dr, Hacettepe University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences, Department of Social Work
erbay@hacettepe.edu.tr

*This study has been produced from Özkan
Öztürk's Master's Thesis which is completed at
Hacettepe University Social Sciences Institute
Social Services Department*

A

Abstract: Despite willingness to work, exclusion of women from working life due to unemployment is an important question in terms of ensuring social justice. In this respect, this study aims to evaluate in various aspects the unemployment processes of university graduate women by using quantitative research method. The results obtained by the research are important in terms of contributing to studies in order to increase women's participation in the working life, to increase the level of social welfare, and to ensure the social justice. The results show that women are unemployed due to their significant role in sex-based roles and responsibilities, that unemployment causes serious economic, social and psychological problems; that women seek jobs to gain economic independence, that social support networks have significant positive effects during unemployment period and that women may need support in various issues during the unemployment period. In this sense, it is evaluated that the process of unemployment should be considered from a holistic point of view, that a model should be established to evaluate the information that institutions have, that a cooperation between institutional support mechanisms should be developed, that institutional care services should be increased, and that it should be made easier to access to these services.

Keywords: Social work, gender, social exclusion, employment, unemployment, social support.

GİRİŞ

Ersöz'e göre farklı sınıf ya da grupları kapsamına alan, uygulama alanı ve kavram olarak sınırları kesin bir şekilde belirlenemeyen sosyal politikanın (Ersöz, 2005: 759), "...gelir eşitsizliğinden yoksulluğa, eğitimden istihdama, sağlıktan konuta birçok alt başlığı..." bulunmaktadır (Ecevit, 2012: 11). Modern anlamıyla sosyal politikanın vatandaşlık kavramıyla yakın bir ilişkisi bulunmaktadır ve sosyal politikanın hedefi ülkede yaşayan her bir bireyin ekonomik ve sosyal durumunu iyileştirmektir (Şenkal, Doğan, 2012: 64).

Genel anlamıyla "...sosyal adaleti sağlamak konusunda oluşturulan fikirler ve uygulamaların bütünü olarak..." tanımlanabilen sosyal politika (Sunal, 2011: 288), batılı ülkelerde yaşanan sosyal, siyasal, yasal ve iktisadi gelişmelerin bütününden oluşan bir sürecin sonucunda kurumsallaşmıştır (Sunal, 2011: 284). Bu kurumsallaşma sürecinde emeğin metalaşması ve emek piyasalarında yaşanan sorunlar ise üzerinde ayrıca durulması gereken konulardır.

Sanayi devriminin en önemli özelliklerinden biri çalışmayı ev temelli ve belirli bir zamana bağımlı olmaktan çıkararak günün belirli saatlerinde gerçekleşen durağan bir hale dönüştürmesi (Yüksel, 2014: 125), emeğin bir örgütte düzenli olarak kullanılması ve bu emek karşılığında ücret ödenmesidir (Ören, Yüksel, 2012: 36-37). Sanayi devrimi sonrasında insanı makinenin bir parçası olarak gören bu yaklaşım (Ekin, 1997: 37) çalışma kavramını doğal olmaktan çıkararak mekanik bir hale getirmiştir (Yüksel, 2014: 133).

Buğra'ya (2015: 35-36) göre emek piyasası önemli sorunların yaşandığı, her şeyin belirli bir düzen içinde ve kendiliğinden gerçekleştiği bir süreç değildir. Bu süreç içerisinde özgürleşen soyut emeğin çalışma hayatının dışında kalması toplumsal huzursuzluk nedeni olmaktadır. Sosyal politika tarihi daha çok piyasanın çözüm bulamadığı bu huzursuzluğa çözüm arayışı çerçevesinde şekillenmiştir.

İhtiyaçlar, mücadeleler ve gelişmeler etrafında şekillenen, temel olarak ekonomideki eşitsizliklerin azaltılmasını, toplumsal adalet ve eşitliğin, toplumsal uzlaşma ve bütünlüğün sağlanmasını hedefleyen modern sosyal politikanın gelişim süreci ahlaki temele dayalı uygulamalardan sistematik, kalıcı ve yaygın uygulamalara doğru bir evrim yaşamıştır (Koray, 2007: 27).

Sanayi devrimi öncesinde, "duygusal yakınlık ve tüketim sığmağı olması" nedeniyle refah rejimleri açısından yadsınamaz bir rolü bulunan aile kurumu ortaya çıkan risklerin dağıtımında en önemli işlevsel araçtır. Sanayileşme sonrası dönemde sürekli bir gelir ve işin piyasa tarafından garanti edilememesi risklerin genelleşmesine

ve piyasanın riskleri bertaraf etmekte yetersiz kalmasına neden olmuştur. Piyasa başarısızlığı olarak isimlendirilen bu durum refah devletinin ortaya çıkışındaki temel unsurdur (Esping-Andersen 2013: 38-41).

20. yüzyılın ilk yarısından sonra gelişmiş ülkelere refah devleti anlayışının benimsenmesiyle birlikte sosyal güvenlik, gelir dağılımı, eğitim, konut ve sağlık gibi temel sosyal politika alanları olarak nitelendirilen alanlardaki iyileşmeler sosyal politikada yeni öncelik alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal politikanın ilgi alanına ve kapsamına dahil olan bu yeni alanlar “kadınların çalışma hayatına katılımını kolaylaştırıcı önlemler, çocuk ve yaşlıların bakımı, çevre politikaları ve cinsiyet ayrımcılığı” gibi alanlardır (Ersöz 2005: 763).

Tarihsel süreç içerisinde amaç ve hedefleri çerçevesinde sosyal politika ile her zaman yakın ilişki ve etkileşim içerisinde bulunan (Yolcuoğlu, 2012: 148); sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleştirilmesini destekleyen uygulamaya dayalı bir meslek ve akademik disiplin olan sosyal hizmet (IFSW, IASSW, 2014) felsefi ve teorik olarak sosyal adaleti sağlamayı temel paradigma olarak almaktadır. Sosyal hizmet bu yönüyle özgürleştirmeyi, güç farklılıklarının asgari seviyeye indirilmesini, eşitliği, güçlendirmeyi ve içermeyi kapsayan bir yapıya sahiptir (Tuncay, İl, 2006: 60). Sosyal çalışmacının temel ilgi alanı ise tüm insanların fiziksel, zihinsel ve ruhsal iyilik hallerine dikkat ederek sosyal refahtan eşit derecede pay alabilmelerini sağlamaktır (CASW, 2008: 1). Bu aynı zamanda herkesin, sahip olduğu özellikler ve toplumsal statülere bakılmaksızın eşit haklara sahip olması anlamını taşımaktadır.

Bugün sıklıkla erkeklik ile kadınlık arasındaki ayrımı ve eşitsizliği anlatmak üzere kullanılan ve Ann Oakley’in 1972 yılındaki “Sex, Gender and Society” isimli çalışmasıyla sosyoloji alanına kazandırılan (Vatandaş, 2007: 31), kullanımı yeni ancak içeriğinde barındırdığı cinsiyet ayrımı oldukça eski olan toplumsal cinsiyet, kadınların ekonomik ve sosyal durumu üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle sosyal politika ve sosyal hizmetin önemle vurguladığı sosyal adaletin tesisi önündeki önemli engellerden biridir.

Kocacık ve Gökkaya (2005: 195-196), kadının ekonomik ve toplumsal yaşam açısından erkeğe göre arka planda kalmasının birçok nedeni bulunduğunu belirtmektedir. Bu nedenler arasında özellikle erkek egemen toplum yapısı gibi toplumların yapısal özelliklerinin, kadın erkek eşitsizliğinin kadın aleyhine gelişmesinde önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir. Eğitim olanaklarından yoksunluk, fizyolojik farklılıklar, yasal eksiklikler gibi birçok faktör kadınların ikincil planda kalmalarına neden olmaktadır.

Her bir toplumun kendine özgü kültürel tarihsel yapısı kadın ve erkek arasındaki işbölümünü etkilemektedir. Ancak hemen her toplumda “...kadını çocuk bakımı ve ev işleri gibi yeniden üretim faaliyetlerinin yapıldığı özel alana kapatan bir görev bölüşümü olduğu geniş kabul görmektedir.” Görevlerin kadın ve erkek arasındaki bu bölüşümü kadının istihdam sürecini de belirlemektedir (Dedeoğlu, 2000: 151).

Dünyada ve Türkiye’de emek yoğun, niteliksiz ve ucuz işler kadınlara verilmektedir. Kadınlar çalışma yaşamına önce ücretsiz aile işçisi olarak başlamaktadır. Toplumdaki kadın algısının ücretsiz aile işçisi üzerine oluşması, kadın ücretli çalışmaya başladığında kendisine düşük ücret ödenmesiyle sonuçlanmaktadır (Koray, 1999: 7). Kadınların ev içi emeğinin piyasa değerinin ortalama ücret düzeyinin üzerine çıkabildiğini ortaya koyan araştırmalar bulunmasına rağmen (Acar-Savran, 2004: 16-17) ev içinde ve ev için kullanılan kadın emeğinin ücretli emeğe dönüşmemesi nedeniyle kadın emeği değersizleşmektedir.

Piyasada ekonomik bir karşılığı bulunan alanlarda çalışan kadınlar için ise emeğin bir kısmı ücret elde edilen bir işte kullanılırken diğer kısmı yine görünmez emek türü olarak ev içi işlerde kullanılmaktadır. Başak *vd.* (2013: 20), ücret karşılığı çalışan kadınların çalışma alanlarını birinci vardiya ve ikinci vardiya olmak üzere iki şekilde kategorize etmektedir. Kadınlar için birinci vardiyanın gerçekleştiği çalışma alanı işyeri, ikinci vardiyanın gerçekleştiği çalışma alanı ise ev olmaktadır.

Bu çerçevede, kadınların toplumsal cinsiyete dayalı rol ve sorumluluklarını merkeze alan bir refah rejiminin kadının ekonomik ve sosyal hayattaki yeri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Esping-Andersen’e (2013: 52) göre “aile ağırlıklı refah rejimi” refah yükümlülüklerinin büyük bir kısmını haneye yüklemektedir. Kadının geleneksel rol ve sorumluluklarına dayanan “aile ağırlıklı refah rejimleri” kadınların aile sorumluluklarına bağlı olarak onların ekonomik bağımsızlıklarını kısıtlayan bir etkide bulunabilmektedir. Refah rejimi bağlamında “aile ağırlıklı olmaktan çıkış” ise ancak refah devletiyle mümkündür.

Bu anlamda özellikle kadının çalışma hayatının dışında kalmasına neden olan işsizlik, üzerinde durulması gereken önemli bir konu haline gelmektedir. Hooper Briar’a (1980: 902) göre, sosyal hizmet uzmanları işsiz müracaatçılarının psikolojik ve ruhsal sağlığı gibi bir takım ihtiyaçlarına ve istihdam sorunlarına cevap verebilecek durumda olmalıdır. Bu aynı zamanda müracaatçıların sorunlarına uygun olarak sunulabilecek çeşitli seçeneklere sahip olmak anlamına gelmektedir. Müracaatçı işsiz ise iş edinme tedavi sürecinin nihai hedefi olarak sunulabilmelidir. Ayrıca iş arayan müracaatçılar adına savunuculuk rolü ve destekleyici bir rol üstlenebilmek için iş arama süreci, işgücü piyasası ve piyasadaki fırsatlar hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın genel amacı, üniversite mezunu kadınların işsiz kalarak çalışma yaşamının dışına itilmesine ilişkin temel nedenleri, kadınların iş arama sürecinde yaşadıkları sorunları ve onları iş aramaya iten nedenleri belirlemek; üniversite mezunu kadınların bu süreçte yararlandıkları destek ağlarını ve bu ağ içerisinde ağırlıklı olarak kim ya da kimlerin destek unsuru oluşturduğunu tespit etmek ve bu yönleriyle üniversite mezunu kadınların işsizlik sürecini değerlendirmektir. Bu çerçevede konunun daha detaylı bir şekilde araştırılması için işlevsel alt amaçlar belirlenerek işsizlik süreci hakkında aşağıda yer alan sorulara cevaplar aranmaktadır:

1. Üniversite mezunu kadınların Temel Sosyo-Ekonomik özellikleri nedir?
2. Üniversite mezunu kadınların daha uzun süreli işsiz kalmasının ve kendilerine uygun iş bulamamasının nedenleri nelerdir?
3. Üniversite mezunu kadınların işsizlik sürecinde yaşadıkları sorunlar nelerdir?
4. Üniversite mezunu kadınların iş arama nedenleri nelerdir?
5. İşsizlik sürecinde yaşanan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların üstesinden gelebilmek için herhangi bir destek ağından yararlanılmakta mıdır ve yararlanılan destek ağında kim ya da kimler yer almaktadır?
6. İşsizlik sürecinde üniversite mezunu kadınları iş aramaya yönlendiren kişi veya kişiler kimlerdir?
7. İş arama sürecinde bireysel çabalar yeterli midir?

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İşsizlik ortaya koyduğu sonuçlar itibariyle değerlendirildiğinde kadının çalışma yaşamından dışlanmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda bilimsel çalışmanın amacına uygun olarak, üniversite mezunu kadınların işsizlik sürecine ilişkin belirli detayların ortaya konulması hedeflendiğinden sayısal veriler toplamak ve genelleme yapmak amacıyla araştırma nicel araştırma tekniğiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın genel evrenini işsizlik nedeniyle çalışma yaşamından dışlanan üniversite mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Çalışma evrenini ise Ankara ilinde yaşayan ve üniversite düzeyinde eğitim almış kadınlar oluşturmaktadır.

Bu anlamda Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) istatistiklerinde yer alan iş arayan sayıları tespit edilmeye çalışılmıştır. İŞKUR tarafından yayımlanan Aralık 2013 Aylık İstatistik Bültenine göre, 2013 yılı Aralık ayı itibariyle İŞKUR'a kayıtlı 2.610.969 işsiz 1.049.766'sının kadınlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Kadınlar arasında ise 262.275 kişinin önlisans ve üzerinde eğitime sahip olduğu belirlenmiştir. 2013 istatistik

yılığına göre, çalışma evrenini oluşturan Ankara ilinde 178.318 kayıtlı işsiz bulunduğu, bu işsizlerin 99.491'inin erkeklerden, 78.827'sinin kadınlardan oluştuğu, kadınların ise 26.343'ünün ön lisans ve üzerinde eğitime sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu kadınlar arasından ise elektronik ortamda iletişim kurmak isteyen 6.000 kişi çalışma evrenine dâhil edilmiştir.

Örneklem seçiminde $n = N \cdot t_{pq} / d^2(N-1) + t_{pq}$ formülü uygulanarak, 0,5 anlamlılık düzeyinin t tablo değeri 1,96; incelenen olayın gerçekleşme durumu (p) %50 yani 0,5; gerçekleşmeme durumu (q) %50 yani 0,5; örnekleme hatası (d) ise 0,05 olarak alınmıştır. İlgili veriler formüle yazıldığında; 6.000 kişilik çalışma evreninden seçilebilecek minimum örneklem sayısı $n=362$ olarak belirlenmiştir.

VERİLER VE TOPLANMASI

Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak soru kâğıdı kullanılmıştır. Elektronik ortamda hazırlanan soru kâğıdında, açık uçlu ve kapalı uçlu sorulardan oluşan toplam 30 soruya yer verilmiştir. Cevaplamayı kolaylaştırmak amacıyla evet, hayır seçenekleri yerine kullanılmak üzere çoğunlukla çoktan seçmeli sorular kullanılmıştır.

Anketin uygulanması sırasında öncelikle gerekli izinlerin alınması için girişimde bulunulmuştur. İŞKUR yöneticileri ve personeli ile görüşmeler gerçekleştirilerek kişisel verilerin gizliliği ilkesine ve çalışma evrenine uygun olarak İŞKUR'a başvuru yapan üniversite mezunu kadınlar arasından basit tesadüfî örnekleme tekniği kullanılarak anketi cevaplama muhtemel kişiler belirlenmiştir.

Gerekli izinler alınarak ve kişisel bilgilerin gizliliği ilkesi gözetilerek çalışma evreninde yer alan ve belirlenen örneklem içerisinde elektronik ortamda anketi cevaplama kabul eden 360 kişi ile anket gerçekleştirilmiştir.

VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Anket sonucu elde edilen araştırma verilerinin çözümlenmesinde SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Science) ve SPSS Clementine isimli paket program yazılımları kullanılmıştır. Programa girilen veriler sayı ve yüzde olarak sınıflandırılmış ve yorumlanarak araştırma raporunda sunulmuştur.

Anket sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde değişkenler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde eğilimleri belirleme ve benzer seçimleri bir araya getirme özelliği nedeniyle anket sonucunda elde edilen verilerin bazıları birliktelik kuralı uygulanarak analiz edilmiştir. Buna bağlı olarak üniversite mezunu kadının işsizlik sürecini değerlendirmek üzere birliktelik kuralından yararlanılarak hangi neden ve sonuçların birlikte ortaya çıktığı, destek ağında yer alan hangi kişi veya kişilerden birlikte yararlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

1. Temel Sosyo-Ekonomik Özellikler

Ankete katılanların yaş değerlerinin en küçüğü 21, en büyüğü 53, yaş ortalaması ise 30'dur. Durum demografik açıdan değerlendirildiğinde katılımcıların nispi olarak genç yaş grubuna dâhil oldukları anlaşılmaktadır.

Kadınların %86,3'ü kent doğumlu, %13,7'si ise kır doğumlu olduğunu belirtmiştir. Kadınlar en uzun süreyle yaşadıkları yeri %95,8'i kent olarak, %4,2'si ise kır olarak belirtmiştir. Bu durumun anketin gerçekleştirildiği il ve üniversite eğitiminin gerçekleştirildiği yerlerin çoğunlukla kentsel alanlar olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Medeni durumunu belirten kadınların %48'i bekâr, %48'i evli ve birlikte yaşayan, %2,5'i boşanmış, %1,4'ü ise evli ve ayrı yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Kadınların %25,4'ünün çocuk sahibi olduğu %74,6'sının ise çocuk sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Ortalama çocuk sayısının 1,47, sahip olunan çocuk sayısının en az 1 en fazla 3 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların Çocuk sahibi olduğunu belirtenlerin %58,9'u 1 çocuk, %35,6'sı 2 çocuk ve %5,6'sı 3 çocuk sahibidir.

Eğitim durumuna göre en az temsil edilen grup %0,6 ile doktora mezunlarıdır. Önlisans mezunlarının oranı %11,7, lisans mezunlarının oranı %68,8, yüksek lisans mezunlarının oranı ise %18,9'dur.

Katılımcıların %81,0'i çekirdek aile ile birlikte yaşadıklarını belirtmiştir. Bunu sırasıyla %7,8 ile yalnız yaşayanlar, %3,9 ile geniş aileye mensup olanlar, %3,1 ile arkadaşlarıyla yaşayanlar, %2,8 ile sadece annesiyle yaşayanlar, %1,4 ile çocuklarıyla birlikte yaşayanlar izlemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun çekirdek aileye mensup kişilerden oluşması ve geniş ailede yaşayanların sayısının çok düşük olması geniş aileden çekirdek aileye doğru yaşanan geçişin özelliklerini göstermektedir.

Anne-babası evli ve birlikte yaşayan kadınların oranı %78,2'dir. Bunu sırasıyla %10,4 ile babası vefat etmiş olanlar, %5,9 ile anne-babası boşananlar, %3,9 ile annesi vefat edenler, %0,8 ile her iki ebeveynini de kaybedenler ve yine %0,8 ile anne ve babası evli olmakla birlikte ayrı yaşayanlar izlemektedir.

Ankete katılarak annesinin eğitim durumuna ilişkin soruyu cevaplayanların önemli bir kısmının annesi %44,3 ile ilköğretim mezunu kadınlardan oluşmaktadır. Bunu sırasıyla %24,6 ile lise ve dengi okul mezunları, %15,1 ile lisans mezunları, %9,2 ile okuryazar olmasına rağmen herhangi bir mezuniyeti olmayanlar, %5,6 ile okuryazar olmayanlar, %0,6 ile doktora mezunları ve yine %0,6 ile yüksek lisans mezunları izlemektedir.

Ankete katılarak babasının eğitim durumuna ilişkin soruyu cevaplayanların önemli bir kısmının babası %39,0 ile ilköğretim mezunu erkeklerden oluşmaktadır. Bunu sırasıyla %27,5 ile lisans mezunları, %27,0 ile lise ve dengi okul mezunları, %3,4 ile okuryazar olmasına rağmen herhangi bir mezuniyeti olmayanlar, %2,2 ile yüksek lisans mezunları, %0,6 ile doktora mezunları, %0,3 ile okuryazar olmayanlar izlemektedir.

Ankete katılanların anne ve babalarının çoğunluğu ilköğretim mezunlarından oluşmaktadır. Bu durum eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin kız çocuklarının yükseköğrenim görmesi konusundaki eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda toplumsal cinsiyet kalıplarının değişimi ve kız çocuklarının eğitimi konusunda ebeveynlerin bilinç düzeylerinin artışı açısından önemli bir göstergedir.

Hanenin gelir durumunu orta olarak belirtenlerin oranı %57,1, iyi olarak belirtenlerin oranı %31,1, kötü olarak belirtenlerin oranı %8,4, çok iyi olarak belirtenlerin oranı %2,5 ve çok kötü olarak belirtenlerin oranı %0,8 olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre ankete katılanların önemli bir kısmının %57,1 ile orta gelir düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların %69,4'ü çalışma yaşamında deneyime sahip olduğunu ve bir işte çalıştığını belirtmiştir. İş aramasına rağmen bir iş bulamadığı için çalışmayanların oranı %22,0, yeni mezun olduğu için henüz iş bulup çalışmadığını belirtenlerin oranı %5,6, ihtiyacı olmadığı için çalışmadığını belirtenlerin oranı %1,9, eşi izin vermediği için çalışmadığını belirtenlerin oranı %0,8, ailesi izin vermediği için çalışmadığını belirtenlerin oranı ise %0,3'tür. Yapılan tüm yasal düzenlemelere ve çabalara rağmen çok düşük bir oranda da olsa eşinden ve ailesinden izin alamadığı için çalışmadığını belirtenlerin bulunması bazı aileler için toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargıların halen devam edebildiğini göstermektedir.

Ortalama iş arama süresi 16,86 ay olarak belirlenmiştir. Mezuniyeti sonrasında hiç iş aramaya gerek kalmadan hemen iş bulanlar olmasına rağmen iş arama süresinin kadınlar arasında 84 aya kadar çıkabildiği belirlenmiştir. Bu durum uzun süreli işsizlik olgusunun üniversite mezunu kadınlar için önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

2. KADINLARIN DAHA UZUN SÜRELİ İŞSİZ KALMASININ VE KENDİLERİNE UYGUN İŞ BULAMAMASININ NEDENLERİ

Araştırma kapsamında elde edilen ve aşağıda yer alan bulgular sosyal hayat içerisindeki rol paylaşımının ve cinsiyet eşitsizliklerinin, kadının çalışma hayatındaki yeri üzerinde önemli ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara Göre İşsizliğin Nedenleri

Nedenler	Sayı		Yüzde	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Kadınlar, uzun çalışma saatlerinden dolayı iş bulamıyor	158	201	44,0%	56,0%
Kadınlar, işgücü piyasasında mesleki deneyimleri olmadığı için iş bulamıyor	137	222	38,2%	61,8%
Kadınlar iş görüşmelerinde karşılaştıkları olumsuz tutum nedeniyle iş bulamıyor	123	236	34,3%	65,7%
Kadınların evde çocuk bakımıyla ilgilenmeleri iş aramalarını engelliyor	110	249	30,6%	69,4%
Kadınlar, işverenler kadın çalıştırmak istemediği için iş bulamıyor	110	249	30,6%	69,4%
Kadınlar, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde önceliğin erkeğe verilmesi nedeniyle iş bulamıyor	105	254	29,2%	70,8%
Kadınların ev içi iş yükleri iş aramalarını/bulmalarını engelliyor	86	273	24,0%	76,0%
Kadınlar kültürel önyargılar ve engellerden dolayı iş bulamıyor	86	273	24,0%	76,0%
Kadınlar işyerinde ayrımcılık nedeniyle uygun iş bulamıyor	86	273	24,0%	76,0%
Kadınlar, erkeklere göre daha düşük ücret önerildiği için iş bulamıyor	81	278	22,6%	77,4%
Kadınlar, önerilen ücreti az buldukları için iş bulamıyor	73	286	20,3%	79,7%
Kadınlar, çoğunlukla sigortasız işler önerildiği için iş bulamıyor	54	305	15,0%	85,0%
Kadınlar, yeterli mesleki eğitim alamadıkları için iş bulamıyor	52	307	14,5%	85,5%
Kadınların evde hasta bakımıyla ilgilenmeleri iş aramalarını engelliyor	25	334	7,0%	93,0%
Toplam	1286	3740	25,6%	74,4%

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre, üniversite mezunu kadınların iş aramasını veya iş bulmasını engelleyen en önemli neden %44,0 ile çalışma saatlerinin uzun olmasıdır. Bunu sırasıyla; %38,2 ile kadınların mesleki deneyimlerinin bulunmaması, %34,3 ile iş görüşmelerinde karşılaşılan olumsuz tutum ve davranışlar, %30,6 ile çocuk bakımı ve işverenlerin kadın çalıştırmak istememeleri, %29,2 ile yoğun işsizlik dönemlerinde önceliğin erkeğe verilmesi, %24 ile kadınların ev içi iş yükleri, kültürel önyargı ve engeller ile işyerinde ayrımcılık, %22,6 ile erkeklere göre daha düşük ücret önerilmesi, %20,3 ile kadınların önerilen ücreti az bulması, %15,0 ile kadınlara çoğunlukla sigortasız işler önerilmesi, %14,5 ile kadınların yeterli mesleki eğitim alamaması, %7,0 ile kadınların evde hasta bakımıyla ilgilenmeleri izlemiştir.

Bu verilere göre, kadınların işsizlik sorununun önemli ölçüde toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak şekillendiği görülmektedir. Bu aynı zamanda toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları ile cinsiyet ayrımının, kadının çalışma yaşamındaki yerini

belirlediğini göstermektedir. Bakım yükümlülükleri ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konular kadının iş arama süreci üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve kadının iş aramasını veya bulmasını engellemektedir.

İşsizlik, nedenleri itibarıyla değerlendirildiğinde çoğunlukla tek bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan bir durum değildir. Nedenler arasında görece olarak bir önem sırası yapmak mümkün olsa dahi işsizliğin birkaç farklı nedene bağlı olarak ortaya çıkabildiği görülmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular birlikte ortaya çıkma durumlarına göre değerlendirildiğinde katılımcıların %13,6'sı kadınların ev içi iş yüklerini ve çalışma saatlerinin uzunluğunu iş bulamama nedeni olarak belirtmektedirler. Aynı zamanda bu kadınların %79,6'sı evde çocuk bakımını da işsizliğin nedeni olarak görmektedir. Her üç faktörü de işsizliğin nedeni olarak belirtenlerin oranı %10,8'dir.

Üniversite mezunu kadınların uzun süreli olarak işsiz kalmasına ve bu kadınların kendilerine uygun iş bulamamasına ilişkin olarak verilen cevaplar, ikili gruplar halinde birlikte ortaya çıkma durumlarına göre analiz edildiğinde, %19,8 (71 kişi) ile evde çocuk bakımı ve uzun çalışma saatleri, %17,0 (61 kişi) ile işyerinde ayrımcılık ve iş görüşmelerinde karşılaşılan olumsuz tutum, yine %17,0 ile kadınların ev içi iş yükleri ve evde çocuk bakımı diğer nedenlere göre daha fazla birlikte işsizlik nedeni olarak değerlendirilen faktörler arasında yer almaktadır.

Bu ve benzeri örnekler işsizliğin sadece bir nedene bağlı olarak ortaya çıkmadığını, aksine işsizliğin birden fazla nedene bağlı olarak ortaya çıkabildiğini ve birkaç nedeninin karşılıklı etkileşim içerisinde olabildiğini göstermektedir. Ayrıca işsizliğe neden olan herhangi bir faktörün, başka bir faktörün ortaya çıkma ihtimalini artırabildiği de değerlendirilmektedir.

3. KADINLARIN İŞSİZLİK SÜRECİNDE YAŞADIKLARI SORUNLAR

İşsizliğin üniversite mezunu kadınlar üzerinde ortaya çıkarmış olduğu etkileri belirlemek üzere bu grup içerisinde yer alan kadınlara işsiz kaldıkları süreçte yaşadıkları sorunlar çoktan seçmeli olarak sorulmuş ve bu sorulara bağlı olarak literatürde yer alan bilgilerle uyumlu ancak işsiz kadın açısından oldukça olumsuz olarak değerlendirilebilecek sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre üniversite mezunu kadının işsizlik sürecinde ekonomik, sosyal, psikolojik birçok sorunla mücadele etmek durumunda kaldığı; işsizliğin bireyin ailesi, akrabaları, arkadaşları ve çevresindeki diğer insanlarla sorunlar yaşamasına neden olabildiği belirlenmiştir.

Üniversite mezunu kadınların işsizlik sürecinde yaşamış oldukları sorunlardan biri ailesiyle, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla iletişim sorunu yaşamasıdır. Bu anlamda, işsizlik sürecinde bireyin içinde bulunduğu sistemin parçası olan çevresindeki diğer insanlarla iletişim sorunu yaşayabildiği görülmektedir.

Birey işsiz kaldığı süreçte çevresiyle iletişim sorunu yaşarken çevrede kişi üzerinde baskı faktörü oluşturabilmektedir. Özellikle nitelikli işgücü kategorisinde yer alan üniversite mezunlarının, nitelik düzeyi düşük bireylere göre daha kolay iş bulması beklenmektedir. Ancak çeşitli nedenlere bağlı olarak üniversite mezunu bireyin iş bulamaması ve üniversiteli işsiz damgasıyla eleştirilere maruz kalması çevrenin birey üzerinde bilerek ya da bilmeyerek baskı unsuru olabildiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcılara Göre İşsizliğin Sonuçları

Sorunlar	Sayı		Yüzde	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Kendimi işe yaramaz hissettiğim zamanlar oldu	268	80	77,0%	23,0%
Kendimi çaresiz hissettiğim zamanlar oldu	233	115	67,0%	33,0%
Ekonomik sorunlar yaşadım	231	117	66,4%	33,6%
Üniversiteli işsiz damgasıyla eleştirilere maruz kaldım	206	142	59,2%	40,8%
Ailem benimle birlikte üzüntü ve kaygı yaşadı	201	147	57,8%	42,2%
Psikolojik sorunlar yaşadım	165	183	47,4%	52,6%
Çevreme karşı öfkeye kapıldığım zamanlar oldu	152	196	43,7%	56,3%
Ailemle iletişim sorunu yaşadım	111	237	31,9%	68,1%
Şehir içi ulaşım giderlerimi karşılamakta zorlandığım zamanlar oldu	100	248	28,7%	71,3%
Çevremdeki insanlarla iletişim sorunu yaşadım	88	260	25,3%	74,7%
Arkadaşlarımla iletişim sorunu yaşadım	77	271	22,1%	77,9%
Akrabalarımla iletişim sorunu yaşadım	63	285	18,1%	81,9%
Cevap sayısı	1895	2.281	45,4%	54,6%

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre katılımcıların %77'si işsizlik sürecinde kendini işe yaramaz hissettiği zamanlar olduğunu, %67'si işsizlik sürecinde kendini çaresiz hissettiği zamanların olduğunu, %66,4'ü işsizlik sürecinde ekonomik sorunlar yaşadığını, %59,2'si üniversiteli işsiz damgalamasıyla çevrenin baskısına maruz kaldığını, %57,8'i işsizlik sürecinde ailesinin de kendisiyle birlikte üzüntü ve kaygı yaşadığını, %47,4'ü işsizlik sürecinde psikolojik anlamda sorunlar yaşadığını, %43,7'si işsizlik sürecinde öfkeye kapılabildiğini, %31,9'u işsizlik sürecinde aileleri ile iletişim sorunu yaşadığını, %28,7'si işsizlik sürecinde şehir içi ulaşım giderlerini karşılamakta zorlanabildiğini, %25,3'ü işsizlik sürecinde çevresindeki insanlarla iletişim sorunu yaşadığını, %22,1'i işsizlik sürecinde arkadaşlarıyla iletişim sorunu yaşadığını, %18,1'i işsizlik sürecinde akrabalarıyla iletişim sorunu yaşadığını belirtmiştir.

Verilen cevaplar bir arada değerlendirildiğinde işsizliğin üniversite mezunu kadınlar üzerindeki ekonomik ve sosyo-psikolojik etkileri açık bir şekilde

görülmektedir. Kadınlar işsizlik sürecinde en yakın çevresi olan ailesinden başlamak üzere çevresinde yer alan bireylerle iletişim sorunu yaşamaktadır. Üniversite mezunu kadının çevresinde yer alan bireyler, üniversite okumuş olmasına rağmen iş bulamadığı için kadını eleştirerek onun üzerinde baskı unsuru olabilmektedir. Mevcut durumda yüksek oranda kendini işe yaramaz ve çaresiz hisseden bir kadının ilave olarak böyle bir baskıya maruz kalması psikolojik iyilik halinin önemli ölçüde bozulmasına neden olabilmektedir. bu durumda işsizliğin psikolojik etkilerinden biri olan çaresizlik hissinin ortaya çıkması ise kaçınılmaz bir sonuç haline gelmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde işsizliğin en önemli sonuçlarından biri bireyin psikolojik durumunda ortaya çıkardığı sorunlardır. Genel anlamda bireyin psikolojik sağlığı üzerinde etkili olan işsizlik, üniversite mezunu kadın içinde benzer sonuçlar doğurmakta ve kadının psikolojik iyilik halinin bozulmasına neden olmaktadır.

İsteklerin tatmin edilmemesine, istenmeyen sonuç ve karşılanamayan beklentilere verilen duygusal bir tepki olan öfke (Soykan, 2003: 20), işsizlik sürecinin ortaya çıkarmış olduğu sorunlardan biri olabilmektedir. Bireyin karşılanamayan iş bulma isteği ve işsizliğe bağlı olarak çalışmanın faydalarından yoksun kalması öfkeye neden olabilmektedir.

İşsizlik sürecinin üniversite mezunu kadın açısından en önemli etkilerinden birinin ekonomik sıkıntılar olduğu ifade edilebilir. Çalışmanın faydalarından biri, emeğinin karşılığı olarak bireyin ücret alması ve bununla geçimini temin edebilmesidir. İşsizlik, çalışarak elde edilebilecek bu gelirden yoksun kalmak ve geçimini temin etmek konusunda sorunlarla karşılaşmak anlamına gelmektedir.

İşsiz bireyin yaşamış olduğu sorunlar aile üzerinde de olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Ülkemizde çekirdek aileye doğru bir evrilme söz konusu olsa da aile bağlarının güçlü bir özelliğe sahip olduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak aile üyelerinden birinin yaşamış olduğu sorunlar tüm aile üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarabilmektedir. İşsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan bu olumsuzluklar eşler arasında boşanmaya varacak ölçüde hasarlara neden olabilmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgularda işsizliğin eşler arası ilişkilere verdiği zararı gösterir niteliktedir. Evli ve birlikte yaşayan, evli ve ayrı yaşayan, boşanmış ve bekârların tamamının vermiş oldukları cevaplara göre kadınların %29,6'sı işsizliğin eşler arası ilişkiye zarar veren bir durum olduğunu, %70,4'ü ise işsizliğin eşler arasındaki ilişkiye zarar veren bir durum olmadığını belirtmiştir.

İşsizlik sürecinde yaşanan olumsuzlukların işsizliğin nedenlerinde olduğu gibi çoğunlukla tek başına ortaya çıkan sonuçlar olmadığı, bu olumsuzlukların birbirleriyle etkileşim içerisinde olabildikleri görülmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen

bulgular birlikte ortaya çıkma durumlarına göre değerlendirildiğinde, katılımcıların %10,3'ü işsizlik sürecinde akrabalarıyla ve arkadaşlarıyla iletişim sorunu yaşamakta, kendini işe yaramaz ve çaresiz hissetmektedirler.

Üniversite mezunu kadınların işsiz kaldıkları süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak verilen cevaplar, ikili gruplar olarak birlikte ortaya çıkma durumlarına göre analiz edildiğinde kadınların %58,6'sı (204 kişi) işsizlik nedeniyle kendini işe yaramaz ve çaresiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca diğer olumsuz durumlara göre en fazla bir arada yaşanan olumsuz durum ise %51,7 (180 kişi) ile kendini işe yaramaz hissetmek ve ekonomik sorunlar yaşamaktır.

Söz konusu örneklerin çoğaltılması mümkündür. Bu örnekler işsizliğin sadece belirli bir sonucu ortaya çıkarmadığını sonuçlar arasında bir bağın söz konusu olabildiğini göstermektedir. Bu anlamda işsizliğin ortaya çıkarmış olumsuzluklar karşılıklı etkileşim içerisindedir ve ortaya çıkan bir olumsuzluk bir başka olumsuz durumu ortaya çıkarabilmektedir.

4. Üniversite Mezunu Kadınların İş Arama Nedenleri

Kadının toplumsal üretime katılımı kadının özgürleşmesini doğrudan etkileyen bir unsur olmasa da kadının özgürleşmesinin ön koşullarından biridir (Çitçi, 1982: 175). Çalışma yaşamı kadının ekonomik özgürlüğüne ve toplumsal statüsüne katkı sağlayarak yaşam tatmininde artış sağlamaktadır (Hablemitoğlu, 2004: 55). Araştırma kapsamında elde edilen ve aşağıda yer alan bulgular kadınların iş aramasında ekonomik faktörlerin önemli ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara Göre İş Arama Nedenleri

Nedenler	Sayı		Yüzde	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Ekonomik özgürlüğüm için iş arıyorum.	273	86	76,0%	24,0%
Başkasına bağımlı olmadan yaşamak için iş arıyorum.	244	115	68,0%	32,0%
Aile ekonomisine katkı sağlamak için iş arıyorum.	241	118	67,1%	32,9%
Düzgün bir ücretle saygın bir yaşam için iş arıyorum.	241	118	67,1%	32,9%
Öğrendiklerimi hayata geçirmek için iş arıyorum.	217	142	60,4%	39,6%
Üretimde bulunarak topluma faydalı bir birey olmak için iş arıyorum.	207	152	57,7%	42,3%
Kadınların çalışması gerektiğini düşündüğüm için iş arıyorum.	168	191	46,8%	53,2%
Çevremde saygı duyulan bir birey olmak için iş arıyorum.	167	192	46,5%	53,5%
Toplam	1.758	1.114	61,2%	38,8%

Elde edilen bulgulara göre, kadınların %76'sı ekonomik özgürlüklerini kazanmak için, %68'i başkasına bağımlı olmadan yaşamak için, %67,1'i aile ekonomisine katkı sağlamak için ve düzgün bir ücretle saygın bir yaşam için, %60,4'ü öğrendiklerini hayata geçirmek için, %57,7'si üretimde bulunarak topluma faydalı bir birey olmak için, %46,8'i kadınların çalışması gerektiğini düşündüğü için, %46,5'i çevresinde saygı duyulan bir birey olmak için iş aradığını belirtmiştir.

Çalışmak bireyin, ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapmak zorunda olduğu harcamaları karşılayabilecek bir gelire sahip olması anlamına gelmektedir. Elde edilen bulgulara göre, üniversite mezunu kadınların önemli bir kısmının kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir gelire sahip olmak istedikleri ve bu anlamda kadınların her şeyden önce ekonomik özgürlüklerini kazanarak başkalarına bağımlı olmadan yaşamak için iş aradıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca üniversite mezunu kadınların yaklaşık olarak yarısının, kadınların çalışması gerektiğini düşündüğü ve bu nedenle iş aradıkları anlaşılmıştır.

Bireyin ihtiyaçlarını karşılayabileceği kendine ait bir gelirin olmaması, bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için başkalarına bağımlı olması anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak üniversite mezunu kadın, başkasına bağımlı olarak yaşamaktansa kendi kazandığı gelirini harcayan, özgür bir birey olmak için iş arama davranışı içine girmektedir.

Üniversite mezunu kadınların iş arama nedenleri özet olarak değerlendirilecek olursa; aile ekonomisine katkı sağlamak ve düzgün bir ücretle saygın bir yaşama sahip olmak, üniversite hayatında elde edilen bilgi birikiminin çalışma hayatına aktarılması, nitelikli kadın emeğinin ücretli emeğe dönüşerek toplumsal refahın artırılmasına katkı sağlaması, kadının toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak evin sınırları içerisine sıkıştırılmasındansa çalışma hayatına kazandırılması, çevrenin bireye olan saygısının artması ve psikolojik anlamda iyilik halinin artırılması ekonomik özgürlüğü izleyen nedenler olmuştur.

Üniversite mezunu kadınların iş arama nedenleri birlikte ortaya çıkma durumu açısından değerlendirildiğinde; katılımcılardan %27,8'i iş arama nedenini çevresinde saygı duyulan bir birey olmak, öğrendiklerimi hayata geçirmek, üretimde bulunarak topluma faydalı bir birey olmak, başkasına bağımlı olmadan yaşamak olarak belirtmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak iş arayan kadınların tamamı (%100) aynı zamanda ekonomik özgürlüğü için de iş aramaktadır.

Üniversite mezunu kadınların iş arama nedenlerine ilişkin olarak verilen cevaplar, birlikte ortaya çıkma durumları ikili gruplar halinde değerlendirildiğinde; kadınlar, %62,7 (225 kişi) ile ekonomik özgürlüğü ve başkasına bağımlı olmadan yaşamak için, başka bir ifadeyle en fazla bu iki amaca birlikte ulaşmak için iş

aramaktadır. Ayrıca diğer iş arama nedenlerine göre daha fazla birlikte ulaşılmak istenen amaçlar %57,9 (208 kişi) ile düzgün bir ücretle saygın bir yaşam ve ekonomik özgürlüğü sağlamak, %54,6 (196 kişi) ile aile ekonomisine katkı sağlamak ve ekonomik özgürlüğü sağlamak, %53,8 ile (193 kişi) başkasına bağımlı olmadan yaşamak ve düzgün bir ücretle saygın bir yaşam olmuştur.

Birlikte ortaya çıkan bu ve benzeri örnekler iş arama davranışının tek bir amaçla gerçekleşmediğini, kadınların bir iş sahibi olmak istemesinin birden fazla nedene bağlı olarak ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Ancak kabul edilmesi gereken durum kadının bir iş sahibi olmak için iş aramasına neden olan en temel faktörün ekonomik nedenler olmasıdır. Birlikte ulaşılmak istenen her bir amacın aynı zamanda ekonomik bir boyutunun olması bu durumu desteklemektedir.

5. İşsizlik Sürecinde Yaşanan Ekonomik, Sosyal ve Psikolojik Sorunların Üstesinden Gelebilmek İçin Yararlanılan Destek Ağı

İhtiyaç duyulduğunda yardım edebilecek kişilerden oluşan potansiyel ağı ifade eden sosyal destek (Vrucinic, 2012: 77), bireyin iyilik halinin korunması açısından işsizlik sürecinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Aşağıda yer alan bulgularda görüldüğü üzere kadınların işsizlik sürecinde ortaya çıkan olumsuzluklarla mücadele ederken sosyal destek ağını oluşturan kişi veya kişilerden önemli ölçüde yararlandıkları anlaşılmaktadır.

Genel Anlamda Sosyal Destek Ağı Verileri

Kişi/kişiler	Sayı		Yüzde	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Annem- Babam	265	91	74,4%	25,6%
Eşim	144	212	40,4%	59,6%
Arkadaşlarım	129	227	36,2%	63,8%
Hiç kimse	38	318	10,7%	89,3%
Akrabalarım	20	336	5,6%	94,4%
Komşularım	6	350	1,7%	98,3%
Toplam	602	1534	28,2%	71,8%

Araştırma kapsamında, işsizlik sürecinde bireye genel anlamda sosyal destek sağlayan kişi ya da kişilere ilişkin bulgular incelendiğinde; işsizlik sürecinde kadınlara varlığıyla değerli ve güvende olduğunu hissettiren, yaşamış olduğu olumsuzluklarla mücadele etmesinde destek olan kişilerin başında %74,4 ile anne ve babası yer almaktadır. Bunu sırasıyla %40,4 ile eşler, %36,2 ile arkadaşlar, %5,6 ile akrabalar,

%1,7 ile komşular izlemiştir. Hiç kimseden destek almadığını belirtenlerin oranı ise %10,7 olmuştur.

İlgili soruyu cevaplandıran 356 kişi içerisinde, hiç kimseden destek almadığını belirten 38 kişiden 1 kişi aynı zamanda anne ve babası ile arkadaşlarından, 3 kişi ise anne ve babasından destek aldığını belirtmiştir. Sonuç olarak 34 kişi dışında soruyu cevaplayanların tamamı sosyal destek ağında yer alan bir veya birden fazla destek unsurundan yararlanmaktadır. Bu anlamda, katılımcıların %90,4'ünün sosyal destek ağından yararlandığı anlaşılmaktadır.

Sosyal destek unsurlarının birkaçından birlikte yararlanma durumları değerlendirildiğinde katılımcıların %35,8'i işsizlik sürecinde arkadaşlarından sosyal destek almaktadır. Arkadaşlarından sosyal destek aldığını belirtenlerin %81,4'ü anne ve babasından da destek aldığını belirtmektedir. Anne, baba ve arkadaşlarından, birlikte destek alanların oranı ise %29,2'dir.

Sosyal destek ağlarına ilişkin olarak birlikte ortaya çıkma durumları ikili gruplar halinde değerlendirildiğinde, kadınların en fazla birlikte destek aldığı grup %29,5 (105 kişi) ile anne, baba ve arkadaşlarıdır. Ayrıca diğer destek ağlarına göre en fazla bir arada destek sağlayanlar %29,2 (104 kişi) ile anne, baba ve eşler olmuştur.

Ayrıca araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, işsizlik sürecinde ortaya çıkan ekonomik ve psikolojik sorunlarla baş edebilmek için destek ağlarından faydalandığı görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir:

a) İşsizlik nedeniyle yaşanan ekonomik sorunların üstesinden gelebilmek için en fazla destek alınan grubu aile oluşturmaktadır. İşsizlik sorunuyla yüzleşmek durumunda kalan kadınların %73,1'i bu süreçte yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılarda anne ve babasından, %43,9'u eşinden destek aldığını belirtmiştir. Bu haliyle işsizlik sürecinde ekonomik destek ağının ilk sırasında aile yer almıştır. Bunu sırasıyla %5,6 ile arkadaşlar, %3,6 ile akrabalar ve %2,5 ile kamu kurumları izlemiştir. Kimseden yardım almadığını belirtenlerin oranı ise %5,3'tür. Bu yönüyle işsizlik sürecinde yaşanan ekonomik sorunlarla baş edebilmek için çevresel faktörlerden önemli ölçüde destek alınmaktadır ve işsizlik sürecinde ekonomik destek sağlayanların en başında çevresel anlamda bireye en yakın kişiler olan anne, baba ve eşler yer almaktadır.

b) İşsizlik sorunuyla yüzleşmek durumunda kalan kadınların %59,1'i bu süreçte yaşamış oldukları psikolojik sıkıntılarda anne ve babasından destek aldığını belirtmiştir. Bu haliyle işsizlik sürecinde psikolojik destek ağının ilk sırasında aile yer almıştır. Bunu sırasıyla %38,6 ile arkadaşlar, %36,4 ile eşler, %4,5 ile akrabalar ve %2 ile çocuklar, %0,6 ile komşular izlemiştir. Tıbbi/psikolojik destek alanların oranı ise %7,4'tür.

İşsizlik sürecinde yaşadığı psikolojik sorunlarla kendisinin baş etmeye çalıştığını belirtenlerin oranı ise %57,7'dir. Bu kişiler içerisinde destek ağının herhangi birinden yararlanmayan kişiler çıkarıldığında ise yaşadığı psikolojik sorunlarla sadece kendi başına mücadele etmeye çalışanların oranı %17,0 olmaktadır. Bu anlamda üniversite mezunu kadınların, işsizlik sürecinde yaşadıkları psikolojik sorunlarla mücadele edebilmek için büyük ölçüde destek ağından yararlandıkları görülmektedir. İşsizlik süresince yaşanan psikolojik sorunları aşmak üzere en fazla destek sağlayan grubu ise ekonomik destekte olduğu gibi aile oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler üniversite mezunu kadınların çevresi içinde birey anlayışına uygun olarak işsizlik sürecinde yaşamış oldukları olumsuzluklarla baş edebilmek için çevresinde yer alan bireylerden önemli ölçüde destek aldıklarını göstermektedir. Destek ağının merkezinde ise bireyin ailesinin yer aldığı, bunu bireyin yakınında yer alan diğer kişilerin izlediği görülmektedir. Bu durum Türkiye ölçeğinde güçlü aile bağlarının, yaşanan olumsuzluklar karşısındaki aktif rolünü ortaya koymaktadır.

6. İşsizlik Sürecinde Üniversite Mezunu Kadınları İş Aramaya Yönlendiren Kişi Veya Kişiler

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular üniversite mezunu kadınların iş arama sürecinde destek ağlarından yararlandıklarını, iş arama davranışı için destek ağlarının yönlendirici bir etkide bulunarak iş aramayı teşvik edici bir rol üstlendiklerini göstermektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, kadınların %57,9'u kendisini anne ve babasının iş aramaya yönlendirdiğini belirtmiştir. Bunu sırasıyla %32,0 ile arkadaşları, %31,7 ile eşleri, %12,6 ile akrabaları, %4,5 ile devlet kurumları, %3,4 ile komşuları izlemiştir.

İş arama davranışını kendi isteğiyle gerçekleştirdiğini belirtenlerin oranı ise %74,4'tür. İlgili soruyu cevaplandıran 356 kişi içerisinde, iş aramaya yönlendiren kişi olarak kendini belirten 265 kişiden 95'i sadece kendiliğinden iş arama davranışı içerisine girdiğini belirtirken 170 kişi ise hem kendiliklerinden hem de diğer kişilerin yönlendirici etkisiyle iş arama davranışı içerisinde olduğunu belirtmiştir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde iş arayan üniversite mezunu kadınların %73,3'ünün destek ağında yer alan bir veya birkaç destek unsurundan yaralandığı anlaşılmaktadır.

Üniversite mezunu kadınların iş arama davranışı içine girmelerine neden olan kişi veya kişilere ilişkin olarak verilen cevaplar, ikili gruplar halinde birlikte ortaya çıkma durumlarına göre analiz edildiğinde; bu kadın grubunun iş arama davranışı içerisine girmesinde en fazla birlikte etkili olan kişiler %38,5 (137 kişi) ile anne, baba ve kendisi olmuştur. Ayrıca bireyde iş arama davranışının ortaya çıkmasında diğer kişi veya kişilere göre daha fazla bir arada yönlendirici olan kişi veya kişiler; %23,0 (82

kişi) ile bireyin kendisi ve arkadaşları, %23,0 (82 kişi) ile anne baba ve eşi, %22,5 (80 kişi) ile anne, babası ve arkadaşlarıdır.

7. İş Arama Sürecinde Bireysel Çabaların Yeterliliği

“Günümüz çalışma yaşamında iş arama, iş değiştirme ve iş bulabilme önemli bir yer tutmaktadır.” İş arama davranışı birey açısından bir iş bulabilmek için önemli bir süreç olma özelliğine sahip olmasına rağmen bu süreç aynı zamanda pek çok insan açısından zorlu bir süreç olma özelliğine de sahiptir (Güler, 2012: 11, 26). Bu süreçte bireyin kullanacağı yöntemler, yararlanabileceği kanallar konusunda bilgi sahibi olması ve sahip olması gereken bazı beceriler süreçteki zorlukların asgari seviyeye indirilmesi açısından önemlidir.

Bu zorlu süreçte iş arayanların iş başvurusunda kullanılmak üzere ve kişi hakkında ön bilgi sunmak amacıyla hazırlanan bireyin hayatı, yetenek ve deneyimlerini içeren tanıtım yazısını ifade eden özgeçmiş; iş görüşmelerinde dikkat edilmesi gerekenler; iş arama sürecinde kullanılan internet siteleri, özel istihdam büroları, arkadaşlar, gazete ilanları, aile, akrabalar, meslek odaları, dernekler ve komşular gibi iş arama sürecinde kullanılan tüm ağı ifade eden iş arama kanalları gibi konularda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre;

a) Kadınların %75,8'i özgeçmiş hazırlama konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu belirtirken, %24,2'si özgeçmiş hazırlama konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmişlerdir.

b) İş görüşmelerinde dikkat edilmesi gereken konular çerçevesinde kadınların %77,3'ü nasıl giyinilmesi gerektiği, %77,0'si görüşme öncesinde işyeri ve iş hakkında bilgi sahibi olunması gerektiği, %63,1'i işverenin sorabileceği sorular için hazırlık yapması gerektiği, %56,7'si konuşulması gereken konuların neler olduğu, %56,4'ü görüşmede beden dilinin nasıl kullanılması gerektiği, %55,2'si görüşme sırasında oturma şeklinin nasıl olması gerektiği konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Ancak cevaplanan seçeneklere göre kadınların %44,5 ile önemli bir kısmının iş görüşmelerinde nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir.

c) Kadınların İŞKUR dışında yararlandıkları iş arama kanallarının oransal dağılımına bakıldığında, %87,8'i iş başvurusu yapmak istediği kurumların internet sitelerinden, %48,0'i özel istihdam büroları ve onların internet sitelerinden, %32,7'i arkadaşlarından, %31,8'i gazete ilanlarından, %19,0'u ailesinden, %15,1'i

akrabalarından, %10,5'i meslek odaları ve derneklerinden, %5,4'ü komşularından iş arama kanalı olarak yararlandıklarını belirtmişlerdir.

d) Ayrıca araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre kadınların %66,5'i iş arama sürecinde kendi çabalarının yeterli olmadığını %34,5'inin ise iş arama sürecinde kendi çabalarının yeterli olduğunu belirttikleri belirlenmiştir.

Elde edilen verilere göre araştırma kapsamında yer alan grubun iş aramak için çoğunlukla elektronik ortamı tercih ettiği anlaşılmaktadır. İş arama kanalı olarak elektronik ortamın tercih edilmesinde, anketi cevaplayanların elektronik ortamda iletişim kurmak isteyen bir grup olmasının, günümüz teknolojik gelişmeleri nedeniyle hemen her kuruma elektronik ortamda erişim imkânının bulunmasının ve eğitilmiş kesimin bilgisayar okuryazarlığına belirli ölçüde sahip olmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışma hayatına dâhil olan her bireyin özgeçmiş hazırlama konusunda bilgi sahibi olması ya da özgeçmiş hazırlamayı belirli ölçüde öğrenmiş olması gerekmektedir. İş arama sürecinde bulunan her bir bireyde bulunması gereken özelliklerden biri olan özgeçmiş hazırlama becerisinin kadınların bir bölümünde yeterince bulunmuyor olması, iş görüşmelerinde dikkat edilmesi gereken konuların hepsi hakkında bilgi sahibi olmak iş arayanlar için bilinmesi gereken konular arasında yer almasına rağmen kadınların %44,5'inin iş görüşmelerinde nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmeleri ve iş arama sürecinde kendi çabalarının yeterli olmadığını beyan edenlerin oransal olarak yüksek olması insan hayatı açısından önemli bir yeri bulunan ve önemli olduğu kadar da zorlu bir süreç olma özelliği gösteren iş arama sürecinde üniversite mezunu kadınların desteğe ihtiyaç duyabildiklerini göstermektedir.

SONUÇ

Çalışmak bireylerin ekonomik, sosyal, psikolojik iyilik halinin artırılmasına katkı sağlarken işsizlik bu katkıdan yoksun kalmak anlamına gelmektedir. Bu yönüyle işsizlik bir taraftan kendisi bir sorun olma özelliği gösterirken diğer taraftan başka sorunlarında kaynağını oluşturmaktadır.

Çeşitli grupların birçok faktöre bağlı olarak çalışma yaşamından dışlandıkları ve bu duruma bağlı olarak çalışma hakkından yoksun kaldıkları görülmektedir. Çalışma yaşamından dışlanmanın en önemli türlerinden biri ise işsizliktir. Dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınlar toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarına bağlı olarak bu sorundan en fazla etkilenen gruplar arasında yer almaktadır.

Kadınlar toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarına bağlı olarak öncelikle emeğini bir bedel karşılığı kiralama konusunda isteksiz davranmakta, istekli olduklarında ise yine bu rol ve sorumlulukları nedeniyle ikincil konuma itilmektedirler. Kadın işsizlerin önemli bir bölümünü ise üniversite mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar iş arama davranışı içerisinde dahi bulunmazken üniversite mezunu kadınlar iş arama davranışı göstermesine rağmen bu davranışları önemli ölçüde karşılıksız kalmaktadır. Bu durum öncelikle toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarıyla, sonrasında ise bu rol ve sorumluluklara bağlı olarak kadının ekonomik ve sosyal hayattan dışlanmasıyla ilgilidir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular üniversite mezunu kadınların işsizlik sorununun önemli ölçüde toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarıyla ve cinsiyet ayrımıyla ilgili olduğunu göstermektedir. Üniversite mezunu kadınların uzun süreli işsiz kalmasının ve kendilerine uygun iş bulamamasının nedenleri arasında önem sırasına göre çalışma saatlerinin uzun olması, kadınların mesleki deneyimlerinin bulunmaması, iş görüşmelerinde karşılaşılan olumsuz tutum ve davranışlar, çocuk bakımı ve işverenlerin kadın çalıştırmak istememeleri, yoğun işsizlik dönemlerinde önceliğin erkeğe verilmesi, kadınların ev içi iş yükleri, kültürel önyargı ve engeller ile işyerinde ayrımcılık, erkeklere göre daha düşük ücret önerilmesi, kadınların önerilen ücreti az bulması, kadınlara çoğunlukla sigortasız işler önerilmesi, kadınların yeterli mesleki eğitim alamaması, kadınların evde hasta bakımıyla ilgilenmeleri yer almaktadır.

Üniversite mezunu kadınları iş aramaya iten en önemli nedenler ise başkalarına bağımlı olmadan yaşamak ve ekonomik özgürlüklerini kazanmaktır. Ayrıca kadınlar çalışmanın bireye sağladığı diğer faydaları da içerecek şekilde saygınlık kazanmak, ailenin geçimine katkıda bulunmak, topluma faydalı birey olma duygusunu yaşamak, üretmek kendini ifade edebilmek gibi amaçlarla da iş arama davranışı içine girmektedirler.

Çeşitli amaçlarla iş arama davranışı içerisinde bulunan üniversite mezunu kadınların bu davranışının karşılık bulmaması önemli ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar aile başta olmak üzere kadının çevresindeki bireylerle sosyal ilişkilerin bozulması; kadınların işe yaramazlık, çaresizlik, üzüntü, kaygı, öfke gibi duygulara kapılması ve bu anlamda psikolojik iyilik halinin bozulması; ekonomik anlamda yaşanan zorluklar, ailenin işsizle birlikte bu süreçten olumsuz etkilenmesi, eşler arasındaki ilişkilerin bozulması şeklindedir. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olan kadınlar işsiz kaldıklarında eğitilmiş oldukları halde iş bulamadıkları için oldukça yüksek oranda çevre baskısına maruz kalmaktadırlar.

Kadınlar işsizlik sürecinde şehir içi ulaşım giderlerini dahi karşılamayacak şekilde ekonomik sorunlar yaşayabilmektedirler. Ulaşım giderlerinin karşılanamaması iş görüşmelerine ve sosyal etkinliklere erişimi kısıtlamaktadır. Bu ise işsizliğin ortaya

çıkardığı ekonomik bir sorunun başka sorunları da ortaya çıkarabildiğini ve işsizlik olgusunun sorunlar sarmalı haline dönüşebildiğini göstermektedir.

İşsizlik sürecinde yaşanan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların üstesinden gelebilmek için ise çevresi içerisinde birey anlayışına uygun olarak başta anne ve baba olmak üzere yaşanan sorunun türüne göre değişmekle birlikte göreceli olarak eşler ve arkadaşlar gibi sosyal destek ağlarından yararlanılmaktadır. Söz konusu destek ağları işsizlik sürecinde ortaya çıkan sorunların etkisinin azaltılmasında bireye yardımcı olmaktadır. Ancak düşük bir oranda dahi olsa kadınların bir kısmı işsizlik sürecinde yaşadıkları sorunlarla kendi başlarına mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Üniversite mezunu kadınlar çoğunlukla kendi içsel dinamikleriyle iş arama davranışı içerisine girmelerine rağmen iş arama davranışının ortaya çıkmasında da bu destek ağlarının önemli katkısı bulunmaktadır.

Bu anlamda üniversite mezunu kadınların çalışma hayatına kazandırılabilmesi ve işsizlik sürecinde yaşanan sorunların üstesinden gelebilmek için sosyal destek ağlarıyla birlikte veya ayrı olarak kurumsal destek mekanizmalarının kullanılması işsizlik sürecinde bireyi rahatlatıcı etkide bulunabilecektir. Günümüz çalışma hayatı açısından en önemli kaynağın insan olduğu düşünüldüğünde üniversite mezunu nitelik düzeyi yüksek insan kaynağının etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilerek çalışma hayatına kazandırılması hem bireylerin iyilik halinin devamlılığına hem de toplumsal refahın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu yönleriyle değerlendirildiğinde işsizlik sürecinin neden ve sonuçlarıyla çok boyutlu bir olgu olması ve kadınların işsiz kalmasının kendine özgü nedenlerinin bulunmasına bağlı olarak sorunun mikrodan makroya bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir.

İşsizliğin neden ve sonuçlarıyla oluşturduğu sarmala bağlı olarak, istihdam hizmetleri sosyal hizmet müdahale sürecinin bir parçası olarak kabul edilmeli ve farklı kurumlar tarafından elde edilen bilgilerin bir araya getirildiği, işsizlere yönelik faaliyetlerin koordineli yürütülmesini olanaklı kılacak işbirliğine dayalı bir sistem kurulmalıdır.

Kadınların toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları nedeniyle çalışma yaşamının dışında kalmasına neden olan ev işleri ve bakım işleri gibi işlerin kurumsallaşması için bu tür hizmetleri sağlayan kurumlar nicel ve nitel anlamda geliştirilmeli ve kurumsal bakım hizmetlerini teşvik edici uygulamalar geliştirilmelidir. Bu çerçevede izlenebilecek yöntemler arasında kamu tarafından ücretsiz kreş hizmeti sağlanması konusu da değerlendirmeye alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2004), *Beden Emek Tarih (Diyalektik Bir Feminizm İçin)*, İstanbul: Kanat Kitap.
- Başak, S., S. Kingır, Ş. Yaşar (2013), *Kadının Görünmeyen Emegi: İkinci Vardiya* (Anka Kadın Raporları, No: 13-01), Ankara: Anka Kadın Araştırma Merkezi.
- Buğra, A. (2015), *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika* (7. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- CASW (2008), *Social Work Scope of Practice*, Erişim: 12.07.2015, http://www.casw-acts.ca/sites/default/files/attachements/Scope%20of%20Practice_August_08_E_Final.pdf
- Çitçi, O. (1982), *Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları: Ankara.
- Dedeoğlu, S. (2000), “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi”, *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- Ecevit, Y. (2012), “Türkiye’de Sosyal Politika Çalışmalarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Gelişimi”, Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren (Der.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 11-28.
- Ekin, N. (1997), *Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Ersöz, H.Y. (2005), “Sosyal Politika- Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 735-758.
- Esping-Andersen, G. (2013), “Toplumsal Riskler ve Refah Devleti”, A. Buğra, Ç. Keyder (Der.), *Sosyal Politika Yazıları*, (B.Y. Çakar, U.B. Balaban Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 33-54.
- Güler, B.K. (2012), “İş Arama Davranışı: Bütüncül Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(2), 9-32.
- Hablemitoğlu, Ş. (2004), *Toplumsal Cinsiyet Yazıları, Kadınlara Dair Birkaç Söz*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.
- Hooper Briar, K. (1980), “Helping the Unemployment Client”, *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 7(6), 895-906.
- IFSW, IASSW (2014), <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>
- Kocacı, F., B.V. Gökkaya (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Koray, M. (1999), *Emek Yoğun Sektörleri Sırtlayanlar: İşçi Kadınlar, 2000’e Girerken Çalışma Yaşamında Kadın*, İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Koray, M. (2007), “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”, *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19-56.
- Ören, K., H. Yüksel (2012), “Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 34-59.
- Soykan, Ç. (2003), “Öfke ve Öfke Yönetimi”, *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-27.
- Sunal, O. (2011), “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 283-305.

- Şenkal, A., M. Doğan (2012), “Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 63-80.
- Tuncay, T., S. İl (2006), “Sosyal Hizmette Baskı Karşısı Uygulama, Sosyal Adalet Paradigması Temelinde Bir Özgürleştirme Pratiği”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-71.
- Vatandaş, C. (2007), “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
- Vrucinic, Ž. (2012), “Social Support And Unemployment”, *Defendology*, 31, 76-82. (Erişim T.: 04.05.2015). <http://www.defendologija-banjaluka.com/Pdf%2031-e/06%20Zana%20-%20engleski.pdf>.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2012), “Türkiye’de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145-158.
- Yüksel, H. (2014), “Çalışma İlişkilerinde Dinamik ve Değişken Bir Konsept Olarak ‘Zaman’ Kavramı”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 124-142.

TÜRKİYE'DE FİYAT DÜZEYİNİN MALİ TEORİSİ VE RİCARDOCU MALİYE POLİTİKASI (1975-2014)

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 36, Sayı 2, 2018,
s. 149-170

Mehmet SONGUR

Arş.Gör.Dr., Munzur Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
mehmetsongur@munzur.edu.tr

Filiz ELMAS SARAÇ

Prof.Dr., Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
ozfiliz@gazi.edu.tr

Bu çalışma, 5-6 Kasım 2015 tarihlerinde gerçekleştirilmiş olan EY International Congress on Economics II'da M. Songur tarafından sunulan "Ricardocu Maliye Politikası ve Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi: Türkiye Örneği (1975-2014)" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş versiyonudur.

Öz: Geleneksel makro iktisat teorisinde, fiyat düzeyinin belirlenmesi hususunda maliye politikalarının önemli olup olmadığı konusunda tartışmalar yer almaktadır. Bu bağlamda Ricardocu Maliye Politikası (RFPs)'ni savunan iktisatçılara göre, fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikası önemli değildir. RFPs'nda kamu borcu faiz dışı bütçe fazlasının en önemli belirleyicisidir. Diğer taraftan bazı iktisatçılar fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikalarının önemli olduğunu iddia etmişlerdir. Bu yaklaşıma Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi (FTPL) denilmektedir. FTPL'ye ya da Ricardocu olmayan maliye politikasına göre, maliye politikasının geçerli disiplinden yoksun olduğu yıllarda, merkez bankası tarafından fiyat istikrarını sağlamak için etkin politikalar uygulanamayacağı ileri sürülmüştür. Avrupa Birliği'ne aday ülke konumunda bulunan Türkiye'nin fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikasının etkisinin araştırılması önemlidir. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'de RFPs'nin ya da FTPL'nin geçerliliğini analiz etmektir. Veri seti 1975-2014 dönemini kapsamaktadır. Kurulan model zaman serisi tekniklerinden ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ile test edilmiştir. Yapılan analize göre söz konusu dönemde RFPs geçerlidir. Bu bağlamda, Türkiye'de Maastricht Kriterleri'ni sağlayacak şekilde mali disiplinin sürdürülmesi önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Ricardocu maliye politikası, fiyat düzeyinin mali teorisi, zaman serisi analizi.

FISCAL THEORY OF THE PRICE LEVEL AND RICARDIAN FISCAL POLICY IN TURKEY (1975-2014)

Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 36, Issue 2, 2018,
pp. 149-170

Mehmet SONGUR

Res.Assist., Munzur University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of Economics
mehmetsongur@munzur.edu.tr

Filiz ELMAS SARAÇ

Prof.Dr., Gazi University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of Economics
ozfiliz@gazi.edu.tr

This study is a revised and extended version of the paper titled "Ricardian Fiscal Policy and Fiscal Theory of the Price Level: The Case of Turkey (1975-2014)" which was presented by M. Songur during EY International Congress on Economics II on 5th-6th November, 2015.

A

Abstract: In the traditional macroeconomic theory, there are many debates as to whether fiscal policies are important in determining the price level.

In this context, according to economists who advocate the Ricardian Fiscal Policy (RFPs), fiscal policy does not matter in determining the price level. For RFPs, public debt is the most important determinant of the primary surplus. On the other hand, some economists have argued that fiscal policies are important in determining the price level. This approach is called the Fiscal Theory of the Price Level (FTPL). According to the FTPL or non-Ricardian fiscal policy, it has been argued that the central bank will not be able to implement effective policies to maintain price stability over the years when fiscal policy is lacking the current discipline. It is important to investigate the effect of fiscal policy in determining the price level of Turkey, which is a candidate country for the European Union. The main purpose of this study is to analyze the validity of RFPs or FTPL in Turkey. Data covers the 1975-2014 period. The established model was tested by ARDL bounds testing approach from time series techniques. RFPs is valid in that period according to the performed analysis. In this context, it is important to maintain fiscal discipline in order to ensure Maastricht criteria in Turkey.

Keywords: Ricardian fiscal policy, fiscal theory of the price level, time series analysis.

GİRİŞ

Fiyat düzeyi belirlenirken maliye politikasının etkisinin olmadığı görüşü oldukça eskiye –klasik miktar teorisine kadar- dayanmakla birlikte, söz konusu görüşün geçerliliği üzerine tartışmalar günümüzde hala devam etmektedir. Maliye politikasının fiyat düzeyinin belirlenmesinde herhangi bir etkisinin olmadığını savunan görüş “Ricardocu Denklik Teoremi” üzerine temellenmekte ve uygulanan bu tür maliye politikalarına Ricardocu Maliye Politikası (RFPs) adı verilmektedir. RFPs’nin günümüzde tartışılmasının en önemli nedeni 1990’lı yıllarda Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi (FTPL) olarak anılan görüşün ortaya atılmasıdır. Ricardocu olmayan maliye politikalarının temel çıkarsaması fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikasının önemli olduğudur.

Ricardocu maliye politikası uygulamaları –örneğin kamu borcu- fiyat düzeyini etkilememekte iken, Ricardocu olmayan politikalara göre para ve maliye politikası birbirine bağlı bir şekilde yürütülmektedir. Ricardocu maliye politikasında faiz dışı bütçe fazlası kamu borcuna bağlı olarak belirlenmekte ve maliye politikasında birincil hedef olarak faiz dışı bütçe fazlası belirlenmektedir. Ricardocu olmayan politikalarda ise faiz dışı bütçe fazlasının belirlenmesinde kamu borcu önem arz etmemektedir.

Bu bağlamda Avrupa Birliği’ne aday ülke konumunda bulunan Türkiye’nin fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikasının etkisinin araştırılması büyük önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, Elmas ve Songur (2016)’un Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birlik üyesi ülkelerde Ricardocu ya da Ricardocu olmayan maliye politikalarının geçerliliğini analiz ettikleri çalışma önem arz etmektedir. Söz konusu çalışmada Elmas ve Songur (2016) Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birlik üyesi 11 ülke için Ricardocu maliye politikasının geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye’de -2001 krizi ve sonrasında uygulanan politikaları da dikkate alacak şekilde- fiyat düzeyini belirlenirken, maliye politikasının etkisini araştırmak bağlamında Ricardocu ya da Ricardocu olmayan maliye politikalarının geçerliliğini analiz etmektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, RFPs ve FTPL’ye ilişkin teorik çerçeve sunulacaktır. İkinci bölümde, Türkiye’de fiyat düzeyi ve maliye politikası ilişkisi incelenecektir. Üçüncü bölümde, RFPs ve FTPL bağlamında Türkiye için yapılmış ampirik çalışmalara yer verilecektir. Dördüncü bölümde, çalışmada kullanılacak model ve veri seti ile ilgili bilgi verilecektir. Beşinci bölümde, ekonometrik analize ait yöntem anlatıldıktan sonra çalışmada gerçekleştirilen analize ilişkin bulgulara değinilecektir. Sonuç bölümünde ise, çalışmadan elde edilen sonuçlar irdelenecektir.

1. RİCARDUCU MALİYE POLİTİKASI VE FİYAT DÜZEYİNİN MALİ TEORİSİ

Geleneksel makro iktisat teorilerine göre genel fiyat düzeyinin belirlenmesi tamamen parasal bir olgudur. Bu çerçevede, genel fiyat düzeyinin istikrarının sağlanması için bağımsız bir merkez bankasına ihtiyaç vardır. Bağımsız bir merkez bankasının uygulayacağı para politikası uygulanan maliye politikasından bağımsız bir biçimde fiyat istikrarını sağlayacaktır. Uygulanan maliye politikalarının genişletici ya da daraltıcı olduğuna bakılmaksızın ekonomide bir servet etkisi yaratmayacak ve fiyat istikrarının bozulmasına neden olmayacaktır. İktisat yazınında bu görüş “Ricardocu Denklik Teoremi” olarak anılmaktadır.

Para ve maliye politikaları ekonomik istikrarın sağlanmasında ve devam ettirilmesinde kullanılan en önemli iki politika aracıdır. İktisat yazınına baktığımızda, belirlenen iktisadi hedefe göre para ve maliye politikalarının birbiri ile uyumlu ya da birbirinden bağımsız şekilde uygulanabileceği konusundaki tartışmalar hala güncelliğini korumaktadır. Söz konusu tartışmaların yoğunlaştığı en önemli başlıklardan birisi de fiyat istikrarının sağlanması hedefi bağlamında uygulanacak para ve maliye politikasının birbiri ile uyumlu mu yoksa birbirinden bağımsız mı hareket edeceğidir. Örneğin, maliye politikasının kontrol altına alınmadığı yani genişletici maliye politikasının uygulandığı dönemlerde, gerçekleşen bütçe açıklarının finansmanı eğer para politikası araçları kullanılmak suretiyle gerçekleştirilirse, para arzının artması yoluyla fiyat istikrarı bozulacaktır. Bu nedenle, para ve maliye politikasının uygulanma aşamasında birbiri ile ilişkisi önem kazanmaktadır.

Barro (1974) kamu harcamalarının servet etkisine dikkat çekerek Ricardocu Denklik Teoremi ile ilgili ilk tartışmayı başlatmıştır. Barro (1974)’ya göre kamu harcamaları vergi ile değil de borçlanma ile finanse edilirse bireyler servetlerinin arttığını algılayacak ve tüketimi arttıracaklardır. Tüketimin artması toplam talebi arttırırken, faizlerin artması bağlamında ortaya çıkan dışlama etkisi ile yatırımları ve sermaye birikimini azaltacaktır. Fakat Barro (1974)’ya göre rasyonel davranan bir birey borçlanma ile finanse edilen kamu harcamalarının ilerdeki kamu borcunu arttıracığını ve bu borçlarında vergilerle finanse edileceğini bilmektedir. Bu nedenle söz konusu birey, rasyonel beklentiler ve yaşam boyu gelir hipotezi bağlamında, iktisadi kararlarını ve tüketim kalıbını değiştirmeyecektir. Bu nedenle kamu borcu finansmanı ister vergi ile sağlansın isterse de borçlanma ile sağlansın iki finansman biçimi de rasyonel davranan bireyin ekonomik kararları üzerinde etkili olmayacaktır (Arıcan, 2005: 84-85). Buchanan (1976) ise çalışmasında Barro (1974)’nun ileri sürdüğü görüşlerin Ricardo tarafından daha önce ortaya atıldığını belirtmiş ve teoremin adı iktisat yazınında “Ricardocu Denklik Teoremi” olarak yer almıştır. Dolayısıyla uygulanan maliye

politikası ve onun finansman biçimi ne olursa olsun tüketimi ve toplam talebi etkilemeyeceği için fiyat düzeyi üzerinde herhangi bir değişikliğe neden olmayacaktır.

Diğer taraftan FTPL savunucuları [Leeper (1991), Sims (1993), Woodford (1994, 1995, 2001) ve Cochrane (2001)] maliye politikasının kontrol altına alınmadığı dönemlerde merkez bankasının fiyat istikrarını sağlamak için etkin politikalar yürütemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda FTPL savunucuları genel fiyat düzeyinin, zamanlararası bütçe kısıtı¹ tarafından belirleneceğini ileri sürmektedirler.

İlgili iktisadi yazına baktığımızda, genel fiyat düzeyinin geleneksel makro iktisat teorilerine uygun olarak belirlendiği politikalar Ricardocu Maliye Politikası (RFPs) olarak tanımlanır. RFPs’na göre genel fiyat düzeyinin belirleyicisi bağımsız bir merkez bankasının uygulayacağı bağımsız para politikasıdır. Genel fiyat düzeyindeki değişimlerin maliye politikası uygulamalarından kaynaklandığı politikalar ise Ricardocu olmayan maliye politikaları olarak tanımlanır. Fiyat düzeyinin belirlenmesinde para politikası baskın ise Ricardocu maliye politikası geçerli iken, maliye politikası baskın ise Ricardocu olmayan maliye politikası geçerlidir (Saçkan, 2006: 1).

Leeper (1991) çalışmasında, para ve maliye politikaları arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır. Leeper (1991) kamu borçlarını dikkate alıp almadığına göre para ve maliye otoritelerini “aktif” ve “pasif” olarak tanımlamıştır. Aktif otorite, kamu borcu düzeyini dikkate almadan kontrol ettiği değişkenleri belirlemektedir. Pasif otorite ise, kamu borcu şoklarına karşılık vermektedir. Fakat pasif otoritenin davranışları hane halkının optimizasyon problemi ve aktif otoritenin hareketleri tarafından kısıtlanmıştır. Leeper (1991)’a göre, istikrarlı bir fiyat düzeyi için bir politika aktif ise diğeri mutlaka pasif olmalıdır. Her iki politika da aktif ya da pasif ise, enflasyonist ya da deflasyonist durumların ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Sims (1993) çalışmasında, Ricardocu Denkliğin sağlanmasının her zaman geçerli olan bir durum olmadığını belirtmiştir. Fiyat düzeyinin sadece para politikasına bağlı olarak belirlenmeyeceğini, fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikasının da önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir.

Bağımsız bir merkez bankası Ricardocu maliye politikası geçerli olduğunda temel hedefi fiyat istikrarının sağlanması ve korunmasıdır. Bu bağlamda merkez bankası maliye politikasının ne olduğuna bakmaksızın sadece fiyat istikrarına odaklanmaktadır. Fakat maliye politikası baskın olduğunda, merkez bankası fiyat istikrarına odaklanmakta olmasına rağmen maliye politikası açıklarının finansmanının merkez bankası kaynaklarından karşılanması nedeniyle fiyat düzeyinde bozulmalar ortaya çıkmakta ve arzu edilen fiyat hedefine ulaşılamamaktadır.

Woodford (1995) fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikasının öneminden bahsetmiş ve zamanlararası bütçe kısıtının fiyat düzeyinin doğrudan bir belirleyicisi olduğunu ifade etmiştir. Woodford (1995) Ricardocu ve Ricardocu olmayan maliye politikası ayrımını yapan ilk kişidir.

Ricardocu maliye politikası geçerli olduğunda, mali otorite mevcut kamu borç düzeyinin veya borç yükünün değişmesine neden olan herhangi bir gelişme karşısında zamanlararası bütçe kısıtını sağlayacak şekilde faiz dışı fazlayı uyarlamaktadır. Bu durumda faiz dışı fazla kamu borç düzeyine duyarlı olduğundan fiyat düzeyi ne olursa olsun, her borç düzeyinde zamanlararası bütçe kısıtını otomatik olarak sağlanmaktadır. Dolayısıyla maliye politikası fiyat düzeyinin belirlenmesinde rol oynamazken, para arzı ve para talebi denklemleri fiyat düzeyini belirlemektedir. Diğer bir deyişle, klasik miktar teorisi yaklaşımı geçerlidir. Böylelikle para politikası fiyat istikrarına maliye politikası ise faiz dışı bütçe fazlası vermeye odaklanmaktadır. Ricardocu olmayan maliye politikasında ise, faiz dışı fazla zamanlararası bütçe kısıtını sağlayacak şekilde uyarlanmamaktadır. Diğer bir ifade ile kamu bütçe kısıtı maliye politikası için sağlanması gereken bir hedef olmaktan çıkmaktadır. Böyle bir durumda zamanlararası bütçe kısıtını sağlamak için fiyat düzeyi değişmelidir. Dolayısıyla fiyat düzeyi zamanlararası bütçe kısıtı tarafından belirlenmekte ve mali şoklar fiyat düzeyinde değişmeye yol açmaktadır (Güney, 2009: 31).

Woodford (1996)'a göre FTPL hem kapalı hem de açık bir ekonomide uygulanabilir. Eğer açık bir ekonomi çerçevesinde bir ülke parasal birlik içinde ise diğer ülkelerin maliye politikası rejimleri büyük önem arz etmektedir. Parasal birlik içinde yer alan tüm ülkeler RFPs uyguluyorsa mali şoklar parasal ve reel değerleri etkilemeyecektir. Woodford (1996)'a göre iki ülkeli modelde iki ülke de Ricardocu Rejime sahip ise, mali şokların enflasyon, faiz ve çıktıyı etkilemesi söz konusu değildir. Ancak ülkelerden birisi Ricardocu olmayan politika izliyor ise, iki ülkede de enflasyon, faiz ve çıktıda çarpıklıklar yaratacaktır.

Eğer Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birliği'nde olduğu gibi çok sayıda para ve maliye otoritesinin bulunduğu bir parasal birlik olur ise, para ve maliye politikalarının koordinasyonu önemlidir. Eğer birlik içindeki her ülke faiz dışı fazla ve sabit nominal faiz haddi uygulamasına giderse, tek bir genel fiyat düzeyi oluşabilir, fakat bazı ülkeler sürekli açık vermeyi sürdürebilir. Bu noktada her ülke faiz dışı fazla verme taahhüdünde bulunmalı ve bunu sağlamalıdır. Parasal birlik üyesi ülkelerde para ve maliye politikalarının koordinasyonu büyük önem arz etmektedir (Sims, 1997: 3-6).

2. 1975-2014 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE FİYAT DÜZEYİ VE MALİYE POLİTİKASI

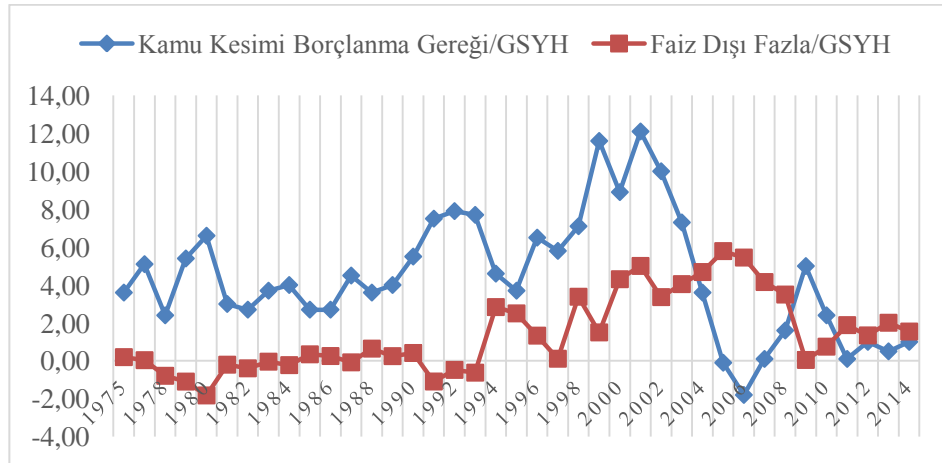
Türkiye 1980’lerin başına kadar kalkınma planları bağlamında ekonomi politikalarını yürütmüştür. Söz konusu dönemde, para politikası maliye politikasına bağlı kalarak uygulanmıştır. Maliye politikası sonucunda ortaya çıkan açıklar uygulanan para politikaları ile kapatılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle para politikasının birincil hedefi maliye politikası açıklarını kapatmak olmuştur. Bu bağlamda kamu finansman açıkları TCMB’den alınan avanslar ile karşılanmıştır. Özellikle 1977-79 yılları arasında KİT’lerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak için giderek artan biçimde TCMB kaynaklarına başvurulduğundan emisyon hacmi önemli bir şekilde artmıştır². Para arzının genişlemesi söz konusu dönemde fiyat artışlarını da beraberinde getirmiştir. 1977’den sonra fiyat istikrarı ciddi bir biçimde bozulmuş, 1980 yılına gelindiğinde enflasyon oranı %100’ü aşmıştır. 1975-1979 dönemi boyunca kamu borçlanma gereğinin GSYH’ye oranı yıllık ortalama %4.37 olarak gerçekleşmiştir.

24 Ocak 1980 kararları ile birlikte istikrar ve serbestleşme programlarına geçiş başlamıştır. Programın kısa vadeli amaçlarından birisi enflasyonu kontrol altına almaktır. Bu nedenle iç talebi kontrol etmek amacıyla KİT mallarına yüksek oranlı zamlar yapılmış ve para arzı kontrol altına alınmıştır. 1980’de %100’ü aşan enflasyon oranı 1981’de %36.8’e ve 1982’de %27.1’e kadar düşürüldü. Fakat 1980’li yılların ikinci yarısında daha yüksek büyüme oranlarını yakalamak için uygulanan genişletici para ve maliye politikası sonucunda para arzı kontrol altına alınamamış ve enflasyon oranı ile birlikte Şekil 1’den de görüleceği üzere kamu kesimi borçlanma gereği artmaya başlamıştır. Böylece 1982’de %2.7 olarak gerçekleşen kamu borçlanma gereği, 1987 yılında tekrar %4.5’e kadar yükselmiştir. Bu dönemde kamu kesimi borçlanma gereğinin artmasının en önemli nedeni para arzının bütçe politikalarına bağımlı olmasıdır. Başka bir ifade ile kamu harcamalarının kontrol altına alınamaması yani bir disipline sahip olmaması daha fazla iç ve dış borçlanma ihtiyacı doğurmuş buna bağlı olarak da para arzı kontrol altına alınamamıştır. 1990’lı yıllarla birlikte borç yükü hızlı bir şekilde artmıştır. 1990’lı yılların ilk yarısında kamu harcamalarının sürekli olarak artmasına karşılık, kamu gelirlerinin KİT zararları sosyal güvenlik kuruluşlarının dengelerindeki bozulma nedeniyle yeterince arttırılamaması kamu kesimi açıklarını büyütüştür. Öyle ki 1991-1993 döneminde kamu kesimi borçlanma gereğini GSYH’ye oranı yıllık ortalama %7.7 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 5 Nisan 1994 kararları çerçevesinde alınan gelir arttırıcı ve gider azaltıcı önlemler sonucunda kamu kesimi borçlanma gereği önemli ölçüde daraltılarak 1994’de %4.6’ya, 1995’de de %3.7’ye kadar düşürülmüştür. 5 Nisan 1994 kararlarında kamu kesimi açıklarının kapatılmasında TCMB kaynaklarının kullanılmayacağı ifade edilmesine rağmen 1994 yılının ikinci yarısında TCMB kaynaklarına başvurulmuştur. Bu nedenle, 1994 yılında enflasyon %150’lere kadar ulaşmış ve 1995 yılında da para politikasının amacı bu

enflasyon oranını düşürmek üzerine kurgulanmıştır. Ancak para arzının kontrol altına alınamaması 5 Nisan 1994 kararlarının başarısız olmasının en önemli nedenlerinden birisi olmuştur.

1995-1999 döneminde de para arzı kontrol altına alınamamıştır. Bunun en önemli nedeni kamu kesimi gelir-gider dengesinin sağlanamamış olması ve kamu kesimi açıklarının TCMB kaynaklarının kullanılması ile giderilmesidir. Bu dönemde kamu kesimi borçlanma gereği hızla artmış 1999 yılında %11.6'ya ulaşmıştır. Borçlanma gereği, %100'lere varan yüksek faizlerle karşılanmış ve ekonomi borç-faiz kısır döngüsüne sürüklenmiştir. Bu dönem her ne kadar para politikasının bağımsızlığı yönünde adımlar atılmış olsa da önceki dönemlere benzer şekilde kamu disiplininin sağlanamaması ve kamu açıklarının TCMB kaynaklarından giderilmesi nedeniyle bağımsız para politikasının uygulanmadığı bir süreçtir.

Şekil 1. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Faiz Dışı Fazla (1975-2014)

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Kalkınma Bakanlığı ve TCMB EVDS.

1980 sonrasında başlayan ve 1990'dan sonra yoğunlaşan yüksek enflasyon ve mali disiplinsizlik kaynaklı istikrarsızlıklar birçok iktisadi krize neden olmuştur. Ancak ne 5 Nisan 1994 kararları ne de 1 Ocak 2000 Enflasyonu Düşürme Programı gibi istikrar programları enflasyonu düşürmede ve mali istikrarı sağlamada başarılı olamamıştır. Özellikle kamu borçlanma gereği 1999'da %8.9'a gerilese de 1 Ocak 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nın başarısızlığı nedeniyle kamu kesimi borçlanma gereği Şekil 1'de görüldüğü üzere, 2000 yılında tekrar %12.1 gibi bir rekor düzeye ulaşmıştır. Bu durumun en önemli nedeni ise borçlanmanın yüksek faiz ile sürdürülmek zorunda kalınmasıdır.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) uygulamaya konulmuştur. Söz konusu program ile mali disiplin için maliye politikasının faiz dışı bütçe fazlası hedefine yönelik olarak yürütülmesi esası getirilirken, TCMB Kanunu’nda yapılan değişiklikler ile para politikasının birincil amacının fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olduğu hükme bağlanmış ve TCMB’na bu amaca yönelik olarak politika araçlarını seçme ve uygulama bağımsızlığı tanınmıştır. 2001 sonrası dönemde ekonomik programa bağlılık TCMB’nin enflasyonu düşürme yönünde gösterdiği kararlılık ile enflasyon oranı uzun yıllar sonra tek haneli rakamlara düşmüştür. Bu durum 2001 sonrası dönemde iktisadi politika rejiminin para politikası baskın özellikler gösterdiği izlenimini oluşturmaktadır (Saçkan, 2006: 22-23).

GEGP’de, kamu kesiminde, gelir-gider dengesinin sağlanması, borçlanma gereğinin azaltılması ile bütçe disiplinine özen gösterilmesi ve azami tasarruf ile hareket edilmesi, maliye politikasının temel yaklaşımı olarak vurgulanmıştır. Temel maliye politikası hedefi yüksek oranlarda faiz dışı fazla verilmesi olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda 2001’de %12.1’den kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH’ya oranı 2006 yılında %-1.8’e kadar gerilemiştir. Bu durum 2001’den sonra maliye politikasında ciddi bir rejim değişikliğinin en önemli göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2001 öncesinde maliye politikasına bağlı olarak hareket eden para politikası uygulamasının, 2001 sonrasında para ve maliye politikalarının birbirinden bağımsız bir rejime dönüştükleri görülmektedir. Bu durum Ricardocu Maliye Politikası’na yönelme olarak değerlendirilebilir. Öyle ki para politikası sadece enflasyon hedeflemesine dayalı olarak fiyat istikrarını sağlamaya ve sürdürmeye odaklanmıştır. Maliye politikası ise mali disipline yönelik uygulamalar çerçevesinde gelir-gider dengesinin sağlanmasını ve kamu kesimi borçlanma gereğinin düşürülmesi ile birlikte faiz dışı fazla vermeye odaklanmıştır.

2008’de dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik kriz bağlamında kamu kesimi borçlanma gereği ve faiz dışı fazlada kısmi bozulmalar yaşansa da krizin etkisinin geçmesi ile birlikte Şekil 1’den görüleceği üzere kamu kesimi borçlanma gereği azalırken, bütçede faiz dışı fazla verilmeye devam edilmiştir. 2001 sonrasında Avrupa Birliği yolunda önemli adımlar atılması da Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın uygulanmasındaki başarı düzeyinde önemli olmuştur. Maastricht Kriterleri’ne uygun bir şekilde bütçe açıklarını ve kamu borcunu dikkate alan politikalar uygulanması önem kazanmıştır.

Bu çalışmanın temel kaynağı olan Elmas ve Songur (2016) çalışmalarında Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birlik üyesi ülkelerde Ricardocu Maliye Politikası’nın geçerli olduğu sonucuna ulaşılmış olmasıdır. Bu bağlamda, 2001 sonrasında Avrupa Birliği adaylığına daha fazla yaklaşan Türkiye’nin de Ricardocu

Maliye Politikası'na yönelmesi beklenen bir durum haline gelmiştir. Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde, 2001 yılında gerçekleşen iktisadi politika rejimindeki değişiklik çalışmanın ampirik bölümünde dikkate alınmıştır.

3. AMPİRİK LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi çerçevesinde Ricardocu maliye politikası ve Ricardocu olmayan maliye politikası geçerliliğini Türkiye için sınanan ampirik çalışmalara yer verilecektir.

Metin (1995) çalışmasında, Türkiye'de yüksek enflasyon oranlarının söz konusu olduğu üç alt dönem için (1954-1959, 1977-1980 ve 1984-1995) bütçe açıklarının enflasyon oranı üzerindeki etkisini, Engle-Granger eşbütünleşme testi yardımıyla incelemiştir. Elde edilen bulgular, bütçe açıklarının ilgili alt dönemlerde enflasyon oranını pozitif etkilediğini göstermektedir. Yine Metin (1998)'in çalışmasında, Türkiye için enflasyon ve bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi yardımıyla incelemiştir. Buna göre elde edilen bulgular, enflasyonun önemli ölçüde gelir artışları ve borcun monetizasyonu kadar bütçe açıklarını arttırdığını göstermektedir.

Fiyat düzeyinin mali teorisi, Ricardocu miktar teorisine alternatif olarak sürülen fiyat ve enflasyon ilişkisi üzerinde durmakta ve miktar teorisi temelli parasalci yaklaşımın para politikası önermelerinden farklı olarak, uzun dönemde fiyat düzeyi ve enflasyonu belirleyen faktörün para miktarı değil, mali açıklar ve bu açıkların neden olduğu kamu borç stoku olduğunu vurgulamakta ve enflasyonu kontrol etmek için para politikasının ve merkez bankasının bağımsızlığının yeterli olmadığını ifade etmektedir (Uygur, 2001: 11).

Creel ve Kamber (2004) çalışmalarında, Türkiye için 1975-2002 dönemine ait yıllık verilerden yararlanarak VAR yöntemini kullanmış ve FTPL'nin geçerliliğini incelemiştir. Çalışmada, Afonso (2002)'nin kullandığı değişkenleri kullanmışlar ve Türkiye'de Ricardocu olmayan maliye politikasının geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bildirici ve Ersin (2005) çalışmalarında, Türkiye'de FTPL'nin geçerliliğini 1933-2004 dönemi için Engle-Granger Eşbütünleşme Yöntemi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli yardımıyla araştırmışlardır. Ele alınan dönemde iç borç stokunun enflasyonist etkilere sahip olduğu hipotezi reddedilemese de, Türkiye'de mali baskınlığın özellikle 1980 sonrasında arttığına işaret edilmektedir. Dolayısıyla, ekonomik krizlerin fiyat istikrarını uzun vadede amaçlayan politikaların başarısını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

Saçkan (2006) çalışmasında, Türkiye için 1988-2005 dönemine ait üç aylık verilerden yararlanarak VAR analizi yardımı ile FTPL’nin geçerliliğini incelemiştir. Çalışmasında ilgili literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak birinci fazla/GSYH ile toplam kamu yükümlülükleri/GSYH değişkenlerine ek olarak konsolide bütçe faiz ödemeleri/GSYH değişkeni de kullanılmıştır. Ayrıca çalışma da ele alınan dönem 2001 kriz öncesi ve sonrası olarak ayrı ayrı analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre 1988-2001 döneminde Ricardocu olmayan maliye politikası geçerli iken, 2001-2005 döneminde ise Ricardocu maliye politikasının geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1988-2005 döneminde ise Ricardocu olmayan maliye politikasının geçerli olduğu belirtilmiştir.

Güney (2007) çalışmasında, Türkiye için FTPL’nin geçerliliğini 1989:1-2005:4 dönemine ait üç aylık veriler yardımı ile ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak araştırmıştır. Elde edilen bulgular Türkiye’de Ricardocu olmayan maliye politikasının geçerli olduğunu göstermektedir.

Özaktaş (2008) çalışmasında Türkiye’de 1987:1-2004:4 döneminde FTPL’nin geçerliliğini Johansen Eşbütünleşme ve VAR analizi yardımıyla araştırmıştır. Elde edilen bulgular enflasyonist süreçte mali değişkenlerin rolünün varlığının yadsınamaz olduğunu göstermekte olup Ricardocu olmayan maliye politikasının geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Temiz (2008) çalışmasında FTPL kapsamında Türkiye’de geçerli iktisat politika rejiminin araştırılması için, 1987:1-2005:4 dönemine ait yıllık veriler yardımı ile Johansen Eşbütünleşme ve VAR analizini kullanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar bağlamında 2001 yılı öncesi ve sonrası dönemde Türkiye’de geçerli iktisat politika rejimi hakkında kesin bir karara varılamayacağını belirtilmiştir.

Oktayer (2010) çalışmasında, Türkiye için 1987-2009 dönemine ait verilerden yararlanarak bütçe açığı, parasal genişleme ve enflasyon ilişkisi bağlamında Johansen Eşbütünleşme testi yardımı ile FTPL’nin geçerliliğini araştırmıştır. Sonuçlar, Türkiye’de uzun dönemde Ricardocu olmayan maliye politikasının geçerli olduğunu göstermektedir.

Uysal ve Pehlivan (2013) çalışmalarında, Avrupa Parasal Birliği’nde ve Türkiye’nin de yer aldığı Avrupa Birliği aday ülkelerinde 1995-2011 dönemine ait yıllık verilerden yararlanarak panel OLS yöntemi ile FTPL’nin geçerliliğini incelemiştir. Elde edilen bulgular her iki ülke grubunda da Ricardocu maliye politikasının geçerli olduğunu göstermektedir.

Ampirik literatürde yer alan çalışmalara baktığımızda genel eğilimin Türkiye’de FTPL’nin geçerli olduğu yönündedir. Çalışmalar içerisinde Saçkan (2006) 2001-2005 döneminde Ricardocu maliye politikasının geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Uysal ve Pehlivan (2013)’da Türkiye’nin yer aldığı Avrupa Birliği aday ülkeler grubunda Ricardocu maliye politikasının geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu iki çalışmanın dışında Temiz (2008) Türkiye’de geçerli iktisat politika rejimi hakkında kesin bir karara varılamayacağını belirtmiştir.

4. MODEL ve VERİ SETİ

Bu çalışmada Türkiye için Ricardocu ya da Ricardocu olmayan maliye politikalarının geçerliliği zaman serisi teknikleri kullanılarak araştırılmıştır. Bu bağlamda analiz aşağıda kurulan model çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

$$FDD_t = \beta_0 + \beta_1 KB1_t + \delta Dummy + \varepsilon_t \quad (1)$$

Modelde FDD, faiz dışı bütçe fazlası/GSYH değişkenini; KB1, kamu kesimi borçlanma gereği/GSYH değişkeninin bir dönem gecikmesini; Dummy, 2001 yılı için konulmuş kukla değişkeni; ε_t ise, hata terimini ifade etmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereği/GSYH değişkeninin bir dönem gecikmesinin modele dâhil edilme nedeni, faiz dışı bütçe fazlasının bir dönem öncesinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereğinden etkilenip etkilenmediğini araştırmaktır. Modelde kamu kesimi borçlanma gereği/GSYH değişkeninin bir dönem gecikmesine ait β_1 katsayısı önem arz etmektedir. Afonso (2002)’ye göre (i) modelde $\beta_1 \leq 0$ ise, faiz dışı bütçe fazlası, kamu borcundaki değişmelere tepki vermemektedir. Bu nedenle, zamanlararası kamu bütçe kısıtının sağlanması genel fiyat seviyesine bağlıdır. O halde Ricardocu olmayan maliye politikasının geçerli olabileceği ifade edilebilir. (ii) Eğer modelde $\beta_1 > 0$ ise, hükümet mevcut kamu borç stoku artışını dengelemek için faiz dışı bütçe fazlasını arttırmaya çalışmakta ve zamanlar arası kamu bütçe kısıtının sağlanmasına yardım etmektedir. Bu durumda ise, Ricardocu maliye politikasının geçerli olduğu ifade edilebilir (Afonso, 2002: 23).

Çalışmada modele dâhil edilen 2 değişkene ait veri seti Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Kalkınma Bakanlığı ve TCMB EVDS’den derlenmiş olup 1975-2014 dönemine ait yıllık verilerden oluşmaktadır.³

5. YÖNTEM VE BULGULAR

5.1. Birim Kök Analizi

Zaman serileri ile yapılan analizlerde değişkenler arasındaki ilişkiye bakmadan önce ele alınan değişkenlerin birim kök özelliklerini araştırmak gerekmektedir. Bu

nedenle bu çalışmada Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981), Phillips-Perron (PP) (1988) ve Perron (1989) birim kök testleri kullanılmıştır.

ADF ve PP testi serinin durağan olduğu alternatif hipotezine karşı yokluk hipotezinde serinin durağan olmadığı test edilir. Her iki testte de test istatistikleri belirlenen kritik değerden küçük ise yokluk hipotezi reddedilebilir.

Türkiye’de 2001 yılında meydana gelen kriz ve devamında gerçekleşen iktisadi politika rejimindeki değişiklik bağlamında 2001 yılında kırılma olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle 2001 yılı için modelde bir kukla değişken oluşturulmuştur. Çalışmada bu kırılmayı dikkate alacak biçimde bir birim kök testi uygulamak gerekmektedir. Bu nedenle 2001 yılı için bir kukla değişken oluşturulmuştur. Çalışmada bu kırılmayı dikkate alacak biçimde bir birim kök testi uygulamak gerekmektedir. Bu nedenle Perron (1989) tarafından geliştirilen yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testi de kullanılmıştır. Söz konusu testin en önemli özelliği kırılmanın önsel olarak bilindiği ve analize dışsal bir faktör olarak dâhil edilebilmesidir. Her üç birim kök testine ait sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

ADF ve PP birim kök testlerinden elde edilen sonuçlara baktığımızda, serilerin düzeyde birim kök içerdikleri fakat farkı alındıklarında serilerin durağan hale geldikleri görülmektedir. Yapısal kırılmanın dikkate alındığı Perron (1989) birim kök testine baktığımızda her iki model içinde FDD serisi birinci dereceden farkı alındığında durağan hale gelmekte dolayısı ile ADF ve PP birim kök testleri ile benzer sonuçlar göstermektedir⁴. Fakat KB1 serisinin Perron (1989) birim kök testinde ADF ve PP birim kök testlerinden farklı olarak düzeyde durağan olduğu görülmektedir. Bu nedenle KB1 serisinin birim kök özelliği bağlamında gerçekleştirilen birim kök testleri arasında bir tutarlılık gözlenmemiştir. Bu durum bir sonraki aşamada eş bütünleşme testi ve tahminci seçiminde özellikle dikkate alınacaktır.

Tablo 1. Birim Kök Analizi

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi				
Değişkenler	ADF-Test İstatistiği	MacKinnon Kritik Değeri (%5)	Gecikme Uzunluğu (k)	
FDD ^b	-2.693	-3.530	1	
KB1 ^a	-2.103	-2.939	1	
Δ FDD ^c	-7.917**	-1.950	1	
Δ KB1 ^c	-6.113**	-1.950	1	
Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi				
Değişkenler	PP Test İstatistiği	MacKinnon Kritik Değeri (%5)	Bandwidth	
FDD ^b	-2.622	-3.530	1	
KB1 ^a	-2.240	-2.939	2	
Δ FDD ^c	-8.420**	-1.950	6	
Δ KB1 ^c	-6.113**	-1.950	1	
Perron (1989) Birim Kök Testi				
Değişkenler	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Gecikme Uzunluğu (k)	Modeller
FDD	-2.236	-3.573	1	Model A
FDD	-3.913	-4.195	1	Model C
KB1	-3.818**	-3.573	1	Model A
KB1	-3.890**	-3.573	1	Model C
Δ FDD	-7.872**	-3.593	1	Model A
Δ FDD	-7.927**	-3.593	1	Model C
Δ KB1	-4.930**	-3.593	4	Model A
Δ KB1	-5.468**	-4.200	4	Model C

Not: Δ birinci derece fark işlemcisini ifade etmektedir. Üç birim kök testinde de Akaike Bilgi Kriterine göre sonuçlar alınmıştır. ADF ve Perron (1989) Birim Kök Testleri için maksimum gecikme uzunlukları 4 olarak alınmıştır. a, sadece sabitin olduğu model uygundur; b, sabit ve trendin olduğu model uygundur; c, sabit ve trendin olmadığı model uygundur. PP Birim Kök Testi'nde Barlett Kernel metodu kullanılmış olup, Bandwidth Genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir. Perron (1989) Birim Kök Testinde kırılma tarihi dışsal olduğu için 2001 olarak alınmıştır. Perron (1989) Birim Kök Testinde Model A, sadece sabitte meydana gelen yapısal değişimi içerirken, Model C, trend ve sabitte meydana gelen yapısal değişimi içermektedir.

ADF ve PP birim kök testlerinden elde edilen sonuçlara baktığımızda, serilerin düzeyde birim kök içerdikleri fakat farklı alındıklarında serilerin durağan hale geldikleri görülmektedir. Yapısal kırılmanın dikkate alındığı Perron (1989) birim kök testine baktığımızda her iki model içinde FDD serisi birinci dereceden farkı alındığında durağan hale gelmekte dolayısı ile ADF ve PP birim kök testleri ile benzer sonuçlar göstermektedir⁴. Fakat KB1 serisinin Perron (1989) birim kök testinde ADF ve PP birim kök testlerinden farklı olarak düzeyde durağan olduğu görülmektedir. Bu nedenle KB1 serisinin birim kök özelliği bağlamında gerçekleştirilen birim kök testleri arasında bir

tutarlılık gözlenememiştir. Bu durum bir sonraki aşamada eş bütünleşme testi ve tahminci seçiminde özellikle dikkate alınacaktır.

5.2. Sınır Testi (ARDL) Yaklaşımı

Bu çalışmada, değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığını araştırmak için, ARDL sınır testi yaklaşımı tercih edilmiştir. Pesaran *vd.* (2001) tarafından geliştirilen bu yöntemin diğer eş bütünleşme testlerinden birkaç avantajı vardır. Öncelikle ARDL Sınır Testi yaklaşımında gözlem sayısı az olan veri setleri ile analiz yapmanın bir sakıncası olmamasıdır. Bir diğer avantajı standart eş bütünleşme analizlerinde karşılaşılan ön test problemlerinden kaçınmaya olanak vermesidir. Bu çalışmada ARDL Sınır Testi yaklaşımının tercih edilmesinin temel nedeni olan avantajı ise, bağımlı değişkenin bütünleşme derecesinden etkilenmemesine olanak vermesidir. ARDL Sınır Testi yaklaşımı serilerin birim kök varlığı konusunda net bir yargıya varılamadığı durumlarda kullanışlı olmaktadır. ARDL Sınır Testi yaklaşımı bağımsız değişkenlerin düzeyde ya da birinci dereceden farkı alındığında durağan olup olmadığına bakılmaksızın değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi araştırmaya imkan sağlamaktadır. Ancak serilerin ikinci dereceden farkı alındığında durağan hale geliyorsa ARDL Sınır Testi yaklaşımı kullanılamaz.

ARDL yaklaşımında dinamik bir kısıtlı VAR modeli tahmin edilerek modele dahil olan değişkenlerin gecikmelerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı test edilir. ARDL sınır testi yaklaşımı çerçevesinde 1 numaralı model, uzun dönemli ilişkiyi araştırmak için (2) numaralı denklemlerde ifade edilen ARDL kısıtsız hata terimi modeli (UECM) ile tahmin edilir.

$$\Delta FDD_t = \alpha_0 + \alpha_1 FDD_{t-1} + \alpha_2 KB1_{t-1} + \sum_{i=1}^p \lambda_{1i} \Delta FDD_{t-1} + \sum_{i=1}^p \lambda_{2i} \Delta KB1_{t-1} + \delta Dummy + \varepsilon_t \quad (2)$$

İlgili değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığını test etmek için 2 numaralı denklem EKK yöntemi ile tahmin edildikten sonra, test istatistiği gecikmeli değişkenlerin katsayılarının sifıra eşit olduğu ($H_0: \alpha_1 = \alpha_2 = 0$) yokluk hipotezi ile alternatif hipotez ($H_0: \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq 0$) test edilir. Hipotez testi için F-istatistik değeri kullanılır. Optimal gecikme uzunluğu ile elde edilen F-istatistiği Pesaran *vd.* (2001) tarafından sunulan, biri tüm serilerin durağan olduğu, diğeri de tüm serilerin birinci dereceden farkı alındığında durağan olduğu duruma ilişkin iki kritik değer kümesi ile karşılaştırılır ve F-istatistik değeri üst kritik değeri aşarsa değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu belirtilmektedir.

Tablo 2. (2) Numaralı Denklemin Sınır Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gecikme Uzunluğu (k)	F-istatistiği	Kritik Değerler (Alt Değer-Üst Değer)
F _{FDD} (FDD KB1)	1	6.495	4.94-5.73

Not: Kritik değerler %5 anlamlılık düzeyine göre verilmiştir. Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri'ne göre belirlenmiştir. Narayan (2004) çalışmasında küçük örneklem için kritik değerlerin farklılaştığını belirtmektedir. Bu bağlamda 39 gözlem ve iki değişken için %5 anlamlılık düzeyinde alt ve üst kritik değerler sırasıyla 3.937 ve 4.483'dir. Narayan (2004) kritik değerlerine göre de değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu ifade edilebilir.

Sınır testi analizinden elde edilen F-istatistiğini kritik değerler ile karşılaştırdığımızda, hesaplanan F-istatistiği %5 anlamlılık düzeyinde üst kritik değer üzerinde yer almaktadır. Dolayısı ile değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olmadığını ileri süren yokluk hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifade ile analize konu olan dönemde faiz dışı bütçe fazlası ile kamu borcu arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu görülmektedir.

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığının tespit edilmesinden sonra, ikinci aşamada bağımsız değişkenler için ARDL uzun dönem modeli tahmin edilmelidir. Bu bağlamda (1) numaralı model için ARDL uzun dönem tahmini (3) numaralı model yardımıyla elde edilir.

$$\Delta FDD_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta FDD_{t-i} + \sum_{i=0}^r \alpha_2 \Delta KB1_{t-i} + \delta Dummy + \varepsilon_t \quad (3)$$

(3) numaralı modelden EKK yöntemi ile tahmin edilen ve gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri'ne göre belirlenen ARDL (1,3) modeline ait uzun dönem katsayı tahminleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. ARDL (1,3) Modeli Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Prop.
C	-2.229	1.018	-2.189	0.036**
KB1	0.569	0.192	2.962	0.000***
Dummy	2.887	0.776	3.720	0.000***

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Uzun dönem katsayılarından elde edilen sonuçlara baktığımızda KB1 değişkenine ait uzun dönem katsayı tahmini pozitif (0.569) ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Modele dâhil edilen kukla değişken pozitif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durum 2001 yılında iktisadi politika rejiminin değiştiğini ve faiz dışı bütçe dengesini pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Son aşamada ise, uzun dönem tahminler ile ilgili olarak 4 numaralı denklemde sunulan hata düzeltme katsayısı (η) ile kısa dönem dinamik parametreler tahmin edilir.

$$\Delta FDD_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 \Delta FDD_{t-i} + \sum_{i=0}^r \beta_2 \Delta KB1_{t-i} + \delta Dummy + \eta ecm_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

ecm_{t-1} değişkeni (3) numaralı denklemlerde yer alan hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değerini ifade ederken uzun dönemde düzeltilebilecek kısa dönem dengesizliğini gösteren katsayının (η) negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenmektedir. Bu bağlamda (4) numaralı denklemin tahmininden elde edilen sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. ARDL Modeli Hata Düzeltme Katsayısı Tahminleri

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Prop.
$\Delta KB1$	0.267	0.130	2.050	0.050**
$\Delta KB1(-1)$	-0.188	0.102	-1.849	0.075**
$\Delta KB1(-2)$	-0.192	0.073	-2.621	0.014**
Dummy	1.099	0.440	2.494	0.019**
ecm_{t-1}	-0.381	0.107	-3.547	0.001***
$ecm_{t-1} = FDD - (0.569 * KB1 + 2.887 * Dummy - 2.229)$				
R²		0.82	Düzeltilmiş R²	0.78
AIC		2.989	F-İstatistiği	21.664 [0,000]
DW-İstatistiği		2.040	χ_{BG}^2	0.527 [0.415]
Jarque-Bera		0.091 [0.955]	χ_{BPG}^2	1.999 [0.286]

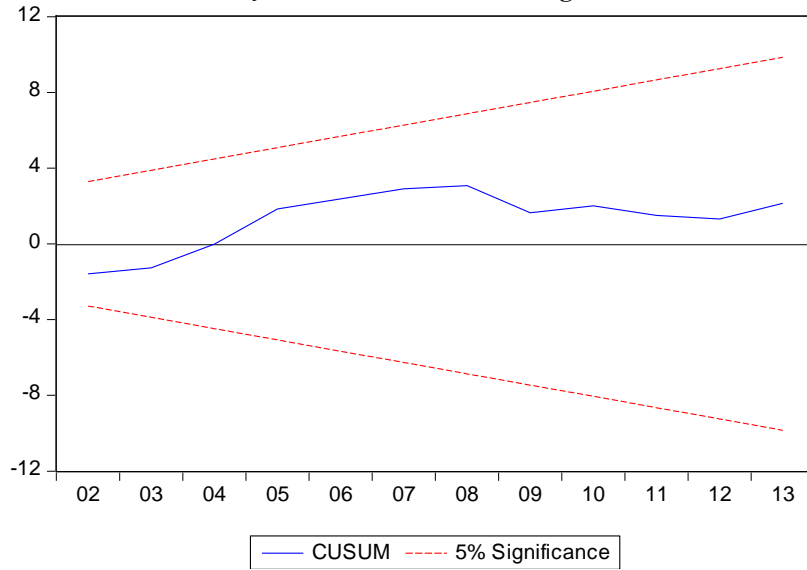
Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. AIC, Akaike Bilgi Kriteri. DW-İstatistiği, Durbin-Watson İstatistiği. χ_{BG}^2 , Breusch-Godfrey LM sıra korelasyon testi. χ_{BPG}^2 , Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi.

Hata düzeltme terimi (ecm_{t-1}) negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tahmin edilen model %82 oranında kabul edilebilir bir açıklama gücüne sahiptir. Modele ait parametrelerin tümünün birlikte anlamlılığını kontrol eden F

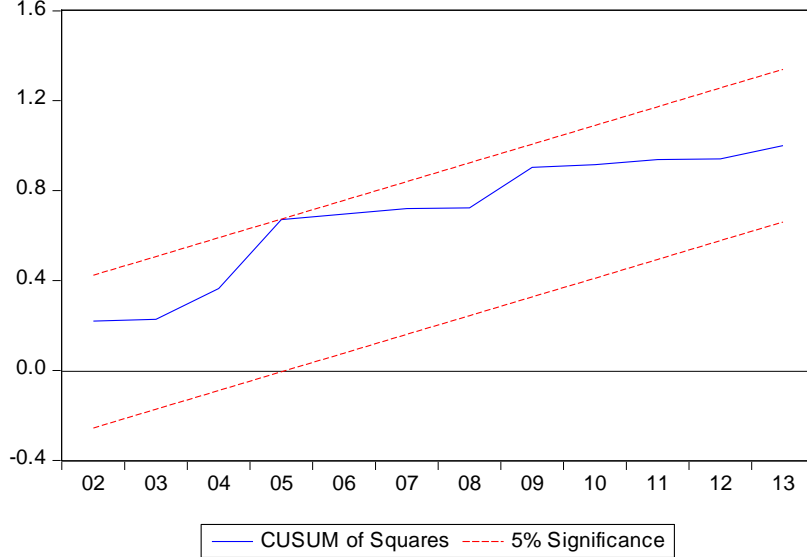
istatistiği %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ARDL modelinin normallik dağılımı Jarque-Bera testi, değişen varyans sorunu Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastisity testi ve otokorelasyon sorunu Breusch-Godfrey Sıra Korelasyon LM testi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Jarque-Bera testine göre hata terimlerinin normal dağıldığı yokluk hipotezi reddedilemeyeceği için hata terimleri normallik dağılımına uymaktadır. Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastisite Testi'ne göre değişen varyans sorunu olmadığını yani kalıntıların homoskedastik olduğunu ifade eden yokluk hipotezi reddedilememektedir. Yani kalıntıların istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde homoskedastik olduğu sonucuna varılmıştır. için modelde değişen varyans sorunu yoktur. Breusch-Godfrey otokorelasyon testine göre kalıntıların otokorelasyona sahip olmadığını ifade eden yokluk hipotezi reddedilememiştir.

Son olarak, modelin tahmininden elde edilen katsayıların kararlılığı CUSUM (kümülatif toplam) ve CUSUMSQ (kümülatif karelerin toplamı) testleri ile sınanmıştır. Şekil 2'de CUSUM test grafiği elde edilen parametrelerin %5 anlamlılık düzeyinde kararlı olduğunu göstermektedir. Şekil 3'de CUSUMSQ testi için sunulan grafik CUSUM testini destekleyerek parametrelerin %5 anlamlılık düzeyinde kararlı olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 2. CUSUM Test Grafiği

Şekil 3. CUSUMQ2 Test Grafiği

Elde edilen bulgulara göre uzun dönem kamu borcu/GSYH değişkenine ilişkin katsayının pozitif (0.569) ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkması ve 2001 yılında gerçekleşen iktisadi politika rejiminin değiştiğini ifade eden kukla değişkenin pozitif ve anlamlı çıkması bağlamında özellikle 2001 yılından sonra Ricardocu Maliye Politikası'nın geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, elde ettiğimiz sonuçlar, hem FDD değişkeninin durağan olmaması hem de kısa dönem katsayılarında KBI değişkenine ait birinci ve ikinci dönem gecikmelerin negatif olarak tahmin edilmiş olması Ricardocu olmayan maliye politikası yönünde de bulgular göstermektedir.

SONUÇ

Para ve maliye politikalarının fiyat istikrarının sağlanması ve istikrarın korunması konusunda birbirini etkileyip etkilemedikleri literatürde halen önemini koruyan bir tartışmadır. Geleneksel makro iktisat teorileri fiyat istikrarının parasal bir olgu olduğunu vurgulamakta ve maliye politikası ne olursa olsun bağımsız bir merkez bankasının uygulayacağı para politikasının yeterli olacağını savunmaktadır. Ricardocu Maliye Politikası olarak anılan bu görüşe göre maliye politikaları ekonomide herhangi bir servet etkisi ve dolayısıyla da genel fiyat istikrarını bozucu bir etki yaratmayacaktır. Diğer taraftan, maliye politikasının gerekli disiplinden yoksun olduğu durumda, merkez bankasının fiyat istikrarını sağlamak amacıyla etkili politikalar yürütemeyeceğini savunan iktisatçıların ortaya attığı görüşe Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi denilmektedir.

Bu görüşe göre, genel fiyat düzeyinin bütçe kısıtının bugünkü değeri tarafından belirleneceğini savunmaktadır.

Çalışmada Türkiye için fiyat düzeyinin belirlenmesinde maliye politikalarının etkili olup olmadığı 1975-2014 dönemine ait veriler kullanılarak ARDL Sınır Testi yaklaşımı ile araştırılmıştır. Türkiye 2001 yılına kadar para politikasında enflasyon hedefine odaklanamamıştır. Bu durumun temel nedeni, kamu dengesinde yaşanan dengesizliklerin büyük çoğunlukla para politikası araçları kullanılarak giderilmesidir. Bu nedenle fiyat istikrarında ciddi bozulmalar meydana gelmiştir. 2001 yılında yaşanan kriz ve devamında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile para politikası fiyat istikrarına odaklanırken, maliye politikası ise faiz dışı bütçe fazlasına yönelmiştir. Dolayısıyla her iki politikanın birbirinden bağımsız hedeflere yönelmesi, iktisadi politika rejiminin değiştiğini göstermektedir.

2001 yılında yaşanan kriz ve devamında gerçekleşen iktisadi politika rejimindeki değişiklik nedeniyle 2001 yılında kırılma olduğu düşünülerek modele bir kukla değişken eklenmiştir. Elde edilen bulgulara göre faiz dışı bütçe fazlası ile bir dönem gecikmesi alınmış kamu borcu arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. ARDL modelinden elde edilen uzun dönem katsayılarına baktığımızda, kamu borcu değişkenine ait katsayı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. 2001 yılından sonra gerçekleşen iktisadi politika değişikliğini ifade etmek için konulan kukla değişkenin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkması nedeniyle Türkiye’de özellikle 2001 yılından sonra Ricardocu Maliye Politikası’nın uygulandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte –özellikle kısa dönemde- Ricardocu olmayan maliye politikasına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

2001 yılından sonra Türkiye’de para politikasının fiyat istikrarını sağlamak amacı ve maliye politikasının da Maastricht Kriterleri’ne uygun olarak bütçe açıklarını ve kamu borcunu dikkate alan politikalar izlemesi çalışmadan elde edilen bulgular ile paralellik göstermektedir.

NOTLAR

¹ Zamanlararası Bütçe Kısıtı, mevcut kamu borç stokunun gelecek dönemdeki faiz dışı fazlaların şimdiki değerine eşit olmasıdır.

² 1977-79 dönemi para arzındaki yıllık ortalama artış oranı %41.9 olarak gerçekleşmiştir (Şahin, 2012: 172).

³ GSYH 1998 yılı fiyatları ile reel hale getirilmiştir.

⁴ Mali sürdürülebilirlik literatüründe, FDD’nin birinci farkı alındığında durağan hale gelmesi durumunda Ricardocu olmayan maliye politikalarının geçerli olduğunu belirten çalışmalarda mevcuttur (Ersin, 2011).

REFERANSLAR

- Afonso, A. (2002), *Disturbing the Fiscal Theory of the Price Level: Can it Fit the EU-15?*. Working Paper. https://www.econpapers.repec.org/cpd/2002/5_Afonso.pdf, E.T.: 10.11.2014.
- Arıcan, E. (2005), “Ricardocu Denklik Teoremi ve Teorilerde Kamu Açıklarına İlişkin Yaklaşımlar: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bir Uygulama”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 20(1), 77-94.
- Barro, R.J. (1974), “Are Government Bonds Net Wealth?”, *Journal of Political Economy*, 82(6), 1095-1117.
- Bildirici, M., Ersin, Ö. Ö. (2005), “Fiscal Theory of Price Level and Economic Crises: The Case of Turkey”, *Journal of Economic and Social Research*, 7(2), 81-114.
- Buchanan J.M., (1976), “Barro on the Ricardian Equivalence Theorem”, *Journal of Political Economy*, 84(2), 337-342.
- Cochrane, J.H. (2001), “Long-term Debt and Optimal Policy in the Fiscal Theory of the Price Level”, *Econometrica*, 69(1), 69-116.
- Creel, J., Kamber, G. (2004), “Debt, Deficits and Inflation on the Road to the EU: The Case of Turkey”, *Revue de l’OFCE Presses de Sciences-Po*, 91(5), 157-174.
- Dickey, D.A., Fuller, W.A. (1981), “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Econometrica*, 49, 1057-1072.
- Elmas, F., Songur, M. (2016), “Ricardocu Mali Rejim ve Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi: Avrupa Para Sistemi Örneği”, *Ekonomik Yaklaşım*, 27(99), 203-236.
- Ersin, Ö.Ö. (2011), “Türkiye’de Mali Sürdürülebilirliğin Doğrusal Olmayan Bir Analizi: MLSTAR Çoklu Lojistik Yumuşak Geçişli Otoregresif Modeli”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(Özel Sayı), 41-58.
- Güney, P.Ö. (2007), “Yeni Fiyat Belirleme Teorisi ve Türkiye Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.
- Güney, P.Ö. (2009), “Yeni Fiyat Belirleme Teorisi: Bir Literatür Taraması”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 25-44.
- Leeper, E. (1991), “Equilibria under ‘Active’ and ‘Passive’ Monetary and Fiscal Policies”, *Journal of Monetary Economics*, 27, 129-147.
- Metin, K. (1995), “An Integrated Analysis of Turkish Inflation”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 57(4), 513-531.
- Metin, K. (1998), “The Relationship Between Inflation and the Budget Deficit in Turkey”, *Journal of Business & Economic Statistics*, 16(4), 412-422.
- Narayan, P.K. (2004). *Reformulating Critical Values for the Bounds F-statistics Approach to Cointegration: An Application to the Tourism Demand Model for Fiji*, Discussion Paper, 02/04.
- Oktayer, A. (2010), “Türkiye’de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi”, *Maliye Dergisi*, 158, 431-447.
- Özaktas, F.D. (2008), “Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye Deneyimi”, *Akademik İncelemeler*, 3(1), 157-174.

- Perron, P. (1989), “The Great Crash, the Oil Price Shock and the Unit Root Hypothesis”, *Econometrica*, 57(6), 1361-1401.
- Pesaran, M.H., Y. Shin, R.J. Smith (2001), “Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships”, *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Phillips, P.C.B., P. Perron (1988), “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”, *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Saçkan, O. (2006), Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para Ve Maliye Politikası Dominant Rejimler: Türkiye Örneği, 1988–2005, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Emisyon Genel Müdürlüğü.
- Sims, A.C. (1993), A Simple Model for Study of the Determination of the Price Level and the Interaction of Monetary and Fiscal Policy, *Working Paper*.
<http://sims.princeton.edu/yftp/MnF/M&fpape4.pdf>, E. T.: 12.11.2014.
- Sims, A.C. (1997), “Fiscal Foundations of Price Stability on Open Economies”, *NBER Working Paper* 5684. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=75357, E.T.: 12.11.2014.
- Şahin, H. (2012), *Türkiye Ekonomisi*, (12. Baskı), Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Temiz, D. (2008), Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi (FTPL): Türkiye'nin 1980-2005 Dönemi İçin Model Uygulamaları, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.
- Uygur, E. (2001), “Enflasyon Para ve Mali Baskı: İktisat Politikasında Geri Kalmışlık”, *İktisat İşletme ve Finans*, 189, 7-22.
- Uysal, Ö., G.G. Pehlivan (2013), “Avrupa Parasal Birliği Bağlamında Ricardocu Mali Rejim”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 271-282.
- Woodford, M. (1994), “Monetary Policy and Price Level Determinacy in a Cash-in-Advance Economy”, *Economic Theory*, 4(3), 345-380.
- Woodford, M. (1995), Price Level Determinacy Without Control of a Monetary Aggregate. *NBER Working Paper* 5204. <http://www.nber.org/papers/w5204>, E. T.: 12.11.2014.
- Woodford, M. (2001), Fiscal Requirements for Price Stability, *NBER Working Paper* 8072, <http://www.nber.org/papers/w8072>, E.T.: 12.11.2014.

YAZAR REHBERİ

1. Online yüklenen makale daha önceden yayınlanmamış ve herhangi bir dergiye değerlendirilmek üzere sunulmamış olmalıdır.
2. Makale, Türkçe veya İngilizce olabilir. Her makalede, ana başlığın hemen altında, makalenin amacı ve önemini, takip edilen metodolojiyi, temel bulgular ve muhtemel politika tavsiyelerini içeren biri Türkçe biri İngilizce olmak üzere 150-200 kelimeyi aşmayan öz/abstract yer almalıdır. “Öz”lerin altında, altı kelimeyi aşmayan anahtar sözcükler/keywords bulunmalıdır. Kısacası makaleler, Ana Başlık, Öz, Anahtar Sözcükler, Abstract, Keywords, Makale Metni, Notlar ve Kaynakça sırası ile kaleme alınmış olmalıdırlar.
3. Makale 8.000 kelimeyi geçmemeli, A4 ebadındaki word dosyasına 1.5 aralıklı, soldan 4.5 cm, sağdan 4 cm, üstten 5.5 cm ve alttan 5 cm olacak şekilde düzenlenmelidir.
4. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo, şekil ve grafiklerin üzerinde yer almalı; kaynaklar ise tablo, şekil ve grafiklerin altına yazılmalıdır. Rakamlarda ondalık kesirler nokta ile ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda açıkça gösterilmemişse, hakemlerin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.
5. Makalenin alt başlıkları, ilk harfi büyük olmak üzere küçük harflerle, koyu ve sol marjdan başlamak üzere yazılmalıdır.
6. Makalede verilecek dipnotları, yazının sonuna kaynakçadan önce eklenmelidir.
7. Makale, Dergimiz’in <http://dergipark.gov.tr/huniibf> adresinden Dergipark’a üye olunarak, isimsiz bir kopya olarak yüklenmelidir. Makale Editör tarafından kör hakemlik sistemine göre iki hakeme gönderilecektir.
8. Yayımlanan makaleler için yazar(lar)a telif ücreti karşılığında her makale için iki adet basılmış dergi ile 10 (on) adet ayrı basım gönderilir ve ilgili makalenin telif hakkı Hacettepe Üniversitesi’ne devredilmiş olur.
9. Yayımlanması kabul edilmeyen makaleler hakkında Yazar(lar)a bilgi verilir.
10. Kaynaklara göndermeler, metin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır. Ayraç içindeki sıra şöyle olmalıdır: Yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir:
.....ifade edilmiştir (Wilson, 2011).
.....belirtilmiştir (Wilson, 2011: 210-215).
.....Dollery (2008a: 15-20) ileri sürmektedir.
.....(Wollmann *vd.*, 2012: 126-153).
.....(Watson, Hassett, 2003: 399-432; Wollmann, Marcou, 2013: 15-23).

11. Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, kaynakçada belirtilmeli; gönderme yapılmayan kaynaklar, kaynakçaya konmamalıdır. Kaynaklar, ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır. Dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir. Kaynakçada, aşağıdaki örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

Kitaplar: Panara, C., M. Varney (2013), *Local Government in Europe: The 'Fourth Level' in the EU Multilayered System of Governance*, Abingdon, Oxon: Routledge.

Dergiler: Goldsmith, M. (1993), “The Europeanisation of Local Government”, *Urban Studies*, 30(4-5), 683-699.

Derlemeler: Krugman, P. (1995), “The Move Toward Free Trade Zones”, P. King (ed.), *International Economics and International Economic Policy: A Reader*, New York: McGraw-Hill, Inc., 163-182.

Pollitt, C., G. Bouckaert (2003), “Evaluating Public Management Reforms: An International Perspective” in H. Wollmann (ed.) *Evaluation Public-Sector Reform: Concepts and Practice in International Perspective*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc., 12-35.

Diğer Kaynaklar: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2014), *Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları*, Basın Duyurusu, 5 Eylül, 2014-61, Ankara. <http://www.tcmb.gov.tr/>, E.T.: 15.09.2014.

GUIDE FOR AUTHORS

1. Online submission of a manuscript implies that it has not been published previously, or has not been under consideration for publication elsewhere.
2. Manuscripts may be in either Turkish or English. Immediately after the manuscript title, a concise (150-250 words) abstract, including the aim and significance of the manuscript, the methodology followed, the main findings and likely policy implication, both in Turkish and English is required. Maximum of six keywords should be stated following the abstracts. Shortly, the manuscript should be submitted in the following order: manuscript title, abstract, keywords, body text, notes and references.
3. Manuscript should not exceed 8,000 words, typed on A4 page with 1.5 line spacing, leaving margins 4.5 cm at the left, 4 cm at the right, 5.5 cm at the top and 5 cm at the bottom of the page.
4. Tables and figures should be numbered sequentially. Titles should be placed at the top of tables and figures. Reference for tables and figures should be placed under tables and figures. Numbers should be full stop separated. Equations should be numbered in parentheses on the right side of the page. Derivation of equations which are not fully mentioned in the body text should be provided on a separate page with a full derivation.
5. The sub-headings of manuscripts should be written in lower case (except the first letters of words), bolded and left aligned.
6. Footnotes should be indicated with a superscript and placed at the end of the body text and before the reference section.
7. Authors are requested to submit their papers (without author/authors name) electronically by signing up Dergipark online at the following website (<http://dergipark.gov.tr/huniibf>). The electronically submitted manuscripts will go through double-blind-peer review process by the Editor.
8. Upon acceptance and publication of a manuscript copyright fees will not be paid. Instead, as return royalty, two hardcopies of the journal and 10 reprints of manuscripts will be sent to the corresponding author. Thereby author(s) will have transferred their copyrights to Hacettepe University.
9. The author(s) will be notified about their manuscript's status.
10. Every reference cited in the text should be in parentheses. Reference in parentheses should be at the following order: Surname(s) of author (s), publication year and page number(s). Examples are as follows:

.....is stated (Wilson, 2011).

.....is indicated (Wilson, 2011: 210-215).

According to Dollery (2008a: 15-20).....

.....(Wollmann *et.al.*, 2012: 126-153).

.....(Watson, Hassett, 2003: 399-432; Wollmann, Marcou, 2013: 15-23).

11. Only reference cited in the text should be included in the reference section. The references should be listed in an alphabetical order in a separate page. Page numbers of articles in periodicals or edited books should be indicated. The examples given below should be followed strictly:

Books: Panara, C., M. Varney (2013), *Local Government in Europe: The 'Fourth Level' in the EU Multilayered System of Governance*, Abingdon, Oxon: Routledge.

Periodicals: Goldsmith, M. (1993), "The Europeanisation of Local Government", *Urban Studies*, 30(4-5), 683-699.

Edited Books: Krugman, P. (1995), "The Move Toward Free Trade Zones" in P. King (ed.), *International Economics and International Economic Policy: A Reader*, New York: McGraw-Hill, Inc., 163-182.

Pollitt, C., G. Bouckaert (2003), "Evaluating Public Management Reforms: An International Perspective" in H. Wollmann (ed.), *Evaluation Public-Sector Reform: Concepts and Practice in International Perspective*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc., 12-35.

Other Sources: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2014), *Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları*, Basın Duyurusu, 5 Eylül, 2014-61, Ankara. <http://www.tcmb.gov.tr/>, E.T.: 15.09.2014.